

Registratie van LVB-problematiek in het justitiële domein

Onderzoek naar de haalbaarheid van en mogelijkheden voor het schatten van de prevalentie van LVB binnen het justitiële domein op basis van bestaande registraties

Hendrien Kaal

Bart de Jong

Hogeschool Leiden
Zernikedreef 11
2333 AK Leiden
071 – 518 88 00

Onderzoek uitgevoerd door het lectoraat 'LVB en jeugdcriminaliteit' van Hogeschool Leiden/Expertisecentrum William Schrikker in opdracht van het WODC, ministerie van Veiligheid en Justitie

©2017 WODC, Ministerie van Veiligheid en Justitie. Auteursrechten voorbehouden

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze ook, zonder voorafgaande toestemming van het Wetenschappelijk Onderzoeks- en Documentatiecentrum (WODC). Bij overname is bronvermelding verplicht.

VOORWOORD

De afgelopen jaren is er in toenemende mate aandacht gekomen voor mensen met een licht verstandelijke beperking (LVB) in het justitiële domein. De omvang van de groep mensen met een LVB binnen de verschillende schakels van de justitiële keten blijft tot nu toe echter onduidelijk. In deze context was er behoefte aan een verkennend onderzoek waarbij gekeken werd in hoeverre het nu en in de toekomst mogelijk is om uitspraken te doen over de prevalentie van LVB in het justitiële domein op basis van bestaande registraties.

Het voorliggende onderzoek, uitgevoerd in opdracht van het Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum (WODC) van het Ministerie van Veiligheid en Justitie, is hiervan het resultaat. Het rapport is geschreven door Bart de Jong, adviseur en onderzoeker bij Bureau Integriteit Nederlandse Gemeenten (BING) en ondergetekende, lector LVB en Jeugdcriminaliteit aan Hogeschool Leiden.

Aan de totstandkoming van dit rapport hebben vele mensen een bijdrage geleverd. Allereerst willen wij de mensen bedanken die bereid waren hun ervaringen en inzichten met ons te delen in een interview, deel te nemen aan de expertmeeting, ons toegang te geven tot de diverse registratiesystemen en dossiers, vragenlijsten in te vullen, en ons geschreven werk van feedback te voorzien. Zonder hun medewerking was dit onderzoek onmogelijk geweest.

Ook zijn we dank verschuldigd aan de onderzoekers die een bijdrage hebben geleverd aan de dataverzameling. Brenda Engelage, Megan Tokaya, Ruben van Leeuwen en David Smits hebben veel van de interviews afgenomen en de dossiers doorgenomen. Lesley van Scheppingen heeft een groot deel van de dataverzameling gecoördineerd. Bij het zetten van de diverse puntjes op de i bij de verslaglegging over deze dataverzameling speelden Lesley van Scheppingen en David Smits een belangrijke rol.

Bijzondere dank willen wij tenslotte graag uitspreken aan de voorzitter en de leden van de begeleidingscommissie voor de constructieve manier waarop zij tijdens het onderzoek hebben geadviseerd. De commissie bestond uit:

- dr. B.O. Vogelvang, VanMontfoort (voorzitter)
- R. Kea MSc, Expertisecentrum William Schrikker
- D.J. Schuster MSc, Ministerie van Veiligheid en Justitie / DGSenB
- drs. E.M.H. van Dijk, Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum / EWB

Dr. H.L. (Hendrien) Kaal
projectleider
Leiden, 28 juni 2017

SAMENVATTING

Probleemstelling

De afgelopen jaren is de aandacht voor mensen met een licht verstandelijke beperking (LVB) in het justitiële domein (jeugdbeschermingsketen, (jeugd)strafrechtketen, en slachtofferketen) toegenomen. De paar studies die op dit terrein zijn gedaan en signalen uit het veld laten zien dat sprake is van een oververtegenwoordiging van mensen met een LVB in de strafrechtsketen. Vooralsnog is echter weinig bekend over hoe groot deze oververtegenwoordiging is en of er verschil is in prevalentie van LVB bij de verschillende ketenpartners in het justitiële domein. Het Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatie Centrum (WODC) heeft daarom Hogeschool Leiden opdracht gegeven een haalbaarheidsstudie uit te voeren, gericht op het vaststellen van de prevalentie van een licht verstandelijke beperking (LVB) in het justitiële domein, op basis van de huidige registraties. Onderhavig onderzoek is vormgegeven op basis van een tweeledige probleemstelling:

- (1) In hoeverre is onderzoek naar de prevalentie van LVB op basis van de op dit moment beschikbare registraties in het justitiële domein mogelijk?*
- (2) Wat is er nodig om in de toekomst tot een betrouwbare en valide inschatting van de prevalentie van LVB in het justitiële domein te komen op basis van registratiegegevens?*

Opzet van het onderzoek

Om de onderzoeksvragen te beantwoorden hebben wij gekozen voor een gefaseerde aanpak in het onderzoek, waarbij informatie uit de verschillende fasen is gebruikt in opvolgende fasen. Het onderzoek is gestart met het vaststellen van potentieel relevante informatie over LVB: welke kenmerken kunnen mogelijk bruikbaar zijn om te komen tot een betrouwbare schatting van de prevalentie van een LVB? Hiertoe is literatuur bestudeerd en zijn 17 interviews afgenomen. Vervolgens is een selectie gemaakt van te benaderen organisaties of organisatieonderdelen in het justitiële domein voor de uitvoering van het verdere onderzoek (13 ketenpartners) en is bij hen vastgesteld welke systemen geraadpleegd konden worden. Met behulp van een scoringsformulier hebben onderzoekers 536 dossiers gescoord om een beeld te krijgen van de vastgelegde informatie (kenmerken) over LVB bij de betreffende organisaties. Nadere informatie omtrent onder andere betrouwbaarheid van de registratiesystemen is achterhaald middels 37 telefonische interviews met vertegenwoordigers van de organisaties. De uitkomsten van deze eerste vier stappen zijn voorgelegd aan 3 LVB-experts en 10 vertegenwoordigers van verschillende organisaties in het justitiële domein in een expertmeeting. Hierbij is de aanwezigen gevraagd te reflecteren op de uitkomsten van de eerste vier stappen en vooruit te kijken naar de toekomst: welke stappen moeten gezet worden om betrouwbaarder prevalentieonderzoek in de toekomst mogelijk te maken. Tenslotte is gekeken naar de uitvoerbaarheid van de nodige aanpassingen per organisatie met behulp van een vragenlijst (N=17).

De mogelijkheden voor prevalentieschattingen met de huidige registraties

Uit de bevindingen wordt duidelijk dat er binnen de meeste organisaties erg weinig informatie beschikbaar is over de aanwezigheid van LVB of een laag IQ binnen de registratiesystemen. In het jeugdbeschermingsdomein, het slachtofferdomein en aan het begin van de strafrechtketen is de kennis over de cognitieve capaciteiten van de cliënten over het geheel gezien beperkt. Men doet hier doorgaans zelf geen onderzoek naar de capaciteiten van de cliënt en is dan ook vaak afhankelijk van informatie van anderen. De verwachting is dan ook dat een LVB regelmatig over het hoofd wordt gezien. Het ontbreken

van informatie met betrekking tot een LVB of IQ in de registratiesystemen maakt betrouwbaar prevalentieonderzoek op basis van de bestaande registratiesystemen bij de organisaties in het justitiële domein op dit moment onmogelijk.

Slechts binnen een paar organisaties – de forensisch psychiatrische centra (fpc's), het Nederlands Instituut voor Forensische Psychiatrie en Psychologie (NIFP) en in mindere mate de Justitiële Jeugdinrichtingen (JJl's) – wordt stelselmatig gekeken naar het cognitieve functioneren van de cliënten. Ook binnen deze organisaties blijkt het echter nog niet eenvoudig om tot een betrouwbaar beeld van de prevalentie van LVB te komen. Zelfs wanneer in principe bij de gehele populatie een capaciteitsbepaling worden gedaan blijkt dit in de praktijk toch niet haalbaar, onder andere doordat niet iedereen testbaar is. Daarbij komt dat een deel van de cliënten niet gemotiveerd zal zijn mee te werken aan een intelligentieonderzoek, hetgeen tot onbetrouwbare uitkomsten kan leiden. De registratie van de gegevens leidt hier ook tot problemen: wanneer dit niet consistent gebeurt is het onmogelijk om tot een betrouwbare schatting van de prevalentie van LVB te komen. Ook de organisaties met de meeste informatie over hun cliënten vonden het daarom niet verantwoord om zonder nader onderzoek naar de betrouwbaarheid van hun bronnen met prevalentiecijfers te komen.

In het onderzoek is ook gekeken naar de registratie van andere kenmerken die helpend kunnen zijn voor een schatting van de prevalentie van LVB, zoals opleidingsniveau of eerder ontvangen hulpverlening. Uit de verkenning vooraf werd al duidelijk dat er geen variabelen zijn die op zichzelf een voldoende indicatie voor de aanwezigheid van een LVB vormen. Om een uitspraak te kunnen doen over de mogelijke aanwezigheid van een LVB op basis van een combinatie van variabelen is verder fundamenteel onderzoek nodig. Het dossieronderzoek liet evenwel zien dat hier in de toepassing waarschijnlijk weinig van verwacht moet worden. In de literatuur vonden we een aanwijzing dat onderwijsverloop en arbeids-carrière kunnen leiden tot een '*educated guess*' en een indicatie voor verder onderzoek met betrekking tot de aanwezigheid van een LVB. In de praktijk ontbreekt ook deze informatie soms, is deze – indien wel aanwezig – vaak gebaseerd op zelfrapportage van de cliënt, en zien we in de bestudeerde dossiers dat deze kenmerken binnen de onderzochte doelgroepen ook weinig onderscheidend lijken: veel mensen in de doelgroep hebben een moeizaam schoolverloop en een arbeidsverleden met veel onderbrekingen en veelal ongeschoolde arbeid. Samengevat: ook andere kenmerken die – in samenhang met elkaar - zouden kunnen wijzen op de aanwezigheid van een LVB zijn vaak niet bekend en worden niet consistent geregistreerd, hetgeen de bruikbaarheid voor een inschatting op basis van een combinatie van factoren aanzienlijk verkleint.

In dit onderzoek werd met nadruk gekeken naar de mogelijkheden om ook het adaptief vermogen te betrekken bij de schatting van prevalentie van LVB in het justitiële domein. Hiervoor geldt hetzelfde als voor bovengenoemde kenmerken: indicatoren voor een beperkt adaptief vermogen worden vrijwel in alle organisaties niet stelselmatig onderzocht en geregistreerd. Wanneer er over een cliënt wel voldoende informatie is, staat deze doorgaans verspreid in het dossier. Het doen van een uitspraak over het adaptief vermogen op basis van een dergelijk dossier vergt een professioneel oordeel. Ook in dossiers van het NIFP en de fpc's, waarin wel veel informatie wordt vastgelegd over het adaptief functioneren van de cliënt, wordt deze informatie vaak niet expliciet benoemd en ook niet consistent geregistreerd: het totaalbeeld dat ontstaat wordt meegewogen in het oordeel van de professional over de cliënt, maar het adaptief functioneren alleen vindt men ook daar vaak moeilijk te vatten in een score.

Op basis hiervan is de conclusie over het eerste deel van de probleemstelling dat het momenteel niet mogelijk is om een betrouwbare inschatting te maken van de prevalentie van LVB in het justitiële domein op basis van de bestaande registraties. Aan twee voorwaarden voor een betrouwbare schatting van de prevalentie van LVB, namelijk een consequente signalering van LVB bij de hele populatie en een consistente registratie van de beschikbare gegevens, wordt op dit moment (al dan niet bewust gekozen) nergens voldaan.

De mogelijkheden voor prevalentieschattingen in de toekomst

Na de beantwoording van de eerste onderzoeksvraag is geprobeerd een antwoord te vinden op de vraag welke LVB-kenmerken in de toekomst op welke wijze zouden moeten en kunnen worden vastgesteld en geregistreerd om uniform, betrouwbaar en valide de prevalentie van LVB in het justitiële domein vast te stellen, en werd ingegaan op de kosten en de baten. Hierbij is een vraag opgekomen die voorliggend is aan de beantwoording van de tweede onderzoeksvraag, namelijk: hoe wenselijk is de vastlegging van de aanwezigheid van een LVB. Uit het onderzoek blijkt dat kennis over de aanwezigheid van een LVB op casusniveau bij alle organisaties in het justitiële domein als wenselijk wordt gezien. Over de vastlegging daarvan op organisatie niveau bestaat minder consensus. Aan de ene kant is dat wenselijk om goed inzicht te kunnen krijgen in de omvang van de problematiek en daarmee meer aandacht en geld te kunnen geven aan LVB-problematiek. Aan de andere kant bestaat de angst voor stigmatisering van cliënten.

Het onderzoek naar de huidige praktijk liet zien dat voor de meeste organisaties van ver moeten komen om de prevalentie van LVB betrouwbaar vast te kunnen stellen. Er is een toenemende aandacht voor de signalering van een LVB en er worden bij sommige ketenpartners pilots met de SCIL uitgevoerd. Voor een betrouwbare schatting van de prevalentie van LVB moet echter systematisch, op een valide (en het liefst ook op een min om meer vergelijkbare) wijze worden vastgesteld of bij cliënten sprake is van een LVB en dit moet vervolgens op een betrouwbare wijze worden geregistreerd. In veel organisaties is de herkenning van een LVB op dit moment in meer of mindere mate onvolledig. Wanneer men wel weet heeft van informatie over de aan- of afwezigheid van een LVB wordt dit lang niet altijd geregistreerd. Anderzijds: wanneer er wel (een vermoeden van) een LVB geregistreerd staat, is lang niet altijd duidelijk of deze op betrouwbare wijze is vastgesteld.

Gezien de grote verschillen tussen organisaties kan er geen eenduidig antwoord worden gegeven op de vraag wat er in de toekomst moet gebeuren of verbeteren. Een daaraan voorliggende, meer fundamentele vraag is bovendien de vraag naar de wenselijkheid van de registratie van LVB kenmerken. Het onderzoek bracht bij de ketenpartners grote verschillen naar voren in zorgen over en de gevoelde noodzaak tot het vaststellen en het vastleggen van een LVB binnen het justitiële domein. Over het algemeen zijn de organisaties overtuigd van de meerwaarde van kennis over de aanwezigheid van een LVB op casusniveau, zodat de benadering en de aanpak daarop kan worden afgestemd. De enige uitzondering daarop is het Schadefonds Geweldmisdrijven. De informatieverzameling is daar primair gericht op het vaststellen van het letsel. De visies lopen uiteen wanneer het gaat over de vraag wat men kan en wil doen om deze kennis te verkrijgen, en in hoeverre men deze kennis consequent en consistent wil vastleggen. Sommige organisaties streven ernaar van elke cliënt een IQ-score te hebben. Anderen zien meer heil in (al dan niet systematische) screening. Maar niet elke organisatie ziet het als haar taak zelf een LVB vast te stellen. Soms wordt getwijfeld of een bekende of vermoede LVB wel moet worden vastgelegd; hierbij verwijst men dan naar het risico op stigmatisering en de complexiteit van de problematiek van een LVB.

Binnen een aantal organisaties ziet men ruimte voor concrete verbetering. Zo geeft men binnen de jeugdbeschermingsketen aan screening op LVB bij de Raad van de Kinderbescherming kan plaatsvinden. Wanneer dit stelselmatig gebeurt en vervolgens op een standaard wijze geregistreerd wordt, kan dit mogelijk een indicatie van de prevalentie van LVB binnen het jeugdbeschermingsdomein geven; de Gecertificeerde Instellingen kunnen deze kennis, mits structureel gedeeld, benutten en waar nodig nadere diagnostiek aanvragen. Registratie kan bij de Raad voor de Kinderbescherming een plaats krijgen in de zaakskenmerken; bij de GI moeten worden gekeken of een meer consistente registratie mogelijk is.

Voor de jeugdstrafrechtsketen wordt informatie over een LVB reeds vastgelegd in het LIJ. De volledigheid van het beeld kan ook daar verbeteren door stelselmatige afname van de SCIL door de Raad voor de Kinderbescherming. Hoewel men het ook bij Halt haalbaar acht te screenen op een LVB, heeft men twijfels over de wenselijkheid daarvan zolang men de cliënten met een LVB niets extra's te bieden heeft. Bij de JJI's lijkt de ruimte voor verbetering van de betrouwbaarheid vooral te liggen in vollediger registratie van de uitkomsten van de diagnostiek die wordt uitgevoerd binnen de JJI of met de JJI gedeeld wordt. Daarnaast zou het systeem deze informatie zodanig moeten opslaan dat deze op geaggregeerd niveau kan worden opgevraagd; dit heeft voor de JJI's echter geen prioriteit.

In de volwassenstrafrechtsketen loopt het beeld wijd uiteen: bij de politie en het OM is men op zoek naar mogelijkheden om de sensitiviteit van bijvoorbeeld agenten op straat en verhoorders te vergroten, maar lijkt er geen mogelijkheid om een LVB dusdanig betrouwbaar en consequent te signaleren dat dit kan leiden tot een betrouwbare prevalentieschatting. Bij de reclassering lijkt screening in individuele gevallen haalbaar, maar de ontwikkeling waarbij de reclasseringswerker steeds meer vrijheid krijgt zelf te bepalen wat nodig is, staat een stelselmatige signalering in de weg. Als een LVB gesignaleerd wordt, wordt dit in de toekomst in het nieuwe diagnostische instrumentarium geregistreerd, maar zonder stelselmatige signalering is niet duidelijk hoeveel mensen met een LVB men mist. Bij het NIFP en de Forensische zorg is de herkenning van LVB voldoende voor een betrouwbare prevalentieschatting; wel is daar in de toekomst winst te behalen in de betrouwbaarheid van de registratie en de mogelijkheid gegevens geaggregeerd op te vragen. Voor het NIFP ligt bij dat laatste echter geen prioriteit.

In de slachtofferketen ziet men de minste mogelijkheden om in de toekomst te komen tot een betrouwbare schatting van de prevalentie van LVB. Hoewel de Europese minimumnormen laten zien dat herkenning van LVB ook in dit domein van belang is, is de verwachting niet dat het in de toekomst mogelijk wordt om een LVB dusdanig consequent te signaleren dat dit leidt tot betrouwbare prevalentieschattingen. Veeleer is men op zoek naar informatie over de aard van de ondersteuningsbehoefte; de onderliggende oorzaak van deze behoefte is daarbij van ondergeschikt belang.

In het algemeen geldt dat aanpassingen kosten met zich mee brengen voor deskundigheidsbevordering, extra tijd voor toepassing van een screeningsinstrument en voor aanpassingen aan het registratiesysteem. Of deze kosten opwegen tegen de baten is volgens de organisaties niet te zeggen, omdat de baten van een andere orde zijn dan de kosten.

Enkele kanttekeningen

Onvoldoende signalering van LVB voorin de keten kan leiden tot een niet passend verhoor, jarenlange overvraging en plaatsing op verkeerde plekken. Hierdoor worden mensen met een LVB meer beschadigd dan geholpen. Meer aandacht voor signalering van LVB, met name voor in de keten, is op zijn plaats. Ondanks de constatering dat het momenteel niet mogelijk is om op basis van de huidige registratiesystemen een onderzoek naar de prevalentie van LVB uit te voeren, zien we in het algemeen dat de aandacht voor de aanwezigheid van een LVB bij de diverse organisaties in het justitiële domein toeneemt. De wil om specifiek aandacht te hebben voor deze doelgroep is bij alle organisaties aanwezig. Toch is om een betere registratie te bewerkstelligen wel een cultuurverandering nodig. Er moet meer gevoel van urgentie zijn bij de medewerkers om LVB te registreren. De vraag is daarbij hoever organisaties willen gaan om kennis omtrent de aanwezigheid van een LVB te verkrijgen. Hoewel de hoeveelheid en soort benodigde informatie is sterk verbonden aan de taak van de organisatie, kan er wel winst worden geboekt worden in de ketenbrede samenwerking door meer eenduidigheid te krijgen in de gehanteerde definities en meer kennis te delen. Hierbij bestaan nog wel vragen over bijvoorbeeld wat precies wel en niet mag binnen de privacywetgeving. Wanneer prevalentie onderzoek op basis van dossiers moeilijk is zijn er twee alternatieven: (1) het uitvoeren van studies waarbij een deelpopulatie getest worden op de aanwezigheid van een LVB of (2) het bevragen van professionals over hun inschatting van prevalentie. In de discussie wordt als derde optie geopperd dat sommige organisaties zich misschien beter kunnen focussen op het in kaart brengen van de ondersteuningsbehoefte.

INHOUDSOPGAVE

VOORWOORD	2
SAMENVATTING	4
1 INLEIDING EN ACHTERGROND	12
1.1 Definitie licht verstandelijke beperking (LVB)	12
1.2 LVB in het justitiële domein	13
1.3 Enkele kanttekeningen bij het onderzoek	14
1.4 Leeswijzer	17
2 ONDERZOEKSVERANTWOORDING	18
2.1 Probleemstelling en onderzoeksvragen	18
2.2 Onderzoeksverantwoording	18
2.3 Beschouwing gefaseerde aanpak van onderzoek	25
3 HUIDIGE SITUATIE	27
3.1 Indicatoren bruikbaar om te komen tot een schatting van prevalentie LVB	27
3.2 De aanwezigheid van indicatoren in dossiers systematisch onderzocht	30
3.3 De mogelijkheden voor een prevalentieschatting met de huidige registraties	45
4 TOEKOMST VASTLEGGEN LVB-KENMERKEN	47
4.1 Wenselijkheid van de registratie van LVB-kenmerken	47
4.2 Het vaststellen van een LVB: hoe en wanneer?	49
4.3 Mogelijkheden voor registratie van LVB-kenmerken in de toekomst	51
4.4 Kosten en baten van veranderingen	56
4.5 De mogelijkheden voor prevalentieschattingen in de toekomst	58
5 SLOTBESCHOUWING	60
5.1 Prevalentieonderzoek justitiële domein (onderdeel 1 probleemstelling)	60
5.2 Toekomst prevalentieonderzoek LVB justitiële domein (onderdeel 2 probleemstelling)	61
5.3 Prevalentieschatting: de (derde) weg voorwaarts	62
LITERATUURLIJST	64
BIJLAGEN: BESCHRIJVING DERTIEN DEELNEMENDE ORGANISATIES	67
B1. RAAD VOOR DE KINDERBESCHERMING	68
B2. GECERTIFICEERDE INSTELLINGEN	75
B3. STICHTING HALT	82
B4. POLITIE	87
B5. OPENBAAR MINISTERIE	91
B6. JUSTITIELE JEUGDINRICHTINGEN	95

B7. RECLASSERING	102
B8. PENITENTIAIRE INRICHTINGEN	109
B9. FORENSISCHE ZORG - TBS	115
B10. NEDERLANDS INSTITUUT VOOR FORENSISCHE PSYCHIATRIE EN PSYCHOLOGIE	122
B11. SLACHTOFFERHULP NEDERLAND	128
B12. PERSPECTIEF HERSTELBEMIDDELING	133
B13. SCHADEFONDS GEWELDSMISDRIJVEN	139

1 INLEIDING EN ACHTERGROND

De afgelopen jaren is de aandacht voor mensen met een licht verstandelijke beperking (LVB) in het justitiële domein (jeugdbeschermingsketen, (jeugd)strafrechtsketen, en slachtofferketen) toegenomen. De paar studies die op dit terrein zijn gedaan en signalen uit het veld laten zien dat sprake is van een oververtegenwoordiging van mensen met een LVB in de strafrechtsketen. Vooralsnog is echter weinig bekend over hoe groot deze oververtegenwoordiging is en of er verschil is in prevalentie van LVB bij de verschillende ketenpartners in het justitiële domein. Deze kennis wordt wel van belang geacht: hij kan behulpzaam zijn bij het voeren van de discussie over de ernst van het probleem en het bepalen waar aandacht voor LVB het meest urgent is. Kaal (2016) heeft in kaart gebracht welke cijfers over prevalentie van een LVB op dit moment beschikbaar zijn. Hieruit blijkt dat de kennis over de prevalentie van LVB niet evenredig verdeeld is over de verschillende justitiedomeinen. In de forensische zorg was bijvoorbeeld relatief veel bekend over de prevalentie van LVB en werd bovendien gesuggereerd dat op basis van bestaande databestanden relatief makkelijk meer informatie zou moeten kunnen worden verkregen dan met het oog op de notitie beschikbaar was. Daar staat tegenover dat duidelijk werd dat er bij andere justitiële organisaties (politie, OM) nauwelijks cijfermatige informatie over de aanwezigheid van LVB onder de populatie beschikbaar is (Kaal, 2016). Een voor de hand liggende volgende stap is te kijken welke cijfers, op basis van de bij de diverse organisaties beschikbare gegevens, gegenereerd kunnen worden en wat hiervan de kwaliteit is. Het Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatie Centrum (WODC) heeft daarom Hogeschool Leiden opdracht gegeven een haalbaarheidsstudie uit te voeren gericht op het vaststellen van de prevalentie van een licht verstandelijke beperking (LVB) in het justitiële domein. Voordat we ingaan op de onderzoeksvragen bij dit onderzoek, beschrijven wij eerst de in dit onderzoek gehanteerde definitie van een LVB (paragraaf 1.1) en eerder onderzoek naar de vertegenwoordiging van LVB (paragraaf 1.2).

1.1 Definitie licht verstandelijke beperking (LVB)

In het buitenland wordt doorgaans pas uitgegaan van een licht verstandelijke beperking wanneer sprake is van een IQ lager dan 70, conform de definities van de AAIDD en de DSM-IV (APA, 2000; Schalock, 2010). De DSM-5 legt meer nadruk op de beperkingen in het aanpassingsvermogen dan op harde IQ-grenzen, maar ook daar wordt gesproken van een $IQ \leq 70 \pm 5$ eer men uitgaat van een LVB (Kaldenbach, 2015). In Nederland heeft men doorgaans een bredere opvatting en wordt ook de groep 'zwak-begaafden' vaak onder de term verstandelijk beperkt geschaard (zie bijv. CIZ, 2016).

In het voorliggende onderzoek wordt uitgegaan van de veelgebruikte praktijkdefinitie voor een LVB van Bodde en Hagens (2009, in De Beer, 2016: 20):

1. IQ-score tussen de 50 en 85 én
2. beperkt sociaal aanpassingsvermogen: tekorten of beperkingen in het aanpassingsgedrag van wat op zijn leeftijd en bij zijn cultuur verwacht mag worden op ten minste twee van de volgende gebieden: communicatie, zelfverzorging, zelfstandig kunnen wonen, sociale en relationele vaardigheden, gebruik maken van gemeenschapsvoorzieningen, zelfstandig beslissingen nemen, functionele intellectuele vaardigheden, werk, ontspanning, gezondheid en veiligheid én
3. bijkomende problematiek, zoals leerproblemen, een psychiatrische stoornis, medisch-organische (lichamelijke) problemen en/of problemen in het gezin en sociale omstandigheden

Vaak wordt hierbij verder gesteld dat de problematiek moet zijn ontstaan voor het 18e levensjaar, om zo een onderscheid te maken met niet-aangeboren hersenletsel (NAH). Een IQ-score tussen 70 en 85 moet gezien worden als een signaal voor het vermoeden van een LVB. Daarbij moet worden opgemerkt

dat een IQ-score vaak een versimpelde weergave van de werkelijkheid geeft. Het komt zeker bij mensen met een LVB voor dat iemand op bepaalde subtests (veel) lager scoort dan op andere subtests (disharmonisch profiel). Het is denkbaar dat iemand verbaal capabel overkomt, maar zeer veel moeite heeft met de uitvoering van taken. Daarnaast lopen de cognitieve ontwikkeling en de sociaal-emotionele ontwikkeling vaak niet synchroon, waarbij de laatste vaak achterloopt op de eerste. Iemand die cognitief bijvoorbeeld functioneert op het niveau van een elfjarige, kan sociaal-emotioneel reageren op een manier vergelijkbaar met die van een kleuter (Roos, 2014). Ook de bijkomende problematiek en de resulterende (gedrags-)kenmerken zijn divers. Het is feitelijk dan ook niet zo dat er gesproken kan worden over 'de problematiek' van mensen met een LVB. Wel zijn er kenmerken te benoemen die vaker voorkomen binnen deze groep. Zo is er vaker sprake van beperkingen in het denken, een achterstand in taalbegrip, moeite met begrip van symbolen, een beperkter werkgeheugen, moeite met abstract denken, moeite met regulerende functies zoals het onderscheiden van hoofd- en bijzaken en concentratie, moeite met sociale informatieverwerking en sociale relaties en een beperktere impulscontrole (Kaal, 2013).

1.2 LVB in het justitiële domein

De vraag naar de prevalentie van LVB binnen het justitiële domein wordt al langer gesteld. Eerder onderzoek voor het WODC, naar (de haalbaarheid van) onderzoek naar de prevalentie van LVB in detentie, wees uit dat weinig onderbouwde uitspraken gedaan konden worden over de aanwezigheid van mensen met een LVB in het gevangeniswezen (Kaal, 2011). Over de prevalentie van LVB binnen andere justitiële organisaties was doorgaans nog minder informatie beschikbaar. De gegevens die er waren en de signalen uit het veld lieten wel éénduidig zien dat er binnen de in Nederland onderzochte deelpopulaties sprake is van een oververtegenwoordiging van 'zwakbegaafden'. Hoe groot deze oververtegenwoordiging is en hoe de verhouding hiervan is binnen de verschillende organisaties in het justitiële domein werd niet duidelijk. In de praktijk worden wel vaak (zeer) uiteenlopende cijfers genoemd. De behoefte aan inzicht in de herkomst van deze cijfers en een beschouwing van wat er op basis van de cijfers gezegd kan worden over de aanwezigheid van mensen met een LVB in de strafrechtsketen en de daaruit voortvloeiende benodigde aanpassingen in de bejegening, was groot.

Kaal (2016) heeft om in deze behoefte te voorzien een inventarisatie van de beschikbare gegevens binnen het justitiële domein uitgevoerd. Op het eerste gezicht heeft deze inventarisatie een redelijk aantal prevalentieschattingen opgeleverd. Tegelijkertijd werd duidelijk dat deze niet evenredig verdeeld zijn over de verschillende ketenpartners in het justitiële domein. Met name over het aantal justitiabelen met een LVB binnen het gevangeniswezen en de forensische instellingen zijn relatief veel gegevens beschikbaar, hoewel (gezien bijvoorbeeld de hoge non-response rates en de diversiteit in gebruikte methodes om een LVB vast te stellen) wel kanttekeningen geplaatst moeten worden bij de betrouwbaarheid van de prevalentieschattingen op basis van deze gegevens. Over het aantal verdachten met een LVB bij de politie en het aantal slachtoffers met een LVB, is juist bijzonder weinig bekend. De betrouwbaarheid van de beschikbare cijfers is doorgaans matig en ze zijn – door de verschillende methoden waarmee ze zijn gegenereerd – ook niet altijd goed vergelijkbaar. Ondanks de beperkte vergelijkbaarheid van de studies tekent zich toch een aantal patronen af:

- De prevalentie van LVB in reguliere detentie vastgesteld door diagnostiek lijkt rond de 10%. Op een vergelijkbare wijze gemeten is de prevalentie op bijzondere afdelingen iets hoger: circa. 15-20% en in forensisch psychiatrische instellingen is deze nog wat hoger, namelijk 20-25%.

- De prevalentie vastgesteld door middel van screening of met de Raven¹ valt hoger uit. Binnen de reguliere detentie worden bijvoorbeeld met de SCIL² percentages gevonden van 30-45%.
- Bij jeugd lijken de gevonden prevalentiecijfers hoger dan bij volwassenen.
- De prevalentie in enkele zware dadergroepen is duidelijk het hoogst, met de kanttekening dat de steekproeven in deze studies erg klein zijn (Kaal, 2016).

Al met al lijkt er op veel plekken binnen het justitiële domein een duidelijke oververtegenwoordiging te zijn van de LVB-doelgroep (Kaal, 2016). Met betrekking tot het slachtofferdomein zijn geen uitspraken te doen. Uit de buitenlandse literatuur wordt duidelijk dat er daar sprake is van een verhoogd risico op slachtofferschap voor mensen met een LVB; in Nederland zijn hierover geen cijfers beschikbaar (Kaal & Spaan, 2015). Gezien de buitenlandse cijfers wordt wel verwacht dat ook in Nederland een aanzienlijk deel van de slachtoffers die in aanraking komen met organisaties binnen het justitiële domein een LVB heeft.

1.3 Enkele kanttekeningen bij het onderzoek

Binnen bovenbeschreven context heeft het ministerie van Veiligheid en Justitie gevraagd om een onderzoek naar de vraag in hoeverre onderzoek naar de prevalentie van LVB op basis van de op dit moment beschikbare registraties in het justitiële domein mogelijk is, en wat er nodig is om in de toekomst tot een betrouwbare en valide inschatting van de prevalentie van LVB in het justitiële domein te komen op basis van registratiegegevens. Op voorhand zijn er een aantal kanttekeningen te schetsen bij prevalentieonderzoek en is het zinvol een aantal typen prevalentieonderzoek te onderscheiden. Deze analyse is van belang voor keuzes in de verdere onderzoeksopzet.

Kanttekeningen prevalentieonderzoek

Moeilijkheden rond het betrouwbaar vaststellen van de prevalentie van LVB zijn niet uniek voor Nederland. Ook in het buitenland worstelt men hiermee en komen uiteenlopende schattingen voor. De belangrijkste verschillen tussen gevonden studies zijn volgens Noble en Conley (1992, in Lindsay, 2002) gelegen in:

1. de definitie van 'verstandelijke beperking' (met name de IQ-score die men als bovengrens hanteert wanneer men over een verstandelijke beperking spreekt);
2. de methode van vaststelling (historisch, op basis van reeds bekend gegevens; door middel van uiteenlopende tests); en
3. het moment in de strafrechtsketen waarop de prevalentie wordt gemeten (politie, rechter, detentie, reclassering).

Loucks (2007) voegt hier aan toe dat de situatie bij het afnemen van de test belangrijk is: een individuele afname in relatief stressvrije omstandigheden, geleid door getrainde onderzoekers, leidt tot meer accurate bevindingen dan een groepsgewijze afname in een stressvolle situatie door gevangenispersoneel. Lindsay, Law en Macleod (2002, in Lindsay, 2002) concluderen dan ook dat de methodologische verschillen tussen studies zo groot zijn dat het moeilijk is om conclusies met betrekking tot de prevalentie te trekken. Andere auteurs van reviews (McBrien, 2003; Loucks, 2007; Fazel et al., 2008) komen eigenlijk unaniem tot dezelfde conclusie. Herrington (2005, in Loucks, 2007, p.21) stelt zelfs:

¹ De 'Raven Standard Progressive Matrices test' is een non-verbale test van het abstract redeneren.

² De SCreener voor Intelligentie en Licht verstandelijke beperking (SCIL) is een kort screeningsinstrument dat kan leiden tot een vermoeden van (het functioneren op het niveau van) een LVB.

'The inconsistency in prevalence data makes it impossible to provide any general estimate of learning disability among offenders and this is likely to remain the case until large-scale methodologically sound surveys can be conducted.'

Typen prevalentieonderzoek

De recente inventarisatie van prevalentiecijfers in het justitiële domein liet zien dat prevalentiestudies doorgaans in drie typen opgedeeld kunnen worden (Kaal, 2016):

1. *Testen van een populatie op de aanwezigheid van een LVB.* Hierbij wordt onder (een steekproef uit) een populatie informatie verzameld over de mogelijke aanwezigheid van een LVB. Dit kan door middel van de afname van een IQ-test zoals de WAIS of de GIT. Hiermee kan worden vastgesteld welk percentage van de doelgroep een IQ onder een bepaalde grens heeft. Andere studies maken gebruik van een screeningsinstrument, bijvoorbeeld de SCIL. Hiermee kan onderscheid worden gemaakt tussen een groep mensen die vermoedelijk een LVB heeft of functioneert op het niveau van een LVB en een groep mensen die vermoedelijk normaalbegaafd is.
2. *Dossieranalyse naar geregistreerde LVB.* Hierbij wordt gebruik gemaakt van bestaande gegevens. In dossiers wordt gekeken of een LVB genoemd wordt. Hierbij kan onderscheid worden gemaakt tussen een vermelding van een diagnose LVB of een IQ-score, en een vermelding van een vermoeden van het bestaan van een LVB. Het ontbreken van een vermelding van een LVB in een dossier betekent niet dat er ook geen LVB aanwezig is, hooguit dat deze niet gesignaleerd is.
3. *Inschatting van professionals van aanwezigheid of prevalentie van LVB.* Hierbij wordt aan professionals gevraagd om hun oordeel over de mogelijke aanwezigheid van een LVB. Hierbij kunnen verschillende vragen gesteld worden. Professionals kan gevraagd worden naar oordelen over individuele cliënten, waardoor een idee ontstaat over de prevalentie van LVB binnen een van te voren vastgestelde groep of binnen hun caseload. Maar er kan hen ook simpelweg gevraagd worden een schatting te maken van het aantal cliënten met een LVB binnen de doelgroep.

In de onderzoeksvraag van het ministerie ligt de focus op het tweede type onderzoek, waarbij gekeken wordt welke informatie in de bestaande systemen gevonden kan worden of in de toekomst binnen de bestaande systemen verzameld kan worden, opdat de prevalentie van LVB binnen de justitiële domeinen op een relatief eenvoudige manier gemonitord kan worden. Dit type onderzoek kent een aantal specifieke knelpunten:

Definitie LVB

Over het algemeen wordt bij prevalentie-onderzoek een LVB puur op basis van een IQ-test vastgesteld. Hierbij zien we dat niet altijd dezelfde IQ-grenzen worden aangehouden, waarbij in dossiers niet altijd wordt vermeld welke IQ-score is gevonden. Ook worden niet altijd dezelfde tests gebruikt, of wordt een verkorte versie van een IQ-test gebruikt. Zo vond Spaans (2005a) in zijn onderzoek in de JJI's dat er maar liefst elf verschillende tests of testversies waren gebruikt om het IQ van de onderzochte jeugdigen vast te stellen. Soms wordt simpelweg gesproken van een vastgestelde LVB zonder dat duidelijk is wat hieraan ten grondslag ligt of wordt gesproken van een vermoeden van LVB. Dit vermoeden kan gebaseerd zijn op zachtere criteria, zoals de professionele inschatting van de psycholoog of een inschatting op basis van de richtlijnen van De Borg (2015) door een reclasseringswerker. Het vermoeden kan echter ook gebaseerd zijn op een hardere maat, zoals het screeningsinstrument SCIL.

In prevalentieonderzoeken wordt doorgaans nauwelijks tot geen aandacht besteed aan de beperking in het aanpassingsvermogen en de bijkomende problematiek. Het WODC heeft gevraagd expliciet aandacht te besteden aan het belang van het adaptief functioneren naast de IQ-score. Dit past binnen de ontwikkelingen in het denken omtrent LVB die onder meer zijn weerslag heeft gevonden in de DSM-5 en de in dit onderzoek gehanteerde definitie (zie paragraaf 1.1).

Over wie zijn gegevens beschikbaar

Wanneer tests worden afgenomen zal er ook sprake zijn van non-respons: mensen die wel tot de doelgroep behoren maar om een of andere reden niet meedoen met het onderzoek. Wanneer deze non-respons aselekt is (d.w.z. toevallig), dan heeft dit naar verwachting geen invloed op de gevonden prevalentie. Zo heeft bijvoorbeeld non-respons als gevolg van overplaatsing naar een andere PI waarschijnlijk maar een beperkte impact op het prevalentiecijfer. Wanneer de non-respons echter samenhangt met de kans dat iemand een LVB heeft, dan heeft dit wel impact. Zo kan het zijn dat mensen met een LVB vaker weigeren om mee te werken aan een IQ-test. Uitval in onderzoek kan ook het gevolg zijn van het niet voldoende machtig zijn van de Nederlandse taal. De meeste IQ-tests en screeners zijn alleen geschikt voor iemand de Nederlandse taal machtig is. Dit betekent soms dat over een relatief grote subpopulatie geen uitspraken kunnen worden gedaan.

Bij ontbrekende data bij dossieronderzoek is het moeilijk te bepalen welke waarde men hier aan moet hechten. Wanneer dit het gevolg is van gebrekkige registratie kan de impact op het prevalentiecijfer beperkt zijn. Soms vindt er vertekening plaats. Diagnostiek kan bijvoorbeeld ontbreken omdat er geen reden was om hiertoe over te gaan. De groep waarbij geen diagnostiek gedaan is, is dan wezenlijk anders dan de groep waarbij dit wel gedaan is. Er mag echter niet geconcludeerd worden dat bij deze groep geen LVB voorkomt: het is immers bekend dat een LVB vaak niet onderkend wordt en dat er dan dus ten onrechte geen diagnostiek plaatsvindt. Als gerapporteerd wordt over de gehele groep waarvan de dossiers bestudeerd zijn, inclusief die dossiers waar geen informatie in stond over de aanwezigheid van een LVB, zal het gegeven percentage in dat geval naar alle waarschijnlijkheid een ondergrens zijn waar de werkelijke prevalentie vrijwel zeker boven zit. Indien daarentegen alleen gerapporteerd wordt over de groep waarover wél gegevens bekend zijn (het zogenaamde 'valide percentage'), dan geeft dit in dit geval een overschatting van de werkelijke prevalentie. Het is bij dossieronderzoeken dus steeds zaak nauwkeurig te bekijken over wie er precies gegevens beschikbaar zijn en gebruikt worden.

Betrouwbaarheid vaststelling LVB

De betrouwbaarheid van de vaststelling van een LVB heeft deels te maken met de gehanteerde definitie en de gebruikte meetmethode. Alle methodes geven een zeker risico op vertekening. We weten dat een LVB vaak niet of laat herkend wordt. Dit betekent dat wanneer in een dossier geen LVB-problematiek benoemd wordt, dit niet noodzakelijkerwijs hoeft te betekenen dat deze er ook niet is. Wanneer in dossiers gesproken wordt van vermoedens omtrent aanwezigheid van een LVB, bijvoorbeeld op basis van een oordeel van een psycholoog of reclasseringswerker, dan is de kans groot dat een deel van de populatie overschat is in hun kunnen. Dit leidt vervolgens tot onderschatting van de prevalentie van LVB in de doelgroep. Aan de andere kant kan er ook sprake zijn van overschatting van de prevalentie van LVB in de doelgroep, juist ook wanneer er wél 'harde' diagnostiek heeft plaatsgevonden. In enkele studies is genoemd dat de respondenten niet altijd gemotiveerd waren om de IQ test serieus af te nemen. Ook de invloed van drank en drugs, ontwenning, of stress op het moment van afname kunnen de uitkomst van een IQ-test sterk negatief beïnvloeden (zie bijvoorbeeld Van Wijk, Hardeman & Scholten, 2015; Segeren & Fassaert, 2014). In dossiers wordt zulke informatie niet altijd gemeld. Het is dan ook

moeilijk om de impact van dergelijke invloeden mee te wegen in het oordeel over de betrouwbaarheid van de cijfers. Toch kan de impact substantieel zijn.

1.4 Leeswijzer

In het komende hoofdstuk 2 verantwoorden wij eerst het onderzoek door in te gaan op de centraal staande onderzoeksvragen en de wijze waarop het onderzoek is uitgevoerd. In hoofdstuk 3 gaan we vervolgens in op het eerste deel van de bevindingen van het onderzoek, namelijk de huidige situatie op het gebied van de registratie van kenmerken van een LVB. In hoofdstuk 4 gaan we vervolgens in op de toekomst: wat is er nodig om prevalentieschattingen in het justitiële domein op basis van de registratiesystemen mogelijk te maken? We ronden de rapportage af met de conclusies in hoofdstuk 5.

2 ONDERZOEKSVERANTWOORDING

Hoofdstuk 1 laat zien dat de vraag naar prevalentie van een LVB in het justitiële domein al eerder gesteld is en dat er op verschillende manier geprobeerd is daar een antwoord op te geven. In dit hoofdstuk beschrijven wij de probleemstelling en onderzoeksvragen voor dit onderzoek (paragraaf 2.1). Daarna beschrijven wij hoe het onderzoek is aangepakt en uitgevoerd (paragraaf 2.2).

2.1 Probleemstelling en onderzoeksvragen

Onderhavig onderzoek is vormgegeven op basis van een tweeledige probleemstelling:

- (1) *In hoeverre is onderzoek naar de prevalentie van LVB op basis van de op dit moment beschikbare registraties in het justitiële domein mogelijk?*
- (2) *Wat is er nodig om in de toekomst tot een betrouwbare en valide inschatting van de prevalentie van LVB in het justitiële domein te komen op basis van registratiegegevens?*

Naar aanleiding van de probleemstelling zijn onderstaande onderzoeksvragen opgesteld om richting te geven aan het onderzoek:

1. Welke informatie met betrekking tot LVB wordt op dit moment geregistreerd binnen het justitiële domein?
2. Wordt deze informatie dusdanig betrouwbaar, valide en systematisch geregistreerd dat kan worden achterhaald of geschat hoeveel mensen met een LVB er zijn binnen de betreffende organisatie?
3. Welke LVB-kenmerken (variabelen) zouden in de toekomst op welke wijze (methode en moment) moeten/kunnen worden vastgesteld en geregistreerd om uniform, betrouwbaar en valide de prevalentie van LVB in het justitiële domein vast te stellen?
4. Is door de betrokken organisaties een inschatting te maken van de tijd en inspanning die dit zal kosten? Zo ja, hoe ziet deze inschatting eruit?

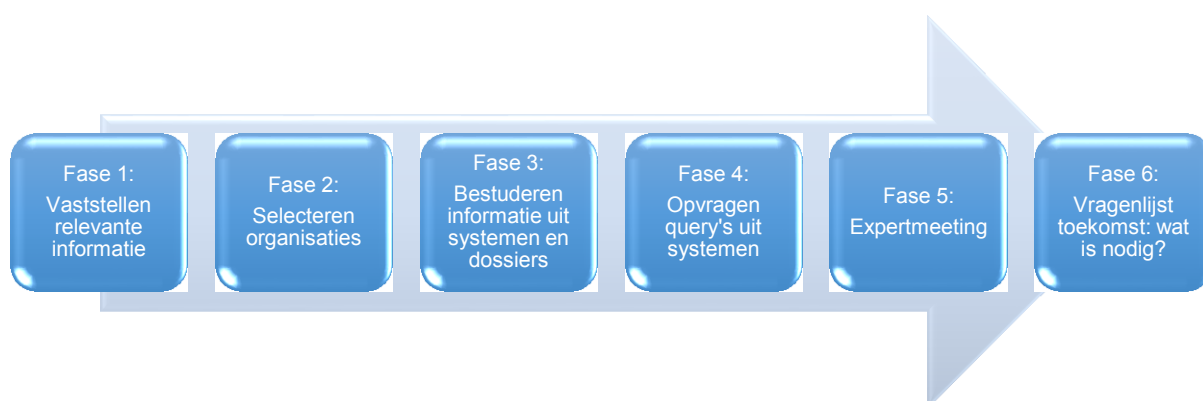
Het justitiële domein, zoals geformuleerd in onderzoeksvraag 1, is gedefinieerd als:

- De jeugdbeschermingsketen met Raad voor de Kinderbescherming, Veilig Thuis, Gecertificeerde Instellingen (GI's);
- De jeugdstrafrechtsketen met Raad voor de Kinderbescherming, Gecertificeerde Instellingen (GI's), Stichting Halt, politie, OM, en JJI's;
- De volwassenstrafrechtsketen met politie, OM, PI's, instellingen voor forensische zorg, 3RO en NIFP; en
- De slachtofferketen met Slachtofferhulp Nederland, Perspectief Herstelbemiddeling, en Schadefonds Geweldsmisdrijven.

2.2 Onderzoeksverantwoording

Om de onderzoeksvragen te beantwoorden hebben wij gekozen voor een gefaseerde aanpak in het onderzoek, waarbij informatie uit de verschillende fasen wordt gebruikt in een opvolgende fase. In onderstaande beschrijven wij per fase hoe wij het onderzoek hebben vormgegeven en op welke manier informatie uit voorgaande fase is gebruikt in de opvolgende fase. Schematisch ziet deze fasegewijze aanpak er als volgt uit:

Figuur 2.1: fasegewijze aanpak onderzoek³

Fase 1: Vaststellen van potentieel relevante informatie

Onderzoeksvraag 1 kijkt naar welke informatie met betrekking tot LVB op dit moment wordt geregistreerd binnen het justitiële domein. Om antwoord te kunnen geven op deze vraag is het nodig om te weten wat relevante informatie is met betrekking tot een LVB. De verwachting was dat in sommige dossiers letterlijk benoemd wordt dat sprake is van een LVB; in die gevallen is de vraag die we ons moeten stellen hoe betrouwbaar deze informatie is. Wanneer een LVB echter niet genoemd wordt, is gezocht naar andere indicatoren die mogelijk zicht kunnen geven op een LVB.

De eerste stap in het onderzoek is daarom geweest het vaststellen van potentieel relevante informatie: welke kenmerken kunnen mogelijk bruikbaar zijn om te komen tot een betrouwbare schatting van de prevalentie van een LVB? De definitie van een LVB (zie paragraaf 1.1) biedt daarvoor aanwijzingen. In onderhavig onderzoek wordt uitgegaan van een brede opvatting van LVB (niet alleen de IQ-normen maar ook adaptief gedrag en bijkomende problematiek). De definitie alleen is echter onvoldoende om concrete kenmerken te achterhalen die bruikbaar kunnen zijn voor een betrouwbare schatting: zo stelt de definitie bijvoorbeeld dat er sprake kan zijn van leerproblemen, maar daarmee wordt nog niet duidelijk in hoeverre schoolniveau een bruikbare indicatie kan zijn voor een LVB.

Om te komen tot concrete kenmerken die bruikbaar kunnen zijn voor een schatting van de prevalentie van LVB is gezocht naar literatuur die hiervoor aanwijzingen gaf. Hierbij is het van belang onderscheid te maken tussen kenmerken die samengaan met een LVB, en kenmerken die (in samenhang) een LVB kunnen voorspellen. Er bleek in de literatuur maar weinig te vinden over het gebruik van andere kenmerken dan IQ om uitspraken te kunnen doen over de prevalentie van LVB (zie paragraaf 3.1.5). Daarom zijn in aanvulling op de literatuur 17 telefonische interviews gehouden: 12 met vertegenwoordigers van relevante organisaties in het justitiële domein en 5 met LVB-experts. Tabel 2.1 geeft een overzicht van de respondenten.

Er is geprobeerd om met vertegenwoordigers van alle relevante organisaties in het justitiële domein een telefonisch interview te houden. Bij de Forensische Zorg partijen en het Schadefonds Geweldsmisdrijven is het in deze (korte) fase niet gelukt iemand te vinden die hiervoor beschikbaar was. In de interviews is aan de vertegenwoordigers van de organisaties en aan de LVB experts gevraagd welke kenmerken volgens hen een indicatie kunnen zijn om te komen tot een betrouwbare schatting van een LVB. Met

³ In de initiële onderzoeksopzet is uitgegaan van een fasegewijze opbouw van het onderzoek in 7 fasen: voor verantwoording is ervoor gekozen fase 3 (vaststellen te bestuderen registratiesystemen) en fase 4 (dossieronderzoek in systemen) samen te voegen tot fase 3: bestuderen informatie uit de systemen.

nadruk is in de interviews gekeken naar kenmerken die bruikbaar kunnen zijn als indicatie voor het adaptief vermogen.

Tabel 2.1: Overzicht respondenten fase 1

Deelnemende organisaties	Respondenten fase 1
Raad voor de Kinderbescherming	Senior adviseur Beleid, Landelijke Staforganisatie
Veilig Thuis	Manager Veilig Thuis Haaglanden
Gecertificeerde Instellingen	Medewerker Jeugdreclassering William Schrikker Groep
Politie	Gedragswetenschapper en docent politieacademie Operationeel specialist A, opsporing (Jeugd en Veelplegers)
Openbaar Ministerie	Beleidsadviseur Beleid & Strategie - Jeugd, Gezin en Zeden
Stichting Halt	Beleidsadviseur
Justitiële Jeugdinrichtingen	GZ-psycholoog bij RJJl
3RO	Beleidsmedewerker Reclassering Nederland
NIFP	Portefeuillehouder Zorg
Penitentiaire Inrichtingen	GZ-psycholoog PI
Slachtofferhulp Nederland	Beleidsmedewerker
Perspectief Herstelbemiddeling	Beleidsmedewerker
LVB experts	
Radboud Universiteit / Aventurijn	Bijzonder hoogleraar forensische psychologie / hoofdonderzoeker
Ipse de Bruggen	GZ-psycholoog / hoofd behandelen zaken
William Schrikker Groep	Adviseur Expertisecentrum
Trajectum / Radboud Universiteit	Bijzonder hoogleraar Verstandelijke beperking, leren en gedrag
Centrum voor Consultatie en Expertise	GZ-psycholoog

Fase 2: Selecteren van de te benaderen organisaties

Het justitiële domein is breed gedefinieerd, zoals beschreven in paragraaf 2.1. Om het onderzoek uitvoerbaar te houden moest een selectie worden gemaakt van te benaderen organisaties of organisatieonderdelen voor de uitvoering van het verdere onderzoek. Sommige justitiële ketenpartners omvatten namelijk verschillende instellingen, die niet allemaal dezelfde informatie registreren. Zo werd bij de eerdere inventarisatie van prevalentiegegevens gevonden dat de Piet Roorda Kliniek (een Forensische Verslavingskliniek (FVK)) tegenwoordig min of meer stelselmatig op IQ test, maar hen was niet duidelijk of dit bij andere FVK's ook gebeurt. Ook is bekend dat in sommige PI's inmiddels gebruik wordt gemaakt van het screeningsinstrument SCIL, en in andere niet. Ook de verschillende gecertificeerde instellingen (GI's) verzamelen niet allemaal dezelfde informatie. Zij hebben in principe eenzelfde registratiesysteem (IJ) met een zelfde basis, maar hebben de ruimte om daarin naar eigen inzicht aanvullingen op aan te brengen. Bovendien maken de GI's momenteel een omslag naar een ander registratiesysteem (WIJZ), waar zij ook weer een eigen invulling aan kunnen geven.

Op basis van een tweede ronde telefonische interviews met medewerkers van de verschillende ketenpartners zijn de organisaties of organisatieonderdelen geselecteerd en is vastgesteld welke systemen geraadpleegd moeten worden om een beeld te krijgen van de vastgelegde informatie over LVB bij de desbetreffende organisaties. Niet bij elke geselecteerde organisatie is de benodigde toestemming voor deelname aan het onderzoek verkregen, waardoor deze organisaties niet meegenomen zijn in het dossieronderzoek. Zo zag Veilig Thuis geen mogelijkheid om deel te nemen aan het onderzoek, evenals de Oostvaarderkliniek. Tabel 2.2 geeft een overzicht van de organisaties die wel hebben deelgenomen, de interviews die zijn gehouden over de selectie van organisaties of organisatieonderdelen en te bestuderen registratiesystemen binnen iedere organisatie, en de (op basis van deze interviews) geselecteerde organisatieonderdelen.

Tabel 2.2: Geselecteerde organisaties / organisatieonderdelen

Ketenpartners	Respondenten fase 2	Geselecteerde organisatie(onderdelen)
Raad voor de Kinderbescherming	Medewerker afdeling control	Raad voor de Kinderbescherming
Gecertificeerde instelling	-	- Jeugdbescherming Gelderland - Jeugdbescherming Rotterdam Rijnmond - Jeugdbescherming West - Samen Veilig Midden Nederland
Politie	Operationeel Specialist C	Politie
Openbaar Ministerie	Beleidsadviseur Beleid & Strategie	- Arrondissementsparket Den Haag - Arrondissementsparket Noord-Holland
Stichting Halt	Beleidsadviseur	Stichting Halt
Justitiële Jeugdinrichtingen	medewerker DJI afdeling beleid / cluster analyse	- FC Teylingereind - RJJl, locatie De Hartelborgt - Juvaïd Justitiële Jeugdinrichting
3 Reclasseringsorganisaties	Beleidsmedewerker	- Reclassering Nederland - SVG Verslavingszorg - Leger des Heils
NIFP	Datamanager	NIFP
Gevangeniswezen	Projectleider D&R en promoveren-degraderen Hoofd gedetineerdzaken Beleidsmedewerker Min V en J Medewerker registratie Depan	- PI Leeuwarden - PI Sittard - PI Alphen aan de Rijn
Forensische Zorg	Medewerker DJI afdeling beleid / cluster analyse	- FPC Van der Hoevenkliniek - FPC De Pompestichting
Slachtofferhulp Nederland	Beleidsadviseur	Slachtofferhulp Nederland
Perspectief Herstelbemiddeling	Beleidsmedewerker	Perspectief Herstelbemiddeling
Schadefonds Geweldsmisdrijven	Beleidsmedewerker	Schadefonds Geweldsmisdrijven

Fase 3: Bestuderen van informatie in systemen en dossiers

In fase 2 is, in overleg met de geselecteerde organisaties en uitvoerders, vastgesteld welke systemen geraadpleegd moeten worden om een beeld te krijgen van de vastgelegde informatie over LVB bij de desbetreffende organisaties. Onderzoeksassistenten van de Hogeschool Leiden hebben vervolgens een dossieronderzoek uitgevoerd in de desbetreffende systemen (meestal digitaal, maar soms ook met papieren dossiers), waarbij doorgaans dossiers geanalyseerd zijn uit 2016. In de bijlage bij dit rapport staat per organisatie beschreven hoe de dossiers geselecteerd zijn. Hierbij werd over het algemeen gestreefd naar 20 dossiers per subgroep. De uitkomsten van fase 1 (kenmerken die mogelijk bruikbaar zijn voor het komen tot een betrouwbare schatting van de prevalentie van een LVB) zijn gebruikt als basis voor het scoringsformulier van de onderzoeksassistenten (zie tabel 2.3). Op basis van dit scoringsformulier hebben de onderzoeksassistenten de eerste drie dossiers van elke dossieranalyse volledig geanalyseerd. Hiermee kon gekeken worden waar relevante informatie met betrekking tot LVB stond en daarnaast kon bepaald worden of alle relevante kenmerken uit het systeem terugkwamen in het scoringsformulier. Indien dit laatste niet het geval was, konden de onderzoeksassistenten dit alsnog toevoegen aan het scoringsformulier; dit is in de praktijk niet voorgekomen. Tijdens de dossieranalyse is per kenmerk gekeken of dit kenmerk is vastgelegd in de dossiers, op basis waarvan dit was gebeurd en hoe consequent en consistent dit gebeurde⁴. Er is niet alleen onderzocht welke variabelen worden vastgelegd, maar ook hoe deze worden gemeten: hier is immers - zoals uit paragraaf 1.3 blijkt - voor een groot deel van afhankelijk of dit een betrouwbaar en valide beeld oplevert. In tabel 2.4 is weergegeven welk registratiesysteem bij elke organisatie gebruikt wordt en hoeveel dossiers per organisatie uit welk systeem zijn onderzocht.

⁴ Onder *consequente* of *stelselmatige* registratie verstaan wij: bij iedere cliënt wordt informatie geregistreerd over dit kenmerk. Onder *consistente* registratie of registratie *op een standaard wijze* verstaan wij: wanneer informatie over het kenmerk wordt vastgelegd gebeurt dit bij de verschillende cliënten op een vergelijkbare wijze, bijvoorbeeld door middel van een gesloten vraag in een formulier of met een vaststaande, duidelijk gedefinieerde terminologie.

Tabel 2.3: Inhoud scoringsformulier dossieranalyse

Hoofdkenmerk	Subkenmerk
LVB en IQ	Totaal IQ
	Performaal IQ
	Verbaal IQ
	Vermelding aanwezigheid LVB
Adaptief functioneren	Conceptuele vaardigheden
	- Klok lezen
	- Lezen en schrijven
	Praktische vaardigheden
	- Post lezen en begrijpen
	- Financiën regelen
	- Reizen met het OV
	- Zelfverzorging
	Sociale vaardigheden
	- Mogelijkheid op eigen benen te staan
	- Hoeveelheid benodigde aansturing
	- Geen antwoord op gestelde vragen
	- Herhalen in eigen woorden
	- Ongepaste opmerkingen
	- Vaardigheden om problemen op te lossen
	- Weinig impulscontrole
	- Beperkte gewetensontwikkeling
	- Negatief zelfbeeld/ weinig zelfvertrouwen
	- Opvolgen van regels
	- Afspraken nakomen
	- Op tijd komen
	- Onderhouden relaties
	- Afhankelijkheid van ouders
	- Beïnvloedbaar
	- Foute vrienden
	- Ongelijkwaardige seksuele relaties
Bijkomende problematiek en overige indicatoren I: School, werk en hulpverlening	Hoogst behaalde schoolniveau
	Speciaal onderwijs
	Schoolloopbaan
	Baan
	Sociale werkplaats
	Functioneren op de werkvloer
	Hulpverleningsinstanties verleden
	Huidige hulpverlening
	Aantal hulpverleningscontacten
Bijkomende problematiek en overige indicatoren II: Thuisituatie	Situatie waarin cliënt opgroeit/ opgegroeid is
	Moment dat cliënt op zichzelf is gaan wonen
	Verstandelijk functioneren ouders
	Crimineel gedrag familieleden
	Huidige woonsituatie
	Huidige woonomstandigheden
	Contact overige gezinsleden

In aanvulling op het dossieronderzoek in de registratiesystemen van de organisaties is in deze fase ook nadere informatie omtrent onder andere betrouwbaarheid van de registratiesystemen achterhaald middels telefonische interviews. In totaal zijn er 37 telefonische interviews gehouden met vertegenwoordigers van de organisaties (zie laatste kolom in tabel 2.4). Voorafgaand aan deze interviews is steeds – waar mogelijk – een verslag gemaakt van de bevindingen van de dossieranalyse. Dit verslag is met de respondenten besproken waarbij steeds aandacht was voor de vragen:

- Op basis waarvan wordt de geregistreerde informatie vastgelegd? Welke informatie ligt hieraan ten grondslag?
- Hoe consequent en consistent vindt de registratie plaats? Welke vertekeningen vinden mogelijk plaats door de manier van registreren?
- Staan er onjuistheden in de voorgelegde tekst? Heeft de respondent nog aanvullingen?

Tabel 2.4: Geraadpleegde registratiesysteem, het aantal en type dossiers en het aantal interviews per organisatie

Organisatie	Systeem	Aantal dossiers	Respondenten fase 3
Raad voor de Kinderbescherming	KPBS	20 KPBS Civiel 20 KPBS Straf	2 raadsonderzoekers 1 adviseur businesscontrol
Jeugdbescherming Gelderland	IJ	20 IJ Jeugdbescherming 20 IJ Jeugdreclassering	1 projectleider Nieuwe Jeugdbescherming
Jeugdbescherming Rotterdam Rijnmond	Wijz	-	1 jeugdbeschermer 1 jeugdreclasseerder
Jeugdbescherming West	Schil	-	1 jeugdbeschermer 1 jeugdreclasseerder
Samen Veilig Midden Nederland	IJ	-	1 beleidsmedewerker
Politie	BHV, SummiT, BOSZ	2 BHV Jeugd – verd. 15 BHV Volw. – verd. 16 BHV Slachtoffer 3 BHV overlastzaken	-
Arrondissementsparket Den Haag	COMPAS, GPS	8 COMPAS Volwassen 5 COMPAS Jeugd 5 GPS Volwassen 5 GPS Jeugd	-
Arrondissementsparket Noord-Holland	COMPAS, GPS	5 COMPAS Volwassen 5 COMPAS Jeugd 5 GPS Volwassen 5 GPS Jeugd	-
Stichting Halt	Aurah	30 Aurah	2 Halt-medewerkers
FC Teylingereind	JVS, JIS, JRO	20 JVS/JIS/JRO	-
RJJI, locatie De Hartelborgt	JVS, JIS, JRO	20 JVS/JIS/JRO	1 groepsleider 1 gedragswetenschapper
RJJI, locatie Den Hey Acker	-	-	1 gedragswetenschapper
Juvaïd Justitiële Jeugdinrichting	JVS, JIS, JRO	20 JVS/JIS/JRO	1 groepsleider 1 gedragswetenschapper
Reclassering Nederland	IRIS	20 IRIS	1 reclasseringswerker
SVG Reclassering	IRIS	20 IRIS	1 reclasseringswerker
Leger des Heils	IRIS	20 IRIS	1 reclasseringswerker
NIFP	FRISII, JDS	32 pro Justitia-rapportages: 12 ambulant jeugd 10 ambulant volwassen 10 PBC	1 medisch administrateur 1 rapporteur ambulant jeugd 1 rapporteur ambulant volw. 1 rapporteur PBC
PI Leeuwarden	TULP, DPAN, MicroHIS, User, IFZO	20 TULP-Selectie	1 instellingspsycholoog 1 casemanager
PI Sittard	TULP, DPAN, MicroHIS, User, IFZO	20 TULP-Selectie	1 instellingspsycholoog 1 casemanager
PI Alphen aan de Rijn	TULP, DPAN, MicroHIS, User, IFZO	20 TULP-Selectie	1 casemanager
FPC Van der Hoevenklinik	MITS EPD	15 Dossiers (papier)	-
FPC De Pompestichting	MITS EPD	-	1 hoofd Diagnostiek Onderzoek & Opleiding
Slachtofferhulp Nederland	Divos	20 Dossiers	2 casemanagers 2 vrijwilligers
Perspectief Herstelbemiddeling	Sibis	30 Dossiers	1 beleidsmedewerker
Schadefonds Geweldsmisdrijven	Flow	20 Dossiers	3 juristen

Omdat het, door het tijdsbad, bij de GI's Samen Veilig Midden Nederland, Jeugdbescherming West en Jeugdbescherming Rotterdam Rijnmond en bij FPC De Pompestichting niet mogelijk was om het gesprek te voeren aan de hand van het verslag van de dossieranalyse werd hier het interview gehouden aan de hand van de lijst met onderwerpen die in het Excelbestand voor de dossieranalyse stond. Hierbij

werd de respondent steeds gevraagd na de denken over de eigen caseload en eventuele kennis over het registreren door collega's.

Fase 4: Opvragen gegevens uit de systemen door middel van query's

Naast het bekijken van dossiers is nagegaan uit welke registratiesystemen informatie over de aanwezigheid van een LVB op geaggregeerd niveau kon worden verkregen. Bij een aantal organisaties bleek dit inderdaad het geval. Op verzoek van de onderzoekers zijn door middel van query's gegevens uitgedraaid door de Raad voor de Kinderbescherming en 3RO. Bij de Van der Hoevenkliniek en het NIFP bleek het uitdraaien van gegevens op geaggregeerd niveau technisch wel haalbaar, maar werd dit door de organisaties niet wenselijk geacht. Meer hierover is te vinden in de bijlagen over de desbetreffende organisaties.

Fase 5: Expertmeeting

De uitkomsten van de eerste vier stappen zijn voorgelegd aan LVB-experts en vertegenwoordigers van verschillende organisaties in het justitiële domein in een expertmeeting. Ook de vertegenwoordigers van de diverse organisaties hadden doorgaans een specifieke specialisatie of interesse op het gebied van LVB. Zo werd namens de Gecertificeerde Instellingen de William Schrikker Groep gevraagd, en namens de JJI's het hoofd-behandeling van de LVB-bestemming. In de expertmeeting is de aanwezigen gevraagd te reflecteren op de uitkomsten van de eerste vier stappen en is hen gevraagd vooruit te kijken naar de wenselijkheid van het kunnen meten van de prevalentie van LVB en welke stappen gezet moeten worden om betrouwbaarder prevalentieonderzoek mogelijk te maken. In tabel 2.5 staat beschreven welke organisaties vertegenwoordigd waren in de expertmeeting.

Tabel 2.5 Aanwezigen expertmeeting

Deelnemende organisaties	Functie vertegenwoordiger
Raad voor de Kinderbescherming	Projectleider SCIL 14-17 Jeugdstrafrechtsketen
Gecertificeerde instellingen	Adviseur Expertisecentrum, William Schrikker Groep
Politie	Operationeel Specialist B, Veiligheidshuis
JJI's	Hoofd behandeling JJI Lelystad Intermetzo
3RO	Medewerker Statistische Informatievoorziening en Beleidsanalyse Reclassering Nederland
NIFP	Datamanager Bureau Wetenschap en Opleidingen
Gevangeniswezen	Staffunctionaris ketensamenwerking Zuid-West (Penitentiaire inrichtingen Krimpen aan de IJssel, Rotterdam en Dordrecht)
Forensische zorg	Onderzoeker De Forensische Zorgspecialisten
Slachtofferhulp Nederland	Onderzoeker / Senior beleidsmedewerker
Schadefonds Geweldsmisdrijven	Beleidsmedewerker
LVB-experts	
De Borg / Trajectum	Adviseur externe relaties van de Raad van bestuur / werkzaam binnen diverse projecten op het snijvlak van LVB, criminaliteit en zorg
Indaad	Zorgcoördinator
Gemiva-SVG	Psycholoog

Fase 6: Uitvoerbaarheid: wat is nodig om gegevens te leveren

Op basis van de informatie uit voorgaande fases is per organisatie vastgesteld wat er aan kenmerken, die een indicatie voor een betrouwbare schatting van een LVB vormen, wordt vastgelegd en wat de uitvoerbaarheid en volledigheid daarvan op dit moment is. In de laatste fase van het onderzoek werd gekeken naar de uitvoerbaarheid van de nodige aanpassingen per organisatie die moeten worden gedaan om onderzoek naar de prevalentie van LVB in de toekomst mogelijk te maken. Hiervoor is gebruik gemaakt van een vragenlijst die aan alle organisaties gestuurd is (zie tabellen 2.6 en 2.7).

Tabel 2.6 Vragenlijst fase 6

1.	Wondervraag: Stel: u wordt morgen wakker en ineens blijkt het mogelijk om betrouwbare cijfers over de prevalentie van cliënten met een licht verstandelijke beperking uit het systeem van uw organisatie te halen: wat is er dan veranderd ten opzichte van vandaag?
2.	Hoe haalbaar acht u bovenstaande veranderingen? Zijn deze veranderingen wenselijk en mogelijk? En wat is er voor nodig om deze veranderingen te bewerkstelligen, in termen van a) professionalisering van medewerkers, b) inspanning en tijd en c) financiële middelen?
3.	Wat wordt er op dit moment al gedaan binnen uw organisatie om de registratie van LVB te verbeteren?
4.	Is het binnen uw organisatie mogelijk om de aanwezigheid van een licht verstandelijke beperking vast te stellen? Zo ja: welk niveau van betrouwbaarheid is binnen uw organisatie in de praktijk haalbaar: professionele inschatting door medewerkers, screening of diagnostiek?
5.	Is het momenteel haalbare niveau van betrouwbaarheid het meest wenselijk voor uw organisatie of ziet u graag een ander niveau van betrouwbaarheid? Welk niveau en wat is er voor nodig om deze verandering te bewerkstelligen?
6.	Is uw organisatie volgens u de aangewezen organisatie in de keten om een LVB vast te stellen? Zo niet: welke organisatie is volgens u de aangewezen organisatie om dit vast te stellen? Waarom?
7.	Is het voor uw organisatie momenteel mogelijk gebruik te maken van informatie over de aanwezigheid van een licht verstandelijke beperking bij een andere organisatie? En zo ja: welke organisatie?
8.	Wordt er in uw ogen voldoende gebruik gemaakt van het delen van informatie over de aanwezigheid van een licht verstandelijke beperking? Wat kan daarin verbeterd worden? En wat zijn de belemmeringen, volgens u?

Tabel 2.7 Respons verzonden vragenlijst fase 6

Ketenpartners	Benaderde organisaties	Vragenlijst ingevuld
Raad voor de Kinderbescherming	Raad voor de Kinderbescherming	Ja.
Gecertificeerde instelling	Jeugdbescherming Gelderland Jeugdbescherming Rotterdam Rijnmond Jeugdbescherming West	Ja. Nee. Nee.
Politie	Politie	
Openbaar Ministerie	Arrondissementparket Den Haag Arrondissementparket Noord-Holland	Ja. Ja.
Stichting Halt	Stichting Halt	Ja.
Justitiële Jeugdinrichtingen	FC Teylingereind RJJI, locatie De Hartelborgt RJJI, locatie Den Hey Acker RJJI, locatie De Hunnerberg Juvaïd Justitiële Jeugdinrichting	Ja. Ja. Ja. Ja. Ja.
3 Reclasseringsorganisaties	Reclassering Nederland (namens 3RO)	Ja.
NIFP	NIFP	Ja.
Gevangeniswezen	Hoofdkantoor DJI	Ja.
Forensische Zorg	FPC Van der Hoevenkliniek FPC De Pompestichting	Ja. Ja.
Slachtofferhulp Nederland	Slachtofferhulp Nederland	Ja.
Perspectief Herstelbemiddeling	Perspectief Herstelbemiddeling	Nee.
Schadefonds Geweldsmisdrijven	Schadefonds Geweldsmisdrijven	Ja.

2.3 Beschouwing gefaseerde aanpak van onderzoek

In bovengenoemde zes stappen in de gefaseerde aanpak van het onderzoek, zijn verschillende onderzoeksmethodes naar voren gekomen. In tabel 2.8 worden deze onderzoeksmethoden per fase samengevat. Het aldus uitgevoerde onderzoek geeft door zijn opzet een breed beeld van de praktijk rondom de signalering en registratie van LVB in de justitiële domeinen en de overwegingen die hierbij een rol

spelen binnen de verschillende organisaties. De beschrijving van de organisaties is echter niet altijd uitputtend. Wij waren voor dit onderzoek per organisatie afhankelijk van een beperkt aantal informanten die onze vragen naar beste weten hebben beantwoord, maar dit altijd deden vanuit hun eigen perspectief en ervaring. Ook hebben wij per organisatie een beperkt aantal dossiers kunnen inzien, die niet altijd een volledig beeld van de enorme variëteit in mogelijkheden hebben gegeven. Met name in de laatste fase, waar we ons hebben verlaten op schriftelijke vragenlijsten, realiseerden we ons dat de werkelijkheid complexer was dan we op deze wijze in kaart konden brengen. Toch hebben we het gevoel dat we met de diversiteit aan methodes de voornaamste issues in dit onderzoek wel voor het voetlicht hebben gekregen, en dat de aanknopingspunten voor verdere discussie en beleid de juiste zijn.

Tabel 2.8: Samenvatting onderzoeksmethoden

Fasen	1	2	3	4	5	6
Onderzoeksmethoden						
Interviews	N = 17	N = 13	N = 37			
Dossieranalyse (aantal dossiers)			N = 536			
Query's uit registratiesysteem				N = 3		
Expertmeeting (aantal deelnemers)					N = 13	
Vragenlijst (aantal ingevuld)						N = 17

3 HUIDIGE SITUATIE

In dit hoofdstuk gaan we in op de resultaten van het onderzoek. Gezien de fasegewijze opbouw van het onderzoek (zie paragraaf 2.2) beschrijven wij de uitkomsten ook fasegewijs. Alvorens in hoofdstuk 4 in te gaan op toekomstige mogelijkheden voor schattingen van de prevalentie van LVB, beschrijven we in dit hoofdstuk we eerst de op de situatie *op dit moment* met betrekking tot de registratie van indicatoren voor LVB. Daarmee behandelen we in dit hoofdstuk onderstaande onderzoeksvragen:

1. Welke informatie met betrekking tot LVB wordt op dit moment geregistreerd binnen het justitiële domein?
2. Wordt deze informatie dusdanig betrouwbaar, valide en systematisch geregistreerd dat kan worden achterhaald of geschat hoeveel mensen met een LVB er zijn binnen de betreffende organisatie?

Voorliggend aan de beantwoording van bovenstaande onderzoeksvragen ligt fase 1 uit ons onderzoek, waarin is gevraagd naar indicatoren die mogelijk bruikbaar zijn voor het komen tot een betrouwbare schatting van de prevalentie van een LVB. De resultaten van de fase worden hier eerst beschreven, voordat ingegaan wordt op de beantwoording van de onderzoeksvragen.

3.1 Indicatoren bruikbaar om te komen tot een schatting van prevalentie LVB

In dit onderzoek is de volgende definitie van een LVB gehanteerd (zie paragraaf 1.1):

1. IQ-score tussen de 50 en 85 én
2. beperkt sociaal aanpassingsvermogen: tekorten of beperkingen in het aanpassingsgedrag van wat op zijn leeftijd en bij zijn cultuur verwacht mag worden op ten minste twee van de volgende gebieden: communicatie, zelfverzorging, zelfstandig kunnen wonen, sociale en relationele vaardigheden, gebruik maken van gemeenschapsvoorzieningen, zelfstandig beslissingen nemen, functionele intellectuele vaardigheden, werk, ontspanning, gezondheid en veiligheid én
3. bijkomende problematiek, zoals leerproblemen, een psychiatrische stoornis, medisch-organische (lichamelijke) problemen en/of problemen in het gezin en sociale omstandigheden.

Daarbij wordt vaak gesteld dat de beperking moet zijn ontstaan voor het 18e levensjaar. Zoals eerder gesteld biedt deze definitie aanwijzingen voor welke kenmerken bruikbaar kunnen zijn voor het schatten van een LVB. Er is voor gekozen om organisaties en LVB-deskundigen te bevragen over hoe deze kenmerken terug zouden kunnen komen in dossiers en of deze kenmerken volgens hen bruikbaar kunnen zijn voor een schatting van de prevalentie van LVB. In onderstaande subparagrafen worden eerst de suggesties van de respondenten weergegeven; daarna wordt een en ander kort beschouwd in het licht van de literatuur. Fase 1 heeft geleid tot een overzicht van verschillende factoren die zijn opgenomen in een checklist gebruikt voor het dossieronderzoek in fase 4. Dit overzicht is te vinden in tabel 2.3.

Verstandelijk duidelijk onder het gemiddelde functioneren

De vertegenwoordigers van bijna alle geïnterviewde organisaties noemden een **laag IQ** als een indicator voor een LVB. Concrete opmerkingen over *hoe* laag, werden niet genoemd. Ook de geraadpleegde experts noemden het IQ als een belangrijke indicator voor een LVB. Eén expert maakte wel een kanttekening bij het gebruik van een IQ-score: het is een momentopname en kan ingegeven zijn door een specifieke situatie. Meerdere organisaties en experts noemden daarnaast een lage score op het screeningsinstrument SCIL als een indicatie voor een laag IQ.

Meerdere vertegenwoordigers van de organisaties merkten op dat een IQ-score in de praktijk vaak ontbreekt. Ook de SCIL wordt volgens hen nog niet breed ingezet. Om toch een indicatie te krijgen van het

verstandelijk functioneren onder het gemiddelde noemden alle geïnterviewde organisaties en de experts het behaalde **schoolniveau** van een persoon als een mogelijke indicator voor een LVB. Het volgen van speciaal onderwijs en praktijkonderwijs zou een indicatie kunnen zijn voor een LVB. Sommige organisaties en experts plaatsten als kanttekening bij deze indicator dat een laag schoolniveau ook kan worden veroorzaakt door iets anders dan door een LVB, bijvoorbeeld door trauma of hechtingsproblematiek, en speciaal onderwijs ook gericht is op gedragsproblematiek en bijvoorbeeld fysieke beperkingen. Bovendien werd gesteld dat schoolniveau als indicator voor een LVB zeker voor de jongere generatie problematisch is, daar het tegenwoordig gangbaar is om kinderen met leerproblemen bij het reguliere lager onderwijs te betrekken en doubleren zo veel mogelijk te beperken. Rakend aan het schoolniveau werd dan ook de **schoolgang** genoemd als mogelijke indicator: zijn er wisselingen in scholen, zijn er signalen dat een leerling leerproblemen heeft en hoe gedraagt een leerling zich op school?

Aanpassingsgedrag

Diverse organisaties en experts benoemden dat het IQ alleen niet voldoende is voor het vaststellen van een LVB. Een combinatie met een beperking in het aanpassingsgedrag is, conform de definitie, ook volgens de experts en de organisaties nodig. Gevraagd is hoe dit terug te vinden zou zijn in de dossiers. In de interviews werden uiteenlopende kenmerken genoemd die een indicatie kunnen zijn voor een beperking in het aanpassingsgedrag.

Het ontbreken van bepaalde basale **conceptuele vaardigheden** werd genoemd, zoals het niet kunnen opschrijven van naam en adres, moeite hebben met lezen en het niet kunnen benoemen van tijd en plaats. **Praktische vaardigheden** (administratie, zelfverzorging, reizen) werden ook wel genoemd, maar verwacht werd dat dit minder goed in de dossiers terug te vinden zou zijn.

De geïnterviewde organisaties en experts benoemden diverse kenmerken op het gebied van **sociale vaardigheden** die volgens hen een indicatie zouden kunnen zijn voor een beperking in het aanpassingsgedrag. Het gaat volgens hen om het niet in staat zijn vriendschappen te onderhouden, beïnvloedbaar zijn, niet in staat zijn regels te kunnen volgen en het niet kunnen voldoen aan algemene gedragsnormen. Daarnaast noemde een aantal organisaties het nodig hebben van veel aansturing en de afhankelijkheid van ouders als mogelijke indicaties voor een beperkt aanpassingsvermogen. Ook werden kenmerken genoemd die betrekking hebben op het probleemoplossende vermogen, zoals het niet kunnen oplossen van oplopende schulden of agressief gedrag (zoals woede-uitbarstingen en impulsiviteit). Tenslotte werden kenmerken genoemd op het gebied van de communicatie, zoals het geen antwoord kunnen geven op vragen, het niet in eigen woorden kunnen herhalen van wat er gezegd is door een ander, het plaatsen van niet passende opmerkingen en het (soms) verbaal sterk zijn, terwijl het gezegde niet beklijft.

Door enkele respondenten werd gesteld dat net zoals de schoolgang iets zegt over het functioneren in de jeugd, de **participatie in arbeid** iets zegt over het functioneren in volwassenheid: werkzaamheden op een sociale werkplaats, steeds wisselende baantjes, of moeizaam functioneren op de werkvloer kunnen volgens hen ook indicatoren zijn van beperkingen in het aanpassingsgedrag.

Bijkomende problemen en overige aanwijzingen

Naast kenmerken die onder één van de drie onderdelen van de definitie van een LVB geschaard kunnen worden, noemden de organisaties en experts enkele andere indicaties voor een LVB. Een aantal organisaties benoemde dat **specialistische hulpverlening** door of een verwijzing naar een zorgverlener

voor LVB-cliënten een duidelijke indicatie is voor de aanwezigheid van een LVB. Ook het herhaaldelijk mislukken van ingezette hulpverlening kan volgens enkelen van hen gezien worden als een aanwijzing dat de cliënt overvraagd wordt en daarmee als een indicatie voor de aanwezigheid van een LVB. Tenslotte werd genoemd dat informatie over de **thuisituatie** soms indicatoren voor de mogelijke aanwezigheid van een LVB kunnen bevatten zoals het verstandelijk functioneren van ouders, het al dan niet zelfstandig wonen, of de context waarin iemand is opgegroeid.

Begin van de beperking ligt voor het achttiende jaar

In de interviews met de organisaties en experts komt het laatste onderdeel van de definitie van LVB weinig aan de orde. Slechts één van de experts noemde wel dat dit een onderdeel van de definitie van een LVB is. Volgens deze expert is informatie over het functioneren op de basisschool (bijvoorbeeld over problemen die ontstaan rondom het moment dat een jeugdige naar school gaat) dan ook van belang omdat het een indicatie kan geven voor een LVB.

Discussie

IQ is een noodzakelijk element in het vaststellen van een LVB, zelfs met de toegenomen nadruk op adaptief vermogen. Een beperking in het adaptief vermogen kan zich immers ook voordoen bij een hoger IQ, bijvoorbeeld als gevolg van psychiatrische problematiek. Voor het vaststellen van beperkingen in het adaptief vermogen bij mensen met een LVB is men nog zoekende naar een werkbare, betrouwbare manier⁵. Een professional zou uit een zeer volledig dossier misschien conclusies durven trekken met betrekking tot de mogelijke aanwezigheid van een LVB of een beperking in het adaptief vermogen, maar dat is iets anders dan op een standaard wijze tot oordelen komen over grote aantallen dossiers die vaak ook nog allemaal andere informatie bevatten.

Er is een zeer brede literatuur waarin de kenmerken van een LVB beschreven worden. Veel van de in de eerdere paragrafen gesuggereerde indicatoren komen in deze literatuur als kenmerk van een LVB naar voren. Dat iets als een kenmerk van een groep wordt gezien, wil echter doorgaans niet meer zeggen dan dat het meer dan gemiddeld voorkomt bij deze groep. Het is niet noodzakelijkerwijs onderscheidend van mogelijke andere groepen waarmee de groep dit kenmerk kan delen. Het kan dan ook niet zonder meer gesteld worden dat een kenmerk als indicator kan worden gebruikt. Het zou immers kwalijk zijn om iedereen die is opgegroeid in moeizame omstandigheden te labelen als mogelijk LVB, ook al weten we dat relatief veel mensen met een LVB zijn opgegroeid in moeilijke omstandigheden.

De respondenten die voor fase 1 geïnterviewd werden herkenden dit. Niet voor niets gaven zij al aan dat bijvoorbeeld een laag schoolniveau ook andere oorzaken kan hebben. Verschillende respondenten gaven dan ook aan dat geen van de mogelijke indicatoren die zij noemden op zichzelf voldoende was voor een vermoeden van een LVB. Het zou altijd moeten gaan om een samenkomen van verschillende indicatoren voor men van een vermoeden van een LVB zou willen spreken. Hoeveel indicatoren of welke indicatoren dan nodig zouden zijn om te spreken van een vermoeden van LVB kon men niet aangeven. Ook gaf men aan dat men op grond hiervan nooit met zekerheid kan stellen dat sprake is van een LVB: hiervoor is een diagnose noodzakelijk.

⁵ Recentelijk werd een instrument ontwikkeld om adaptieve vaardigheden van mensen met een Licht Verstandelijke Beperking (LVB) in kaart te brengen. Dit instrument bestaande uit 63 items heeft als naam de Adaptieve Vragenlijst Verstandelijk Beperking (AVVB; Jonker, Kruisdijk, Goedhard & Nijman, 2016). Lopend onderzoek naar de psychometrische kwaliteiten van het instrument, onder andere in het kader van een door KFZ gefinancierd project, wijzen op een behoorlijk goede interrater reliability en een hoge interne consistentie van het instrument (Nijman, Didden & Hesper, in voorbereiding; Kruisdijk, Jonker, Goedhard & Nijman, in voorbereiding).

Het is dan ook zeer de vraag of de genoemde indicatoren voldoende zijn om te komen tot een omvangsschatting van de prevalentie van LVB binnen een populatie. Hiervoor zou, ook volgens de respondenten die de indicatoren noemden, verder wetenschappelijk onderzoek nodig zijn om de mate van samenhang tussen de indicatoren en de aanwezigheid van een LVB te laten zien. De literatuur geeft hierbij weinig houvast met betrekking tot de mogelijkheden en de haalbaarheid. Er is vrijwel geen literatuur te vinden die hierop ingaat. De Taskforce (2013) haalt Verberne (2008) aan die meent dat een afgeronde normale lagere school zonder doublures bij oudere cliënten erop duidt dat er sprake is van een IQ van 85 of hoger terwijl een regulier LBO-diploma bij volwassenen volgens hem kan duiden op een IQ van 90 of hoger. Bij jongeren kan hier niet van worden uitgegaan, gezien de ontwikkelingen in het passend onderwijs waarbij kinderen zo lang mogelijk in het regulier onderwijs worden gehouden en zoveel mogelijk wordt voorkomen dat zij blijven zitten. Ook kan men volgens Verberne op basis van een analyse van arbeidscarrière (verantwoordelijkheden, probleemoplossende vaardigheden e.d.) komen tot een 'educated guess' over intelligentieniveau, die dan als indicatie kan dienen voor verder onderzoek (Verberne, 2008, zoals aangehaald in Taskforce LVB, 2013). De meerwaarde van deze kenmerken als het ons erom gaat een inschatting te geven van de prevalentie van LVB is dus zeer beperkt. Studies waarbij gekeken werd welke (combinaties van) indicatoren welke voorspellende waarde hebben voor een LVB werden verder alleen gevonden in de context van onderzoek naar screeners LVB (in Nederland de SCIL, in het buitenland de LDSQ, HASI of LIPS; zie Kaal, 2011). Dergelijk onderzoek laat zien dat de voorspellende waarde van een enkele variabele zeer laag is (Cutsem, 2012; Wegman, 2012). Verder laten deze studies zien dat het niet meevalt om betrouwbare uitspraken te doen over de aanwezigheid van een LVB op basis van enkele kenmerken anders dan IQ, en dat hiervoor zorgvuldig onderzoek nodig is (Hayes, 2000; McKenzie et al., 2012).

Ondanks deze bedenkingen is er toch voor gekozen om alle in de interviews genoemde kenmerken mee te nemen in het dossieronderzoek. Zonder verder onderzoek naar de voorspellende waarde van combinaties van deze kenmerken is niet duidelijk wat zij kunnen bijdragen aan een prevalentieschatting LVB; zolang niet duidelijk is in hoeverre de diverse organisaties zicht hebben op de aanwezigheid van genoemde kenmerken is echter ook niet duidelijk of verder onderzoek naar de voorspellende waarde zinvol is.

3.2 De aanwezigheid van indicatoren in dossiers systematisch onderzocht

Na de telefonische interviews met de verschillende organisaties en LVB-experts om vast te stellen welke kenmerken mogelijk een aanwijzing zijn voor een LVB, zijn de dossiers en registratiesystemen van de organisaties in het justitiële domein onderzocht op de aanwezigheid van deze kenmerken. Per organisatie is voor een selectie van dossiers nagegaan of in deze dossiers de verschillende kenmerken van de lijst zijn beschreven of niet. In deze paragraaf beschrijven wij de uitkomsten van dit dossieronderzoek in het algemeen. In deze paragraaf beschrijven wij alleen op geabstraheerd niveau de uitkomsten. In de bijlage bij dit rapport is per organisatie een beschrijving opgenomen van de uitkomsten van de interviews en het dossieronderzoek. In deze paragraaf beschrijven wij de bevindingen per keten, zoals gedefinieerd in paragraaf 2.1.

Domein 1: Jeugdbescherming

Om een beeld te krijgen van het jeugdbeschermingsdomein is onderzoek gedaan bij twee organisaties: de Raad voor de Kinderbescherming en de Gecertificeerde Instellingen. De William Schrikker Groep is bij dit onderzoek bewust buiten beschouwing gelaten. In bijna alle zaken die bij WSG terechtkomen zijn

gegevens bekend over het IQ⁶, over het verstandelijk functioneren van de kinderen en jongeren óf van de ouders. Dit is immers de voornaamste reden voor aanmelding bij de WSG. Dit is belangrijk voor de interpretatie van onderstaande bevindingen, omdat het kan betekenen dat die zaken waar wel gegevens beschikbaar zijn over het IQ vooral terechtkomen bij de WSG en niet bij de andere GI die in dit onderzoek zijn meegenomen.

LVB/IQ

Bij beide organisaties valt op dat het merendeel van de dossiers over beschermingszaken geen of zeer summiere informatie bevat over de mogelijke aanwezigheid van een LVB. Bij de Raad voor de Kinderbescherming wordt er bij de zaakkenmerken gevraagd of er sprake is van een LVB in het gezin en zo ja, bij wie (zie kader 1). Er zijn bij de Raad voor de Kinderbescherming echter twijfels over de betrouwbaarheid van deze vraag. Een uitdraai van het percentage gezinnen waarin sprake is van een verstandelijke beperking (zie bijlagen) laat grote verschillen zien tussen de verschillende doelgroepen van de Raad. Als gevolg van de twijfels over de betrouwbaarheid is niet te zeggen of dit werkelijke verschillen zijn tussen de doelgroepen, of er verschillen zijn in de mate van herkenning van LVB-problematiek, of dat er verschillen zijn in de manier van registreren tussen de medewerkers die met de verschillende doelgroepen werken. De Raad voor de Kinderbescherming geeft zelf aan dat de cijfers die een dergelijke uitdraai oplevert niet moeten worden gebruikt als prevalentiecijfers zolang het de lijst met zaakkenmerken niet is geijkt. Bij de Gecertificeerde Instellingen wordt de jeugdzorgwerker nergens verplicht aan te geven of er sprake is van een LVB bij de jongere. Wel wordt gebruik gemaakt van risicotaxatie-instrumenten die soms een bredere vraag naar beperkingen bevatten. Zo kan een jeugdzorgwerker bij de LIRIK, een instrument gebruikt voor het inschatten van het risico op (herhaling van) kindermishandeling, aangeven of er met betrekking tot de jongere zorgen zijn over de 'vaardigheden en cognitieve ontwikkeling' en of er sprake is van 'ziekte, handicap of beperking'. Deze vragen zijn te breed om zicht te krijgen op de prevalentie van LVB. De beide organisaties onderzoeken niet stelselmatig of er sprake is van een LVB, en zijn voor informatie over de mogelijke aanwezigheid van een LVB of een IQ-score doorgaans afhankelijk van wat zij door andere organisaties aangedragen krijgen. De gegevens hierover zijn dus verre van volledig; in het merendeel van de dossiers werden deze niet aangetroffen. Daarnaast wordt de informatie die bekend is niet op een vaste plek en een vaste manier geregistreerd, hetgeen er toe leidt dat het buitengewoon bewerkelijk is deze informatie uit de dossiers te halen. Een dergelijke exercitie zal altijd leiden tot een zeer onvolledig beeld.

Adaptief vermogen

Wanneer informatie over het IQ al niet bekend is, is informatie over het functioneren van de jongere per definitie onvoldoende om te komen tot een inschatting van de prevalentie van een LVB: een lage IQ-score is immers een vereiste om te mogen spreken over een LVB. Desalniettemin is gekeken wat de bruikbaarheid is van deze gegevens om te komen tot een vermoeden van een LVB of een inschatting van het adaptief vermogen. Zowel bij de Raad voor de Kinderbescherming als bij de Gecertificeerde Instellingen worden kenmerken die een indicatie kunnen vormen voor een beperking in het adaptief vermogen consistent vastgelegd. In de bestudeerde dossiers werd deze informatie ook nauwelijks aangetroffen: er ontstaat vaak slechts een zeer beperkt beeld van het functioneren van de jongere. Bij de Raad voor de Kinderbescherming werd hiervoor als verklaring gegeven dat in beschermingszaken het onderzoek vooral gericht is op de vaardigheden van de ouders om te beoordelen of zij wel of niet in staat zijn de benodigde zorg te bieden of open staan voor hulp.

⁶ Kea en Kaal (2015) laten overigens op basis van een uitgebreide dossieranalyse zien dat ook hier niet altijd een IQ-score bekend is.

Kader 1: Raad voor de Kinderbescherming / beschermingszaken

Bij beschermingszaken wordt de werker bij de zakenmerken gevraagd aan te geven of sprake is van een gediagnosticeerde verstandelijke beperking in het gezin. Als dit het geval is kan worden aangegeven of dit het kind, de ouder of een gezinslid betreft. Deze gesloten vraag moet worden ingevuld om een zaak te kunnen afsluiten. In de bestudeerde dossiers zien we dat dit soms leidt tot een (onderbouwde) vermelding van een LVB bij het kind of gezinsleden. Niet altijd wordt vastgelegd wat de reden is dat wordt aangegeven dat sprake is van een LVB; in het merendeel van de dossiers gebeurt dit echter wel. Hoewel deze vraag in principe data levert die op geaggregeerd niveau uit te draaien zijn, zijn er bij de organisatie twijfels over de betrouwbaarheid van de prevalentiecijfers die dit oplevert. Dit heeft met name te maken met het vermoeden dat de LVB niet altijd onderkend wordt. Daarnaast twijfelt men of deze vraag wel door alle raadsmedewerkers hetzelfde geïnterpreteerd wordt en zij bijvoorbeeld dezelfde ideeën hebben over met welk bewijs voor een LVB hier 'ja' geantwoord mag worden. In de rest van het dossier is doorgaans weinig terug te vinden over de aanwezigheid van een LVB. Slechts enkele van de bestudeerde dossiers bevatten IQ-scores. Daarbij komt de indicatie met betrekking tot LVB bij de zakenmerken niet altijd overeen met de gegevens in de rest van het dossier.

Overige aanwijzingen

Hoewel informatie over schooltype, en bij de gecertificeerde instellingen ook hulpverlening, wel vaak uitgevraagd lijkt te worden, is deze informatie niet voldoende om veel te kunnen zeggen over de risico's op een LVB. Zo wordt er wel altijd naar school gevraagd, maar wordt dit niet op een standaard wijze en een vaste plaats geregistreerd. Ook zijn er dossiers waarin informatie over het schoolniveau toch ontbreekt. Met name bij de hulpverlening valt op dat soms wel namen van instellingen worden genoemd, maar dat niet duidelijk wordt beschreven wat de doelgroep van de betreffende instellingen is, terwijl daarin juist een aanwijzing zou kunnen zijn gelegen dat er sprake is van een beperking. Werk speelt voor veel jongeren in beschermingszaken nog geen belangrijke rol. Als er een bijbaantje is wordt dit vaak wel benoemd, maar het functioneren van de jongere komt hierbij vrijwel niet aan de orde.

Enkele kanttekeningen

Duidelijk is dat de dossiers worden aangelegd ter ondersteuning van het inhoudelijke hulpverleningsproces, en daardoor minder geschikt zijn voor onderzoeksdoeleinden: zowel uit de interviews als de bestudeerde dossiers bleek dat informatie selectief wordt geregistreerd, namelijk alleen indien dit van belang is voor de zaak. Een gerelateerde observatie is dat bij beide organisaties werd aangegeven dat de werkers binnen de gegeven formats veel vrijheid hebben in hoe en wat ze registreren. De rapportage bestaat veelal uit rapportages met open tekstvelden of bijvoorbeeld gespreksverslagen. Bij de Raad voor de Kinderbescherming wordt gesproken over een ontwikkeling waarbij de dwingende procesbeschrijvingen steeds meer worden losgelaten, zodat de autonome professional de mogelijkheid heeft tot het maken van keuzes. Dit zorgt ervoor dat er meer ruimte is voor individuele verschillen tussen werkers - ook in de registratie - en dat het alleen maar moeilijker wordt om geaggregeerde informatie uit het systeem te halen. Ook met het oog op het verlagen van de administratielast heeft men bij de Raad voor de Kinderbescherming de lijst met zakenmerken enkele jaren geleden vereenvoudigd. Het idee is dat dit tot minder weerstand bij medewerkers en daarmee een grotere betrouwbaarheid van de verzamelde gegevens leidt. Toch blijft bij sommigen het gevoel dat de registratie "er ook nog even bij moet". Men is zoals gezegd niet van overtuigd dat de zakenmerken bruikbaar zijn voor een betrouwbare inschatting van de prevalentie van LVB, hetgeen deels te maken heeft met de zorgvuldigheid van registreren door de medewerkers.

Opvallend is dat in de dossiers van bij beide organisaties gevonden werd dat, hoewel de ouders eigenlijk een belangrijke focus waren in het werk van de jeugdbeschermingswerkers, er doorgaans ook heel weinig geregistreerd werd over de capaciteiten van de ouders. Medewerkers geven aan dat men doorgaans afhankelijk is van wat de ouder hier zelf over vertelt. Ook vertelden zij dat onderzoek naar bijvoorbeeld het IQ van de ouders echt zeer uitzonderlijk is, en dat hier vaak niet met stelligheid iets over te zeggen is. Om onderzoek naar het IQ van een ouder te doen moet je wel een uitzonderlijk goede reden hebben, gaf men aan bij de Raad voor de Kinderbescherming. Toch lijken de zaakkenmerken erop te wijzen dat wanneer men aangeeft dat er sprake is van een verstandelijke beperking, dit bij beschermingsonderzoek in bijna de helft van de gevallen om een ouder gaat. Ook in de LIRIK wordt expliciet gevraagd of er sprake is van een verstandelijke beperking bij de ouders. Maar de geïnterviewde medewerkers gaven ook aan dat er bij sommige jeugdbeschermingswerkers terughoudendheid is om te rapporteren over een vermoeden van een LVB bij de ouders: de dossiers worden gedeeld met de ouders en men waakt er soms voor duiding te geven observaties die men doet om de ouder niet af te stoten.

Conclusie

Al met al moet geconcludeerd worden dat er binnen het jeugdbeschermingsdomein onvoldoende betrouwbare informatie beschikbaar is over jongeren en ouders om uitspraken te kunnen doen over de prevalentie van LVB op basis van de beschikbare informatie. Er wordt door deze organisaties nauwelijks zelf onderzoek aangevraagd of verricht naar de capaciteiten van de cliënten waardoor men sterk afhankelijk is van de informatie van anderen. Daarnaast is er terughoudendheid in het vastleggen van een LVB bij de ouders. Bij de zaakkenmerken heeft de Raad voor de Kinderbescherming een vraag naar gediagnosticeerde verstandelijke beperking binnen het gezin; men twijfelt echter aan de betrouwbaarheid van de registratie hiervan. Behoudens deze vraag zijn de registratieprocessen in het jeugdbeschermingsdomein er niet op ingericht om informatie over een LVB consistent te verzamelen en hieruit op een eenvoudige wijze prevalentiecijfers te kunnen destilleren. De Raad voor de Kinderbescherming wijst

Tabel 3.1: Samenvatting kenmerken domein Jeugdbescherming

Kenmerken	RvdK	GI
- N dossiers en (organisaties)	20 (1)	20 (1)
- N interviews en (organisaties)	4 (1)	7 (4)
Standaardvraag LVB	Ja	Nee
- Antwoord geaggregeerd	Ja	-
- Uitdraai betrouwbaar	Beperkt	-
- Niveau vaststelling LVB ⁷	Professioneel oordeel ⁸	Professioneel oordeel
IQ		
- Consequent vastgelegd	Nee	Nee
- Betrouwbaarheid	Beperkt	Beperkt
- Geaggregeerd beschikbaar	Nee	Nee
Adaptief vermogen		
- Consequent vastgelegd	Nee	Nee
- Betrouwbaarheid	Beperkt	Beperkt
- Geaggregeerd beschikbaar	Nee	Nee

⁷ Hiermee wordt de wijze bedoeld waarop een medewerker die werkzaam is in de desbetreffende organisaties zelf een LVB kan vaststellen. Het is mogelijk dat een medewerker informatie vanuit andere organisatie kan opvragen omtrent LVB of extern een onderzoek naar LVB kan aanvragen, waarmee de informatie die vastgelegd is in het dossier van een hoger niveau kan zijn. Dit is niet meegenomen in de tabel.

⁸ In de onderzochte dossiers komt een hoger niveau dan een professioneel oordeel niet voor. De Raad voor de Kinderbescherming is momenteel wel bezig met een pilot met het screeningsinstrument SCIL.

tenslotte op een tendens om dwingende procesbeschrijvingen meer los te laten die haaks kan staan op de vraag naar stelselmatige vaststelling van een LVB. Bij dit alles wordt nogmaals opgemerkt dat de William Schrikker Groep niet is meegenomen in dit onderzoek juist omdat de situatie hier anders is: verwacht mag worden dat hier in vrijwel alle zaken informatie is over de aanwezigheid van een LVB bij ofwel de ouders dan wel het kind.

Domein 2: Jeugdstrafrecht

Voor het onderzoek naar de jeugdstrafrechtsketen werd wederom gekeken naar de Raad voor de Kinderbescherming en de Gecertificeerde Instellingen. Zij gaan immers ook over die jongeren die wegens een delict voor de rechter komen en een reclasseringsmaatregel opgelegd krijgen. Daarnaast werd gekeken naar Halt en de Justitiële Jeugdinrichtingen. Overigens is er bij het onderzoek naar de JJI's voor gekozen de landelijke bestemming LVB buiten beschouwing te laten: verondersteld mag worden dat hier altijd informatie over het IQ en het functioneren van de jongeren beschikbaar is. Naast genoemde organisaties spelen ook de politie, het OM en het NIFP een belangrijke rol in de jeugdstrafrechtsketen. De manier waarop zij omgaan met de registratie van een LVB en relevante kenmerken wordt echter beschreven bij de volwassenstrafrechtsketen.

LVB/IQ

Bij de Raad voor de Kinderbescherming en de Gecertificeerde instellingen lijkt meer informatie over de jongere bekend te zijn bij strafzaken dan bij beschermingszaken. Het functioneren van de jongere staat in de strafzaken duidelijk meer centraal. Beide organisaties maken bij strafzaken gebruik van het LIJ (zie kader 2). Ondanks het feit dat er bij beide organisaties dus consequent naar LVB wordt gevraagd kan hiermee niet op een eenvoudige wijze een betrouwbaar beeld van de prevalentie van LVB verkregen worden: vaak wordt 'onbekend' aangegeven bij de vraag of sprake is van een LVB. Daarnaast weet men niet hoe betrouwbaar de gegevens zijn wanneer er wel informatie wordt gegeven. Bovendien kunnen de gegevens niet geaggregeerd opgevraagd worden. De informatie uit het LIJ bleek bij het dossieronderzoek ook niet altijd in het dossier te staan. Ook elders in de dossiers zelf wordt informatie over een LVB of het IQ maar af en toe teruggevonden. Een pro Justitia rapportage geeft veel informatie over de mogelijke aanwezigheid van een LVB (zie beschrijving NIFP bij domein 3) maar wordt maar in een klein percentage van alle strafzaken uitgevoerd. Al met al werd in minder dan een kwart van de dossiers van de Raad voor de Kinderbescherming en de betrokken Gecertificeerde Instelling een IQ-score aangetroffen. In een aantal gevallen werd er een opmerking gemaakt over het cognitieve niveau van de jongere, bijvoorbeeld dat er sprake is van een (ruim) beneden gemiddelde intelligentie, licht zwakzinnigheid of dat er vragen zijn over de cognitieve mogelijkheden. Met betrekking tot de registratie van de zaakkenmerken bij de Raad voor de Kinderbescherming, tenslotte, gelden dezelfde kanttekeningen als eerder beschreven voor de beschermingszaken.

Bij Halt maakt men gebruik van een screeningsinstrument dat onder andere gebaseerd is op het LIJ. De mogelijke aanwezigheid van een LVB is echter niet in dit instrument opgenomen als aandachtsg gebied. Er wordt ook niet op een andere manier stelselmatig gevraagd naar de aanwezigheid van een LVB of het IQ. Halt-medewerkers zijn voor informatie over de jongere afhankelijk van de school, de politie, de ouders en van wat zij zien en horen van de jongere zelf. De hoeveelheid informatie die zij hebben is sterk afhankelijk van het verloop van het traject. De Halt-medewerkers kunnen de aanwezigheid van een LVB vastleggen in de open tekstvelden. In de praktijk zagen we dit niet terug: in de bestudeerde dossiers werd niet één keer een verwijzing naar een LVB aangetroffen. Halt-medewerkers gaven ook aan dat zij, wanneer zij een LVB vermoeden, terughoudend zijn dit in het dossier te vermelden: zij zullen

naar eigen zeggen eerder de signalen benoemen dan de beperking. Het aantal meldingen van een LVB in de dossiers zal dan ook een onderschatting zijn door een combinatie van gebrek aan herkenning en onderregistratie.

Het contrast tussen bovenbeschreven organisaties en de Justitiële Jeugdinrichtingen is groot: bij laatstgenoemde streeft men er naar altijd een IQ-score te verkrijgen. Meestal wordt onderzoek gedaan door een Pro Justitia rapporteur. Soms is er al een recente intelligentieonderzoek bekend. Wanneer er geen IQ bekend is, kan de JJI hier ook zelf onderzoek naar doen. In een klein deel van de zaken wordt een intelligentieonderzoek niet nodig geacht. Bij het dossieronderzoek werd in iets meer dan de helft van de bekeken dossiers geen indicatie gevonden van het niveau van (cognitief) functioneren van de jongere. Dit kan mogelijk deels verklaard worden uit het feit dat er niet gekeken werd naar afgesloten dossiers maar naar dossiers van jongeren die op het moment van onderzoek nog in de JJI zaten: dit betekent dat er van een deel van de jongeren misschien nog geen IQ bekend was omdat het onderzoek hiernaar nog uitgevoerd moest worden. Er kan echter ook sprake zijn van een gebrek aan medewerking aan IQ-onderzoek van de jongere. Bovendien werd geopperd dat men normale begaafdheid misschien niet

Kader 2: Het Landelijk Instrumentarium Jeugdstrafrechtken (LIJ)

Bij strafzaken wordt gebruik gemaakt van het Landelijk Instrumentarium Jeugdstrafrechtken (LIJ), dat het recidiverisico berekent en een profiel geeft van aanwezige beschermende en risicofactoren en eventuele zorgsignalen. Het Landelijk Instrumentarium Jeugdstrafrechtken (LIJ) bevat een vraag naar de aanwezigheid van een LVB bij de jongere. In het risicotaxatieinstrument 2b van het LIJ wordt een specifieke vraag gesteld naar de aanwezigheid van een LVB, namelijk of sprake is van een verstandelijke beperking. Bij deze vraag wordt een aantal antwoordcategorieën gegeven:

1. Nee, IQ is gemeten en is > 85;
2. Waarschijnlijk niet, volgt met succes onderwijs op vmbo-tl/mavo-niveau of hoger;
3. Mogelijk, IQ is gemeten en is tussen de 70 en 85;
4. Ja, IQ is gemeten en is tussen de 70 en 85 én een beperkt sociaal aanpassingsvermogen;
5. Ja, IQ is gemeten en is < 70;
6. Onbekend.

Op dit moment kunnen er uit LIJ geen geaggregeerde data worden gehaald. Daarnaast weet men niet zeker of de antwoorden wel betrouwbaar zijn: er is geen check op hoe mensen deze invullen. Een normeringsonderzoek en daaropvolgend valideringsonderzoek naar de LIJ zitten wel in planning. Door het WODC is dan ook een onderzoek opgestart naar de inter-/intra-beoordelaars-betrouwbaarheid van het LIJ. In het dossieronderzoek dat in het kader van dit rapport werd uitgevoerd bleek dat wanneer een LIJ-formulier in het dossier aanwezig was, de score vaak 'onbekend' was.

altijd noemenswaardig vindt in de rapportage. Informatie over LVB of IQ wordt bij de Justitiële Jeugdinrichtingen niet op een standaard wijze geregistreerd, en gegevens met betrekking tot de IQ-scores zijn dan ook niet op geaggregeerd niveau uit te draaien.

Adaptief vermogen

Kenmerken die een indicatie kunnen vormen voor een beperking in het adaptief vermogen worden bij geen van de organisaties in de jeugdstrafrechtken consequent vastgelegd. Bij Halt is de informatie over het functioneren van de jongere zeer summier. Bij de Raad en de GI's is bij strafzaken wel meer informatie over het functioneren te vinden dan bij beschermingszaken; het functioneren van de jongere wordt in strafzaken duidelijk relevanter geacht. Bij de JJI's is er verhoudingsgewijs erg veel informatie

te vinden over het functioneren van de jongere. Zo worden verschillende indicatoren voor gebrekkige adaptieve vaardigheden consistent uitgevraagd wanneer de Taken en Vaardigheden van Adolescenten (TVA+), waarmee vaardig gedrag van jongeren in een JJI in hun dagelijkse leefomgeving kaart gebracht kan worden, wordt ingevuld. Dit zijn echter allemaal indicatoren die ook op iets anders kunnen duiden dan een LVB; zonder inzicht in het cognitieve niveau van de jongere kan hierop geen vermoeden van een LVB worden gebaseerd.

Bij alle organisaties kwam echter wel naar voren dat de meeste informatie die er was, doorgaans sterk gerelateerd was aan het delict of de straf en gericht op de zorgen. Bij Halt werd expliciet benoemd dat de adaptieve vaardigheden waar men wel zicht op heeft – zoals het kunnen inschatten van de gevolgen van de eigen daden en de planningsvaardigheden – binnen de Halt-populatie niet per se onderscheidend zijn voor de LVB-doelgroep: vrijwel alle jongeren die bij Halt terechtkomen hebben hier moeite mee. Dit is ook herkenbaar bij de andere organisaties. Wanneer wel voldoende informatie beschikbaar is moet je, om je een beeld te kunnen vormen van het functioneren van de jongere, het hele dossier doornemen en tot een interpretatie komen van de informatie die daar wordt benoemd: de medewerkers – die dit totaalbeeld mogelijk wel hebben – benoemen het adaptief vermogen vrijwel nooit in hun verslag. Er is ook geen vaste plek om dat op een standaard wijze te doen. Daar komt nog bij dat in de JJI's benoemd werd dat het functioneren in de JJI mogelijk een geflatteerd beeld geeft van het kunnen van de jongere: in een minder gestructureerde omgeving doet de jongere het mogelijk een stuk slechter. Het lijkt dus moeilijk om op basis van de dossiers tot een betrouwbare inschatting van het adaptief vermogen ten behoeve van een inschatting van de prevalentie van LVB te komen.

Overige aanwijzingen

Informatie over de schoolgang is belangrijk bij jongeren. Er is vanuit de diverse organisaties in de jeugdstrafrecht keten dan ook vaak contact met de school, waardoor zij het gevoel hebben dat zij hier een betrouwbaar beeld van krijgen. Ook in het jeugdstrafrechtsdomein wordt informatie over school echter doorgaans niet consistent en consequent vastgelegd. Daar komt bij dat we in de dossieranalyse diverse voorbeelden tegenkwamen waaruit blijkt dat een laag schoolniveau niet als een indicatie voor een LVB kan worden gezien: er waren bijvoorbeeld in de JJI's een paar jongeren die op het speciaal onderwijs hadden gezeten, maar eerder hadden gefunctioneerd op een hoger niveau (Gymnasium, VWO of HAVO). Dit kan dan bijvoorbeeld te maken hebben met de gedragsproblemen van de jongere. Alleen bij Halt wordt op een standaard wijze een indicatie gegeven van het functioneren op school (zwak/ge-middeld/goed) en het gedrag dat de jongere daar laat zien (positief/neutraal/negatief). Gegevens over werk en hulpverlening worden in principe geregistreerd als ze bekend zijn. Bij Halt plaatst men wel de kanttekening dat hier alleen naar gevraagd wordt als het relevant is; hier wordt dan ook de minste informatie op dit gebied gevonden in de dossiers. Met name informatie over werk is vaak alleen gebaseerd op wat de jongere zelf vertelt. De informatie die er is wordt niet op een standaard wijze beschreven en gaf in de bestudeerde dossiers ook slechts sporadisch een indicatie voor de aanwezigheid van een LVB.

Enkele kanttekeningen

Een belangrijke constatering met betrekking tot de drie organisaties vóór in de keten is dat zij sterk afhankelijk zijn van informatie die zij door anderen aangedragen krijgen: naast de jongere zelf zijn school, ouders, instellingen, de politie en het NIFP belangrijke informanten. Sommige van deze informanten zullen ook niet altijd de benodigde informatie kunnen of willen leveren. Zo erkennen ouders lang niet altijd dat hun kind een beperking heeft, zijn instellingen niet altijd bereid informatie te delen, en heeft

de politie zelf heel weinig zicht op wie een LVB hebben (zie domein 3). Zelf doen de beschreven organisaties in het jeugdstrafrechtsdomein niet alleen geen onderzoek – hoewel de Raad een pro Justitia rapportage kan aanvragen – maar doen ze vooralsnog ook geen actieve screening om te kijken of er sprake is van een verhoogd risico op de aanwezigheid van een LVB. Het is dus sterk afhankelijk van de kennis van de individuele medewerker of deze in staat is een mogelijke LVB te herkennen en hier ook alert op is.

Noemenswaardig is dat binnen diverse organisaties genoemd werd dat men voor bepaalde subpopulaties meer of minder informatie had dan voor andere subpopulaties. De GI's gaven aan dat men over de 18+ doelgroep vaak minder informatie had omdat de Raad voor de Kinderbescherming vaak uitgebreidere informatie aanleverde dan de volwassenreclassering. De JJI's gaven aan dat er over de groep met langverblijf vaak meer bekend was dan over de kortverblijf populatie, en dat wanneer men besloot dat een IQ-onderzoek niet plaats zou vinden ondanks het ontbreken van eerder IQ-onderzoek dit meestal om kortverblijf-jongeren zou gaan. Toch zien we in dit onderzoek binnen het jeugdstrafrechtsdomein geen subpopulaties waarbij een betrouwbare inschatting van de prevalentie van LVB wel mogelijk is. Een uitzondering is mogelijk de populatie jongeren met een PIJ-maatregel (Brand & Van der Hurk, 2008; Kaal, Brand & Van Nieuwenhuizen, 2011), maar die is in dit onderzoek niet meegenomen.

Conclusie

Al met al moet geconcludeerd worden dat er op dit moment met name aan het begin van de jeugdstrafrechtsketen onvoldoende informatie beschikbaar is over jongeren om uitspraken te kunnen doen over de prevalentie van LVB op basis van de beschikbare informatie. De Raad voor de Kinderbescherming, de Gecertificeerde instellingen en Halt hebben in de praktijk in veel zaken geen kennis van het IQ van de jongere. Dit geldt ook voor de politie (zie domein 3). Het OM (zie domein 3) is voor hun informatie sterk afhankelijk van deze organisaties, en ontbeert deze kennis dus vaak ook. Er wordt vóór in de keten

Tabel 3.2: Samenvatting kenmerken domein Jeugdstrafrecht

Kenmerken	RvdK	GI	Halt	JJI
- N dossiers en (organisaties)	20 (1)	20 (1)	30 (1)	60 (3)
- N interviews en (organisaties)	4 (1)	7 (4)	3 (2)	6 (3)
Standaardvraag LVB	Ja	Ja	Nee	Nee
- Antwoord geaggregeerd	Nee	Nee	-	-
- Uitdraai betrouwbaar	Beperkt	Beperkt	-	-
- Niveau vaststelling LVB ⁹	Prof. oordeel	Prof. oordeel	Prof. oordeel ¹⁰	Diagnose
IQ				
- Consequent vastgelegd	Nee	Nee	Nee	Ja
- Betrouwbaarheid	Beperkt	Beperkt	Beperkt	Goed
- Geaggregeerd beschikbaar	Nee	Nee	Nee	Nee
Adaptief vermogen				
- Consequent vastgelegd	Nee	Nee	Nee	Deels
- Betrouwbaarheid	Beperkt	Beperkt	Beperkt	Redelijk
- Geaggregeerd beschikbaar	Nee	Nee	Nee	Nee

nauwelijks onderzoek verricht of aangevraagd naar de capaciteiten van de jongere waardoor men sterk afhankelijk is van de (kwaliteit van de) informatie van anderen. Het gebruik van het LIJ bij de Raad en

⁹ Hiermee wordt de wijze bedoeld waarop een medewerker die werkzaam is in de desbetreffende organisaties zelf een LVB kan vaststellen. Het is mogelijk dat een medewerker informatie vanuit andere organisatie kan opvragen omtrent LVB of extern een onderzoek naar LVB kan aanvragen, waarmee de informatie die vastgelegd is in het dossier van een hoger niveau kan zijn. Dit is niet meegenomen in de tabel.

¹⁰ In de onderzochte dossiers komt een hoger niveau dan een professioneel oordeel niet voor. HALT is momenteel wel bezig met een pilot met het screeningsinstrument SCIL.

de GI's biedt in theorie wel de mogelijkheid om, als er ten tijde van het invullen van het LIJ informatie is over het IQ van de jongere, dit zodanig vast te leggen dat hieruit prevalentiecijfers kunnen worden gestedilleerd. Het is op dit moment echter niet mogelijk om een uitdraai van de gegevens op geaggregeerd niveau te maken. Belangrijker nog is dat men twijfels heeft over de betrouwbaarheid van de input. Aan het eind van de jeugdstrafrechtsketen, bij de JJI's, is weliswaar meer informatie beschikbaar, maar ook daar ontbreekt informatie over een deel van de populatie en is het systeem er niet op ingericht om op eenvoudige wijze prevalentiecijfers te leveren.

Domein 3: Volwassenstrafrecht

Voor het onderzoek naar de volwassenstrafrechtsketen werd het grootste aantal organisaties bestudeerd. Hiervoor werd gekeken naar de politie, het OM, de reclassering, de penitentiaire inrichtingen (PI's) en de klinische forensische zorg. Daarnaast werd er gekeken naar een organisatie die de andere organisaties van informatie voorziet, en ook bij de beschrijving van het jeugdstrafrechtsdomein genoemd werd, namelijk het NIFP.

LVB/IQ

Net als bij de jeugdstrafrechtsketen is ook bij de volwassenstrafrechtsketen de informatie over verdachten het meest beperkt aan het begin van de keten. De politie en het OM kijken beide niet stelselmatig of er bij een verdachte sprake kan zijn van een LVB en als dit toevallig bekend is, is er geen vaste plek om dit te noteren. De informatie die in de dossiers wordt aangetroffen moet uit de verschillende documenten bij elkaar gezocht worden. In de bestudeerde politiedossiers kwam geen enkele verwijzing naar een mogelijke LVB voor. Uit de interviews met informanten bleek dat er ook enige terughoudendheid in het registreren van vermoedens, onder andere omdat niet altijd duidelijk is wanneer dat mag. Informatie in dossiers van het OM die kan wijzen op een LVB is doorgaans verkregen uit het verhoor door de politie, de Raad voor de Kinderbescherming, de (jeugd)reclassering of de jeugdbescherming. Informatie van deze ketenpartners is echter lang niet altijd aanwezig. De verwachting binnen het OM is dat een LVB door het OM vaak niet zal worden herkend. Als de Officier van Justitie bij een OM-afdoening rekening houdt met een LVB zal dit doorgaans niet zo expliciet benoemd worden.

Ook in het gevangeniswezen wordt niet stelselmatig gesignaleerd of bij gedetineerden sprake is van een LVB. Slechts heel af en toe wordt door de PI zelf IQ-onderzoek gedaan. Men vermoedt dat een groot deel van de gedetineerden met een LVB niet als zodanig herkend wordt. Wanneer een LVB wel wordt gesignaleerd wordt deze niet op een vaste plek geregistreerd: in DPAN zit geen vraag over verstandelijke gehandicaptenzorg (wel over andere vormen van zorg), TULP-selectie bevat vooral tekstdocumenten. Ook is lang niet altijd duidelijk waar de constatering dat (mogelijk) sprake is van een LVB op gebaseerd is. Een IQ-score werd in vrijwel geen van de bestudeerde dossiers genoemd. Medewerkers geven ook aan voorzichtig te zijn met het registreren en delen van (vermoedens met betrekking tot) een LVB: men heeft het gevoel dat dit een eigen leven kan gaan leiden en weet niet goed wat kan en mag in het kader van de privacywetgeving.

De reclasseringsorganisaties hebben aanzienlijk meer informatie over hun cliënten. Bij de – beperkte – groep cliënten waarbij de RISc wordt afgenomen wordt stelselmatig gevraagd of er mogelijk sprake is van een LVB. Deze gegevens kunnen op geaggregeerd niveau uitgedraaid worden. Er zijn echter gerade twijfels over de betrouwbaarheid van de gegevens die dit oplevert: niet duidelijk is op welke grond men kiest voor het aanvinken van de optie 'LVB' of 'mogelijk LVB'. Binnen de groep 'geen LVB' kan bovendien nog een onbekend aandeel niet-herkende LVB zitten. Binnen het registratiesysteem IRIS is

ook een mogelijkheid om aan te vinken of er sprake is van een (vermoeden van een) LVB, maar deze optie lijkt slecht bekend onder reclasseringswerkers en zal dezelfde betrouwbaarheidsproblemen kennen als de RISC. De hoeveelheid informatie die wordt geregistreerd over achtergrond en gedrag van de cliënt verschilt erg per dossier. Er lijken ook grote verschillen te zijn tussen de 3RO in de hoeveelheid informatie die over de cliënten wordt geregistreerd. Ook bij de reclasseringsorganisatie die het meest registreerde op dit gebied werd slechts in de helft van de dossiers iets gezegd over een mogelijke beperking, en werd er slechts af en toe een IQ-score gevonden. Het vermoeden is dat deze gegevens een onderschatting van de prevalentie van LVB opleveren: men gaf aan dat er niet altijd tijd is om bevestiging van een vermoeden te zoeken en dat vermoeden alleen niet altijd genoteerd zal worden.

Zowel bij de forensisch psychiatrische centra als bij het NIFP weet men doorgaans goed wat de capaciteiten van de populatie zijn. In het overgrote merendeel van de dossiers van beide organisaties staat een IQ-score vermeld, en wanneer dit niet zo is dan is hier doorgaans een duidelijke verklaring voor. Wel is er dan soms een DSM-classificatie op basis van het professioneel oordeel. Toch blijkt het ook bij deze organisaties niet makkelijk om tot een eenduidig beeld van de cognitieve capaciteiten van de populatie te komen. De verschillende mogelijkheden om tot cijfers te komen binnen het onderzochte fpc leiden tot bevindingen die op het eerste oog niet met elkaar stroken (zie kader 3), hetgeen vraagt om verder onderzoek. Bij het NIFP staat de informatie die relevant is voor het signaleren van een mogelijke LVB verspreid door de rapportage. Uit het workflow-systeem FRISII kunnen wel geaggregeerde data worden opgevraagd. Dit systeem bevat ook een variabele 'functieniveau'. Er zijn bij het NIFP echter

Kader 3: Forensische zorg: tbs

Binnen de forensisch psychiatrische centra weet men doorgaans goed wat de capaciteiten van de patiënten zijn. In beginsel wordt er altijd IQ-onderzoek gedaan, mits de patiënt meewerkt en hiertoe in staat is. Als er recent betrouwbaar onderzoek gedaan is, is een eigen onderzoek niet nodig. Als er een IQ bekend is staat dit meestal in het dossier; wanneer dit er niet is, is er soms toch een DSM-classificatie op basis van het professioneel oordeel. Wanneer men een idee wil hebben van de IQ-scores onder de populatie moet dit handmatig uit de dossiers worden gehaald. Het Monitoring Informatiesysteem Terbeschikking Stelling (MITS), dat wordt gebruikt voor de administratieve en juridische processen rond de verpleging van de tbs'ers, biedt wel de mogelijkheid uit te draaien hoeveel patiënten een IQ onder de 80 hebben. Het EPD biedt soms de mogelijkheid op geaggregeerd niveau uit te draaien wat de DSM-classificatie van de patiënten is. De uitkomst van beide exercities lijkt voor de Van der Hoeven-kliniek niet met elkaar te stroken: er is een groot verschil in de prevalentie LVB die gevonden wordt in MITS en de prevalentie LVB die gevonden wordt in het EPD. Ook zijn de verschillen tussen fpc's groot volgens de cijfers in MITS. Dit roept vragen op met betrekking tot de actualiteit van de gegevens, de gebruikte definities en de registratiemethodes. Hier blijkt uit dat het ondanks het ogenschijnlijk vrij breed uitgevoerde IQ-onderzoek binnen de fpc's nog niet eenvoudig is om tot een prevalentieschatting van een laag IQ te komen. Ook op de andere gebieden is veel informatie terug te vinden in de dossiers binnen de forensische zorg. Een uitgebreide beschrijving van school- en werkgeschiedenis is standaard onderdeel van de rapportage. Er zijn wel twijfels over de betrouwbaarheid aangezien dit doorgaans zelfrapportage is. Ook andere kenmerken van de patiënt en diens functioneren worden doorgaans uitgebreid beschreven en geven doorgaans een goed totaalbeeld. Tegelijkertijd wordt het wel als een uitdaging gezien om een goed beeld te krijgen van het functioneren in de klinische context waarbij de patiënt op veel vlakken ondersteund wordt in het functioneren. Het adaptief vermogen wordt ook niet expliciet vermeld, en is in de ervaring van de informanten moeilijk in een cijfer te vangen.

twijfels over de betrouwbaarheid van deze variabele en de data in FRISII zijn erg onvolledig. Een uitdraai van deze gegevens wordt door het NIFP dan ook niet wenselijk geacht.

Aanpassingsvermogen

Kenmerken die een indicatie kunnen vormen voor een beperking in het functioneren worden over het algemeen niet stelselmatig vastgelegd. Bij de politie en het OM is de beschikbare informatie vrijwel altijd te weinig gedetailleerd om een beeld te geven van het functioneren van de verdachte. Bij de reclassering en de penitentiaire inrichtingen is soms iets meer zicht op het functioneren van de verdachte of dader, maar in de dossiers wordt dit weinig benoemd. Bij de reclassering heeft men de indruk dat de hoeveelheid informatie erg afhankelijk is van de reclasseringswerker die het dossier vult. Binnen de PI wordt de informatie beperkt door de caseload van de medewerkers, de beperkte interactie tussen medewerker en gedetineerde en de weinige mogelijkheden die de gedetineerde heeft om in detentie verschillende aspecten van zijn functioneren te laten zien. Al met al levert dit geen informatie op die bruikbaar is voor prevalentieschattingen. Bij de forensische zorg en het NIFP heeft men doorgaans een goed beeld van het functioneren van de cliënt. In de fpc's worden de diverse kenmerken van de cliënt en diens functioneren doorgaans uitgebreid beschreven en ontstaat een goed totaalbeeld. Het adaptief vermogen wordt echter niet expliciet vermeld. Het beeld moet uit de tekst verkregen worden en vergt derhalve een professioneel oordeel. Bij het NIFP wordt niet alles expliciet benoemd maar speelt het adaptief vermogen wel een rol in het uiteindelijke oordeel van de pro Justitia rapporteur. Tegelijkertijd is het de vraag of informatie over het adaptief vermogen duidelijk genoeg terug te vinden is om te komen tot het 'vinkje' dat benodigd is om dit mee te nemen in een prevalentiestudie.

Overige aanwijzingen

Bij politie en OM is ook vrijwel geen andere informatie beschikbaar waaruit kan worden afgeleid dat sprake zou zijn van een LVB; ook op dit gebied zien we dat er vroeger in de keten minder informatie beschikbaar is. Bij de politie is over het schoolniveau weinig bekend, evenals over werk. Informatie over hulpverlening lijkt wel met enige regelmaat bekend; wel wordt soms alleen de naam van de hulpverlenende instantie benoemd en is dan niet duidelijk wat voor soort hulp dit betreft. Ook waren er diverse dossiers waarin een vorm van begeleiding of wonen werd genoemd maar waarbij nadere informatie over de aard hiervan ontbrak. Bij het OM werd informatie over school, hulpverlening en adaptief vermogen vrijwel niet aangetroffen in de dossiers; hoewel werk wel vaak genoemd werd, ging dit doorgaans alleen over het type werk of het ontbreken daarvan. Bij de reclassering en de penitentiaire inrichtingen wordt vaker gevraagd naar bijvoorbeeld school en werk. Deze informatie wordt echter niet op een standaard wijze vastgelegd en blijkt in de praktijk nog wel eens te ontbreken. Hierbij zijn er wel grote verschillen tussen PI's/reclasserings-organisaties en tussen individuele werkers in de gedetailleerdheid waarmee geregistreerd wordt. Waar wel informatie beschikbaar is zijn er ook wel twijfels over de betrouwbaarheid, doordat men voor een groot deel afhankelijk van zelfrapportage door de gedetineerde, en doordat men selectief registreert, namelijk vooral als de informatie van belang is met betrekking tot het delictgedrag. Bij de reclassering bevat de RISc wel een item over schoolopleiding; een kruistabel met het item over vermoeden van LVB laat weinig samenhang zien tussen deze variabelen. Bij de forensische zorg en het NIFP zien we op dit gebied een overeenkomstig beeld: weliswaar is een beschrijving van school- en werkgeschiedenis standaard onderdeel van de rapportage, ook hier zijn er twijfels omdat dit doorgaans gebaseerd is op zelfrapportage. Ook levert de informatie weinig indicaties op voor een LVB: de school- en werkloopbaan van de cliënten met een LVB lijken weinig te verschillen van die zonder LVB.

Enkele kanttekeningen

De betrouwbaarheid van de geregistreerde gegevens hangt onder andere samen met de doelstelling van de registratie. Zo ontbreken bij het NIFP veel gegevens in het workflow systeem FRISII. Wanneer pro Justitia rapporteurs verzuimen informatie naar het NIFP te sturen wordt dit vaak niet opgevolgd: het ontbreken van de informatie heeft geen invloed op de kwaliteit van het proces en het doel van het systeem is niet het verzamelen van gegevens voor onderzoeksdoeleinden. Bij de reclasseringsorganisaties werd aangegeven dat er sprake is van een ontwikkeling waarbij reclasseringswerker vrijer worden gelaten in het maken van keuzes in hun handelen: “doen wat nodig is”. Deze ontwikkeling is er op gericht de werkdruk en de administratielast te verminderen, maar maakt het moeilijker om het registratiesysteem te gebruiken voor onderzoeksdoeleinden.

Bij verschillende organisaties waren er signalen dat er voor de medewerkers misschien meer informatie over een LVB beschikbaar was dan uit het onderzoek naar voren kwam. Zo werd bij het OM en de reclassering genoemd dat er ook mondelinge uitwisseling van informatie is tussen ketenpartners. Bovendien maakt men gebruik van JD-online, de digitale toegang tot het Justitieel Documentatie Systeem (JDS) dat de aan de rechterlijke autoriteiten uitgebrachte psychiatrische en psychologische rapporten over onderzoeken naar het gedrag of de levensomstandigheden van natuurlijke personen bevat. Het gaat hierbij om alle rapportages van instellingen zoals de Raad voor de Kinderbescherming en de Reclassering, die in de afgelopen tien jaar zijn uitgebracht aan het Openbaar Ministerie en de Rechter-Commissaris. Bij de reclassering verwachtte men overigens wel dat wanneer de reclasseringswerker op deze wijze weet had van de aanwezigheid van een LVB dit vermeld zou worden in het advies, wanneer deze informatie ten minste tijdig bekend was. Bij de politie werd geopperd dat over sommige casus misschien meer informatie te vinden zou zijn geweest in het Generiek Casusoverleg Ondersteunend Systeem (GCOS), een informatiesysteem dat bedoeld is als ondersteuning van de samenwerking binnen het Veiligheidshuis. Daarnaast kan het zo zijn dat er bij langdurige recherchezaken wel meer achtergrondinformatie is. Ook is bij sommige deelpopulaties mogelijk meer informatie beschikbaar: bij het OM werd geopperd dat het wegingskader adolescentenstrafrecht (ASR) mogelijk een beeld zou kunnen geven van de functioneren van een deel van de doelgroep¹¹, en ook binnen de PI's heeft men doelgroepen waarover meer informatie bekend is, zoals de populatie die bekend is bij het psychomedisch overleg (PMO). Hoewel het waar is dat het onderzoek niet alle beschikbare informatie over de mogelijke aanwezigheid van een LVB boven tafel zal hebben gekregen, is het onwaarschijnlijk dat op basis van deze extra informatie wel een betrouwbaar beeld van de prevalentie van LVB binnen een hele doelgroep zal kunnen worden verkregen.

Conclusie

Al met al moet geconcludeerd worden dat er met name aan het begin van de strafrechtsketen onvoldoende informatie beschikbaar is om uitspraken te doen over de prevalentie van LVB onder daders. De registraties van de politie en het OM bieden op dit moment beiden geen enkel aanknopingspunt voor een schatting van de prevalentie van LVB onder de verdachtenpopulatie: er is slechts sporadisch kennis over een mogelijke LVB, en de organisaties zijn sterk afhankelijk van de informatie die zij van anderen

¹¹ Het wegingskader ASR kent een item “Functioneert op verstandelijk beperkt niveau” Hierbij wordt naast het IQ een aantal indicaties voor functioneren op beperkt verstandelijk niveau genoemd zoals: jongvolwassene volgt speciaal onderwijs, jongvolwassene laat zich makkelijk beïnvloeden door vrienden/kennissen, vertoont meelopersgedrag, laat zich voor andermans karretje spannen, wordt gepakt voor een delict terwijl medeplegers ontsnappen aan aanhouding. Er wordt in dit kader dus wel stelselmatig nagedacht over de mogelijke aanwezigheid van een LVB, maar de betrouwbaarheid van de input is doorgaans afhankelijk van de informatie die men in andere systemen aantreft. Opvallend is dat bij een evaluatie van het wegingskader het functioneren op verstandelijk beperkt niveau staat bij de items die volgens adviseurs over het algemeen gemakkelijk zijn te scoren zijn. Niet duidelijk wordt waarom zij dit vinden (Buysse & Scherders, 2015).

(de verdachte of ketenpartners) krijgen. Ook bij de reclasseringsorganisaties en de penitentiaire inrichtingen is het op dit moment niet mogelijk om tot een betrouwbare schatting van de prevalentie van LVB onder de populatie te komen. Bij de forensische zorg en het NIFP heeft men doorgaans wel veel informatie over het cognitieve niveau en het adaptief functioneren van de cliënt. Er is meestal een IQ-score bekend en ook op andere gebieden is er veel informatie. Desalniettemin blijkt het lastig om te komen tot een prevalentieschatting, bijvoorbeeld doordat registraties niet compleet zijn of op het eerste oog tegenstrijdige resultaten laten zien. Een sluitend totaalbeeld is een illusie, bijvoorbeeld omdat een deel van de populatie niet te testen is of niet gemotiveerd deelneemt aan een test. Het in kaart brengen van het functioneren is lastiger in een klinische of gesloten setting. Bovendien blijft het functioneren moeilijk te vatten in een score. Onzekerheden in de prevalentiecijfers blijven dus onvermijdelijk.

Tabel 3.3: Samenvatting kenmerken domein volwassenenstrafrecht

Kenmerken	Politie	OM	3RO	PI	For Zo	NIFP
- N dossiers en (organisaties)	36 (1)	43 (2)	60 (3)	60 (3)	15 (1)	64 (1)
- N interviews en (organisaties)	1 (1)	1 (1)	4 (3)	6 (3)	1 (1)	4 (1)
Standaardvraag LVB	Nee	Nee	Ja	Nee	Ja	Ja
- Antwoord geaggregeerd	-	-	Ja	-	Ja	Ja
- Uitdraai betrouwbaarheid	-	-	Beperkt	-	Beperkt	Beperkt
- Niveau vaststelling LVB ¹²	Prof. ordl	Prof. ordl	Prof ordl. ¹³	Prof. ordl	Diagnose	Diagnose
IQ						
- Consequent vastgelegd	Nee	Nee	Nee	Nee	Ja	Ja
- Betrouwbaarheid	Beperkt	Beperkt	Redelijk	Beperkt	Goed	Goed
- Geaggregeerd beschikbaar	Nee	Nee	Nee	Nee	Deels	Deels
Adaptief vermogen						
- Consequent vastgelegd	Nee	Nee	Nee	Nee	Deels	Nee
- Betrouwbaarheid	Beperkt	Beperkt	Beperkt	Beperkt	Goed	Beperkt
- Geaggregeerd beschikbaar	Nee	Nee	Nee	Nee	Nee	Nee

Domein 4: Slachtoffers

Er zijn verschillende organisaties in het justitiële domein die zich bezig houden met slachtoffers. Voor dit onderzoek is primair gekeken naar de registratie van LVB door de drie slachtofferorganisaties Slachtofferhulp Nederland, Perspectief Herstelbemiddeling (tot voor kort Slachtoffer in Beeld) en het Schadefonds Geweldsmisdrijven. Daarnaast is echter ook bij de politie en het OM gekeken of er informatie over LVB bij slachtoffers in de dossiers terug te vinden is: ook deze organisaties hebben immers een verantwoordelijkheid jegens slachtoffers.

LVB/IQ

Het beeld in het slachtofferdomein is helder: men gaat niet consequent op zoek naar informatie over de mogelijke aanwezigheid van een LVB, en deze informatie wordt dan ook vrijwel niet in de dossiers teruggevonden. Bij geen van de organisaties is er een vaste plek waarop informatie over een LVB kan worden vastgelegd, en er moest voor de dossieranalyse dan ook steeds tussen de regels door worden gezocht naar aanwijzingen voor een LVB. De medewerkers lijken hierbij veel vrijheid te hebben in wat en hoe zij willen registreren. Een directe verwijzing naar een beperking wordt vrijwel niet gevonden. Bij de politie en het OM is er over slachtoffers zo mogelijk nog minder bekend over kenmerken die zouden kunnen leiden tot een vermoeden van een LVB dan over daders. Wat voor domein 3 beschreven staat

¹² Hiermee wordt de wijze bedoeld waarop een medewerker die werkzaam is in de desbetreffende organisaties zelf een LVB kan vaststellen. Het is mogelijk dat een medewerker informatie vanuit andere organisatie kan opvragen omtrent LVB of extern een onderzoek naar LVB kan aanvragen, waarmee de informatie die vastgelegd is in het dossier van een hoger niveau kan zijn. Dit is niet meegenomen in de tabel.

¹³ In de onderzochte dossiers komt een hoger niveau dan een professioneel oordeel niet voor. De 3RO is momenteel wel bezig met een pilot met het screeningsinstrument SCIL.

over de registratie bij daders, geldt op hoofdlijnen ook voor slachtoffers. Ook met betrekking tot slachtoffers werd vooral procesgerelateerde informatie gevonden in de dossiers, en werd er geen informatie gevonden die kon wijzen op een LVB. Met betrekking tot de dossiers van de medewerkers algemene dienstverlening van Slachtofferhulp Nederland werd opgemerkt dat het maar de vraag is hoe vaak een LVB door de medewerkers herkend wordt. Daarnaast werd opgemerkt dat ook als ze wel weet hebben van een LVB de medewerkers er doorgaans niet voor kiezen een LVB te registreren. Bij Perspectief Herstelbemiddeling wordt aan verwijzers en deelnemers wel gevraagd of er dingen zijn waar men rekening mee moet houden in de bemiddeling. Men is sterk afhankelijk van informatie aangedragen door anderen: van verwijzers, van ouders of van de cliënt zelf. Het is de vraag of die informatie over een LVB altijd delen. Bij het Schadefonds Geweldsmisdrijven, ten slotte, is de registratie primair gericht op het vaststellen van het letsel. Slechts in een enkel geval is de aanwezigheid van een LVB hiervoor van belang. Men heeft in veel zaken weinig contact met het slachtoffer - de aanvraag voor schadevergoeding gebeurt per post. Als er informatie bekend is, is dat doordat de aanvragers/slachtoffers zelf informatie meesturen of doordat dit zijdeling naar voren komt uit een rapport.

Adaptief vermogen

Zonder informatie over het cognitief functioneren is informatie over het adaptief vermogen niet voldoende om tot een inschatting te komen over de prevalentie van een LVB. In het geval van de slachtofferketen ontbreekt ook de informatie over het adaptief vermogen vrijwel geheel. Nergens worden kenmerken die een indicatie kunnen vormen voor het adaptief vermogen consequent en consistent vastgelegd. Maar ook anderszins werd deze informatie niet tot nauwelijks aangetroffen. Men geeft ook aan selectief te zijn in wat men registreert: Bij Perspectief Herstelbemiddeling zou dit alleen geregistreerd worden als dit voor de bemiddeling relevant was, bij het Schadefonds Geweldsmisdrijven alleen indien dit van belang is voor het bepalen van het letsel. Bij Slachtofferhulp Nederland wordt informatie over het functioneren van de cliënt mogelijk vastgelegd als het invloed heeft op de dienstverlening. Wanneer bij Slachtofferhulp Nederland verder informatie over het functioneren in het dossier beschikbaar is, is dat bijna altijd in relatie tot het delict en de gevolgen daarvan. Of men een overall beeld krijgt van het functioneren van de cliënt lijkt erg af te hangen van de individuele medewerker, maar de dossiers bieden in ieder geval te weinig informatie over de slachtoffers om een beeld te krijgen van hun adaptief vermogen.

Overige aanwijzingen

Meer in algemene zin is de informatie over de achtergrond (school, werk, hulpverlening, thuis) beperkt, hoewel hier nog wel verschillen zijn tussen de organisaties. De dossiers van politie en OM bevatten geen informatie over werk. Hulpverleningscontacten werden in politiedossiers nog wel eens genoemd, en konden een aanwijzing bevatten voor een mogelijke LVB, maar aangezien naar deze informatie niet consequent gevraagd wordt is deze niet geschikt voor het komen tot prevalentieschattingen. School werd alleen toevallig genoemd. Bij het Schadefonds Geweldsmisdrijven wordt ook deze informatie in principe alleen geregistreerd wanneer dit van belang is voor het bepalen van het letsel. Informatie hierover wordt niet systematisch vastgelegd en is vaak zeer summier, zelfs in de meer uitgebreide dossiers. De rapportage van Slachtofferhulp Nederland heeft wel een paar aandachtsgebieden waarin beschreven wordt hoe het met het slachtoffer gaat en wat het slachtoffer nodig heeft en waarin dergelijke informatie kan voorkomen, en ook Perspectief Herstelbemiddeling moet zich, gezien haar taak, wel verdiepen in wie zij voor zich hebben. Informatie op het gebied van school, werk of hulpverlening, wordt ook hier bijna niet in de dossiers aangetroffen. De informatie die wel gevonden wordt is bovendien zeer

selectief: er wordt alleen informatie geregistreerd die relevant wordt geacht voor het delict of de bemiddeling. Een schatting van de prevalentie van een LVB in het slachtofferdomein op basis van deze gegevens is onmogelijk.

Enkele kanttekeningen

Het is maar de vraag in hoeverre een LVB in de slachtofferorganisaties herkend wordt. Duidelijk is dat men sterk afhankelijk is van informatie van buiten de organisatie: cliënten die zelf aangeven dat ze een beperking hebben, ouders of begeleiders die hierop wijzen. Men geeft ook wel aan deze informatie van de politie te willen ontvangen, maar aangezien ook die doorgaans niet over deze informatie beschikt is de kans hierop klein.

Uit de interviews met medewerkers werd ook duidelijk dat men selectief is in wat men registreert: er wordt alleen informatie geregistreerd die men relevant acht voor de zaak. Bij Slachtofferhulp Nederland betekent dit dat informatie alleen geregistreerd wordt indien dit belangrijk is voor keuzes met betrekking tot de te bieden ondersteuning; bij het Schadefonds als dit van belang is voor het bepalen van het letsel, en voor Perspectief Herstelbemiddeling als dit van belang was voor het delict of impact kan hebben op de opzet of het verloop van de bemiddeling. Het is dus de vraag of de aanwezigheid van een LVB 'need to know' informatie is voor de organisaties in de slachtofferketen.

De interviews suggereren dat de behoefte aan registratie van een LVB binnen de slachtofferorganisaties ook niet breed gevoeld wordt. Hierbij speelt een aantal zaken. Liever dan een label LVB toe te kennen, richt men zich op de beschrijving van gedrag of specifieke ondersteuningsbehoeften van het slachtoffer ("heeft extra uitleg nodig"). De focus ligt op kwetsbaarheden in bredere zin, en men wil zich verre houden van speculatie over de achterliggende oorzaak van deze behoefte. Ook wanneer werkers weet hebben van een LVB zullen zij dit dan ook niet altijd vastleggen. Bij de politie klonk ook nog een ander geluid: soms is het vermelden van een LVB niet wenselijk. Zo werd ons verteld dat men er soms beducht op is dat informatie over een beperking van het slachtoffer de advocaat van de dader in sommige gevallen in de kaart kan spelen. Dit is een reden om een beperking niet te benoemen in het dossier.

Ook in de slachtofferketen werd duidelijk dat er in sommige zaken meer informatie bekend is en meer geregistreerd wordt dan in andere zaken. Zo hebben de casemanagers bij Slachtofferhulp meer mogelijkheden om zicht te krijgen op de problematiek van het slachtoffer, maar ook zij geven aan lang niet altijd melding te maken van een LVB. Bij het Schadefonds is er meer informatie bekend bij bijvoorbeeld een ernstig delict of een jeugdig slachtoffer, maar ook bij de meer uitgebreide dossiers was de gevonden informatie nog steeds summier. Er lijken in dit domein dan ook geen subgroepen slachtoffers waarover men mogelijk wel voldoende informatie heeft om uitspraken te doen over de prevalentie van LVB.

Conclusie

Al met al moet geconcludeerd worden dat er binnen het slachtofferdomein onvoldoende informatie beschikbaar is over slachtoffers om uitspraken te kunnen doen over de prevalentie van LVB op basis van de beschikbare informatie. Er wordt door deze organisaties geen eigen onderzoek verricht of aangevraagd naar de capaciteiten van het slachtoffer waardoor men sterk afhankelijk is van de informatie van anderen. Of men deze informatie krijgt lijkt volledig afhankelijk van toeval. Registratie is bovendien selectief: men registreert alleen wat relevant wordt geacht voor de zaak. Het wekt geen verbazing dat de registratieprocessen er in deze context niet op ingericht zijn om informatie over een LVB consistent te verzamelen en hieruit op een eenvoudige wijze prevalentiecijfers te kunnen destilleren.

Tabel 3.4: Samenvatting kenmerken domein slachtoffers

Kenmerken	SHN	PHB	SGM
- N dossiers en (organisaties)	20 (1)	30 (1)	20 (1)
- N interviews en (organisaties)	5 (1)	2 (1)	3 (1)
Standaardvraag LVB	Nee	Nee	Nee
- Antwoord geaggregeerd	-	-	-
- Uitdraai betrouwbaar	-	-	-
- Niveau vaststelling LVB ¹⁴	Prof. oordeel	Prof. oordeel	Prof. oordeel
IQ			
- Consequent vastgelegd	Nee	Nee	Nee
- Betrouwbaarheid	Beperkt	Beperkt	Beperkt
- Geaggregeerd beschikbaar	Nee	Nee	Nee
Adaptief vermogen			
- Consequent vastgelegd	Nee	Nee	Nee
- Betrouwbaarheid	Beperkt	Beperkt	Beperkt
- Geaggregeerd beschikbaar	Nee	Nee	Nee

3.3 De mogelijkheden voor een prevalentieschatting met de huidige registraties

In dit hoofdstuk werd geprobeerd een antwoord te krijgen op de vraag welke informatie met betrekking tot LVB op dit moment binnen de verschillende justitiële domeinen wordt geregistreerd, en of deze informatie dusdanig betrouwbaar, valide en systematisch wordt geregistreerd dat hiermee kan worden gekomen tot een schatting van de prevalentie van LVB binnen het justitiële domein.

Uit de bevindingen wordt duidelijk dat er binnen de meeste organisaties erg weinig informatie beschikbaar is over de aanwezigheid van LVB of een laag IQ binnen de registratiesystemen. In het jeugdbeschermingsdomein, het slachtofferdomein en aan het begin van de strafrechtketen is de kennis over de cognitieve capaciteiten van de cliënten over het geheel gezien beperkt. Men doet hier doorgaans zelf geen onderzoek naar de capaciteiten van de cliënt en is dan ook vaak afhankelijk van informatie van anderen. De verwachting is dan ook dat een LVB regelmatig over het hoofd wordt gezien. Het ontbreken van informatie met betrekking tot een LVB of IQ in de registratiesystemen maakt betrouwbaar prevalentieonderzoek op basis van de bestaande registratiesystemen bij de organisaties in het justitiële domein op dit moment onmogelijk.

Slechts binnen een paar organisaties – de fpc's, het NIFP en in mindere mate de JJI's – wordt stelselmatig gekeken naar het cognitieve functioneren van de cliënten. Ook binnen deze organisaties blijkt het echter nog niet eenvoudig om tot een betrouwbaar beeld van de prevalentie van LVB te komen. Zelfs wanneer in principe bij de gehele populatie een capaciteitsbepaling worden gedaan blijkt dit in de praktijk toch niet haalbaar, onder andere doordat niet iedereen testbaar is. Daarbij komt dat een deel van de cliënten niet gemotiveerd zal zijn mee te werken aan een intelligentieonderzoek, hetgeen tot onbetrouwbare uitkomsten kan leiden. De registratie van de gegevens leidt hier ook tot problemen: wanneer dit niet consistent gebeurt is het onmogelijk om tot een betrouwbare schatting van de prevalentie van LVB te komen. Ook de organisaties met de meeste informatie over hun cliënten vonden het daarom niet verantwoord om zonder nader onderzoek naar de betrouwbaarheid van hun bronnen met prevalentiecijfers te komen.

¹⁴ Hiermee wordt de wijze bedoeld waarop een medewerker die werkzaam is in de desbetreffende organisaties zelf een LVB kan vaststellen. Het is mogelijk dat een medewerker informatie vanuit andere organisatie kan opvragen omtrent LVB of extern een onderzoek naar LVB kan aanvragen, waarmee de informatie die vastgelegd is in het dossier van een hoger niveau kan zijn. Dit is niet meegenomen in de tabel.

In dit hoofdstuk is ook gekeken naar de registratie van andere kenmerken die helpend kunnen zijn voor een schatting van de prevalentie van LVB, zoals opleidingsniveau of eerder ontvangen hulpverlening. Uit de verkenning vooraf werd al duidelijk dat er geen variabelen zijn die op zichzelf een voldoende indicatie voor de aanwezigheid van een LVB vormen. Om een uitspraak te kunnen doen over de mogelijke aanwezigheid van een LVB op basis van een combinatie van variabelen is verder fundamenteel onderzoek nodig. Het dossieronderzoek liet evenwel zien dat hier in de toepassing waarschijnlijk weinig van verwacht moet worden. In de literatuur vonden we een aanwijzing dat onderwijsverloop en arbeids-carrière kunnen leiden tot een *'educated guess'* en een indicatie voor verder onderzoek met betrekking tot de aanwezigheid van een LVB. In de praktijk ontbreekt ook deze informatie soms, is deze – indien wel aanwezig – vaak gebaseerd op zelfrapportage van de cliënt, en zien we in de bestudeerde dossiers dat deze kenmerken binnen de onderzochte doelgroepen ook weinig onderscheidend lijken: veel mensen in de doelgroep hebben een moeizaam schoolverloop en een arbeidsverleden met veel onderbrekingen en veelal ongeschoolde arbeid. Samengevat: ook andere kenmerken die – in samenhang met elkaar - zouden kunnen wijzen op de aanwezigheid van een LVB zijn vaak niet bekend en worden niet consistent geregistreerd, hetgeen de bruikbaarheid voor een inschatting op basis van een combinatie van factoren aanzienlijk verkleint.

Op verzoek van de opdrachtgever werd met nadruk gekeken naar de mogelijkheden om ook het adaptief vermogen te betrekken bij de schatting van prevalentie van LVB in het justitiële domein. Hiervoor geldt hetzelfde als voor bovengenoemde kenmerken: indicatoren voor een beperkt adaptief vermogen worden vrijwel in alle organisaties niet stelselmatig onderzocht en geregistreerd. Wanneer er over een cliënt wel voldoende informatie is, staat deze doorgaans verspreid in het dossier. Het doen van een uitspraak over het adaptief vermogen op basis van een dergelijk dossier vergt een professioneel oordeel. Ook in dossiers van het NIFP en de fpc's, waarin wel veel informatie wordt vastgelegd over het adaptief functioneren van de cliënt, wordt deze informatie vaak niet expliciet benoemd en ook niet consistent geregistreerd: het totaalbeeld dat ontstaat wordt meegewogen in het oordeel van de professional over de cliënt, maar het adaptief functioneren alleen vindt men ook daar vaak moeilijk te vatten in een score.

Op basis hiervan moeten we dan ook concluderen dat het momenteel niet mogelijk is om een betrouwbare inschatting te maken van de prevalentie van LVB in het justitiële domein op basis van de bestaande registraties. Aan twee voorwaarden voor het komen tot een betrouwbare schatting van de prevalentie van LVB, namelijk een consequente signalering van LVB bij de hele populatie en een consistente registratie van de beschikbare gegevens, wordt op dit moment (al dan niet bewust gekozen) nergens voldaan.

4 TOEKOMST VASTLEGGEN LVB-KENMERKEN

In hoofdstuk 3 concluderen wij dat het momenteel niet mogelijk is om een betrouwbare en valide schatting te maken van de prevalentie van LVB in het justitiële domein. Bij de meeste organisatie is hiervoor onvoldoende informatie aanwezig over de cliënten. Daarnaast blijkt dat bij sommige organisaties wel informatie over LVB-kenmerken aanwezig is, maar dat de wijze van registratie een prevalentieschatting daar momenteel niet mogelijk maakt. Om in de toekomst onderzoek naar de prevalentie van LVB wellicht wel mogelijk te maken is in het onderzoek ook gekeken naar mogelijkheden tot verbetering. Er wordt daarbij een antwoord gezocht op de in hoofdstuk 1 geformuleerde onderzoeksvragen:

1. Welke LVB-kenmerken (variabelen) zouden in de toekomst op welke wijze (methode en moment) moeten/kunnen worden vastgesteld en geregistreerd om uniform, betrouwbaar en valide de prevalentie van LVB in het justitiële domein vast te stellen?
2. Is door de betrokken organisaties een inschatting te maken van de tijd en inspanning die dit zal kosten? Zo ja, hoe ziet deze inschatting eruit?

Om antwoorden te vinden op deze vragen is een expertmeeting georganiseerd (fase 5) en een vragenlijst verspreid (fase 6). Bovendien is wederom gebruik gemaakt van informatie die naar voren was gekomen tijdens de interviews in fase 3: ook daar hadden de respondenten zich vaak al uitgelaten over de mogelijkheden in de toekomst. Gedurende het onderzoek is een vraagstuk opgeworpen dat voorliggend is aan de beantwoording van bovenstaande vragen, namelijk de vraag naar de wenselijkheid van de registratie van LVB-kenmerken in elk van de organisaties of fasen in de strafrechtsketen. Daarom starten we dit hoofdstuk met een beschouwing op de wenselijkheid van de registratie van LVB-kenmerken, alvorens in te gaan op de twee onderzoeksvragen.

4.1 Wenselijkheid van de registratie van LVB-kenmerken

In de interviews met de LVB-experts in fase 1 is door enkele van hen de vraag opgeworpen in hoeverre het wenselijk is om LVB-kenmerken vast te leggen in de registratiesystemen. Zij wezen erop dat de groep personen met een LVB zeer divers en heterogeen is en dat kenmerken van een LVB weliswaar kunnen fungeren als waarschuwingssignalen, maar dat een betrouwbare prevalentieschatting alleen kan worden gemaakt op basis van goede en ondubbelzinnige gegevens. Daarnaast werd de vraag opgeworpen met welk doel LVB-kenmerken worden vastgelegd. Uit de interviews in de voorgaande fasen blijkt dat organisaties gegevens vastleggen voor zover dat voor de *'uitvoering van de taak van de organisatie nodig is'*, waarbij de tendens lijkt meer vrijheid te geven aan de medewerker in wat er wel en niet geregistreerd wordt. In de expertmeeting is de aanwezigen daarom gevraagd in hoeverre kennis over de aanwezigheid van een LVB nodig is voor de uitvoering van de taak (zoals een passende bejegening, het bieden passende interventies, tijdige doorverwijzing) van de organisatie, zowel op casusniveau als op organisatie niveau.

De noodzaak van kennis over LVB op casusniveau

Over het algemeen waren de aanwezigen bij de expertmeeting overtuigd van de meerwaarde van kennis over de aanwezigheid van een LVB bij de individuele cliënt. Daarvoor worden verschillende redenen genoemd. De belangrijkste reden lijkt dat het belangrijk is voor de bejegening en benadering van de cliënt. Zo stelt de reclassering dat het niet alleen belangrijk is voor het adviseren van een passende straf en de beslissing omtrent de toepassing van het adolsecentenstrafrecht, maar ook om een passende benadering te kunnen kiezen tijdens het toezicht. Ook kunnen binnen de PI of de reclassering

andere interventies of ander voorlichtingsmateriaal nodig zijn bij de aanwezigheid van een LVB. Daarnaast kan de aanwezigheid van een LVB nopen tot andere keuzes wat betreft de inzet van instrumentarium en tijd, bijvoorbeeld bij Pro Justitia rapporteurs van het NIFP. Bij andere organisaties wordt de noodzaak van kennis over LVB op casusniveau minder gevoeld: zo ziet men in de slachtofferketen wel de meerwaarde van het signaleren van kwetsbaarheid (die onder andere kan voortkomen uit een LVB) en de daarmee samenhangende aard van de ondersteuningsbehoefte, maar is het minder van belang dat men weet wat de onderliggende oorzaak van die kwetsbaarheid en ondersteuningsbehoefte is. Voor het Schadefonds Geweldsmisdrijven is deze kennis überhaupt niet zozeer nodig voor de benadering en bejegening van slachtoffers, daar zij weinig contact hebben met slachtoffers. Het kan in een enkel geval echter wel van belang zijn bij de duiding van een incident (bijvoorbeeld als verklaring dat een slachtoffer minder verzet bood tegen misbruik dan men normaliter zou verwachten) en zodoende een rol spelen in de beslissing of een slachtoffer in aanmerking komt voor een vergoeding.

Er werd door verschillende aanwezigen ook gewezen op de noodzaak tot kennis over de aanwezigheid van een LVB vanuit een juridische verplichting. Een aantal organisaties is, naar eigen zeggen, op basis van Internationale verdragen of richtlijnen verplicht in kaart te brengen of er sprake is van een LVB. Slachtofferhulp Nederland wees op de Europese richtlijn tot vaststelling van minimumnormen voor de rechten, de ondersteuning en de bescherming van slachtoffers van strafbare feiten (2012/29/EU), waarin is vastgelegd dat kwetsbare slachtoffers als zodanig worden geïdentificeerd en passende bescherming krijgen. Deze richtlijn schept verplichtingen, ook voor de politie en het OM. Vooralsnog is niet helder hoe ver deze wettelijke verplichting strekt. Wel is duidelijk dat ook slachtoffers met een LVB onder de term '*kwetsbare slachtoffers*' vallen. Een wettelijke verplichting geldt ook binnen de jeugdketen (zowel beschermings- als strafketen) vanuit het Internationale Verdrag voor de Rechten van het Kind. Eén van de LVB-experts verwees in deze context tenslotte naar het in 2016 geratificeerde VN Verdrag inzake de rechten van personen met een handicap, dat stelt dat mensen met een beperking recht hebben op volwaardige toegang tot rechterlijke instanties en voorzieningen met aanpassingen aan hun beperking. Het verdrag stelt expliciet dat dit eisen stelt aan de kennis en training van mensen werkzaam in het justitiële domein.

De wenselijkheid van het registreren van een LVB op casusniveau

Bovenstaande leert dat de organisaties in het justitiële domein het over het algemeen belangrijk vinden dat er op casusniveau kennis is over de aanwezigheid van een LVB. Over het registreren van deze kennis bestond geen consensus onder de aanwezigen bij de expertmeeting. Het risico van stigmatisering werd genoemd als mogelijk nadeel van registratie in dossiers. Een opgeplakt 'label' (in dit geval LVB) kan een persoon blijven volgen in de keten, waardoor hij of zij wellicht niet voor vol wordt aangezien bij de volgende schakel. Anderen brachten daar tegenin dat het 'label' LVB juist een positieve uitwerking hebben, namelijk voor het verkrijgen van de juiste hulpverlening en ondersteuning. Bovendien is vastlegging van een LVB voor de organisatie nodig om extra geïnvesteerde tijd in een casus te kunnen verantwoorden. Registratie van de aanwezigheid van een LVB kan dus ook vanuit een financieel perspectief worden gemotiveerd.

Belangrijke kanttekening die de aanwezigen bij de expertmeeting plaatsten bij de registratie in dossiers is de wijze waarop er met de informatie wordt omgegaan. Gaat het om een diagnose LVB of is een vermoeden van LVB opgenomen in het dossier? Bovendien moet de gebruiker van de informatie zich bewust zijn van de tijdelijkheid van de informatie: informatie kan verouderd zijn of testen kunnen afgenomen zijn tijdens crisissituaties (zie kanttekeningen in paragraaf 1.3). Een vermelding van een LVB in

een dossier ontslaat de gebruiker dus niet van de opdracht te kijken naar wie de individuele persoon is: wat hij of zij kan en wat hij of zij nodig heeft.

De wenselijkheid van inzicht in de prevalentie van LVB-problematiek op organisatieniveau

Behalve naar de wenselijkheid van het registreren van de aanwezigheid van een LVB op casusniveau is de experts in de expertmeeting ook gevraagd naar de noodzakelijkheid van het op organisatieniveau registreren van het aantal cliënten met een LVB. Over het algemeen vonden de aanwezigen dat niet per se noodzakelijk: er werd wel gezegd dat inzicht in de prevalentie van de problematiek misschien meer ‘*nice to know*’ informatie dan ‘*need to know*’ informatie is. Er was bij sommige aanwezigen ook wel weerstand tegen het voor dit doel benodigde aanvinken van een optie wel/geen LVB. Een dergelijk ‘*vinkje*’ past in het algemeen slecht bij de veelzijdigheid van de problematiek van LVB en bij wat de organisatie en de cliënt nodig hebben. Daarnaast werd benoemd dat er een ontwikkeling gaande is, waarin organisaties juist meer in dialoog met de cliënt bepalen wat er in een dossier wordt vastgelegd. Het idee dat de cliënt mede-eigenaarschap ervaart over de problematiek en wat er gerapporteerd wordt, strookt volgens de aanwezigen ook niet met een rigide ‘*vinkje*’ wel of niet. Ook vroegen de aanwezigen bij de expertmeeting zich af hoe ethisch het is om een label te plakken als er niet meer is dan een vermoeden van een professional. Eén van de aanwezigen stelde dat de opdracht meer bij de medewerkers ligt dan bij de systemen: medewerkers moeten op casusniveau kunnen herkennen en weten hoe ze vervolgens moeten aansluiten bij de mogelijkheden en behoeften van de cliënt.

Toch werd er in de expertmeeting wel een aantal voordelen genoemd van het kunnen genereren van prevalentiecijfers omtrent LVB op organisatieniveau. Een eerste voordeel is de financiële verantwoording: net als op individueel niveau kan het op organisatieniveau nodig zijn om te kunnen verantwoorden waarom er meer tijd nodig is geweest voor de hulpverlening aan cliënten. Meerdere cliënten met een LVB kunnen hiervoor een verklaring zijn. Daarnaast kunnen prevalentiecijfers behulpzaam zijn voor de inkoop van materialen en voor het personeelsbeleid. Zij kunnen ondersteunend zijn bij beslissingen over deskundigheidsbevordering of het aannamebeleid van (gespecialiseerd) personeel. Zo werd gesteld dat inzicht in de prevalentie van LVB kan helpen bij het vaststellen hoeveel mensen de VKV-opleiding (voor het verhoren van kwetsbare verdachten) krijgen en het realiseren van de daarvoor benodigde opleidingscapaciteit bij de politie. Ten slotte werd geopperd dat het voor belangenbehartigers (zoals Slachtofferhulp Nederland) belangrijk is om te bepalen voor welke problematiek zij aandacht vragen: als een groep oververtegenwoordigd is, kan dit een extra reden zijn om hier extra aandacht aan te besteden. Prevalentieonderzoek op organisatieniveau is daarvoor noodzakelijk.

4.2 Het vaststellen van een LVB: hoe en wanneer?

Uit de vorige paragraaf blijkt dat de organisaties over het algemeen vinden dat het vaststellen van de aanwezigheid van een LVB wenselijk is binnen het justitiële domein. Over de registratie daarvan, met name op organisatieniveau, lopen de mening uiteen wat betreft de wenselijkheid. Om informatie over een LVB vast te kunnen leggen, moet de aanwezigheid daarvan zijn vastgesteld of gesignaleerd. Tijdens het onderzoek kwam een aantal ideeën hierover aan de orde.

Zo vroeg mogelijk in de keten signaleren

Uit het dossieronderzoek blijkt dat voornamelijk organisaties achterin de keten op dit moment beschikken over informatie over LVB-kenmerken. In de expertmeeting en in de vragenlijst per organisatie (fase 7) is door meerdere organisaties de wens uitgesproken dat zo vroeg mogelijk in de keten wordt gesig-

naleerd of er sprake is van een LVB, zodat opeenvolgende ketenpartners daar hun bejegening en aanpak op kunnen afstemmen. Voor de groep verdachten van 18 tot 23 jaar is vroege signalering belangrijk met het oog op het wegingskader ASR: ook hier wordt immers gevraagd te kijken of de verdachte op verstandelijk beperkt niveau functioneert, met belangrijke potentiële gevolgen voor het verdere verloop van het proces. Vroege signalering gebeurt bij voorkeur op basis van een korte screeningslijst, omdat de betrouwbaarheid van een screeningslijst beter is dan een professionele inschatting. Op de screeningslijst moet in ieder geval een aantal kenmerken van een LVB staan die gemakkelijk en snel te achterhalen zijn. De aanwezigen van de expertmeeting denken daarbij concreet aan de inzet van bijvoorbeeld de SCIL.

Binnen het justitiële domein wordt al snel aan de politie gedacht wanneer men aangeeft dat men de signalering van een LVB liefst zo vroeg mogelijk in de keten ziet. De politie erkent dat LVB-problematiek belangrijk is in hun werkzaamheden, maar zij streeft er in de toekomst niet naar om te screenen op een LVB. Deskundigheidsbevordering van medewerkers om te komen tot een professioneel oordeel (sensitiever voor de aanwezigheid van een LVB) wordt wel gezien als mogelijkheid. Andere organisaties vroeg in de keten die genoemd worden in de expertmeeting voor de signaalfunctie zijn Veilig Thuis, de Raad voor de Kinderbescherming, Stichting Halt en de 3RO. Zoals blijkt uit hoofdstuk 3 nemen deze organisaties op dit moment niet stelselmatig een screeningsinstrument voor LVB af, hoewel er wel een pilot loopt binnen de jeugdstrafrechtketen waarbij de SCIL 14-17 voor een periode van enkele maanden wordt toegepast (zie paragraaf 4.3, domein 3).

Door diverse organisaties worden ook instanties buiten het justitie domein genoemd die informatie kunnen aanleveren over de aanwezigheid van een LVB. Het betreft dan bijvoorbeeld de school, een sociaal wijkteam, een consultatiebureau of een leerplichtambtenaar.

Signaleren of diagnostisch onderzoek

De wens tot het inzetten van een screeningsinstrument voor een LVB is verbonden met de wens zo vroeg mogelijk te kunnen signaleren of mogelijk sprake is van een LVB. Aan het begin van de keten gaat het nog om veel personen die door de trechter heen gaan. Veel tijd voor diagnostisch onderzoek is er dan nog niet. Een screeningsinstrument kan dan uitkomst bieden. De aanwezigen in de expertmeeting vinden dan ook de organisaties ‘voor’ in de keten voornamelijk moeten signaleren of er mogelijk sprake is van een LVB en dat later in de keten (bij de PI, JJI en Forensische Zorg) diagnostiek meer op zijn plaats is. Diverse organisaties vinden het belangrijk dat uiteindelijk wordt vastgesteld dat er daadwerkelijk sprake is van een LVB door middel van diagnostisch onderzoek en dat signalering niet voldoende is.

Registreren en delen van informatie

De aanwezigen bij de expertmeeting wezen er ten slotte op dat wanneer er eerder in de keten wordt gesignaleerd of er sprake is van een LVB, dit alleen doorwerking kan hebben later in de keten wanneer dit signaal ook wordt geregistreerd. De aanwezigen dachten daarbij ook aan informatie over school en schoolgang: als deze informatie vroeg in de keten makkelijker gedeeld kan worden kan sneller besloten worden of eventuele aanvullende diagnostiek uitgevoerd moet worden. Met name het slachtofferdomein is afhankelijk van informatie van andere organisaties (zie paragraaf 4.3, domein 4).

4.3 Mogelijkheden voor registratie van LVB-kenmerken in de toekomst

De registratie van LVB-kenmerken is, zoals blijkt uit hoofdstuk 3, bij de diverse organisaties nog niet dermate volledig en betrouwbaar dat op basis daarvan prevalentieonderzoek mogelijk is. In deze paragraaf gaan wij in op mogelijke verbeterpunten om in de toekomst prevalentieonderzoek wellicht wel mogelijk te maken. In hoofdstuk 3 is aan de hand van vier domeinen uit een gezet welke LVB-kenmerken bij organisaties die vallen onder de vier domeinen worden geregistreerd; de bevindingen per domein worden hier herhaald. Vervolgens beschrijven we voor dezelfde vier domeinen wat er nodig kan zijn om de registratie van LVB-kenmerken zodanig te verbeteren dat in de toekomst tot een betrouwbare schatting van de prevalentie van LVB kan worden gekomen.

Domein 1: Jeugdbescherming

In hoofdstuk 3 werd geconcludeerd dat er binnen het jeugdbeschermingsdomein onvoldoende betrouwbare informatie beschikbaar is over jongeren en ouders om uitspraken te kunnen doen over de prevalentie van LVB op basis van de beschikbare informatie. Er wordt door deze organisaties nauwelijks zelf onderzoek aangevraagd of verricht naar de capaciteiten van de cliënten waardoor men sterk afhankelijk is van de informatie van anderen. Daarnaast is er terughoudendheid in het vastleggen van een LVB bij de ouders. Bij de zaakkenmerken heeft de Raad voor de Kinderbescherming een vraag naar gediagnosticeerde verstandelijke beperking binnen het gezin; men twijfelt echter aan de betrouwbaarheid van de registratie hiervan. Behoudens deze vraag zijn de registratieprocessen in het jeugdbeschermingsdomein er niet op ingericht om informatie over een LVB consistent te verzamelen en hieruit op een eenvoudige wijze prevalentiecijfers te kunnen destilleren. De Raad voor de Kinderbescherming wijst tenslotte op een tendens om dwingende procesbeschrijvingen meer los te laten die haaks kan staan op de vraag naar stelselmatige vaststelling van een LVB. Bij dit alles wordt nogmaals opgemerkt dat de William Schrikker Groep niet is meegenomen in dit onderzoek juist omdat de situatie hier anders is: verwacht mag worden dat hier in vrijwel alle zaken informatie is over de aanwezigheid van een LVB bij ofwel de ouders dan wel het kind.

Beide instellingen geven aan graag te willen dat binnen de jeugdbeschermingsketen stelselmatig vastgesteld wordt of er sprake is van een LVB. Bij de Raad voor de Kinderbescherming acht men het wenselijk om de inschatting of sprake is van een LVB, die nu vaak gebaseerd is op het professioneel oordeel van de raadsmedewerkers, naar een hoger niveau te tillen. Hierbij wil men een eerste schifting maken op opleidingsniveau: boven een bepaald opleidingsniveau wordt een LVB onwaarschijnlijk geacht. Men zou dan ook willen komen tot een stelselmatige screening van alle cliënten met een laag opleidingsniveau. Men ziet hierbij het gebruik van een screeningsinstrument zoals de SCIL als het hoogst haalbare niveau voor herkenning van een LVB. Hiervoor is het nodig dat alle werkers in staat zijn deze af te nemen. Daarnaast zou men graag meer informatie ontvangen van organisaties buiten het justitiële domein. Stelselmatige screening bij de Raad voor de Kinderbescherming wordt ook door de Gecertificeerde Instellingen van belang geacht: de Raad voor de Kinderbescherming adviseert immers de kinderrechter welke organisatie de maatregel het beste kan uitvoeren: de William Schrikker Groep of een reguliere GI. Pas als tijdens de uitvoering van de jeugdbeschermingsmaatregel toch vermoedens van een LVB rijzen en het bijvoorbeeld in het kader van het plan van aanpak nodig is om hier zekerheid over te krijgen, zal door de Gecertificeerde Instellingen nadere diagnostiek worden ingezet. Men ziet het dus ook in de toekomst niet gebeuren dat dit bij de Gecertificeerde Instellingen stelselmatig zal plaatsvinden. Wanneer dit bij de Raad voor de Kinderbescherming echter wel gebeurt, kan men bij de Gecertificeerde Instellingen van deze kennis gebruik maken.

Bij beide organisaties hebben werkers binnen de gegeven formats in het registratiesysteem veel vrijheid welke informatie zij registreren en hoe zij dit doen. Dit maakt het lastig om informatie op een gestandaardiseerde wijze vast te leggen. Vanuit de GI wordt aangegeven dat het om dit in de toekomst te bewerkstelligen allereerst nodig is dat bij de medewerkers een gevoel van urgentie ontstaat om LVB te registreren. Als medewerkers het gevoel hebben dat registratie van een LVB daadwerkelijk meerwaarde heeft voor de cliënt, voor henzelf of voor de organisatie zal men beter registreren, zo verwacht men. Het is echter nog maar de vraag of deze kennis voor het proces daadwerkelijk meerwaarde heeft: geopperd wordt dat men misschien nu ook al adequaat omgaat met de cliënten. De medewerkers moeten zien en merken dat registratie van LVB gemist wordt en dat er niet alleen geregistreerd wordt om het registreren. De mogelijkheid tot registreren van een LVB is bij de Raad voor de Kinderbescherming reeds aanwezig in de lijst met zakenmerken. De betrouwbaarheid daarvan is, zoals genoemd in hoofdstuk 3, beperkt. De uitkomsten van de SCIL worden momenteel in een aparte registratie bijgehouden. Samenvoeging daarvan kan de betrouwbaarheid van de variabele binnen zakenmerken vergroten. Een verplichte registratie van de aanwezigheid van een LVB kan ook bij de GI uitkomst bieden, volgens de vertegenwoordiger van een GI, mits daarbij wordt aangegeven wat de bron is. Een 'vinkje' ja of nee is evenwel niet voldoende voor GI: medewerkers hebben in de praktijk meer informatie nodig wil deze informatie meerwaarde hebben bij het uitvoeren van hun taak.

Domein 2: Jeugdstrafrecht

In hoofdstuk 3 werd geconcludeerd dat er op dit moment met name aan het begin van de jeugdstrafrecht keten onvoldoende informatie beschikbaar is over jongeren om uitspraken te kunnen doen over de prevalentie van LVB op basis van de beschikbare informatie. De Raad voor de Kinderbescherming, de Gecertificeerde instellingen en Halt hebben in de praktijk in veel zaken geen kennis van het IQ van de jongere. Dit geldt ook voor de politie. Het OM is voor hun informatie sterk afhankelijk van deze organisaties, en ontbeert deze kennis dus vaak ook. Er wordt vóór in de keten nauwelijks onderzoek verricht of aangevraagd naar de capaciteiten van de jongere waardoor men sterk afhankelijk is van de (kwaliteit van de) informatie van anderen. Het gebruik van het LIJ bij de Raad en de GI's biedt in theorie wel de mogelijkheid om, als er ten tijde van het invullen van het LIJ informatie is over het IQ van de jongere, dit zodanig vast te leggen dat hieruit prevalentiecijfers kunnen worden gedestilleerd. Het is op dit moment echter niet mogelijk om een uitdraai van de gegevens op geaggregeerd niveau te maken. Belangrijker nog is dat men twijfels heeft over de betrouwbaarheid van de input. Aan het eind van de jeugdstrafrecht keten, bij de JJI's, is weliswaar meer informatie beschikbaar, maar ook daar ontbreekt informatie over een deel van de populatie en is het systeem er niet op ingericht om op eenvoudige wijze prevalentiecijfers te leveren.

Uit bovenstaande wordt duidelijk dat er, ondanks het feit dat we zien dat hier meer informatie beschikbaar is dan bij de jeugdbescherming, ook binnen de jeugdstrafrecht keten meer en eerder herkend moet worden dat sprake is van een LVB dan nu het geval is om uitspraken te kunnen doen over de prevalentie van LVB binnen de verschillende organisaties. Idealiter zou kennis over een LVB reeds bij politie en OM beschikbaar zijn. Dit wordt verder besproken in de volgende paragraaf. Ook in de jeugdstrafrecht keten wordt door zowel de Raad voor de Kinderbescherming als door de GI aangegeven dat men graag zou zien dat stelselmatig wordt vastgesteld of sprake is van een LVB. Het LIJ biedt reeds de mogelijkheid om dit vast te leggen; de onderbouwing van de informatie die hierin ingevoerd wordt zou voor het verkrijgen van een betrouwbaar beeld moeten worden versterkt, en het zou mogelijk moeten worden gemaakt om deze informatie op een geaggregeerd niveau uit het LIJ te halen. Stelselmatige screening door de Raad voor de Kinderbescherming zou de onderbouwing van de informatie in het LIJ kunnen

versterken. Hiervoor gelden dezelfde kanttekeningen als hierboven beschreven voor de jeugdbeschermingsdomein. Een hoger niveau van betrouwbaarheid door middel van screening acht men ook hier niet haalbaar.

Bij Halt is een vraag naar de aanwezigheid van een LVB in het gebruikte screeningsinstrument, dat een afgeleide is van het LIJ, niet opgenomen. Idealiter zou men informatie over een mogelijke beperking ontvangen van een andere partij, bijvoorbeeld van school: zij weten volgens Halt in de meeste gevallen wel of er sprake is van de noodzaak tot een aangepaste bejegening of leeropdracht en opnieuw screenen lijkt dan dubbel. Contact met de school vindt in de praktijk echter niet plaats in verband met privacywetgeving. Men denkt bij Halt dat het vaststellen van een vermoeden van LVB op basis van screening met de SCIL door Halt-medewerkers haalbaar zou moeten zijn; uitvoering van diagnostiek door Halt wordt niet haalbaar en wenselijk geacht. De kanttekening die hierbij geplaatst wordt is dat men stelselmatige uitvoering van screening pas wenselijk acht wanneer men cliënten met een LVB vervolgens ook iets te bieden heeft. Momenteel heeft men echter geen passende leeropdrachten en niet de ruimte om meer tijd aan een casus te besteden wanneer een LVB geconstateerd wordt.

Gedurende dit onderzoek is in opdracht van het Coördinerend Beraad Jeugd (CB) van het Ministerie van Veiligheid en Justitie een pilot gestart, waarin de SCIL 14-17 voor een periode van enkele maanden is toegepast in de jeugdstrafrechtketen. Organisaties zoals de raad voor de Kinderbescherming en Halt uit de jeugdstrafrechtketen in drie regio's (Rotterdam, Amsterdam en Gelderland) hebben naast hun reguliere werk en instrumenten de SCIL afgenomen en – bij een geconstateerde vermoedelijke LVB – zo mogelijk en nodig de bejegening, advisering en doorverwijzing van jongeren aangepast. De proces-evaluatie, die rond dezelfde tijd als het onderhavige onderzoek zal worden afgerond, zal meer zicht bieden op de uitvoering van de pilot, de afname van de SCIL, de constatering van vermoedelijke LVB en een ketenbrede toepassing van de SCIL, en dus ook op de haalbaarheid van het komen tot een prevalentieschatting op basis van deze screening in de toekomst.

Aan het eind van de jeugdstrafrechtketen, bij de JJI's, is al veel informatie beschikbaar, met name over het IQ. De verzamelde informatie is betrouwbaar conform de standaarden van de gebruikte instrumenten. Dit niveau van betrouwbaarheid is voor de geïnterviewde medewerkers voldoende. Het op casusniveau bijhouden van de aanwezigheid van LVB is nodig voor het bieden van passend zorg/behandelaanbod, plaatsing op bijzondere zorg of niet, en tijdige doorplaatsing naar een voorziening die gespecialiseerd is in de problematiek. Tegelijkertijd wordt gesteld dat de IQ-scores maar een beperkte meerwaarde hebben: ze zijn grillig bij deze jongeren en psychische problematiek en middelengebruik hebben een grote invloed op de scores. Ook op school ervaart men de meerwaarde minder: IQ-gegevens zeggen vaak weinig over de daadwerkelijke capaciteiten van de jongere. De behoefte tot verbetering zit volgens de JJI's meer in actueel houden en delen van informatie binnen de keten. Men zou bijvoorbeeld graag al bij binnenkomst informatie hebben over een mogelijke LVB. Eén van de respondenten benoemt dat er binnen een de Hartelborgt momenteel een pilot loopt met de toepassing van het screeningsinstrument SCIL bij alle jongeren op één afdeling om in te kunnen schatten of verder intelligentieonderzoek nodig is.

Om tot een prevalentieschatting te komen is nodig dat het systeem er op ingericht is om op een eenvoudige wijze cijfers te leveren. Voor de JJI's lijkt dit geen prioriteit: het belangrijkste voor hen is dat ze op casusniveau de jongere kunnen bieden wat hij of zij nodig heeft. Doordat er, naar eigen zeggen, (uiteindelijk) altijd een IQ-score beschikbaar is, zijn de medewerkers in de JJI daartoe in staat, met de

kanttekening dat deskundigheidsbevordering wel een aandachtspunt is. Er staan in de nabije toekomst geen veranderingen of wijzigingen gepland voor het registratiesysteem: een aanpassing om de beschikbare informatie op een eenvoudige manier te ontsluiten om een prevalentieschatting mogelijk te maken zijn op de korte termijn dus niet reëel.

Domein 3: Volwassenenstrafrecht

In hoofdstuk 3 werd geconcludeerd dat er met name aan het begin van de strafrechtsketen onvoldoende informatie beschikbaar is om uitspraken te doen over de prevalentie van LVB onder daders. De registraties van de politie en het OM bieden op dit moment beiden geen enkel aanknopingspunt voor een schatting van de prevalentie van LVB onder de verdachtenpopulatie: er is slechts sporadisch kennis over een mogelijke LVB, en de organisaties zijn sterk afhankelijk van de informatie die zij van anderen (de verdachte of ketenpartners) krijgen. Ook bij de reclasseringsorganisaties en de penitentiaire inrichtingen is het op dit moment niet mogelijk om tot een betrouwbare schatting van de prevalentie van LVB onder de populatie te komen. Bij de forensische zorg en het NIFP heeft men doorgaans wel veel informatie over het cognitieve niveau en het adaptief functioneren van de cliënt. Er is meestal een IQ-score bekend en ook op andere gebieden is er veel informatie. Desalniettemin blijkt het lastig om te komen tot een prevalentieschatting, bijvoorbeeld doordat registraties niet compleet zijn of op het eerste oog tegenstrijdige resultaten laten zien. Een sluitend totaalbeeld is een illusie, bijvoorbeeld omdat een deel van de populatie niet te testen is of niet gemotiveerd deelneemt aan een test. Het in kaart brengen van het functioneren is lastiger in een klinische of gesloten setting. Bovendien blijft het functioneren moeilijk te vatten in een score. Onzekerheden in de prevalentiecijfers blijven dus onvermijdelijk.

De politie en OM geven aan dat zij wel verbetering van herkenning van LVB zouden willen zien, aangezien de LVB-problematiek belangrijk is voor hun werkzaamheden, bijvoorbeeld voor de inzet van gespecialiseerde verhoorders of beslissingen omtrent de afdoening. Zij zien echter beide geen mogelijkheid om hierbij gebruik te maken van een screeningsinstrument. Het OM vindt de politie de aangewezen organisatie om een LVB te signaleren. Het zou volgens hen goed zijn als die tijdens het verhoor een aantal specifieke vragen zou kunnen stellen waaruit het OM zou kunnen afleiden dat het een kwetsbare persoon betreft. Dit lijkt ook van belang in het licht van het wegingskader adolescentenstrafrecht. Ook de politie geeft aan dat een handzame en korte checklist die kan helpen een LVB te signaleren en die door alle medewerkers gebruikt kan worden wel toepassing zou kunnen vinden. Verder streeft men naar het sensitiever maken voor de aanwezigheid van een LVB van de medewerkers. Voor hardere informatie is men afhankelijk van andere organisaties, zoals de Reclassering en het NIFP, maar hiermee zal nooit een beeld van de populatie als geheel worden verkregen. Hoewel het wel de moeite waard is te bekijken in hoeverre een vaste plaats om informatie over een LVB in het systeem te registreren tot de mogelijkheden behoort, is het doel hiervan veeleer het delen van informatie dan het komen tot een prevalentieschatting.

Verbeteringen in het kader van herkenning en registratie van LVB bij de reclassering zijn momenteel gaande door het opnemen van de SCIL in het nieuwe diagnostische instrumentarium. De uitkomsten van de SCIL kan ook nu al in het registratiesysteem van de Reclassering (IRIS) worden opgenomen. Bovendien worden de reclasseringswerkers gefaciliteerd om de SCIL te gebruiken doordat zij de SCIL tot hun beschikking krijgen en getraind worden. Opneming van de SCIL in het diagnostische instrumentarium betekent overigens niet dat de SCIL bij alle cliënten zal worden afgenomen. Er wordt vrijheid gelaten aan de reclasseringswerkers om daar een keuze in te maken met als uitgangspunt: minder registratie en minder regels. Hierbij kunnen criteria worden meegegeven, maar tot een consequente

registratie leidt dit dan niet. Screening is het hoogst haalbare volgens de Reclassering: reclasseringswerkers zijn niet toegerust om diagnostiek uit te voeren. Het daadwerkelijk vaststellen van een LVB dient plaats te vinden door de (forensische) GGZ en het NIFP, volgens de Reclassering.

Bij NIFP en de Forensische Zorg liggen potentiële verbeteringen op het gebied van de betrouwbare registratie van informatie die ook nu al verzameld wordt. Wanneer het doel van de organisatie behandeling is, zoals bij de Forensische Zorg het geval is, worden nuances en definities steeds belangrijker, zo wordt genoemd in de expertmeeting. Forensisch Rapporteurs maken doorgaans gebruik van valide en betrouwbaar diagnostisch testmateriaal, maar bij de uitslag zijn ook dan de nodige kanttekeningen te plaatsen. Zo vertelt een medewerker van een fpc:

“Betrouwbaarheid is een lastig, dynamisch en erg individueel bepaalde kwestie: testbaarheid, test-attitude, complicerende pathologie en dynamische karakter van IQ onder invloed van externe factoren resulteert in schommelingen. Bij scores die duidelijk onder of boven de kritische grens van 85 liggen is dat niet zo’n groot probleem, en kan er vrij betrouwbaar een uitspraak gedaan worden. Veel van onze patiënten presteren echter rond de kritische grens, dus daarmee kunnen zij op verschillende testmomenten in een verschillende categorie vallen (wel/geen LVB)”.

Voor het komen van een prevalentieschatting hoeft dit geen belangrijk obstakel te zijn. Mocht men de gegevens echter op geaggregeerd niveau willen kunnen opvragen dan vraagt dat om verbeteringen op het gebied van de registratie. Bij een van de in dit onderzoek betrokken fpc’s geeft men aan de wens te hebben om komen tot een meer gestandaardiseerde registratie binnen een nieuwe EPD/BI-tool (business informatie tool). Hierin zou de registratie van IQ kunnen worden opgenomen. Het NIFP geeft aan dat het verbeteren van de betrouwbaarheid van de registratie binnen FRISII geen prioriteit heeft; mocht er reden zijn om de prevalentie te willen onderzoeken, dan kan dit voor een afgebakende populatie of steekproef uit de pro Justitia rapportages worden gehaald.

Alleen bij de Forensische Zorg en het NIFP is zoveel informatie beschikbaar dat het de moeite waard is ook te kijken naar het adaptief vermogen. Bij beide organisaties is sinds de introductie van de DSM-5 het adaptief functioneren nog belangrijker geworden. Adaptief vermogen wordt bij beide organisaties in het onderzoek meegenomen en speelt een belangrijke rol in het eindoordeel omtrent de cliënt. Tegelijkertijd heeft men de ervaring dat dit voornamelijk moeilijk te vangen is in een cijfer. Er lijkt in deze context geen reden om dit meer dan nu gebeurt expliciet op te nemen in de registratie.

Domein 4: Slachtoffers

In hoofdstuk 3 werd geconcludeerd dat er binnen het slachtofferdomein onvoldoende informatie beschikbaar is over slachtoffers om uitspraken te kunnen doen over de prevalentie van LVB op basis van de beschikbare informatie. Er wordt door deze organisaties geen eigen onderzoek verricht of aangevraagd naar de capaciteiten van het slachtoffer waardoor men sterk afhankelijk is van de informatie van anderen. Of men deze informatie krijgt lijkt volledig afhankelijk van toeval. Registratie is bovendien selectief: men registreert alleen wat relevant wordt geacht voor de zaak. Het wekt geen verbazing dat de registratieprocessen er in deze context niet op ingericht zijn om informatie over een LVB consistent te verzamelen en hieruit op een eenvoudige wijze prevalentiecijfers te kunnen destilleren.

Ook voor de toekomst hebben de organisaties in de slachtofferketen niet de wens zelf onderzoek of screening te gaan uitvoeren naar de aanwezigheid van een LVB. Men is dus afhankelijk van informatie

van het slachtoffer of van anderen. Slachtofferhulp Nederland benoemt dat zij graag zouden zien dat de politie informatie registreert over LVB of andere kwetsbaarheden en dit doorgeeft aan Slachtofferhulp Nederland. Een volgende stap is dan dat Slachtofferhulp Nederland in het systeem de aanwezigheid van een LVB registreert, zodat prevalentieonderzoek mogelijk wordt. De haalbaarheid van beide mogelijkheden voor de toekomst is echter beperkt: men verwacht niet dat er de politie deze informatie in de toekomst standaard zal leveren en er zijn geen plannen om het eigen registratiesysteem aan te passen. Ook wanneer dit wel gerealiseerd zou worden heeft men twijfels over hoe betrouwbaar de registratie uiteindelijk zou zijn: de eigen medewerkers zullen dan ook nog op een betrouwbare wijze moeten registreren. Wel ziet men meerwaarde in het versterken van de kennis van de eigen medewerkers zodat zij meer alert zijn op een eventuele LVB. Ook het Schadefonds Geweldsmisdrijven verwacht geen aanpassingen in het systeem om registratie van LVB-kenmerken mogelijk te maken; een dergelijke aanpassing wordt niet noodzakelijk geacht voor het werk van het Schadefonds Geweldsmisdrijven.

Mogelijk biedt in de toekomst de Individuele Beoordeling in het kader van de Europese Minimumnormen aanknopingspunten voor registratie van LVB. Zoals eerder werd gesteld is echter niet duidelijk wat er op dit gebied van de strafrechtsketen verwacht mag worden. LVB staat op dit moment nog niet op het eerste ontwikkelde formulier. Voornamelijk de politie is hier op dit moment mee bezig, volgens het OM. Het OM denkt wel na over eigen methoden voor individuele beoordeling zodra kwetsbare personen met het OM te maken krijgen. Dit is vooralsnog vooral voor als de politie mogelijk een keer iets zou 'missen'. Er is een pilot met politie en met het EC JGZ waarbij wordt gekeken naar kwetsbaarheid van slachtoffers én verdachten.

4.4 Kosten en baten van veranderingen

Uit bovenstaande blijkt dat diverse organisaties de verwachtingen omtrent de mogelijkheden willen temperen. Toch zijn er ook enkele mogelijkheden genoemd voor verbetering van de signalering en registratie van LVB-kenmerken om daarmee de betrouwbaarheid van een prevalentieschatting van LVB te vergroten. Een aantal organisaties heeft daarnaast ook overwegingen meegegeven met betrekking tot de kosten die met deze verbeteringen gepaard gaan en de vraag of deze kosten opwegen tegen de baten die daar tegenover staan. Wij beschrijven hieronder in het algemeen een aantal bevindingen.

Inzet screeningsinstrument

Door verschillende organisaties wordt geopperd gebruik te maken van een screeningsinstrument, zoals de SCIL, om een vermoeden van LVB vast te stellen. Hiermee wordt bekend of er een vermoeden is van een LVB en of aanvullende diagnostiek moet worden ingezet. De inzet van een screeningsinstrument kost extra tijd voor medewerkers. De handleiding van de SCIL stelt dat afname 10-15 minuten kost, en uit een pilot bij Halt blijkt dat hun medewerkers aangeven ongeveer 10 minuten per zaak extra kwijt te zijn voor het afnemen van de SCIL. Zij geven aan dat daarvoor nog aanvullende financieringsafspraken gemaakt moeten worden met het ministerie van Veiligheid en Justitie. Ook de Raad voor de Kinderbescherming benoemt dat het inzetten van een screeningsinstrument tijd en geld kost, zowel voor de toerusting van alle uitvoerend medewerkers om het instrument te gebruiken als de extra tijd die het per casus kost om het instrument af te nemen. Ook de Raad geeft daarbij aan dat dit zonder extra financiering voor hen niet mogelijk is.

Deskundigheidsbevordering ten behoeve van herkenning en bejegening

Naast deskundigheidsbevordering voor de inzet van een screeningsinstrument wordt ook genoemd dat deskundigheidsbevordering nodig is om de professionele beoordeling te verbeteren. Binnen enkele domeinen zal dit op het individuele niveau de herkenning en de daaropvolgende bejegening kunnen verbeteren. Dit zal echter slechts in zeer beperkte mate leiden tot een betere inschatting van de prevalentie van LVB. Daarnaast werd genoemd dat betere signalering pas meerwaarde heeft als men ook in staat is een passende bejegening te bieden. Ook dit gaat gepaard met extra kosten, zowel op het gebied van de deskundigheidsbevordering van de medewerkers met betrekking tot bejegening als op het gebied van de ontwikkeling van passende interventies, leeropdrachten, andere materialen.

Aanpassingen registratiesysteem

Door verschillende organisaties wordt genoemd dat aanpassingen in het registratiesysteem nodig zijn wanneer men informatie over een mogelijke LVB dusdanig wil registreren dat deze ook gemakkelijk op geaggregeerd niveau op te vragen is. Bij de GI noemt de contactpersoon dat het haalbaar is om bij de jeugdbescherming een vraag op te nemen over de aanwezigheid van LVB met daarbij vermelding van de bron, gelijk aan de vraag in het LIJ over LVB binnen het jeugdstrafrecht. Dit hoeft volgens de contactpersoon geen grote investering te zijn. Wel blijft daarbij de vraag open staan wat er gedaan moet worden als er geen diagnostiek is en het antwoord op de vraag niet bekend is. Voor een betrouwbare registratie is dan meer inspanning nodig door zowel professionalisering van medewerkers en door de inzet van diagnostiek. Deze inspanningen zijn groter. Bij de Forensische Zorg is de informatie omtrent LVB wel beschikbaar binnen hun huidige werkwijze. Daar hoeven geen inspanningen op te worden gepleegd, maar de informatie wordt nog niet op een standaard wijze geregistreerd. Een consistente registratie staat wel op de wensenlijst, maar men geeft aan dat dit veel inzet van de afdeling ICT en veel tijd kost. Deze wens moet bovendien concurreren met andere wensen en dan geldt urgentie en prioriteit. Hierdoor is men er nog niet aan toegekomen. Bij de organisaties binnen het slachtofferdomein wordt genoemd dat de aanpassingen in het systeem niet plaats zullen vinden, omdat zij de schaarse middelen die zij hebben, liever inzetten voor andere doeleinden. Dit hangt samen met de eerder genoemde lage prioriteit die men toekent aan het vaststellen van een LVB op organisatieniveau; op individueel niveau ziet men vooral meerwaarde in informatie over de aard van de ondersteuningsbehoefte van de cliënt.

Kosten en baten

Bovenstaande kosten zijn specifiek genoemd door de diverse organisaties. Meer in het algemeen zijn de kosten en baten van inspanningen voor verbetering van de betrouwbaarheid van prevalentieonderzoek in het justitiële domein besproken in de expertmeeting. Hieruit blijkt dat de aanwezigen het moeilijk vinden om de kosten en de baten concreet te formuleren: het hangt volgens hen af van de keuzes die gemaakt worden. Ook stellen de deelnemers dat het tegen elkaar afzetten van de kosten en de baten in deze context niet goed mogelijk is, daar de kosten en de baten van een geheel andere orde zijn. Bij de kosten gaat het om investeringen in cultuurveranderingen, tijd om instrumenten in te zetten, deskundigheidsbevorderingen en het aanpassen van materiaal. Bij de baten gaat het om minder grijpbare uitkomsten, zoals passende communicatie met de cliënt, realistischere verwachtingen van de cliënt en de mogelijkheid tot het inzetten van specialistische hulpverlening. Uiteindelijk moeten de investeringen in het justitiële domein leiden tot betere waarheidsvinding, betrouwbaardere risicotaxatie, minder escalaties en een veiliger samenleving. In algemene zin kan dus niet gezegd worden of de kosten zullen opwegen tegen de baten.

4.5 De mogelijkheden voor prevalentieschattingen in de toekomst

In dit hoofdstuk werd geprobeerd een antwoord te vinden op de vraag welke LVB-kenmerken in de toekomst op welke wijze zouden moeten en kunnen worden vastgesteld en geregistreerd om uniform, betrouwbaar en valide de prevalentie van LVB in het justitiële domein vast te stellen, en werd ingegaan op de kosten en de baten.

Het vorige hoofdstuk liet zien dat de meeste organisaties van ver moeten komen om de prevalentie van LVB betrouwbaar vast te kunnen stellen. Er is een toenemende aandacht voor de signalering van een LVB en er worden bij sommige ketenpartners pilots met de SCIL uitgevoerd. Voor een betrouwbare schatting van de prevalentie van LVB moet echter systematisch, op een valide (en het liefst ook op een min om meer vergelijkbare) wijze worden vastgesteld of bij cliënten sprake is van een LVB en dit moet vervolgens op een betrouwbare wijze worden geregistreerd. In veel organisaties is de herkenning van een LVB op dit moment in meer of mindere mate onvolledig. Wanneer men wel weet heeft van informatie over de aan- of afwezigheid van een LVB wordt dit lang niet altijd geregistreerd. Anderzijds: wanneer er wel (een vermoeden van) een LVB geregistreerd staat, is lang niet altijd duidelijk of deze op betrouwbare wijze is vastgesteld.

Gezien de grote verschillen tussen organisaties kan er geen eenduidig antwoord worden gegeven op de vraag wat er in de toekomst moet gebeuren of verbeteren. Een daaraan voorliggende, meer fundamentele vraag is bovendien de vraag naar de wenselijkheid van de registratie van LVB kenmerken. Het onderzoek bracht bij de ketenpartners grote verschillen naar voren in zorgen over en de gevoelde noodzaak tot het vaststellen en het vastleggen van een LVB binnen het justitiële domein. Over het algemeen zijn de organisaties overtuigd van de meerwaarde van kennis over de aanwezigheid van een LVB op casusniveau, zodat de benadering en de aanpak daarop kan worden afgestemd. De enige uitzondering daarop is het Schadefonds Geweldmisdrijven. De informatieverzameling is daar primair gericht op het vaststellen van het letsel. De visies lopen uiteen wanneer het gaat over de vraag wat men kan en wil doen om deze kennis te verkrijgen, en in hoeverre men deze kennis consequent en consistent wil vastleggen. Sommige organisaties streven ernaar van elke cliënt een IQ-score te hebben. Anderen zien meer heil in (al dan niet systematische) screening. Maar niet elke organisatie ziet het als haar taak zelf een LVB vast te stellen. Soms wordt getwijfeld of een bekende of vermoede LVB wel moet worden vastgelegd; hierbij verwijst men dan naar het risico op stigmatisering en de complexiteit van de problematiek van een LVB.

Binnen een aantal organisaties ziet men ruimte voor concrete verbetering. Zo geeft men binnen de jeugdbeschermingsketen aan screening op LVB bij de Raad van de Kinderbescherming kan plaatsvinden. Wanneer dit stelselmatig gebeurt en vervolgens op een standaard wijze geregistreerd wordt, kan dit mogelijk een indicatie van de prevalentie van LVB binnen het jeugdbeschermingsdomein geven; de Gecertificeerde Instellingen kunnen deze kennis, mits structureel gedeeld, benutten en waar nodig nadere diagnostiek aanvragen. Registratie kan bij de Raad voor de Kinderbescherming een plaats krijgen in de zaakskenmerken; bij de GI moeten worden gekeken of een meer consistente registratie mogelijk is.

Voor de jeugdstrafrechtsketen wordt informatie over een LVB reeds vastgelegd in het LIJ. De volledigheid van het beeld kan ook daar verbeteren door stelselmatige afname van de SCIL door de Raad voor de Kinderbescherming. Hoewel men het ook bij Halt haalbaar acht te screenen op een LVB, heeft men twijfels over de wenselijkheid daarvan zolang men de cliënten met een LVB niets extra's te bieden heeft.

Bij de JJI's lijkt de ruimte voor verbetering van de betrouwbaarheid vooral te liggen in vollediger registratie van de uitkomsten van de diagnostiek die wordt uitgevoerd binnen de JJI of met de JJI gedeeld wordt. Daarnaast zou het systeem deze informatie zodanig moeten opslaan dat deze op geaggregeerd niveau kan worden opgevraagd; dit heeft voor de JJI's echter geen prioriteit.

In de volwassenstrafrechtsketen loopt het beeld wijd uiteen: bij de politie en het OM is men op zoek naar mogelijkheden om de sensitiviteit van bijvoorbeeld agenten op straat en verhoorders te vergroten, maar lijkt er geen mogelijkheid om een LVB dusdanig betrouwbaar en consequent te signaleren dat dit kan leiden tot een betrouwbare prevalentieschatting. Bij de reclassering lijkt screening in individuele gevallen haalbaar, maar de ontwikkeling waarbij de reclasseringswerker steeds meer vrijheid krijgt zelf te bepalen wat nodig is, staat een stelselmatige signalering in de weg. Als een LVB gesignaleerd wordt, wordt dit in de toekomst in het nieuwe diagnostische instrumentarium geregistreerd, maar zonder stelselmatige signalering is niet duidelijk hoeveel mensen met een LVB men mist. Bij het NIFP en de Forensische zorg is de herkenning van LVB voldoende voor een betrouwbare prevalentieschatting; wel is daar in de toekomst winst te behalen in de betrouwbaarheid van de registratie en de mogelijkheid gegevens geaggregeerd op te vragen. Voor het NIFP ligt bij dat laatste echter geen prioriteit.

In de slachtofferketen ziet men de minste mogelijkheden om in de toekomst te komen tot een betrouwbare schatting van de prevalentie van LVB. Hoewel de Europese minimumnormen laten zien dat herkenning van LVB ook in dit domein van belang is, is de verwachting niet dat het in de toekomst mogelijk wordt om een LVB dusdanig consequent te signaleren dat dit leidt tot betrouwbare prevalentieschattingen. Veeleer is men op zoek naar informatie over de aard van de ondersteuningsbehoefte; de onderliggende oorzaak van deze behoefte is daarbij van ondergeschikt belang.

In het algemeen geldt dat aanpassingen kosten met zich mee brengen voor deskundigheidsbevordering, extra tijd voor toepassing van een screeningsinstrument en voor aanpassingen aan het registratiesysteem. Of deze kosten opwegen tegen de baten is volgens de organisaties niet te zeggen, omdat de baten van een andere orde zijn dan de kosten.

5 SLOTBESCHOUWING

Onderhavig onderzoek geeft antwoord op een tweeledige probleemstelling: (1) in hoeverre is onderzoek naar de prevalentie van LVB op basis van de op dit moment beschikbare registraties in het justitiële domein mogelijk en (2) wat is er nodig om in de toekomst tot een betrouwbare en valide inschatting van de prevalentie van LVB in het justitiële domein te komen op basis van registratiegegevens? Het antwoord op deze vragen is uitgebreid beschreven in de concluderende paragrafen van de hoofdstukken 3 en 4 (paragrafen 3.3 en 4.5). In dit hoofdstuk komen we hier kort op terug en geven we een beschouwing op de probleemstelling en de resultaten van dit onderzoek.

5.1 Prevalentieonderzoek justitiële domein (onderdeel 1 probleemstelling)

Op basis van de huidige registraties blijkt het niet mogelijk om tot een betrouwbare schatting te komen van de prevalentie van LVB in het gehele justitiële domein. De aanwezigheid van een LVB wordt in het jeugdbeschermingsdomein, het slachtofferdomein en aan het begin van de strafrechtketen niet systematisch gesignaleerd en niet stelselmatig, op een standaard wijze en betrouwbaar geregistreerd. Bij sommige organisaties wordt in de dossiers wel gesproken van de aanwezigheid van een LVB. Uit het onderzoek blijkt echter dat onvoldoende duidelijk is waar dit op gebaseerd is en dat deze variabele in de registraties vaak onbetrouwbaar is. Binnen een paar organisaties – de fpc's, het NIFP en in mindere mate de JJI's – wordt wel stelselmatig gekeken naar het cognitieve functioneren van de cliënten, maar ook binnen deze organisaties blijkt het desalniettemin niet eenvoudig om tot een betrouwbaar beeld van de prevalentie van LVB te komen.

De vermelding van een IQ score is een belangrijke indicatie voor een LVB, mits betrouwbaar en recent vastgesteld. Een IQ score is bij veel organisaties niet in de registratie of dossiers aanwezig. Op een IQ-test valt bovendien een en ander af te dingen. Er zijn verschillende factoren die de betrouwbaarheid van een IQ-test kunnen beïnvloeden. Dit heeft invloed op een prevalentieschatting als er structurele fouten in zitten, bijvoorbeeld als bij groepen met een verhoogde kans op LVB geen test wordt afgenomen of als er relatief veel mensen zijn die door gebrek aan motivatie onderpresteren. Variabelen die – in samenhang bezien – een beeld kunnen scheppen van het functioneren van de cliënt, zoals het schoolniveau, thuissituatie en hulpverlening worden zeer wisselend geregistreerd. Schoolniveau en schoolgang werden relatief goed geregistreerd, maar bleken op zichzelf weinig voorspellende waarde te hebben. Bovendien kan een voorspelling op basis van schoolniveau leiden tot een ongewenste verwatering van het begrip LVB. School kan wel helpen uitsluiten dat sprake is van LVB. Hulpverlening kan soms een indicatie geven dat sprake is van een LVB. Dit kan behulpzaam zijn bij een inschatting in een individuele casus, maar biedt geen aanknopingspunten voor prevalentieschattingen.

Een beperking in het adaptief vermogen is een belangrijk element in de definitie van een LVB in de DSM-V. Daarom is in dit onderzoek met nadruk naar dit element gekeken. Om dit element te kunnen gebruiken in een prevalentieonderzoek moet worden vastgesteld of er variabelen zijn die hiervoor gebruikt kunnen worden, i.e. die voldoende gestandaardiseerd worden uitgevraagd en geregistreerd om te kijken of ze in een populatie als indicatie voor beperking van het adaptief vermogen of als voorspeller voor LVB kunnen dienen. In de praktijk bleken zulke variabelen er niet te zijn. Indicatoren voor een beperking in het adaptief vermogen worden niet tot weinig op een systematische wijze geregistreerd.

Slechts bij de JJI's, de Forensische Zorg en het NIFP is de verwachting dat men, door de relevante informatie uit de dossiers te halen, tot een voldoende betrouwbaar beeld van de prevalentie van LVB in

deze populaties kan komen. Dit sluit aan bij de bevindingen van een eerdere notitie over prevalentie van LVB in het justitiële domein (Kaal, 2016), waaruit volgt dat de kennis over LVB niet evenredig verdeeld is over de verschillende justitiële domeinen.

Dat er niet voldoende informatie is over LVB om uitspraken te doen over prevalentie wil overigens niet zeggen dat er binnen de organisaties helemaal geen informatie is. Als in slechts een deel van de dossiers überhaupt iets vermeld wordt over de aan- of afwezigheid van een LVB, dan kunnen op basis hiervan geen uitspraken worden gedaan over de prevalentie. Toch kan het dan zo zijn dat in het merendeel van de casus duidelijkheid bestaat over de aan- of afwezigheid van een LVB, maar dat niet geregistreerd staat dat iemand normaal begaafd is. Dit onderzoek zegt dus niet per definitie iets over de mate van herkenning van een LVB.

5.2 Toekomst prevalentieonderzoek LVB justitiële domein (onderdeel 2 probleemstelling)

Ondanks de constatering dat het momenteel niet mogelijk is om op basis van de huidige registratiesystemen een onderzoek naar de prevalentie van LVB uit te voeren, zien we in het algemeen dat de aandacht voor de aanwezigheid van een LVB bij de diverse organisaties in het justitiële domein toeneemt. De wil om specifiek aandacht te hebben voor deze doelgroep is bij alle organisaties aanwezig. Dit is positief, maar biedt nog geen aanknopingspunten voor de vraag die centraal staat in dit onderzoek, namelijk de mogelijkheden voor onderzoek naar de prevalentie van LVB door middel van registratiesystemen of dossiers. Bij enkele organisaties zien we die aanknopingspunten wel: sommige organisaties maken in toenemende mate gebruik van het screeningsinstrument SCIL en bij andere organisaties is er een concrete vraag in het registratiesysteem opgenomen naar de aanwezigheid van een LVB. Naast deze positieve aanknopingspunten komt in het onderzoek duidelijk naar voren dat er nog een lange weg te gaan is om te komen tot een betrouwbare prevalentieschatting. We beschouwen een aantal aandachtspunten nader.

De noodzaak tot cultuurverandering: urgentie registratie LVB

Voor betrouwbaar prevalentieonderzoek is een betere registratie van LVB noodzakelijk. Om deze betere registratie te bewerkstelligen is een cultuurverandering nodig. Er moet een gevoel van urgentie zijn bij de medewerkers om LVB te registreren. Als medewerkers het gevoel hebben dat systematische registratie van een LVB daadwerkelijk meerwaarde heeft voor cliënten, voor henzelf of voor de organisatie, is de verwachting dat de registratie verbetert. Dit gevoel van urgentie is echter niet in alle organisaties bij iedereen aanwezig. De meeste organisaties zien wel meerwaarde om op casusniveau kennis te hebben van de aanwezigheid van een LVB om de bejegening en benadering aan te passen op het niveau van de cliënt, maar de meerwaarde van registratie op organisatie niveau wordt minder gezien. Bij de Raad voor de Kinderbescherming, de 3RO, het NIFP en de Forensische Zorg zien we mogelijkheid in de registratiesystemen om op een standaard wijze de aanwezigheid van een LVB te registreren, maar die wordt niet volledig en betrouwbaar benut.

Herkenning en signalering LVB

Bij de cultuurverandering past de vraag hoever organisaties willen gaan om kennis omtrent de aanwezigheid van een LVB te verkrijgen. Uit het onderzoek blijkt dat herkenning en signalering van een LVB een duidelijk verbeterpunt is. Systematische signalering is echter niet alleen noodzakelijk om een beeld te kunnen krijgen van de prevalentie van LVB, maar voorkomt ook dat mensen die hun beperking goed weten te verhullen consequent over het hoofd worden gezien. Wat er nodig is om signalering en herkenning van LVB te verbeteren verschilt per organisatie. In algemene zin is kennisversterking onder de

medewerkers van belang om hen sensitiever te maken voor signalen die wijzen op een mogelijke LVB. Een andere mogelijkheid is om gebruik te maken van een verplicht 'vinkje' (inclusief antwoordmogelijkheden 'vermoeden' en 'onbekend') zodat medewerkers 'gedwongen' worden om zich in ieder geval af te vragen of er sprake is van een LVB.

Een aantal organisaties geeft aan dat het gebruik van een screeningsinstrument als de SCIL in de toekomst tot de mogelijkheden behoort. Wanneer dit echter selectief gebeurt is de kans groot dat mensen met een LVB over het hoofd worden gezien. Ook wanneer men wel systematisch screent is er geen zekerheid over de aanwezigheid van een LVB maar is er tenminste een onderbouwde aanleiding om extra alert te zijn op problemen in het functioneren van de cliënt.

Onvoldoende signalering van LVB voorin de keten kan leiden tot een niet passend verhoor, jarenlange overvraging en plaatsing op verkeerde plekken. Hierdoor worden mensen met een LVB meer beschadigd dan geholpen. Meer aandacht voor signalering van LVB, met name voor in de keten, is op zijn plaats. Het onderzoek liet zien dat men zich hiervan bewust is, maar de oplossingen niet altijd eenvoudig zijn. Het moge duidelijk zijn dat het een illusie is om op één plek voorin de keten vast te stellen of sprake is van een LVB en deze informatie voor de rest van de keten te gebruiken. De hoeveelheid en soort benodigde informatie is sterk verbonden aan de taak van de organisatie. Toch kan er wel winst geboekt worden in de ketenbrede samenwerking door meer eenduidigheid te krijgen in de gehanteerde definities en meer kennis te delen. Sommige organisaties zijn namelijk geheel afhankelijk van de kennis van anderen, andere organisaties kunnen gedeelde informatie inzetten om gelijk passende zorg te kunnen bieden.

Het delen van informatie

Een terechte vraag in deze context is wat moet worden gesignaleerd en vervolgens worden vastgelegd. Uit het onderzoek blijkt er terughoudendheid te zijn in het registreren van vermoedens van een LVB. Mag een vermoeden alleen op basis van objectieve informatie, zoals de uitkomst van een screeningsinstrument, worden vastgelegd? Of mag dit ook op basis van het professionele oordeel van medewerkers? De angst hierbij is dat dergelijke informatie een eigen leven gaat leiden met het risico op stigmatisering van de cliënt. Hoewel het goed is oog te hebben voor de mogelijke negatieve effecten van labelen, zou dit niet ten koste moeten gaan van het signaleren van kwetsbaarheid om te voorkomen dat mensen overvraagd worden en passende hulp kan worden geboden. Opvallend is dat diverse medewerkers er vaak wel op lijken te vertrouwen dat zij zelf de kennis over (een vermoeden van) een LVB op waarde kunnen schatten, maar dat zij veel minder vertrouwen hebben in het beoordelingsvermogen van de ketenpartners. Naast het vertrouwen in de ketenpartner, speelt privacy een belangrijke rol bij het delen van informatie. Over wat precies wel en niet mag binnen de privacywetgeving bestaat onduidelijkheid. Duidelijkheid hieromtrent kan helpen in het verbeteren van de kennisdeling.

5.3 Prevalentieschatting: de (derde) weg voorwaarts

Onderhavig onderzoek maakt duidelijk dat dossiers worden aangelegd ter ondersteuning van het uitvoeringsproces en niet voor onderzoeksdoeleinden. Een aantal ontwikkelingen - zoals 'registreren wat nodig is' - staat op gespannen voet met de wens om te komen tot prevalentieschattingen op basis van registratiesystemen. Daarnaast moet er rekening mee worden gehouden dat er altijd een zekere mate van onbetrouwbaarheid zal zijn. Ook bij organisaties waar in principe altijd aan diagnostiek wordt gedaan ontbreken gegevens. Soms is dit te vermijden, bijvoorbeeld waar normale begaafdheid niet wordt vermeld als er getest is. Soms is het niet te vermijden, bijvoorbeeld als de cliënt weigert mee te werken

aan onderzoek of hier door omstandigheden niet toe in staat is. Het gebruik van de registratiesystemen in het justitiële domein voor een betrouwbare schatting van de prevalentie van LVB lijkt voor het merendeel van de organisatie nog ver weg. In hoofdstuk 1 werd beschreven dat er dan twee alternatieven zijn om de prevalentie van LVB op organisatieniveau te schatten: (1) het uitvoeren van studies waarbij een (deel)populatie getest wordt op de aanwezigheid van een LVB of (2) het bevragen van professionals over hun inschatting van prevalentie. De tweede optie lijkt gezien de bevindingen geen goede optie. De eerste optie lijkt voor sommige organisaties wel haalbaar, omdat het systematisch registreren weliswaar geen meerwaarde lijkt te hebben voor de organisatie, maar men wel in staat is een LVB te signaleren.

Omdat uit het onderzoek blijkt dat de prevalentie op organisatieniveau momenteel niet goed te meten is en dat er nog veel moet gebeuren om prevalentieonderzoek mogelijk te maken, stellen wij een alternatief voor om op casusniveau inzicht te krijgen in de behoeften van de cliënt. Uit het onderzoek komt de vraag naar voren of het wel overal nodig is om een LVB te signaleren en vast te leggen. Is het niet voldoende om (de aard van) de kwetsbaarheid en de ondersteuningsbehoefte van de cliënt te signaleren? In sommige contexten heeft de medewerker meer aan de informatie dat de cliënt extra uitleg nodig heeft, of dat men niet uit mag gaan van eigen initiatief of planningsvaardigheden van de cliënt. Hiermee wordt voldaan aan de vraag en de behoefte van de cliënt en krijgt de cliënt een rechtvaardige behandeling. Bovendien vervalt hiermee de discussie over de kritische IQ grens van 85 en of iemand nu wel of geen LVB heeft. Leidend wordt de ondersteuningsbehoefte en de bejegening van de cliënt, en niet het 'label' LVB. Voor deze optie is het wel nodig dat de aanwezigheid van een LVB op het netvlies van de professionals blijft staan als één van de oorzaken van kwetsbaarheid.

LITERATUURLIJST

- American Psychiatric Association. (2000). *Diagnostic and statistical manual of mental disorders (4de ed.,)*. Washington, DC: American Psychiatric Association.
- Beer, Y. de (2016). *Kompas Licht Verstandelijke Beperking. Definitie, aspecten en ondersteuning*. Amsterdam: SWP.
- Bodde, J., & Hagen, B. (2009). *LVG-jongeren beter in beeld*. Utrecht: Vilans/ VOBC/ LVG.
- De Borg (2015). *Hoe herken ik mensen met een lichte verstandelijke beperking? Een beknopte handreiking en enkele tips voor de omgang bestemd voor medewerkers van politie & justitie, maatschappelijk werk en reclassering*. Den Dolder: De Borg.
- Brand, E.F.J.M., & Hurk, A.A. van den (2008). *10 Jaargangen PIJ-ers: Kenmerken en veranderingen*. Den Haag: DJI.
- Buysse, W., & Scherder, S. (2015). *Bruikbaarheid van het wegingskader ASR*. DSP-groep. Ongepubliceerd rapport.
- Centrum Indicatiestelling Zorg (2016) Beleidsregels indicatiestelling Wlz 2017. Geraadpleegd op 12 juni 2017 via <https://www.ciz.nl/voor-professionals/Documents/Beleidsregels%20indicatiestelling%20Wlz%202017.pdf>
- Cutsem, M. (2012). *Onderzoek naar Basisvragenlijst LVB* (master thesis). Universiteit van Amsterdam.
- Fazel, S., Xenitidis, K., & Powell, J. (2008). The prevalence of intellectual disabilities among 12 000 prisoners: A systematic review. *International Journal of Law and Psychiatry*.
- Goedhart, L., & Roos, J. (2014). *Behandelinstellingen voor volwassen delinquenten met een licht verstandelijke beperking*. In: Beperkt in de keten, mensen met een licht verstandelijke beperking in de strafrechtketen. Den Haag: Boom Lemma uitgevers.
- Harrington, R., & Bailey, S. (2005). *Mental health needs and effectiveness of provision for young offenders in custody and in the community*. Londen: Youth Justice Board for England and Wales.
- Hayes, S. (2000). Hayes Ability Screening Index (HASI) manual. *Behavioural sciences in medicine*. Sydney: University of Sydney.
- Isolde, W., Ras, M., & Oudijk, D. (2012). *IQ met beperkingen. De mate van verstandelijke handicap van zorgvragers in kaart gebracht*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Jonker, F., Kruisdijk, S., Goedhard, L., & Nijman, H. (2016). *Adaptieve Vragenlijst Verstandelijk Beperking*. Den Dolder: Wier.
- Kaal, H.L., Negenman, A., Roeleveld, E., & Embregts, P., (2011) *De aard van de problematiek van gedetineerden met een LVB in het gevangeniswezen*. Tilburg: Tilburg University/Prismaprint.
- Kaal, H. (2013). *Ongewoon moeilijk; Jeugdige delinquenten met een LVB als (voortdurende) bron van zorg*. Den Haag: Boom Lemma uitgevers.
- Kaal, H.L. (2016). *Prevalentie licht verstandelijke beperking in het justitiedomein*. Leiden: Expertisecentrum Jeugd Hogeschool Leiden.
- Kaal, H., Brand, E., & Nieuwenhuijzen, M. van (2011). Hetzelfde maar toch (heel) anders. Jongeren met een licht verstandelijke beperking en een PIJ-maatregel vergeleken met normaal begaafde PIJ'ers. *PROCES – Tijdschrift voor Strafrechtspleging*, 90(5), 299-311.
- Kaal, H.L., Negenman, A., Roeleveld, E., & Embregts, P. (2011). *De aard van de problematiek van gedetineerden met een LVB in het gevangeniswezen*, Tilburg: Prismaprint.
- Kaal, H.L., Overvest, N., & Boertjes, M.J. (Red.) (2014). *Beperkt in de keten. mensen met een Licht Verstandelijke Beperking in de strafrechtketen*. Amsterdam: Boom Lemma.

- Kaal, H., & Spaan, N. (2015). *Onbeperkt toegang tot recht? Slachtoffers met een licht verstandelijke beperking in de strafrechtsketen*. Brave New Books.
- Kaldenbach, Y. (2015) *De verstandelijke beperking (verstandelijke-ontwikkelingsstoornis) in de DSM-5. DSM-5 White Paper*. Geraadpleegd op 12 juni 2017 via https://www.boompsychologie.nl/documenten/uitgeverij_boom/whitepapers/dsm-5_whitepaper_yaron_kaldenbach_verstandelijke_beperking.pdf.
- Kea, R., & Kaal, H. (2015). *Jongeren met jeugdreclasseringsmaatregel bij de William Schrikker Groep – een beschrijving*. Factsheet 5, Lectoraat LVB en Jeugdcriminaliteit. Geraadpleegd op 12 juni 2017 via <https://www.hsleiden.nl/binaries/content/assets/hsl/lectoraten/lvb-en-jeugdcriminaliteit/factsheet-juni15.pdf>.
- Kruisdijk, S., Jonker, F., Goedhard, L. & Nijman, H (in voorbereiding). *De ontwikkeling en psychometrische kwaliteit van een meetinstrument voor adaptief functioneren bij mensen met een licht verstandelijke beperking*.
- Loucks, N., (2007). *Offenders and learning disabilities: Review of prevalence and associated needs*. Londen: Prison Reform Trust.
- Lindsay W.R., Law J., & Macleod F. (2002). Intellectual disabilities and crime: Issues in assessment, intervention and management. In Needs, A., Towl, G. (red.), *Applying Psychology to Forensic Practice*. Oxford: British Psychological Society Books/Blackwell Publishing.
- McBrien, J. (2003). The intellectually disabled offender: Methodological problems in identification. *Journal of Applied Research in Intellectual Disabilities*, 16(2), 95- 105.
- McKenzie, K., et al. (2012) Screening for Offenders with an Intellectual Disability: The Validity of the Learning Disability Screening Questionnaire. *Research in Developmental Disabilities*, 33, 791-795. <http://dx.doi.org/10.1016/j.ridd.2011.12.006>
- Nijman, H., Didden, R., & Hesper, B. (in voorbereiding). *Richtlijn risicomanagement LVB*.
- Noble, J.H., Conley, R.W. (1992). Toward an epidemiology of relevant attributes. In R.W. Conley, R. Luckasson & G.N. Bouthilet (red.), *The Criminal Justice System and Mental Retardation* (pp. 17-53). Baltimore: Paul Brookes.
- Roos, J., & Goedhart, L., Behandelinstellingen voor volwassen delinquenten met een licht verstandelijke beperking (2014) in: H. Kaal, N. Overvest & M. Boertjes (Red.) *Beperkt in de keten, mensen met een licht verstandelijke beperking in de strafrechtsketen*. Den Haag: Boom Lemma uitgevers
- Schalock, R.L., Borthwick-Duffy, S.A., Bradley, V.J., Buntinx, W.H.E., Coulter, D.L., Craig, E.M., Gomez, S.C., Lachapelle, Y., Luckasson, R., Reeve, A., Shogren, K.A., Snell, M.E., Spreat, S., Tassé, M.J., Thompson, J.R., Verdugo-Alonso, M.A., Wehmeyer, M.L., & Yeager, M.H. (2010). *Intellectual disability: Definition, classification, and systems of supports (11 th ed.)*. Washington DC: American Association on Intellectual and Developmental Disabilities.
- Segeren, M., & Fassaert, T. (2014). *In de nesten*. Amsterdam: GGD.
- Spaans, E. (2005). *Met en niet altijd weten...: Prevalentie-onderzoek licht verstandelijk gehandicapten in het Nederlandse gevangeniswezen*. DJI, intern rapport.
- Task Force Licht Verstandelijk Beperkten (TF LVB) (2013) Inventarisatie Diagnostiek bij LVB. Versie 1.0. December 2013. Geraadpleegd op 12 juni 2017 via https://www.efp.nl/web/images/uploads/publicaties/TFP_TF_LVB_Diagnostiek_V1.0.pdf
- Verberne, G.J.C.M. (2008). Enkele gedachten over moderne psychologische diagnostiek bij mensen met een lichte verstandelijke handicap en ernstige gedragsproblemen; in: R. Didden, & X. Moonen, (Red.) *Met het oog op behandeling*. Utrecht: VOBC, Universiteit Utrecht, De Borg.
- Wegman, F. (2012). *De validering van de Basisvragenlijst LVB voor Jongeren tot screener LVB-j* (master thesis). Universiteit van Amsterdam.

Wijk, A. van, Hardeman, M., & Scholten, L. (2015). *High Impact Crimes en LVB-gerelateerde problematiek*. Arnhem: Bureau Beke.

BIJLAGEN: BESCHRIJVING DERTIEN DEELNEMENDE ORGANISATIES

In deze bijlagen vindt u een beschrijving van de bevindingen van fase 2 tot en met 5 van het onderzoek. In deze fasen zijn een aantal activiteiten ontplooid. Deze zijn nader toegelicht in het methodehoofdstuk van het hoofdrapport. Om deze beschrijvingen goed te kunnen lezen een paar opmerkingen vooraf.

Om tot deze beschrijvingen te komen, is gebruik gemaakt van verschillende bronnen. Allereerst zijn - voorafgaand aan het dossieronderzoek - gesprekken gevoerd met één of meer medewerkers van elke organisatie om te bespreken welke keuzes gemaakt moesten worden alvorens wij het dossieronderzoek konden beginnen. Hieruit kwam vaak al veel informatie naar voren over wat wij konden verwachten als we de dossiers zouden gaan bekijken. Ook in een later stadium zijn soms nog mensen benaderd voor informatie over de systemen of de werkwijze van de organisatie. Deze mensen, vaak werkzaam op het gebied van beleid of systeembeheer, noemen wij steeds de *informanten*.

Na (en soms noodgedwongen tijdens) de dossieranalyse hebben wij interviews gehouden met medewerkers van de diverse organisaties. Met hen zijn wij in gesprek gegaan over de bevindingen om te verifiëren of deze bij hen herkenning opriepen en aldus af te tasten of de bevindingen bredere geldigheid hadden dan het beperkte aantal dossiers dat we binnen de scope van dit onderzoek konden bestuderen. Deze mensen, meestal werkzaam als professional met de cliënten en dus degenen die in de dagelijkse praktijk de dossiers vullen, noemen wij in het volgende de *(geïnterviewde) medewerkers*.

Aan alle organisaties is tenslotte nog de gelegenheid gegeven om te reageren op de stukken die wij op basis van de interviews hebben geschreven. Dit heeft op verschillende punten tot correcties en aan-scherpingen geleid. We hebben de door de respondenten gegeven informatie niet verder geverifieerd door deze naast documentatie en literatuur te leggen, anders dan wanneer deze door de respondenten zelf aangedragen werd.

De opbouw van de beschrijvingen van de organisaties is steeds in grote lijnen hetzelfde. Eerst wordt beschreven welke informatie, veelal volgens de informanten, van belang was voorafgaand aan het dossieronderzoek. Vervolgens wordt het dossieronderzoek beschreven, waarbij een aantal bevindingen meteen vergeleken worden met de inzichten van de geïnterviewde medewerkers. Ten slotte volgen nog enkele overwegingen: conclusies met betrekking tot de haalbaarheid van prevalentieonderzoek, en diverse bespiegelingen op basis van de interviews met informanten en medewerkers. Hoewel de opbouw globaal gelijk is, is het soort informatie dat in de beschrijvingen wordt gegeven soms toch zeer verschillend. Dit heeft ermee te maken dat de hoeveelheid verkregen informatie niet bij alle organisaties gelijk was, en door de respondenten bij sommige organisaties andere onderwerpen aangesneden werden dan bij andere organisaties.

B1. RAAD VOOR DE KINDERBESCHERMING

B1.1 Voorafgaand aan het dossieronderzoek

Diverse taken

De Raad voor de Kinderbescherming doet onderzoek naar kinderen die ernstige schade dreigen op te lopen en geeft daarbij onafhankelijk advies. De drie belangrijkste aanleidingen voor onderzoek door de Raad voor de Kinderbescherming zijn: bescherming, scheiding en omgang, en strafzaken waarin minderjarigen betrokken zijn. In het kader van dit onderzoek wordt dan ook gekeken naar beschermingszaken, gezag en omgangszaken en strafzaken.

Eén landelijk systeem

De Raad voor de Kinderbescherming heeft een landelijk systeem, het Kinderbescherming Proces Systeem (KBPS), waarin alle regionale medewerkers werken. In het KBPS is de gehele workflow van het primaire proces van de Raad voor de Kinderbescherming opgenomen: per kinddossier worden de aanleiding en de contactmomenten geregistreerd en documenten (ook van ketenpartners) opgenomen. Omdat zij hierin op dezelfde wijze werken zijn er registratieregels en werkprocesbeschrijvingen opgesteld. Deze documenten zijn voor elke raadsonderzoeker terug te vinden op het intranet. Een aantal onderwerpen worden afgedwongen door het systeem. Volgens de geïnterviewde medewerkers worden niet alle registratieregels even zorgvuldig nageleefd. De dwingende procesbeschrijvingen worden ook steeds meer los gelaten, zodat de autonome professional de mogelijkheid heeft tot het maken van meer keuzes die hem kunnen helpen datgene te doen wat nodig is om het kind te beschermen. Het systeem is voornamelijk bedoeld om de medewerker te ondersteunen. De geïnterviewde werkers gaven voorbeelden van zaken waar de registratie niet uniform gebeurt: stukken worden niet altijd direct in het systeem gehangen, verslaglegging gebeurt soms pas aan het eind van een onderzoek, en contactmomenten worden soms samengevat in plaats van per keer beschreven. Gezien de beoogd uniforme werkwijze is er voor gekozen om een random steekproef te nemen uit de zaken in dit systeem, waarbij niet gekeken is naar de regio waar de zaak vandaan kwam.

Vragenlijst vereenvoudigd

Er worden volgens de informant regelmatig wijzigingen aangebracht aan het systeem, maar de meest recente wijziging die relevant is voor dit onderzoek is van medio 2014. De lijst met verplicht in te vullen zaakskenmerken, waar de mogelijke aanwezigheid van een LVB ook onder valt, is toen aanzienlijk vereenvoudigd. In plaats van een verantwoording aan het eind van de zaak, richt de lijst zich nu meer op wat de medewerker gedurende het onderzoek tegenkomt. Deze wijziging heeft geen inhoudelijke gevolgen voor het onderzoek en het daaruit volgende advies maar de vereenvoudiging van de lijst zou de betrouwbaarheid van de registratie in deze lijst ten goede moeten komen. Twee van de geïnterviewde medewerkers hebben de indruk dat dit ook zo is, hoewel persoonlijk interpretaties nog steeds een rol kunnen spelen. Een derde medewerker gaf aan dat de collega's dit onderdeel vaak zien als iets dat ze 'ook nog snel even moeten doen' en twijfelt hoe nauwkeurig de zaakskenmerken worden ingevuld. Door deze wijziging kan men niet zonder meer verder terugkijken dan 2014.

Transitie Jeugdzorg

Vanaf 2015 heeft de transitie in de jeugdzorg plaatsgevonden. Door de informant werd aangeraden om zaken van na die tijd te bestuderen in de dossieranalyse zodat je een zo goed mogelijk beeld krijgt van de actuele manier van werken. De zaken die zijn geselecteerd voor de dossieranalyse werden allemaal afgerond in 2016.

Aanvullende informatie bij strafzaken

Bij strafzaken wordt gebruik gemaakt van het Landelijk Instrumentarium Jeugdstrafrechtken (LIJ), dat het recidiverisico berekent en een profiel geeft van aanwezige beschermende en risicofactoren en eventuele zorgsignalen. Het LIJ wordt als Pdf in het KBPS opgeslagen. In het risicotaxatieinstrument 2b van het LIJ wordt een specifieke vraag gesteld naar de aanwezigheid van een LVB, namelijk of sprake is van een verstandelijke beperking. Bij deze vraag wordt een aantal antwoordcategorieën gegeven:

1. Nee, IQ is gemeten en is > 85;
2. Waarschijnlijk niet, volgt met succes onderwijs op vmbo-tl/ mavo-niveau of hoger;
3. Mogelijk, IQ is gemeten en is tussen de 70 en 85;
4. Ja, IQ is gemeten en is tussen de 70 en 85 én een beperkt sociaal aanpassingsvermogen;
5. Ja, IQ is gemeten en is < 70;
6. Onbekend.

Een van de informanten wees er hierbij op dat indien het IQ niet is gemeten, antwoordoptie 2 niet de garantie geeft dat er idd geen sprake is van een LVB. Hoewel de geïnterviewde medewerkers het LIJ verder zien als een redelijk betrouwbaar instrument, gaven zij ook aan dat dit staat of valt met hoe je het invult en hoe je de vragen interpreteert. Eén medewerker wees er in dit kader op dat er door het WODC een onderzoek is opgestart naar de inter-/intra-beoordelaarsbetrouwbaarheid van het LIJ.

Naast het LIJ is er bij strafzaken bij een deel van de jongeren ook onderzoek door het NIFP. Dit bevat vrijwel altijd IQ-onderzoek. Indien dit uitgevoerd is op verzoek van de Raad voor de Kinderbescherming is dit in de rapportage van de Raad voor de Kinderbescherming ook altijd terug te vinden. In de regel is ook de rapportage zelf opgeslagen. Dit betreft al met al echter maar een kleine groep, de informant schat zo'n 5 procent.

Focus op jongeren

In de aanloop tot dit onderzoek is er voor gekozen om zich steeds te richten op de primaire doelgroep van de organisatie. Bij beschermingszaken kan men betogen dat bij hele jonge kinderen de aanwezigheid van een beperking bij de ouders soms belangrijker is dan een beperking van het kind. Bij het dossieronderzoek bij de Raad voor de Kinderbescherming is er voor gekozen zich primair te richten op informatie over het kind, maar is het ook geregistreerd als er informatie met betrekking tot een LVB bij de ouders of gezinsleden in het dossier stond.

In de interviews met de medewerkers werd wel specifiek ingegaan op de ouders. Eén van de vragen bij jeugdbeschermingszaken is: hoe is het vermogen en de bereidheid van ouders om mee te werken? Daar zou volgens een medewerker wel bij kunnen staan waar een eventuele beperking in het vermogen mee te werken aan zou kunnen liggen. Tegelijkertijd zijn er volgens deze medewerker misschien wel aarzelingen om "keihard" op te schrijven dat er sprake is van een LVB. De dossiers worden immers gedeeld met de ouders. Ook twee andere medewerkers gaven aan dat zonder IQ-onderzoek (wat vrijwel nooit beschikbaar is bij ouders) de term LVB niet snel zal worden opgenomen in het systeem. Door een vierde medewerker wordt deze terughoudendheid overigens minder herkend: juist als ouders geen inzicht hebben en ook geen hulp willen accepteren, dan is dat wel iets wat je volgens deze medewerker echt moet benoemen, ook in een dossier. Je zult dat dan wel zoveel mogelijk moeten onderbouwen en aanvullen met wat je nog meer over deze ouders weet. De informatie over de ouders is vaak inhoudelijk misschien wel interessanter dan over het kind. Zelfs als een (jong) kind al een LVB heeft geldt dat als ouders er goed mee omgaan, er helemaal geen extra hulpverlening hoeft te komen. Dus het gaat toch

meestal om de beperking van de ouders. Door een informant werd dan ook geopperd dat prevalentie van LVB bij de kinderen misschien wel interessant is vanuit wetenschappelijk oogpunt, maar in het civiele onderzoek is vooral belangrijk wat de ouders kunnen en willen.

Geaggregeerde data

Of er sprake is van LVB is één van de zaakskenmerken die men moet invullen om een zaak te kunnen afsluiten. Hier valt (vanaf maart 2014) ook gewoon een uitdraai van te maken. Vanuit de Raad voor de Kinderbescherming werd wel aangegeven dat de score afhankelijk is van de interpretatie van de individuele raadsonderzoeker. In de toelichting staat dat sprake moet zijn van een diagnose. Hoewel de raadsonderzoekers, in de woorden van de informant, professionals zijn waarvan men mag verwachten dat zij een goede beoordeling kunnen maken, kan niet in het systeem teruggevonden worden waarop raadsonderzoekers het baseren wanneer zij hier een 'ja' invullen. De geïnterviewde medewerkers kunnen zich voorstellen dat sommigen dit ook doen bij een (sterk) vermoeden van een LVB. Een medewerker gaf aan dat het vooral als een belasting voelt om de lijst met zaakskenmerken in te vullen en dat zij zich kan voorstellen dat sommigen dat niet altijd even zorgvuldig zullen doen. Informatie over andere variabelen die mogelijk van belang zijn (werk en schoolverzuim; hulpverlening; adaptief functioneren; thuissituatie; crimineel gedrag) zijn alleen soms terug te vinden in de dossiers, en geen van alle geaggregeerd op te vragen.

Hoewel het LIJ een digitaal instrument is en er consistent naar diverse risicofactoren gevraagd wordt, kunnen hieruit op dit moment geen geaggregeerde data op itemniveau over bijvoorbeeld de aanwezigheid van een LVB opgevraagd worden. Er wordt vanuit het Ministerie van Veiligheid en Justitie wel nagedacht over manieren om dit in de toekomst wel te kunnen realiseren. Doordat deze mogelijkheid er nu nog niet is, bestaat er ook geen goed beeld van de betrouwbaarheid van deze data. Een normeringsonderzoek en daaropvolgend valideringsonderzoek zitten echter wel in planning. Dit zou ook over de betrouwbaarheid van de LVB-variabele meer informatie kunnen geven.

B1.2 Bevindingen dossieronderzoek

In het dossieronderzoek zijn 40 dossiers van de Raad voor de Kinderbescherming bekeken: 20 beschermingsonderzoeken (waarvan vijf gezag en omgangszaken) en 20 strafzaken (waarvan vier schoolverzuimzaken). De informatie voor de dossieranalyse is gehaald uit het KBPS. In het KBPS zitten in ieder geval de beschermings- of strafrapportages. Verder bevatten de dossiers gespreksverslagen, eventuele onderzoeksgegevens, de vragenlijst met zaakskenmerken, de beschikking van de rechter en bij strafzaken het LIJ.

Vermelding aanwezigheid LVB

In het overgrote deel van de onderzochte dossiers werd niets gezegd over de eventuele aanwezigheid van een LVB. Wanneer een LIJ-formulier in het dossier aanwezig was, was de score vaak 'onbekend'. In de dossiers waar er wel iets over gezegd werd, stond dit bij de zaakskenmerken. Daar wordt de vraag gesteld of er in de zaak sprake is van een verstandelijke beperking en zo ja, bij wie dat is: het kind, de ouders of een ander gezinslid. De antwoorden op deze vraag kunnen op geaggregeerd niveau worden ontsloten, zoals te zien is in Tabellen B1.1 en B1.2. De geïnterviewde medewerkers weten echter niet of alle raadsmedewerkers dezelfde interpretatie geven aan de gestelde vraag en of een geaggregeerde uitdraai een betrouwbaar beeld geeft van de prevalentie van een LVB.

Tabel B1.1: Aantal keer dat bevestigend is geantwoord op de vraag 'Is er in het gezin sprake van gediagnosticeerde verstandelijke beperking?'

	2015			2016		
	aantal VB	% VB	N	aantal VB	% VB	N
Beschermingsonderzoek	4294	28%	15482	4172	26%	16263
Gezag en Omgangsonderzoek	603	12%	5204	550	11%	5210
Schoolverzuim	440	14%	3216	387	13%	2985
Straf	2748	19%	14646	2442	18%	13682
Totaal	8085	21%	38548	7551	20%	38140

Tabel B1.2: Specificatie bij de vraag 'Is er in het gezin sprake van gediagnosticeerde verstandelijke beperking?' naar bij welk gezinslid de LVB gediagnosticeerd is.

	2015				2016			
	K*	O*	A*	T*	K*	O*	A*	T*
Beschermingsonderzoek	41%	44%	15%	100%	40%	44%	16%	100%
Gezag en Omgangsonderzoek	46%	45%	9%	100%	43%	46%	11%	100%
Schoolverzuim	79%	8%	14%	100%	76%	8%	15%	100%
Straf	91%	3%	6%	100%	90%	4%	7%	100%
Eindtotaal	60%	28%	12%	100%	58%	29%	12%	100%

*K = kind; O = ouder(s); A = ander gezinslid; T = totaal.

*De getallen verwijzen niet naar individuen, maar naar zaken. Er kunnen meerdere zaken per kind in een jaar in behandeling worden genomen.

Een informant van de Raad voor de Kinderbescherming stelde dat indien de LVB duidelijk naar voren is gekomen uit de melding of gesprekken met ouders, er 'ja' geantwoord zal worden in het systeem. De informant kan zich echter voorstellen dat niet iedereen dit op eenzelfde manier aanpakt. Zo zou de een daar meer alert op kunnen zijn dan de ander. Sinds de invoering van deze kenmerken is de accuratesse van de beantwoording van de vragen niet geverifieerd. Om de betrouwbaarheid te checken, zou de informant een steekproef willen nemen, waarvoor nagegaan wordt of er aangegeven wordt in het systeem dat er sprake is van LVB en of dit dan terug te vinden is in het rapport. De informant gaf aan dat zolang dit onderzoek niet is gedaan, er geen cijfers gebruikt kunnen worden om uitspraken te doen over de populatie. Men stelt dan ook met klem dat bovenstaande percentages niet moeten worden gebruikt als prevalentiecijfers zolang het instrument niet is geijkt.

IQ-score

Door de geïnterviewde medewerkers werd aangegeven dat als er een pro Justitia rapport is, er expliciet naar de IQ-score gekeken wordt. Dit is alleen het geval in strafzaken, bij jongeren die verdacht worden van een vrij ernstig strafbaar feit en waarvan onvoldoende bekend is wat nou maakt dat ze tot zo'n daad zijn gekomen. Een pro Justitia rapportage is slechts bij een beperkt aantal onderzoeken beschikbaar. In de bestudeerde dossiers werd in drie van de 20 beschermingszaken en in vijf van de 20 strafzaken een IQ-score gevonden. Deze score volgde uit psychodiagnostisch onderzoek of uit een intelligentietest. Bij de strafzaken volgde de IQ-score uit een pro Justitia rapportage (persoonlijkheidsonderzoek door het NIFP). Als de IQ-score bekend is, geeft dit een duidelijke indicatie voor een eventuele aanwezigheid

van een LVB. De IQ-score was echter maar in een beperkt aantal zaken bekend en wordt niet stelselmatig vastgelegd in KPBS.

Schoolniveau

Informatie over de school waar een jongere naar toe gaat wordt over het algemeen goed vastgelegd in KPBS, zowel in beschermingszaken als in strafzaken. Omdat veel jongeren nog op school zitten, is het hoogst behaalde niveau nog niet uit de dossiers te halen. Het niveau van de school van de jongere werd in de bestudeerde dossiers regelmatig genoemd. In andere gevallen werd alleen de naam van de school genoemd waar de jongere op zit. Hierdoor wordt niet direct het schoolniveau duidelijk. Informatie over de school waar de jongere op zit is dus bijna altijd beschikbaar, maar het niveau van de school wordt niet stelselmatig vastgelegd. In een aantal dossiers was naast informatie over de school, ook informatie opgenomen over de schoolloopbaan van de jongere en het gedrag van de jongere op school. Dit werd slechts sporadisch in de dossiers aangetroffen.

Een van de geïnterviewde medewerkers legde uit dat het schoolniveau niet altijd relevant is. In zaken die gaan over gezag en omgang is het bijvoorbeeld alleen relevant indien het schoolniveau een onderwerp is waar strijd over bestaat. Met name bij strafzaken wordt de school als informant gebeld. Als er wat aan de hand is op school, dan zou dit ook terug te vinden moeten zijn in het rapport. Volgens deze medewerker zijn er soms ook redenen om de school niet te betrekken bij het onderzoek. Een andere medewerker noemde school een 'standaard informant' en is de kans op vertekeningen in de informatie hierover minimaal. Volgens een derde medewerker zou de navraag en de registratie wel iets consequenter kunnen maar zou de informatie wanneer deze in het dossier staat geverifieerd moeten zijn.

Werk

Over werk wordt weinig informatie opgenomen in KBPS, omdat de jongeren vaak nog op school zitten. Wel was er in de bestudeerde dossiers soms informatie opgenomen over de stage van een jongere of over de bijbaan. Wederom wordt deze informatie niet structureel teruggevonden: deze wordt alleen vastgelegd daar waar het relevant is. Over het functioneren van de jongere op het werk of op stage was sporadisch informatie te vinden.

De medewerkers stelden dat er in brede zin wel wordt gekeken naar de dagbesteding; met name bij strafzaken is dat relevant. Alle drie de geïnterviewde medewerkers gaven aan dat er vaak wel een aarzeling is om de werkgever te bellen. Als een jongere stage loopt en de kinderscherming belt, kan dit het de jongere onnodig moeilijk maken. Hier is een verschil met scholen die wel gewend zijn om informatie te geven over leerlingen en ook een zorgplicht hebben.

Hulpverlening

De huidige en voorheen ingezette hulpverlening voor een jeugdige of het gezin is goed en uitgebreid terug te vinden in KBPS. We zagen dat in de bestudeerde dossiers een opsomming aanwezig was van de betrokken instanties in de afgelopen jaren en op dit moment. Er werd niet specifiek vermeld of er hulpverlening is geweest vanuit een LVB-instelling, maar uit de namen van de organisaties is dit wel af te leiden. Zo werd in vier dossiers expliciet beschreven dat de WSG betrokken is of was geweest. Ook werd in één dossier hulpverlening vanuit MEE genoemd. De inhoud van de hulpverlening kan mogelijk ook een aanwijzing zijn voor een LVB. In de dossiers werd genoemd dat een jeugdige een Wajong-uitkering had, beschermd woonde of een kamertraining volgde. Deze voorbeelden kunnen echter ook

een indicatie zijn van andere problematiek en zijn alleen in combinatie met andere indicatoren en dus niet op zichzelf een betrouwbare indicatie voor een LVB.

De geïnterviewde medewerkers herkennen bovenbeschreven beeld. Daarbij werd aangetekend dat wanneer raadsmedewerkers op de hoogte zijn van de sociale kaart en weten welke instanties bijvoorbeeld betrokken zijn bij mensen met een beperking, het niet nodig is om dit bij de naam van de organisatie te noteren. Ook stelde een medewerker dat de nadruk ligt op de lopende hulpverlening: zij zijn nodig om te horen hoe het gaat en wat hun visie is. Er wordt volgens deze medewerker niet teveel verdiept in de achterliggende problematiek. Het gaat volgens deze medewerker om het heden en de toekomst. Wellicht zorgt dit ervoor dat de hulpverlening soms minder terug te zien is in de rapporten.

Adaptief vermogen

Kenmerken die een indicatie vormen van een beperking in het aanpassingsvermogen worden niet stelselmatig vastgelegd in KPBS. In de dossiers van de beschermingszaken werd deze informatie vrijwel nooit aangetroffen. In de strafzaken werd bepaalde informatie wel regelmatig vastgelegd. Informatie over het onderhouden van relaties door een jongere was redelijk vaak te vinden in strafzaken. Dit betreft dan met name informatie over de vrienden van de jongere en in hoeverre deze vrienden een negatieve of positieve invloed hebben op de jongere in relatie tot het plegen van strafbare feiten. Deze informatie is vooral feitelijk en biedt geen indicatie voor eventuele aanwezigheid van een LVB. Hetzelfde geldt voor informatie over eventuele foute vrienden, informatie over de beïnvloedbaarheid van de jeugdige en het opvolgen van regels. Ook deze informatie kwam veelvuldig voor in de dossiers van de strafzaken. De eventuele beïnvloedbaarheid kan een indicatie zijn van een LVB, maar kan ook een indicatie zijn van andere problematiek.

De geïnterviewde medewerkers herkennen de conclusie dat vooral in strafzaken de vaardigheden van de jongere van belang worden geacht. In beschermingszaken is het onderzoek gericht op de vaardigheden van de ouders, op de vraag of zij wel of niet in staat zijn de zorg te bieden of open te staan voor hulp. Een medewerker legde uit dat het belangrijk is in de rapportage dicht bij de feiten te blijven en geen duiding te geven: betrokkenen hebben recht op inzage van de in de dossiers over hem of haar aanwezige informatie en ouders zouden volgens deze medewerker kunnen denken dat de raadsmedewerker bevooroordeeld is.

Thuisituatie

Informatie over de thuisituatie van een jongere wordt over het algemeen goed vastgelegd in KBPS. Het gaat hier om informatie over de samenstelling van het gezin en de gezagsituatie. Dit is feitelijke informatie en geeft geen indicatie voor een eventuele aanwezigheid van een LVB. Als sprake was van een uithuisplaatsing van een jongere, werd wel beschreven waarom dat is. Een voorbeeld daarvan is dat de moeder onvoldoende in staat werd geacht voor de kinderen te zorgen. Dit biedt te weinig aanknopingspunten om het als een indicatie voor een LVB te zien. De vraag onder zaakskenmerken (zie hierboven onder Vermelding aanwezigheid LVB) biedt dit wel, omdat daar ook gevraagd wordt naar de aanwezigheid van een LVB bij ouders. Informatie over het moment waarop de jongere uit huis is gegaan, was slechts sporadisch opgenomen. De geïnterviewde medewerkers herkennen deze bevindingen. De thuisituatie is volgens een van hen het hart van het onderzoek: bij de strafkant zijn er allerlei andere vlakken die ook van invloed zijn bij recidive, maar bij de beschermingskant en gezag en omgang gaat het vooral om de thuisituatie.

B1.3 Overwegingen

Prevalentie

Geconcludeerd moet worden dat het op dit moment niet mogelijk is om op basis van de bestaande registratie te komen tot een betrouwbare schatting van de prevalentie van LVB bij de Raad voor de Kinderbescherming. Er wordt weinig gezegd over LVB in de dossiers. Er is wel een mogelijkheid voor geopend binnen zaakskenmerken met een expliciete vraag over LVB bij zowel kind, ouders en andere gezinsleden. De vraag is alleen of dit betrouwbaar en valide is. Om dit vast te stellen zou men graag nader onderzoek kunnen doen om de lijst met zaakskenmerken te 'ijken'. Ook binnen het LIJ, dat wordt gebruikt bij de strafzaken, is een specifieke vraag naar LVB opgenomen. Deze informatie kan niet ge-aggregeerd uit het systeem worden gehaald, en ook hier is nader onderzoek naar de betrouwbaarheid gewenst. IQ-scores worden in de dossiers bijna niet opgenomen. Informatie over school is wel goed opgenomen, al wordt niet altijd duidelijk welk schoolniveau het is. Hulpverlening is vaak ook uitgebreid opgenomen, maar geeft weinig aanwijzingen voor een LVB. Dit geldt ook voor de thuissituatie. Adaptief vermogen wordt niet consequent en consistent vastgelegd; bij de strafzaken worden aspecten hiervan wel vaker benoemd dan bij de beschermingszaken.

Toekomst

Begin 2017 is een pilot begonnen waarbij raadmedewerkers jongeren gaan screenen op een LVB met behulp van de SCIL. Deze pilot is vooralsnog beperkt tot drie regio's. De verwachting van de Raad voor de Kinderbescherming is dat dit in de toekomst een veel beter beeld geeft van de prevalentie van LVB bij raadszaken. Een onderzoek dat dit voorjaar wordt uitgevoerd zal moeten uitwijzen wat de ervaren mogelijkheden en meerwaarde zijn.

B2. GECERTIFICEERDE INSTELLINGEN

B2.1 Voorafgaand aan het dossieronderzoek

Diverse taken

Gecertificeerde Instellingen zijn van overheidswege gecertificeerd om kinderbeschermingsmaatregelen en maatregelen in het kader van de jeugdreclassering te mogen uitvoeren. De Jeugdwet schrijft voor dat een instelling die na 1 januari 2015 in opdracht van de gemeente de jeugdbescherming en jeugdreclassering uit wil voeren daartoe gecertificeerd moet zijn. Voor de transitie van de jeugdzorg op 1 januari 2015 werden deze taken uitgevoerd door de Bureaus Jeugdzorg. De normen waaraan deze instellingen moeten voldoen zijn door het Ministerie van Veiligheid en Justitie in samenspraak met de VNG en het werkveld gezamenlijk geformuleerd in het *Normenkader ten behoeve van certificering van uitvoerende organisaties in jeugdbescherming en/of jeugdreclassering*. Op het moment van schrijven van de rapportage (april 2017) zijn er 16 instellingen met een toegekend certificaat JB/JR en één instelling met een voorlopig toegekend certificaat. Twee van deze instellingen bedienen een bijzondere doelgroep: het Nidos is er voor minderjarige vluchtelingen, de William Schrikker Groep (WSG) voor kinderen met een beperking. Er is expliciet voor gekozen dossieronderzoek niet bij de WSG te laten plaatsvinden omdat dit een vertekend beeld van de mogelijkheden tot het vaststellen van een LVB zou kunnen geven.

Verschillende registratiesystemen

Voorheen werkten alle Gecertificeerde Instellingen (voorheen Bureaus Jeugdzorg) met het Informatiesysteem Jeugdzorg (IJ). Een aantal jaar terug is een traject gestart voor de overgang naar een nieuw registratiesysteem genaamd WIJZ (WebInformatie JeugdZorg). Het is de bedoeling dat alle gecertificeerde instellingen met het nieuwe registratiesysteem WIJZ gaan werken. Het traject heeft echter een aantal jaar vertraging opgelopen. Veel Gecertificeerde Instellingen werken daarom nog met IJ. In het onderzoek zijn vier gecertificeerde instellingen benaderd voor informatie. Bij één van deze drie is daadwerkelijk dossieronderzoek verricht. De vier Gecertificeerde Instellingen in het onderzoek werken momenteel met verschillende registratiesystemen. Drie van de deelnemende Gecertificeerde Instellingen werken nog met IJ, waarbij één van de twee hier een eigen Schil omheen heeft gebouwd voor informatieverwerking. De vierde Gecertificeerde Instelling is per januari 2017 overgestapt op het nieuwe registratiesysteem WIJZ. IJ is hier nog wel als naslagwerk beschikbaar; beide systemen hebben een archief functie zodat afgesloten zaken nog ingezien kunnen worden.

Vrijheid voor medewerkers

Volgens de geïnterviewde medewerkers hebben jeugdzorgwerkers veel vrijheid in wat ze in de plannen en de contactjournaals vermelden. De jeugdzorgwerkers zijn goed geschoold in registreren, en zullen in de basis dezelfde informatie geven. Tegelijkertijd wordt wel verwacht dat er verschil zit in kwaliteit van de rapportage van medewerkers. Ook zal de ene medewerker meer dan de andere medewerker gefocust zijn op bijvoorbeeld LVB; deze zal daar dan ook sneller over rapporteren. Bepaalde onderdelen zijn verplicht. Zo vertelde een reclasseringswerker dat je als het LIJ niet ingevuld is een melding krijgt van het secretariaat. Eén medewerker vertelde dat binnen hun regio de contactjournaals niet meer bestaan; dit betekent dat mensen zoeken naar waar ze informatie wegschrijven. Zo wordt er wel gewerkt met een schaduwsysteem in een app. De overstap van IJ naar WIJZ leidt er in meer algemene zin toe dat jeugdzorgwerkers zoekend zijn naar de juiste plek binnen het systeem om bepaalde informatie, zoals over een LVB, op te nemen.

Focus op de jongere

Net als bij de Raad voor de Kinderbescherming is er ook bij de Gecertificeerde Instellingen voor gekozen om dit onderzoek vooral te richten op de primaire doelgroep van de organisatie, namelijk de kinderen/jongeren. Ook hier geldt dat men bij beschermingszaken kan betogen dat bij hele jongere kinderen de aanwezigheid van een beperking bij de ouders soms belangrijker is dan een beperking van het kind. Voor de dossieranalyse is er weliswaar voor gekozen zich primair te richten op informatie over het kind, maar is het ook geregistreerd als er informatie met betrekking tot een LVB bij de ouders of gezinsleden in het dossier stond. De geïnterviewde medewerkers gaven op voorhand wel aan dat er over de ouders veel minder bekend is en dat men vaak afhankelijk is van wat de ouder vertelt. Hoewel je het in het dossier terug zou moeten lezen als bekend is dat de ouder een LVB heeft, zal hier vaak weinig zekerheid over zijn: als je onderzoek wil doen, moet hier wel een hele goede reden voor zijn, aldus een van de medewerkers.

Gestandaardiseerde informatie uit risicotaxaties

Bij jeugdreclasseringszaken wordt gebruik gemaakt van het Landelijk Instrumentarium Jeugdstrafrechten (LIJ) dat het recidiverisico berekent en een profiel geeft van aanwezige beschermende en risicofactoren en eventuele zorgsignalen. De uitkomsten van het LIJ worden als Pdf in IJ of WIJZ opgeslagen. In het risicotaxatieinstrument 2b van het LIJ wordt een specifieke vraag gesteld naar de aanwezigheid van een LVB, namelijk of sprake is van een verstandelijke beperking (zie beschrijving in B1.1).

Ook in de jeugdbescherming worden risicotaxatieinstrumenten gebruikt, zoals het Licht Instrument Risicotaxatie Kindveiligheid (LIRIK) voor het inschatten van het risico op kindermishandeling. De medewerker kan hierin aangeven of er zorgen zijn met betrekking tot de jongere over de 'vaardigheden en cognitieve ontwikkeling', en of er sprake is van 'ziekte, handicap of beperking' (ja/nee/onbekend). Deze duidingen zijn voor dit onderzoek te weinig specifiek. Met betrekking tot de ouders wordt expliciet gevraagd of er sprake is van een verstandelijke beperking (ja/nee/onbekend). De LIRIK wordt niet overal stelselmatig in het dossier opgenomen; de conclusie wordt dat doorgaans wel. Geïnterviewde medewerkers gaven aan dat onduidelijk is wat er allemaal in de categorie 'onbekend' wordt meegenomen. Op andere plaatsen wordt gebruik gemaakt van het Actuarieel Risicotaxatie Instrument voor Jeugdbescherming (ARIJ); dit bevat ook een vraag over de aanwezigheid van een beperking bij de ouders, maar niet over de jongere. Deze vraag zal waarschijnlijk dezelfde beperkingen kennen als de vraag in LIRIK.

Geaggregeerde data

Zowel uit het registratiesysteem IJ als uit het registratiesysteem WIJZ is het niet mogelijk om op geaggregeerd niveau informatie over de aanwezigheid van een LVB te genereren. Beide systemen zijn cliënt volgsystemen. Hierdoor is het ingericht op het opstellen van een plan van aanpak, waarin zorgen en krachten en opvolgende stappen opgenomen worden. Bij deze zorgen en krachten is het mogelijk op te nemen dat er sprake is van (een vermoeden van) LVB. Er is echter geen vraag naar de aanwezigheid van een LVB die op geaggregeerd niveau uitgedraaid kan worden. Zoals beschreven in B1.1 is ook het LIJ niet geschikt om data op geaggregeerd niveau uit te draaien.

B.2.2 Bevindingen dossieronderzoek

Het dossieronderzoek is uitgevoerd bij een Gecertificeerde Instelling, namelijk bij Jeugdbescherming Gelderland. Hier zijn 40 dossiers in IJ bekeken: 20 van jeugdbeschermingszaken en 20 van jeugdreclasseringszaken. Vanwege de hoeveelheid documenten in dossiers Jeugdreclassering is er voor gekozen eerst het risicotaxatieinstrument 2b van het LIJ en het meest recente evaluatieverslag te bekijken.

Als één van deze twee documenten niet aanwezig was, is de basisrapportage van de Raad voor de Kinderbescherming bekeken. Aanvullend is soms, indien aanwezig, een verslag van een psychologisch onderzoek bekeken. Ook bij de jeugdbeschermingszaken staan vele documenten in het dossier. Daarom is ervoor gekozen eerst de meest recente evaluatie en het meest recente plan van aanpak te bekijken. Wederom is een verslag van een psychologisch onderzoek ook bekeken, indien aanwezig in een zaak.

Vermelding aanwezigheid LVB

Volgens de verschillende geïnterviewde jeugdbeschermers zou er vrij vaak iets bekend moeten zijn over een mogelijke LVB. De Raad voor de Kinderbescherming zou hier vaak al naar gekeken moeten hebben in verband met eventuele doorverwijzing naar de WSG. Aan de andere kant wordt ook wel gezegd dat er wordt gerapporteerd over de kern van de problematiek, en een LVB dus alleen genoemd zal worden wanneer de intelligentie een rol speelt in het probleem.

In het grootste deel van de onderzochte dossiers jeugdbescherming werd niets gezegd over de eventuele aanwezigheid van een LVB. In een aantal gevallen werd er wel een opmerking gemaakt, bijvoorbeeld dat er sprake is van een (ruim) beneden gemiddelde intelligentie, licht zwakzinnigheid of dat er vragen zijn over de cognitieve mogelijkheden. Dit werd gebaseerd op een persoonlijkheidsonderzoek, een screener (Vineland Screener) of een intelligentietest (WPPSI-III). Hieruit is niet af te leiden of er in de overige zaken geen LVB was, of dat er sprake is van onderrapportage.

Bij de jeugdreclasseringszaken werd vaker iets gezegd over de aanwezigheid van een LVB dan bij de beschermingszaken. Dit komt doordat in het dossieronderzoek deel 2b van het LIJ is bekeken. Ondanks de standaardvraag die in elke casus gesteld wordt, zagen we het antwoord niet in elk dossier terug: in vier van de 20 dossiers zagen we geen vermelding terug over LVB en in vijf andere dossiers werd wel een opmerking gemaakt over de aanwezigheid van een LVB, maar dan op basis van een andere bron dan het instrument 2b (zoals BARO¹⁵ of persoonlijkheidsonderzoek).

IQ-score

De geïnterviewde medewerkers gaven aan dat zij doorgaans niet op zoek zijn naar IQ-gegevens. Een enkele keer vragen zij een IQ-onderzoek aan wanneer dit bijvoorbeeld nodig is voor een bepaald gewenst traject en er geen gegevens beschikbaar zijn. In acht van de 20 bestudeerde jeugdbeschermingszaken en vier van de 20 jeugdreclasseringszaken was een IQ-score opgenomen in de dossiers. Deze score volgde uit psychodiagnostisch onderzoek (o.a. pro Justitia rapportage) of uit een intelligentietest. Bij de jeugdreclasseringszaken was het antwoord op de vraag of er sprake is van een verstandelijke beperking soms *nee, IQ is gemeten en is > 85*. Uit de dossiers bleek vervolgens echter niet wat dan de IQ score daadwerkelijk was. Waar het antwoord op deze vraag op gebaseerd werd blijft dus onduidelijk. Als de IQ-score bekend was, geeft dit een duidelijke indicatie voor een eventuele aanwezigheid van een LVB. De IQ-score is echter beperkt beschikbaar en wordt niet stelselmatig vastgelegd in IJ.

Schoolniveau

Informatie over de school waar een jongere naar toe gaat, wordt over het algemeen goed vastgelegd in zowel jeugdbeschermingszaken als jeugdreclasseringszaken. De geïnterviewde jeugdbeschermers gaven aan dat dit voor hen een belangrijke omgevingsfactor is, ook omdat elke jongere verplicht is naar school te gaan. Als de informatie ontbreekt, wordt er naar gezocht, hoewel men vaak afgaat op de

¹⁵ BASis RaadsOnderzoek is de voorganger van de raadsrapportage uit het LIJ.

informatie van de jongeren en de ouders. Uit de dossiers blijkt dat deze informatie toch niet altijd terug te vinden is. In 14 van de 20 jeugdbeschermingszaken werd duidelijk op welk niveau een jongere op dat moment onderwijs volgde. Bij jeugdreclasseringszaken was het schoolniveau terug te vinden in 18 van de 20 dossiers. Dit heeft er mede mee te maken dat in het instrument 2b het schoolniveau ook een specifiek vraag is die in elke casus gesteld wordt. Omdat veel jongeren nog op school zitten is het hoogst behaalde niveau nog niet uit de dossiers te halen. In meerdere dossiers was naast informatie over de school, ook informatie opgenomen over de schoolloopbaan van de jongere en het gedrag van de jongere op school. Dit kwam zowel voor bij jeugdreclasseringszaken als bij jeugdbeschermingszaken. Volgens de geïnterviewde medewerkers hangt het samen met de doelen van de begeleiding of hierover gerapporteerd wordt.

Werk

Werk vinden de medewerkers een minder belangrijk issue. Veel jongeren hebben geen werk of alleen een bijbaantje. Er wordt wel veel aandacht besteed aan vrijetijdbesteding, daar kan werk een onderdeel van zijn. In de bestudeerde dossiers werd over werk inderdaad weinig informatie gevonden bij de jeugdbeschermingszaken. Bij vier van de 20 dossiers zagen we dat een jongere een bijbaantje had. Omdat jeugdbeschermingszaken gaan over kinderen tussen de 0 en 18 jaar kan het zijn dat werk in de andere dossiers niet aan de orde was. Voor jeugdreclasseringszaken werd meer informatie opgenomen over werk: in de helft van de dossiers werd er iets gezegd over het werk. Het ging dan vooral om het type bijbaan of werk dat de jongere verrichtte. Bij vijf van deze tien dossiers werd ook iets gezegd over het functioneren van de jongere op de werkvloer. Dit was in alle gevallen positief. Volgens de geïnterviewde medewerkers is dit meestal op basis van informatie van de jongere zelf; slechts een enkele keer wordt contact opgenomen met een werkgever.

Hulpverlening

Volgens de geïnterviewde medewerkers is de hulpverlening altijd bekend; één medewerker gaf wel aan dat het vooral in het dossier vermeld wordt als het inhoudelijk interessant is voor de casus. De huidige en voorheen ingezette hulpverlening voor een jeugdige of het gezin was inderdaad redelijk goed beschreven in de bestudeerde jeugdbeschermingszaken. In 13 van de 20 dossiers zagen we dat er hulpverlening was geweest in het verleden. Heel uitgebreid waren de beschrijvingen niet. Ook zagen we in de beschrijving slechts één keer een aanwijzing voor LVB doordat er hulpverlening was geweest vanuit MEE, een instelling die zich specifiek richt op ouders en jeugdigen met een LVB. Bij de jeugdreclasseringszaken zagen we ook een beschrijving van de ingezette hulpverlening bij 13 van de 20 dossiers. Bij geen van deze beschrijvingen was een instelling gericht op LVB-problematiek genoemd. De hulpverlening wordt dus redelijk goed vastgelegd, maar er wordt niet specifiek benoemd of er op dit moment of in het verleden hulpverlening is geweest vanuit een LVB-instelling.

Adaptief vermogen

Het adaptief vermogen wordt niet consequent en consistent vastgelegd. Toch verwachtten de geïnterviewde medewerkers dat hier wel relatief veel over terug te vinden is in de dossiers. Met name de risico's worden in de dossiers benoemd. Al met al heeft men de indruk dat de dossiers een goed beeld geven van het functioneren van de cliënt, maar dat men hiervoor wel de beschikbare informatie in samenhang moet bezien.

De dossieranalyse bevestigde dat kenmerken die een indicatie vormen van een beperking in het aanpassingsvermogen niet consequent worden vastgelegd in IJ, voornamelijk niet in de dossiers van de

jeugdbeschermingszaken. De conceptuele vaardigheden waren daarin niet terug te vinden. Ook de praktische vaardigheden werden niet teruggevonden in het dossier: alleen over zelfverzorging werd in zes van de 20 dossiers iets gezegd. Over de sociale vaardigheden was sporadisch iets terug te vinden. Informatie over het zelfbeeld van de jongere was in zeven van de 20 dossiers opgenomen en informatie over het nakomen van afspraken in vijf van de 20. Over de overige sociale vaardigheden werd slechts in enkele dossiers informatie gevonden.

De kenmerken die een indicatie vormen voor een beperking in het aanpassingsvermogen komen vaker voor in de dossiers van de jeugdreclasseringszaken, hoewel ook daar niet consequent. Net als bij de jeugdbeschermingszaken was informatie over de conceptuele vaardigheden niet terug te vinden. Bij de praktische vaardigheden wordt over de omgang met geld een vraag gesteld in het LIJ, namelijk: hoe de jongere omgaat met geld. Ondanks de standaardvraag binnen het LIJ zagen we het antwoord op deze vraag in de helft van de dossiers terug. De gegeven antwoorden bieden, in standaardantwoorden, zicht op uitgaven versus inkomsten, sparen en schulden bij de jongere. Problemen daarmee kunnen ook op andere problematiek duiden dan een LVB. Ook bij een aantal kenmerken die wij onder de sociale vaardigheden hebben geschaard, worden vragen met standaardantwoorden gesteld in het LIJ, die voorkomen in de dossiers van de jeugdreclasseringszaken. Dit geldt voor vaardigheden om problemen op te lossen, impulscontrole en gewetensontwikkeling. Uit de antwoorden wordt duidelijk:

- of een jeugdige probleemsituaties herkent en vervolgens oplossingen bedenkt of niet;
- of een jeugdige nadenkt alvorens iets te doen;
- of een jeugdige empathie, sympathie of gevoel heeft voor de slachtoffers.

Wederom geldt dat de antwoorden op de vragen niet in elk dossier waren terug te vinden en dat de gegeven antwoorden ook op andere problematiek kunnen duiden dan een LVB.

Informatie over het nakomen van afspraken werd goed geregistreerd in de dossiers van de jeugdreclassering, voornamelijk in de evaluaties. Dit komt doordat het nakomen van de afspraken met de jeugdreclassering een voorwaarde is die wordt opgelegd door de rechter. Daarnaast was soms ook informatie in de dossiers opgenomen over of een jeugdige zich aan afspraken thuis of op school houdt. Informatie over de beïnvloedbaarheid van een jeugdige en het hebben van foute vrienden kwamen ook bijna altijd voor in de dossiers van de jeugdreclassering. Deze twee kenmerken zijn belangrijk voor het voorkomen van recidive en worden daardoor (bijna) stelselmatig nagevraagd en beschreven in de dossiers. Ook hiervoor geldt dat deze kenmerken, geïsoleerd bekeken, ook kunnen duiden op andere problematiek dan een LVB.

Thuisituatie

De thuisituatie werd door een van de geïnterviewde medewerkers 'de primaire bron van de probleem-analyse' genoemd. Hier gaat volgens alle medewerkers veel aandacht naar uit. Dat betekent niet dat zij altijd alles noteren, en dossiers zijn volgens een van de medewerkers ook niet altijd up-to-date.

In de dossieranalyse bleek dat informatie over de thuisituatie van een jongere over het algemeen goed wordt vastgelegd in de dossiers jeugdbescherming. Het gaat hier om informatie over de samenstelling van het gezin, de gezagssituatie, woonsituatie en contact met gezinsleden. Dit is echter feitelijke informatie en geeft geen indicatie voor een eventuele aanwezigheid van een LVB. Informatie over het moment waarop de jongere op zichzelf is gaan wonen, werd zeer zelden opgenomen, omdat veel van de kinderen nog jong zijn en niet op zichzelf zijn gaan wonen.

Hetzelfde geldt voor de dossiers van de jeugdreclassering. Ook daarin wordt feitelijke informatie opgenomen over de samenstelling van het gezin, de woonsituatie en het contact met de gezinsleden. In aanvulling op deze informatie wordt er in de dossiers jeugdreclassering informatie opgenomen over het opleidingsniveau van ouders en eventueel crimineel gedrag van familieleden. We zagen deze informatie niet in elk dossier terug. Het zijn echter wel vragen die gesteld worden in het instrument 2b van het LIJ. Het opleidingsniveau van ouders wordt nagevraagd en in hoeverre er eerdere contacten met justitie zijn geweest van familieleden. Het opleidingsniveau van ouders biedt aanknopingspunten voor de aanwezigheid of juist de afwezigheid van een LVB bij ouders. In sommige dossiers werd duidelijk dat ouders een hbo opleiding hebben genoten of dat ouders juist een “moeilijk lerend intelligentieniveau” hebben.

B2.3 Overwegingen

Prevalentie

Al met al kan worden geconcludeerd dat het op dit moment niet mogelijk is om binnen de Gecertificeerde Instellingen te komen tot een betrouwbare schatting van de prevalentie van LVB. In lang niet alle zaken is (betrouwbare) informatie over een LVB beschikbaar, en de beschikbare informatie is op dit moment niet op geaggregeerd niveau uit te draaien.

Verskil tussen JB en JR

Er lijkt wel een verschil te zijn tussen de jeugdbeschermingszaken en de jeugdreclasseringszaken. Bij de jeugdbescherming wordt weinig gezegd over de aanwezigheid van een LVB en in minder dan de helft van de dossiers is een IQ score bekend. Informatie over school, thuissituatie en hulpverlening worden goed vastgelegd. Het schoolniveau biedt aanknopingspunten voor de aanwezigheid van een LVB, maar bij de hulpverlening en de thuissituatie zien we deze aanknopingspunten niet. Adaptief vermogen wordt niet stelselmatig vastgelegd.

Bij de dossiers van de jeugdreclassering worden meer kenmerken vastgelegd. Dit komt doordat bepaalde kenmerken specifiek worden nagevraagd in het instrument 2b van het LIJ, namelijk: de aanwezigheid van een verstandelijke beperking; het schoolniveau van de jeugdige; de omgang met geld door de jeugdige; vaardigheden om problemen op te lossen; impulscontrole; gewetensontwikkeling; het opleidingsniveau van ouders; en eerdere contacten met justitie door familieleden. Deze vragen worden gesteld in elke casus waarbij het LIJ wordt ingevuld. We zien echter de antwoorden niet in elk dossier terug. Daarnaast kunnen de geïsoleerde kenmerken ook duiden op andere problematiek dan een LVB, los van de specifieke vraag naar een verstandelijke beperking van zowel de jeugdige als de ouders. Naast de specifieke vragen in het LIJ wordt informatie over het nakomen van afspraken, de beïnvloedbaarheid en het hebben van foute vrienden goed beschreven in de dossiers van de jeugdreclassering. Nakomen van afspraken is een voorwaarde vanuit de rechter en beïnvloedbaarheid en foute vrienden zijn belangrijke criminogene factoren waar rekening mee gehouden wordt in het werk van de jeugdreclassering. De beïnvloedbaarheid van een jeugdige biedt aanknopingspunten voor de aanwezigheid van een LVB. De feitelijke thuissituatie en de ingezette hulpverlening worden goed beschreven in de dossiers jeugdreclassering, maar bieden geen directe aanknopingspunten voor de aanwezigheid van een LVB.

Mogelijkheden voor de toekomst

Op dit moment is niet duidelijk in hoeverre er sprake is van onderrapportage van LVB. Herkenning lijkt sterk afhankelijk van enerzijds de informatie die men van de Raad voor de Kinderbescherming krijgt en anderzijds van de individuele jeugdzorgwerker. Een instrument als de SCIL kan hier mogelijk bij helpen;

één van de geïnterviewde medewerkers gaf ook aan dat haar Gecertificeerde Instelling betrokken was bij een pilot op dit gebied in samenwerking met onder andere de Raad voor de Kinderbescherming. Een andere medewerker gaf tegelijkertijd aan dat een instrument als de SCIL wat haar betreft ook geen verplichting moet worden: er moet oog zijn voor heel veel verschillende problemen, en de medewerker moet per zaak kunnen beslissen welke instrumenten worden ingezet. Tenslotte is de vraag hoe een mogelijke LVB geregistreerd kan worden. Op dit moment bieden de gebruikte registratiesystemen veel vrijheid aan de werker. Deze vrijheid wordt belangrijk geacht. Volgens een van de medewerkers komt juist de vrijheid die de jeugdzorgwerkers ervaren de betrouwbaarheid van de registratie ten goede. Tegelijkertijd maakt deze vrijheid het ook lastig om informatie uit de dossiers te halen. Met betrekking tot het LIJ wordt in ieder geval gekeken of het in de toekomst mogelijk is om hieruit geaggregeerde data te halen.

B3. STICHTING HALT

B3.1 Voorafgaand aan het dossieronderzoek

Eén organisatie, tien regio's

Halt heeft de wettelijke taak om grensoverschrijdend gedrag van jongeren te bestraffen. Per jaar worden zo'n 17.000 jongeren van 12 tot 18 jaar die een strafbaar licht vergrijp plegen door politie, buitengewoon opsporingsambtenaren, leerplichtambtenaren of de Officier van Justitie naar Halt verwezen voor een passende Halt-straf. Sinds 1 januari 2013 is Halt één organisatie met een landelijk kantoor en tien teams – soms weer onderverdeeld in subteams – in het hele land. De mensen in deze teams werken van huis uit, op politiebureaus, vanuit kleine kantoorruimtes, en op locatie in wijken verspreid door de hele regio. Er werken ongeveer 250 mensen.

Leeropdrachten op drie niveaus

Een Halt-straf is modulair opgebouwd. Er zijn verschillende modules die de medewerkers kunnen inzetten. Deze modules worden in diverse combinatie ingezet. Een aantal modules zijn verplicht, zoals de modules 'gesprekken met jongeren', 'excuus aanbieden' en 'leeropdrachten'. Deze vormen de kern van de Halt-straf. Het delict, het type jongere en de straf bepalen de straf, en daarmee het aantal uren dat voor de opdrachten en gesprekken kan worden ingezet. Modules zoals 'schadevergoeding', 'werkstraf' en 'doorverwijzing' zijn optioneel en worden alleen ingezet als dit aan de orde is. Het verschilt per jongere welke combinatie van modules er wordt gemaakt. De leeropdrachten zijn er in drie moeilijkheidsgraden. In het systeem wordt geregistreerd welke leeropdracht op welk niveau gegeven is. De keuze voor het niveau wordt gemaakt op basis van het schoolniveau, maar kan ook op basis van bijvoorbeeld de taalvaardigheden bij iemand met een taalbarrière of op basis van de leeftijd van de jongere. Er bestaat geen vaste indeling welke opdracht bij welk schoolniveau hoort.

Positief/negatief afgesloten

Halt-straffen kunnen zowel positief als negatief afgesloten worden. Er kunnen verschillende redenen zijn waarom een traject niet positief wordt afgesloten; dit zou volgens de informant te maken kunnen hebben met de vermogens van de jongere. Doorgaans wordt geregistreerd wat de reden is dat een straf niet geslaagd is. Zo kan het zijn dat een afspraak niet is na gekomen, bijvoorbeeld dat hij niet op tijd is gekomen, of dat opdrachten niet zijn ingeleverd. Een van de geïnterviewde medewerkers geeft aan andere afspraken te maken met jongeren met beperkte vermogens. Zo zou ze deze sneller een extra kans geven. In dat geval is het de vraag of het negatief afronden iets te maken heeft met de vermogens van de jongere. Bovendien zijn er veel andere redenen waarom een jongere een traject niet succesvol afrondt.

Signaleringsinstrument

Er wordt gewerkt met een signaleringsinstrument ontwikkeld in het kader van het landelijke instrument LIJ. Dit signaleringsinstrument bevat diverse items op het gebied van bijvoorbeeld school, vrije tijd, thuissituatie, gedrag en psychosociale problemen, waarbij een keuze wordt gemaakt tussen diverse gesloten antwoordcategorieën. De mogelijke aanwezigheid van een LVB is niet in dit instrument opgenomen als aandachtsgebied. Naast de gesloten antwoordcategorieën zijn er per aandachtsgebied vrije tekstvelden, die ingevuld kunnen worden als er bijzonderheden zijn met de jongeren. In het signaleringsinstrument staat vrij gedetailleerd aangegeven welke vragen aan de jongere en de ouders gesteld kunnen worden om informatie te krijgen over dit aandachtsgebied.

Eén systeem, uniforme richtlijnen

Alle gegevens met betrekking tot een zaak worden digitaal geregistreerd in een landelijk systeem, Aurah. Als een zaak afgerond is, dan worden de gegevens in het digitale archief opgeslagen. Behalve het signaleringsinstrument zijn hier bijvoorbeeld verslagen horend bij een bepaalde module te vinden, maar ook het contract met de jongere, het proces verbaal, het volgblad met de doorlooptijden, en stukken die te maken hebben met eventuele schade. Aurah wordt door alle regio's gebruikt. Er zijn landelijke afspraken over hoe het systeem gebruikt moet worden, bijvoorbeeld over wat er per module opgeslagen moet worden. Ook dit systeem is modulair opgebouwd, en er zijn een aantal zaken vastgesteld die je verplicht moet invullen - anders kun je de zaak niet afsluiten. Ook met betrekking tot de open tekstvelden wordt gestuurd op uniformiteit door basisvragen in het format voor het verslag van gesprekken, waarbij beschreven staat wat er in elk geval in het verslag moet staan. De informant vertelde dat het systeem Aurah stuurt met behulp van meldingen, bijvoorbeeld: 'dit is niet ingevuld' of 'hier is geen keuze gemaakt'. Daarnaast wordt het verslag collegiaal getoetst op de inhoud.

Bronnen van informatie

Informatie over de jongere wordt verkregen via de leerplichtambtenaar of vanuit de politie. Sommige informatie komt tijdens het Halt traject pas naar boven. Tijdens het startmoment wordt het signaleringsinstrument afgenomen. In principe zijn de ouders altijd aanwezig bij het startgesprek waarin wordt gevraagd naar bijzonderheden. De hoeveelheid informatie die verzameld wordt hangt samen met het verloop van het traject. Als ouders bijvoorbeeld niet mee komen naar het startgesprek dan ontbreekt er informatie. Ook indien het traject in een vroeg stadium mislukt, bijvoorbeeld doordat de jongere twee keer niet komt opdagen bij het startgesprek, is er vaak weinig informatie. Tegelijkertijd geldt dat wanneer er veel zorgen zijn rondom een jongere, er meer contact wordt gelegd met verschillende partijen. Dit levert veel informatie op. Verder komt het voor dat tijdens een traject opgemerkt wordt dat een leeropdracht op een lager niveau geschikt zou zijn, omdat de instructies lastig worden begrepen door de jongeren of omdat ouders beperkt zijn in vermogens en het voor hen lastig is hun kind te ondersteunen. Volgens de informant wordt dit in dergelijk geval geregistreerd. Dit geldt ook als een hoger niveau meer geschikt zou zijn.

Verschillen tussen regio's en medewerkers

Door de informant bij Halt werden er geen belangrijke verschillen tussen de regio's verwacht. Wel is het zo dat er in 2016 in een aantal gemeenten een pilot is gedaan met het screeningsinstrument SCIL, waardoor het zou kunnen zijn dat medewerkers in die regio's meer gefocust zijn op LVB. Veeleer worden er verschillen verwacht tussen medewerkers. Niet alle velden zijn verplicht om in te vullen, en hoewel de indruk bestaat dat er bij de uitwerking van de vrije ruimtes er wel een bepaalde basis is van wat er besproken wordt, is er mogelijk wel een verschil tussen medewerkers in hoe breed of hoe smal zij dit beschrijven. Dit beeld wordt herkend door de geïnterviewde medewerkers. De collegiale toetsing wordt in dit kader belangrijk gevonden.

Geaggregeerde data

Door de modulaire opbouw van het systeem zijn er veel overeenkomsten in wat er door de medewerkers geregistreerd wordt en wat er gemonitord kan worden in cijfers. In het signaleringsinstrument zitten echter geen vragen die specifiek gaan over LVB, en de overige gesloten vragen lijken onvoldoende aanknopingspunten te bieden voor een indicatie voor de aanwezigheid van een LVB. Eventueel zou kunnen worden uitgedraaid hoeveel cliënten op het praktijk/speciaal onderwijs zitten, maar dit is een onvoldoende indicatie van een LVB.

B3.2 Bevindingen dossieronderzoek

Voor de dossieranalyse zijn 30 dossiers bestudeerd. De dossiers zijn zodanig geselecteerd dat er van elk niveau van de leerstraf ongeveer evenveel dossiers zijn bekeken, waarbij er ook gezocht is naar een evenredige verdeling van succesvol en onsuccesvol afgesloten trajecten. Bij de analyse bleek dat sommige medewerkers inderdaad uitgebreider rapporteren dan anderen, maar dat de dossiers over het algemeen kort zijn: de meeste dossiers bestaan naast de persoonsgegevens uit 1 á 2 A4-tjes. Over het algemeen waren de dossiers van de jongeren die een leeropdracht op niveau 1 hebben gekregen korter dan van de jongeren die een leeropdracht op niveau 3 hebben gekregen. De jongeren met een opdracht op niveau 1 hadden vaker een andere achtergrond en spraken soms niet goed Nederlands: één van de jongere woonde bijvoorbeeld in een azc en sommigen woonden in een crisisopvang.

Inschatting LVB/ IQ

Door Halt wordt niet stelselmatig geregistreerd of sprake is van een LVB. Door de informant werd aangegeven dat het wel zou kunnen dat een LVB in een gesprek met de jongere of ouders naar voren komt. Het kan zijn dat de jongere aangeeft het niet te snappen, of dat de medewerker merkt dat een opdracht niet is gelukt. Een medewerker zal hieruit niet meteen concluderen dat hij te maken heeft met iemand met een LVB. De kans dat de term LVB gebruikt wordt in het systeem werd op voorhand dan ook niet groot ingeschat; het wordt alleen maar zo opgeschreven als het specifiek wordt benoemd. In de bestudeerde dossiers werd de term LVB niet een keer aangetroffen; In één dossier werd benoemd dat de jongere 'een laag IQ' had. De geïnterviewde medewerkers herkennen het beeld dat een LVB niet vaak wordt geregistreerd. Een van hen gaf aan dat het verschilt per collega of LVB wordt geregistreerd. Dit is mede afhankelijk van de affiniteit die collega's hebben met het thema. Ook wordt er gekozen voor andere bewoordingen en worden de signalen voor een beperking volgens hen eerder benoemd dan de beperking zelf. Ook gaf een van de medewerkers aan het wel op te schrijven als er bewust is gekozen voor niveau 1 vanwege de inschatting dat de jongere het lastig begrijpt of dat ouders niet kunnen ondersteunen.

School

In principe wordt in het signaleringsinstrument vastgelegd welk schoolniveau de jongere volgt, hoe de jongere daar presteert en hoe de jongere zich daar gedraagt. Aangegeven wordt ook dat hierbij altijd wordt doorgevraagd hoe het gaat op school, zowel cijfermatig als qua gedrag. In de dossiers werd inderdaad gevonden dat er vrij consequent genoteerd wordt welk type onderwijs de jongere volgt: slechts in één dossier (een jongere die in crisisopvang woont) was hierover geen informatie in het dossier opgenomen. In drie dossiers werd gesproken van praktijkonderwijs, in twee dossiers van bijzonder onderwijs. Ook informatie over het functioneren op school ("presteert zwak/gemiddeld/goed") en het gedrag op school (positief, neutraal of negatief gedrag) en of de jongere spijbelt werd doorgaans vastgelegd. Ongeveer in de helft van de dossiers stond in de open velden informatie over school. Dit ging bijvoorbeeld over hoe het contact was met school of over ruzie tussen de jongere en klasgenoten/docenten. Een van de geïnterviewde medewerkers vulde nog aan dat informatie over school vaak ook in de gespreksverslagen kan worden gevonden.

Werk

Werk is geen vast onderdeel van het signaleringsinstrument. In principe wordt er wel altijd naar vrije tijd gevraagd. Dan gaat het om wat de jongere doet in zijn vrije tijd en hoe dat gaat. Regelmatig komt daarbij ook naar voren of de jongere een baantje heeft en zo ja, wat hij dan doet. Deze informatie staat dan in

het gespreksverslag. Geen enkel dossier bevatte informatie over arbeid die een indicatie kan zijn voor een LVB. Een van de geïnterviewde medewerkers stelde dat er wel altijd naar gevraagd wordt: als het opvallend is wordt het wel geregistreerd. Als voorbeeld noemde ze een recente casus van een jongen die via de sociale werkplaats ergens geplaatst werd; dat werd wel apart genoteerd.

Hulpverlening

Ook hulpverlening is opgenomen in het signaleringsinstrument. Gevraagd wordt of er nu of in het verleden hulpverlening was, en of (aanvullende) hulpverlening nodig geacht wordt door jongere en ouders. Ook hier is ruimte voor vrije opmerkingen. De geïnterviewde medewerkers gaven aan dat de mogelijkheden tot registratie van hulpverlening in het signaleringsinstrument beperkt zijn en zij dit doorgaans in de gespreksverslagen op nemen. In de bekeken dossiers werd in negen gevallen iets vermeld over hulpverlening. De informatie was echter zeer summier en in geen van de gevallen was sprake van een indicatie voor LVB.

Adaptief functioneren

Op voorhand werd aangegeven dat veel van de indicatoren voor adaptief functioneren niet stelselmatig worden geregistreerd. Voor het merendeel van de vaardigheden geldt dat ze alleen worden geregistreerd wanneer er iets opvallends is dat van invloed is op de leerstraf. In de dossieranalyse bleek dat conceptuele vaardigheden bijna niet worden benoemd: één keer stond er dat een jongere niet goed kan lezen; een keer werd gesproken van een onleesbaar handschrift; en drie keer werd benoemd dat de jongere niet goed Nederlands spreekt. Praktische vaardigheden werden in de dossiers nagenoeg niet benoemd, evenals sociale vaardigheden. In het signaleringsinstrument staan wel gesloten vragen over prosociale/antisociale vrienden, acceptatie van verantwoordelijkheid voor antisociaal gedrag en mate van zelfcontrole. Deze waren vrijwel altijd ingevuld. Informatie over het opvolgen van regels en nakomen van afspraken werd vrijwel alleen gegeven in het kader van het voldoen aan de eisen van de leerstraf. De geïnterviewde medewerkers herkennen het beeld. Een van hen gaf echter aan dat heel veel jongeren problemen hebben met bijvoorbeeld het inschatten van de gevolgen van hun daden en plannen en dat 9 van de 10 jongens een niet leesbaar handschrift hebben. Dit vormt volgens de medewerker geen indicatie voor een LVB. Een andere medewerker gaf aan dat men doorgaans sterk gericht is op het delict: in het startgesprek wordt wel gevraagd naar de leefomgeving, maar als daar verder geen bijzonderheden uitkomen gaan de gesprekken daarna vooral over de straf en hoe de jongere die uitvoert.

Thuisituatie

Standaard wordt geïnformeerd met welke personen de jongere woont. In de bestudeerde dossiers werd aanvullende informatie gegeven over de thuisituatie zoals over crisisopvang, ruzies thuis, een kamertrainingstraject. Vooral bij de jongere die een leeropdracht op niveau 1 hadden gekregen, bleek er sprake te zijn van een onstabiele leefsituaties (crisisopvang, AZC, pleeggezin). In geen van de dossiers werd hierbij een indicatie voor een LVB gevonden.

B3.3 Overwegingen

Prevalentie

De dossiers zijn primair gericht op het delict en de leerstraf, en de informatie waarnaar voor dit onderzoek gezocht wordt wordt slechts summier beschreven. Er wordt op een redelijk aantal variabele redelijk consequent geregistreerd wat de situatie voor de jongere is, maar deze informatie is tegelijkertijd oppervlakkig en een zwakke indicator voor een LVB. In alle dossiers was de informatie derhalve dusdanig

beperkt dat dit geen aanleiding geeft te denken dat er in de nabije toekomst uitspraken kunnen worden gedaan over de prevalentie van een LVB binnen de doelgroep van Halt.

Actuele ontwikkelingen

Er worden wel één of twee keer per jaar kleine wijzigingen aangebracht in het systeem. Dit gaat soms om heel inhoudelijke dingen, bijvoorbeeld een nieuwe leeropdracht die in het systeem wordt opgenomen. Met betrekking tot de registratie verandert er niet veel. Sinds 2015 is het signaleringsinstrument in het digitale systeem gezet. In de loop van 2018 wordt er naar verwachting een nieuw systeem geïntroduceerd; daarbij wordt ook opnieuw gekeken naar de registratie. Er is in bredere zin toenemende aandacht voor het thema LVB. Zo is er bijvoorbeeld een e-learning ontwikkeld in samenwerking met de WSG. Met behulp van filmpjes en voorbeelden wordt duidelijk gemaakt hoe LVB te herkennen is, maar ook hoe mensen met een LVB hun beperkte vermogens verbergen en hoe in gesprekken beter kan worden aangesloten bij de jongere met een LVB. Zoals gezegd is er in 2016 een pilot screenen op een LVB gehouden; op het moment van schrijven is Halt ook betrokken bij een pilot screenen LVB jeugdstrafrechtsheten. Het is niet duidelijk hoe de uitkomst van de SCIL op dit moment in het systeem wordt geregistreerd en wat deze pilots voor de toekomst betekenen.

Mogelijkheden voor de toekomst

Een van de geïnterviewde medewerkers is betrokken bij de ontwikkeling van een Halt academie, een soort basisopleiding. Hierin zal ook aandacht komen voor rapporteren. Tevens is het de bedoeling dat de Halt academie elk jaar een opfriscursus bevat, over nieuwe ontwikkelingen en aandachtsgebieden. Volgens deze medewerker is LVB ook een thema in dit nieuwe systeem. De medewerker denkt dat collega's af en toe wel degelijk een indicatie van LVB tegenkomen, maar dit wellicht niet zo direct opschrijven. Volgens de medewerker zou LVB meer aandacht krijgen indien er gericht wordt ingezoomd op LVB met behulp van een training, door introductie van de SCIL of door de (mogelijke) aanwezigheid van een LVB als verplicht in te vullen veld op te nemen in het systeem.

B4. POLITIE

B4.1 Voorafgaand aan het dossieronderzoek

Organisatie op landelijk, regionaal en districtsniveau.

De politie bestaat uit tien regionale eenheden, de Landelijke Eenheid, die onder meer regio-overschrijdende en specialistische politietaken verricht, en het Politiedienstencentrum waar de bedrijfsvoering is belegd. Binnen de regionale eenheden zijn op lokaal niveau districten ingericht, met basisteams, de districtsrecherche en een probleemgericht flexteam. Het politiewerk is verdeeld in basispolitiezorg, opsporing en specialistische taken. De basispolitiezorg richt zich op het dagelijks politietoezicht en het zorgvuldig opnemen en afhandelen van aangiften en meldingen van slachtoffers en getuigen. Opsporing richt zich op recherchewerkzaamheden. Zodra specialistische kennis nodig is, bijvoorbeeld om digitaal onderzoek te doen of voor dna-onderzoek, schakelt de politiemedewerker specialisten in op districtelijk of regionaal of landelijk niveau.

Slachtoffers en daders

Het werk van de basispolitieagenten is heel divers, en bestaat globaal uit politietoezicht, preventieadvies, afhandeling van verkeersproblemen, eenvoudig recherchewerk, verlenen van hulp, en handhaven van wetten en regels. Zij komen op diverse manieren in aanraking met verdachten en slachtoffers, jeugdigen en volwassenen. In het dossieronderzoek zal onderscheid gemaakt moeten worden tussen slachtoffers en verdachten; binnen de groep daders wordt onderscheid gemaakt tussen jeugdigen en volwassenen.

Meer aandacht voor specifieke dadergroepen

Naar sommige verdachten wordt door de politie uitgebreid onderzoek gedaan door de recherche, anderen komen minder voor het voetlicht. Sommige zaken worden snel overgedragen aan de ZSM-tafel, andere worden uitgebreid besproken binnen het veiligheidshuis. Dit betekent dat er over sommige subpopulaties mogelijk meer bekend is dan over andere. In het dossieronderzoek is ervoor gekozen om te kijken naar de verdachtenpopulatie in brede zin, en niet naar specifieke subpopulaties.

Verschillende systemen

Er worden door de politie diverse registratiesystemen gebruikt. De basisteams werken met het systeem Basisvoorziening Handhaving (BVH). Dat wordt gebruikt voor de verwerking van de politiegegevens uit de dagelijkse praktijk van de blauwe dienst, en bevat de dossiers waarin alle handelingen van de politie worden vastgelegd. Voor de zwaardere recherche onderzoeken, die door de specialistische teams worden uitgevoerd, is er een ander systeem, SummIT genaamd. Daarnaast is er nog een systeem gericht op de samenwerking en afstemming tussen de politie en het OM, genaamd BOSZ. Hiermee worden de werkzaamheden met betrekking tot misdrijven van begin tot eind gemonitord binnen en tussen de politie eenheden en de arrondissementsparketten. BOSZ is gekoppeld aan het BVH, van waaruit alle (vermoedelijke) misdrijven automatisch naar BOSZ worden overgezet. Tenslotte wordt er nog gewerkt met het Generiek Casusoverleg Ondersteunend Systeem (GCOS), dat de ketensamenwerking binnen de veiligheidshuizen ondersteunt. De dossieranalyse is uitgevoerd binnen BVH; dossieronderzoek in SummIT bleek binnen dit onderzoek niet haalbaar. Een politieonderzoek c.q. politiedossier waarvan gegevens staan weggeschreven in SummIT heeft in bijna alle gevallen een relatie met het registratiesysteem BVH omdat de eerste registraties in BVH gemaakt worden. Het is dan ook waarschijnlijk dat met BVH-dossieronderzoek weinig tot geen zaken gemist worden. Alleen in het sporadisch geval dat de afdeling opsporing uit eigen onderzoek een zaak opstart, kan het voorkomen dat de registratie alleen in SummIT

plaatsvindt. Wel is het denkbaar dat in SummIT gedetailleerdere informatie over de verdachte of het slachtoffer staat dan in BHV.

Registratie LVB

Op het moment dat de politie weet of merkt dat iemand een heel laag IQ heeft, dan moeten er speciale verhoorders in worden gezet en moet eventueel een verhoor in een verhoorstudio plaatsvinden. Dat is op basis van een inschatting, of als er al van te voren informatie bekend is vanuit het netwerk bijvoorbeeld. Van de informanten hoorden we dat de politie in principe niet noteert wat het IQ van de verdachte is. Op het moment dat het IQ van te voren bekend is wordt het daadwerkelijke IQ niet geregistreerd, maar wordt wel eventueel genoteerd dat sprake is van een “laag of bijzonder laag IQ” met een verwijzing naar de instantie die er wat van af weet. Een van de informanten vertelde ook dat er onduidelijkheid is over wat men mag registreren. Er is op dit moment alleen een open veld waar je iets in zou kunnen zetten (de zogenaamde ‘aandachtsvestiging’), maar navraag door de informant bij collega’s laat zien dat iedereen hier anders mee omgaat. Informatie over een LVB zou ook naar voren kunnen komen uit bijvoorbeeld het verhoor. Voor een verhoor wordt soms een rapport opgevraagd bij de instelling waar een slachtoffer of dader bijvoorbeeld woont, maar deze informatie wordt volgens de informant doorgaans niet meegenomen in het dossier in verband met de risico’s die hieraan kleven: zo kan de advocaat van de tegenpartij deze informatie ook tegen het slachtoffer of de dader gebruiken.

Geaggregeerde gegevens

Zoals uit bovenstaande blijkt wordt informatie over een LVB naar verwachting weinig geregistreerd en is er geen vaste plek binnen de registratiesystemen van de politie waarop deze informatie te vinden zal zijn. Het is dan ook niet mogelijk om geaggregeerde data uit te draaien. Dit geldt ook voor andere kenmerken van verdachten en slachtoffers die van belang kunnen zijn; alleen zaken als de delictcode en enkele personalia zijn op geaggregeerd niveau op te vragen.

B4.2 Bevindingen dossieronderzoek

Om te komen tot een selectie van zaken voor het dossieronderzoek zijn in BlueSpot monitor zijn alle BVH (Basis Voorziening Handhaving) incidenten/acties uit 2016 van de politie-eenheden opgevraagd. BlueSpot Monitor is een landelijke webapplicatie die informatie toont op basis van de gegevens uit de BVH's van de eenheden. Hieruit zijn per maand 3 processen geselecteerd. Wanneer deze selectie een incident opleverde waarbij geen enkele inhoudelijke informatie met betrekking tot bijvoorbeeld de mogelijke dader of de toedracht is weggeschreven, is random een andere zaak ter vervanging geselecteerd. Voorbeeld van een niet-relevant incident is 'uitrijden mest' of 'verkeersongeval materiële schade'. Deze werkwijze heeft geleid tot een beperkte selectie van 30 dossiers die nader zijn bestudeerd. Drie dossiers betroffen overlastzaken waarbij geen informatie over de overlastveroorzakers in het dossier terug te vinden was. Van de overige 27 zaken waren er 16 zaken waarvan slachtoffergegevens bestudeerd zijn en 15 zaken waarvan dadergegevens bestudeerd zijn (in vier zaken was er sprake van zowel een dader als een slachtoffer). Helaas waren er onder de daders slechts 2 minderjarigen (van 12 en 13 jaar oud) waardoor er te weinig gegevens zijn over jeugdigen om hier specifieke uitspraken over te kunnen doen. In de dossiers zat een grote verscheidenheid aan documenten: mutaties, processen verbaal, verklaringen, verhoor, aangiften, formulieren medische bijzonderheden, zorgformulieren Veilig Thuis en vrije tekst mutaties. De dossiers kwamen uit het hele land, waren zeer gevarieerd in incident-type en verschilden aanzienlijk in omvang.

LVB/IQ

Op voorhand werd zoals eerder benoemd aangegeven dat er in het dossier weinig tot niets wordt vastgelegd over de mogelijke aanwezigheid van een LVB. De dossieranalyse bevestigde dit beeld: in geen van de bestudeerde dossiers kwam ook maar enige verwijzing naar een mogelijke LVB of naar een niveau van functioneren voor.

School

Op voorhand werd aangegeven dat er door de politie doorgaans niet wordt gevraagd wat iemands hoogst genoten opleiding is, maar meer waar iemand op school heeft gezeten. De naam van de school kan een belletje doen rinkelen, maar dat hoeft niet. Bij jeugdigen vertellen de ouders er soms wel wat meer over, mits die ook aanwezig zijn. In de dossieranalyse werd bijna geen informatie over het opleidingsniveau gevonden. Bij één van de twee jeugdige verdachten stond vermeld dat deze op het vmbo zat, bij de andere werd het schoolniveau niet genoemd. Verder had één verdachte een hbo-opleiding gevolgd; bij twee slachtoffers werd een verwijzing gevonden naar opleiding (hbo en havo).

Werk

Door een informant werd gesteld dat doorgaans wel gevraagd wordt naar werk. Er wordt gevraagd of iemand wel of niet betaald werk doet. In de dossiers was deze informatie nauwelijks terug te vinden. Twee van de daders hadden een uitkering, twee hadden een baan; van de slachtoffers zat er een zonder werk en had er één een baan. In geen van de overige dossiers was informatie over de arbeidssituatie te vinden.

Hulpverlening

Door de informant werd aangegeven dat er bij jeugdigen gevraagd wordt of er hulpverlening is binnen het gezin, omdat men zo in contact kan komen met die begeleiders, maar ook omdat dit soms een indicatie kan zijn dat er meer niet goed gaat. In de dossiers werd met enige regelmaat iets teruggevonden over hulpverlening. Bij een van de minderjarige verdachten was er sprake van voogdij door jeugdzorg. Bij de volwassen verdachten werd gesproken over een bewindvoerder, een woonvorm, begeleid wonen, de forensische ggz, de GGD en Veilig Thuis; bij de slachtoffers over de woonsituatie in een zorgboerderij, de schoolpsycholoog, psychiatrische hulp (3x), de huisarts en Slachtofferhulp Nederland. Soms werden er namen van organisaties genoemd zonder een duiding wat voor soort zorg of begeleiding zij bieden. Hierdoor werd uit deze vermeldingen ook niet duidelijk of het hier mogelijk zorg in het kader van een verstandelijke beperking betrof.

Adaptief functioneren

Op voorhand werd gesteld dat adaptief functioneren niet door de politie wordt geregistreerd. Of iemand kan lezen kan er mogelijk wel in staan; als blijkt dat de verdachte zijn protocol niet kan lezen wordt dat genoteerd en kan er eventueel een verbalist worden ingezet. Dan moet wel opgemerkt worden dat de verdachte er echt niet naar kijkt. Van zelfverzorging en dergelijke werd door de informant gesuggereerd dat dit ook op waarneming zou kunnen worden genoteerd, maar dat dit geen vaste onderwerpen zijn waarnaar gevraagd wordt. Het is aan de verbalisant of deze dat oppakt of niet, maar het is wel iets wat politiemedewerkers onderling bespreken als dit wordt gesignaleerd. Ook wordt er gevraagd of iemand schulden heeft en wordt gevraagd of iemand verslaafd is aan alcohol of drugs. Daarnaast wordt er gekeken of iemand onder invloed was van alcohol of drugs tijdens het delict.

In de dossiers werd zeer weinig informatie met betrekking tot het adaptief functioneren gevonden. Een enkele keer werd melding gemaakt van schulden. Verder kan inderdaad een en ander worden afgeleid uit de (letterlijke) verhoorverslagen: hieruit blijkt soms dat iemand kan lezen en schrijven, iets in eigen woorden kan terug vertellen, en passende antwoorden geeft op vragen; het kwam nauwelijks voor dat bleek dat iemand dit niet kon. Een heel enkele keer werd iets gezegd over het zelfbeeld (bij suïcidepoging) en impulscontrole (bij huiselijk geweld). In geen van de dossiers werd in deze informatie een mogelijke indicatie voor een LVB gevonden.

B4.3 Overwegingen

Prevalentie

Uit bovenstaande beschrijving wordt duidelijk dat de registratie van de politie in BVH op dit moment geen enkel aanknopingspunt voor een schatting van de prevalentie van LVB onder de verdachte- en slachtofferpopulatie biedt. De informatie die in de dossiers wordt aangetroffen moet in de verschillende documenten bij elkaar gezocht worden. Bij sommige dossiers wekte het verbazing dat niet verder doorgevraagd leek te zijn. Zo was er bijvoorbeeld iemand waarvan er wel gemeld werd dat zij de schoolpsycholoog bezocht maar waarvan de school niet bekend leek. Ook waren er diverse mensen met een vorm van begeleiding of wonen waarbij het voor de hand leek te liggen hier nadere informatie over te geven. Niet duidelijk wordt of de verbalisant in kwestie niet meer informatie had, of dat deze informatie wel bekend was maar niet opgeschreven werd. Door één van de informanten werd geopperd dat het in sommige zaken het wellicht nog iets had kunnen opleveren wanneer na selectie van de dossiers was nagegaan of en wat er over de persoon bekend was in GCos: in het Veiligheidshuis wordt bij de bespreking wel gesproken over het adaptief functioneren. Dit behoorde binnen de onderzoek echter niet tot de mogelijkheden

Aandacht voor LVB

Lopende het onderzoek werd er door de politie meegewerkt aan de ontwikkeling van een 'handreiking LVB' voor politie. De bedoeling hiervan is te komen tot een handzame tool die helpt de herkenning van een LVB te verbeteren en hier vervolgens naar te handelen. De politie erkent dat de LVB-problematiek belangrijk is in hun werkzaamheden. Er moeten bijvoorbeeld beslissingen worden genomen omtrent verhoor door gespecialiseerde verhoorders, maar ook een passende bejegening op straat kan problemen voorkomen. Er wordt op beleidsniveau gekeken of men bijvoorbeeld met speciaal opgeleide politiemedewerkers zou moeten werken voor deze doelgroep, of dat men in een eerder stadium kan samenwerken met passende hulpverlening. Tegelijkertijd wil men de verwachtingen temperen: de politie streeft er niet naar in de toekomst te screenen op een LVB door bijvoorbeeld een SCIL en zal in sommige situaties niet de tijd hebben uitgebreid stil te staan bij de mogelijkheid van een LVB. Wel kan men zorgen dat er meer kennis is over de problematiek binnen teams zodat men hier sensitiever voor is.

B5. OPENBAAR MINISTERIE

B5.1 Voorafgaand aan het dossieronderzoek

Eén organisatie, verschillende arrondissementen en parketten

Het OM zorgt ervoor dat strafbare feiten worden opgespoord en vervolgd. Daarnaast heeft het OM de taak om te zorgen dat het vonnis van de rechter wordt uitgevoerd; boetes moeten worden betaald, gevangenisstraffen uitgezeten en taakstraffen goed uitgevoerd. Het OM is een landelijke organisatie verdeeld over tien arrondissementen die gelijk zijn aan de tien regionale eenheden van de politie. Naast de arrondissementen is er het Landelijk Parket dat zich richt op de bestrijding van (internationaal) georganiseerde misdaad, het Functioneel Parket dat zich richt op criminaliteit op het gebied van milieu, economie en fraude, en het Parket Centrale Verwerking waar alle beroepen tegen verkeersboetes worden beoordeeld. De zaken waarin hoger beroep wordt aangetekend komen bij een van de vier vestigingen van het Ressortsparket. Het dossieronderzoek richt zich op de werkwijze bij de arrondissementsparketten.

Eén organisatie, verschillende systemen

Het Openbaar Ministerie geeft aan dat er meerdere registratiesystemen zijn. Het Geïntegreerd Proces-systeem Strafrecht (GPS) is in 2011 ingevoerd en is bedoeld om een einde te maken aan het papieren strafdossier. Hoewel de insteek is dat GPS het oude systeem COMPAS op termijn volledig zal vervangen, wordt COMPAS nog steeds naast GPS gebruikt voor met name de maatwerkzaken. Onder andere de zaken die op ZSM draaien staan nu in GPS, en het systeem wordt langzaam uitgerold over de zwaardere zaken. Naast deze twee systemen heeft het OM een apart systeem voor hoger beroep, genaamd NIAS. Naast de eigen registratiesystemen maakt het OM ook gebruik van systemen gericht op informatie-uitwisseling met ketenpartners en subpopulaties: zo is GCOS een systeem voor de veiligheidshuizen waarin jeugdigen worden geregistreerd, is BOSZ een gedeeld systeem met de politie, en is er een registratie van de casustafels bij ZSM. Voor de dossieranalyse is ervoor gekozen informatie te halen uit de twee belangrijkste systemen: COMPAS en GPS. De verwachting is dat de informatie in het NIAS hoogstwaarschijnlijk ook in de andere systemen zit. Tenslotte wordt door de informanten benoemd dat het OM ook gebruik maakt van JD-online, een systeem waarin alle rapportages (Raad voor de Kinderbescherming, reclassering en pro Justitia) te vinden en te lezen zijn. Ze worden door de rapporterende instantie geüpload en het OM kan ze downloaden.

Verschillen tussen arrondissementen

Elk arrondissement heeft een eigen versie van COMPAS. Het systeem is wel bij elk arrondissement hetzelfde. Door de informant werd aangegeven dat het bij de selectie van dossiers wel goed kan zijn om te kiezen voor een spreiding over de arrondissementen. Als het OM onderzoek doet, kiezen ze vaak twee grote arrondissementen uit de Randstad en bijvoorbeeld één klein arrondissement richting het noorden en een klein arrondissement richting het zuiden om een afspiegeling te hebben van Nederland. Er zijn echter weinig verschillen tussen de arrondissementen in het soort zaken dat ze doen. In de Randstad zit veel kleine criminaliteit, maar ook grootstedelijke problematiek, waardoor de verhouding tussen verschillende soorten zaken wel kan verschillen, maar voor dit onderzoek was de verwachting dat dit weinig uit zou maken. In dit onderzoek bleken twee arrondissementen bereid mee te werken: Den Haag en Noord Holland.

Digitaal versus papier

Zowel COMPAS als GPS zijn digitale systemen. Er zijn wel belangrijke verschillen. Zo beschrijft de officier van justitie zijn strafmaat in een zogenaamd voorbereidingsformulier, waarin hij mogelijk aan de orde zal stellen welke overwegingen hierbij een rol gespeeld hebben. Bij GPS zou het kunnen dat deze aantekeningen erin opgenomen worden; in COMPAS worden de aantekeningen van de officier zeker niet geüpload. Door de informant werd overigens opgemerkt dat er in de praktijk sowieso nog wel veel op papier wordt gewerkt. Een Officier van Justitie die volledig digitaal zou willen werken zou dat met GPS kunnen doen, maar gesteld werd dat mensen er in de praktijk nog niet zo heel erg aan gewend zijn. Veel officieren draaien toch alle informatie uit, nemen dat mee en maken daar dan weer aantekeningen op. Het zou dus kunnen dat het fysieke dossier meer informatie oplevert. Deze procesdossiers liggen in het archief dat elk parket heeft, en kunnen voor onderzoek opgevraagd worden. Voor dit onderzoek zijn papieren dossiers ingezien.

Eigen systeem en onderliggende documenten

Voor alle jeugdzaken verplicht de wet de raad voor de kinderbescherming een advies op te stellen ten behoeve van de officier en de rechter. In ZSM-zaken kan bij volwassenen de reclassering benaderd worden voor een advies. Verder in het proces heeft het OM de mogelijkheid om een pro Justitia rapportage aan te vragen over iemand. Als er een dergelijke rapportage aangevraagd wordt, dan wordt deze aan het dossier toegevoegd. Zulke rapportages bevatten veel informatie over de verdachte. Waar deze onderliggende stukken in het digitale dossier zijn opgenomen zijn ze meegenomen in de dossieranalyse. In COMPAS is dit dus niet het geval.

Geaggregeerde data

In COMPAS zitten een aantal verplichte velden. Hier moet bijvoorbeeld aangegeven worden of sprake is van huiselijk geweld of voetbalgeweld. Ook wordt er gevraagd naar enkele persoonskenmerken. LVB staat daar niet tussen. Er kunnen dan ook geen geaggregeerde data over een verstandelijke beperking worden opgevraagd.

B5.2 Bevindingen dossieronderzoek

Er is onderzoek gedaan bij twee arrondissementen: Den Haag en Noord-Holland. Deze keuze is gebaseerd op de bereidwilligheid van beide arrondissementen om mee te werken. Er werden in beide arrondissementen 20 dossiers bekeken: 10 uit COMPAS en 10 uit GPS. Daarbij betrof het steeds bij de helft van de zaken een jeugdige dader en bij de helft een volwassen dader. Uiteindelijk zijn er in Den Haag per abuis drie extra COMPAS-zaken met volwassen daders bekeken, waardoor het totaal aantal bestudeerde dossiers op 43 uitkomt.

De dossiers bevatten diverse stukken zoals het proces verbaal, het vonnis, divers bewijsmateriaal en stukken van de advocaat van de verdachte. De meeste informatie over kenmerken van de verdachte kwam uit het verhoor van de verdachte of uit informatie van de Raad van de Kinderbescherming, van de (jeugd)reclassering of van de jeugdbescherming. Deze stukken waren echter in lang niet alle dossiers aanwezig. De hoeveelheid informatie in COMPAS en in GPS was anders gesorteerd, maar inhoudelijk niet wezenlijk anders.

In de dossiers is primair gezocht naar informatie over daders. Het OM is echter ook verantwoordelijk voor (met name informatievoorziening en advisering aan) slachtoffers. Over de slachtoffers is in de dossiers nog minder te vinden dan over daders. Bij zeven random dossiers uit Noord-Holland is ook

genoteerd wat over hen gevonden werd. Ook met betrekking tot slachtoffers werd vooral procesgerelateerde informatie gevonden: een verzoek tot schadevergoeding, een wensenformulier, informatie over de zitting en over de betrokkenheid van Slachtofferhulp Nederland. Er werd geen informatie gevonden die kon wijzen op een LVB. Alleen waar het slachtoffer een klasgenoot was van de dader was het schoolniveau bekend, maar verder werd er geen achtergrondinformatie over de slachtoffers gevonden.

Inschatting LVB/IQ

Op voorhand werd door de informant aangegeven dat in geen van de systemen van het OM een standaard vraag naar de aanwezigheid van een LVB zit. Gesteld werd dat het OM vaak geen weet heeft van de aanwezigheid van een LVB bij de verdachte. Zij zijn hierin sterk afhankelijk van wat de politie aan de dader of het slachtoffer vraagt of van wat de Raad voor de Kinderbescherming of de reclassering aangeeft. De informant stelde dat het OM die inschatting zelf niet kan maken, maar ook van ketenpartners vaak geen concrete informatie ontvangt. Soms wordt door de reclassering of de Raad voor de Kinderbescherming een rapport afgegeven dat iemand detentie ongeschikt is. Bij de politie kan een verhoorstudio zijn ingericht, of het delict kan gepleegd zijn in een Domus Plus-huis (opvang specifiek voor mensen met een LVB): je zou hieruit kunnen afleiden dat sprake is van een LVB maar dan moet je echt het dossier lezen. Bij OM-afdoeningen wordt soms de strafmaat aangepast of een passende interventie gezocht, maar de reden hiervoor staat doorgaans niet in het systeem. De dossieranalyse bevestigde dit beeld: slechts in één dossier werd genoemd dat de jeugdige verdachte een IQ<85 had. Bij één volwassene werd gesteld dat hij kinderlijk over kwam. In alle overige dossiers waren geen indicaties voor een LVB te vinden.

School/werk

Bij de jeugdige verdachten werd het niveau van de huidige opleiding altijd benoemd. Er werd echter weinig teruggevonden over het functioneren van de jongere op school: alleen in de dossiers uit Den Haag kwam dit vier keer voor. In drie dossiers uit Noord-Holland kwam naar voren dat de verdachte op het speciaal onderwijs zat. Bij de volwassenen werd vrijwel niets teruggevonden over het opleidingsniveau. In Den Haag werd zowel bij jeugdige als bij volwassen verdachten werd in ongeveer de helft van de dossiers iets gezegd over werk; in Noord-Holland was hier altijd iets over terug te vinden. Vaak bleek uit deze informatie dat de verdachten geen geschoolde arbeid verrichtten, maar er was niets terug te vinden over hun functioneren op de werkvloer en geen indicatie voor een mogelijke LVB.

Hulpverlening

In GPS leek hulpverlening een standaardvraag bij jeugdigen; in COMPAS was deze informatie minder consistent vastgelegd. Dit leverde in beide gevallen niet veel informatie op: een enkele keer werd er verwezen naar eerder reclasseringscontact. Eén keer werd gesproken van hulpverlening in het gezin in verband met de ziekte van moeder, één keer had een jeugdige agressietraining gevolgd. Vijf keer werd vermeld dat er géén hulpverlening in het gezin zat. Bij volwassenen werd ogenschijnlijk vrijwel nooit naar hulpverlening gevraagd. In één dossier was sprake van eerdere verslavingszorg.

Adaptief functioneren

Over het adaptief functioneren was weinig terug te vinden in de dossiers. De conceptuele vaardigheden kwamen niet aan bod. Op het gebied van de praktische vaardigheden werd soms iets genoemd over schulden. In de informatie over het verhoor werd soms genoemd dat iemand raar reageerde op een vraag. Vaak werd gevraagd of de verdacht spijt had van zijn daad, maar dit was onvoldoende om te zien als een indicatie van gewetensontwikkeling. Op een vergelijkbare wijze werd in het verhoor en de

aangifte vaak beschreven of het delict alleen of met andere werd gepleegd, maar dit is onvoldoende informatie om iets te zeggen over de invloed van verkeerde vrienden. Ook wanneer er wel expliciet vermeld werd dat de verdachte foute vrienden had, was dit nooit genoeg om uitspraken te kunnen doen over het niveau van functioneren van de verdachte.

Door één van de informanten werd nog aangegeven dat het wegingskader ASR 18-23-jarigen in die zaken waar dat passend was inzicht zou kunnen geven in het adaptief functioneren. Behalve het item 'functioneert op verstandelijk beperkt niveau' bevat dit ook items als 'kan het eigen gedrag nauwelijks organiseren' en 'vertoont kinderlijker gedrag dan men gezien de kalenderleeftijd zou verwachten'. In de geselecteerde dossiers werd dit wegingskader niet aangetroffen.

Thuisituatie

Bij jeugdigen werd consequent informatie over de thuisituatie aangetroffen in het dossier; bij volwassenen was dit niet altijd het geval maar wel vaak. In Den Haag was een keer sprake van een verdachte woonachtig in een Domus-huis, twee keer van begeleid wonen, en twee keer van dakloosheid. In Noord-Holland ontbrak zowel bij de jeugdigen als bij de volwassenen informatie over de thuisituatie nooit. Er werden hierin echter geen indicaties aangetroffen van zorgsituaties, nauwelijks indicaties voor het niveau van functioneren van de verdachte en zeker geen indicaties voor een LVB.

B5.3 Overwegingen

Prevalentie LVB

Al met al moet geconstateerd worden dat het OM niet stelselmatig registreert of er sprake is van een LVB. Dat hoeft niet altijd te betekenen dat een LVB niet bekend is: een van de informanten merkte op dat bij ZSM-zaken de Raad voor de Kinderbescherming, de reclassering, het OM en de politie in (vaak mondeling) overleg per verdachte info uitwisselen. Het kan in dergelijke zaken zijn dat informatie over een LVB bij een beoordelaar wel bekend is, maar dat je dat niet terugleest in het dossier. In alle dossiers was de informatie echter dusdanig beperkt dat er ook geen aanleiding is te verwachten dat er in de nabije toekomst uitspraken kunnen worden gedaan over de prevalentie van LVB binnen de doelgroep van het OM. Duidelijk is dat men nauwelijks informatie heeft over de aanwezigheid van een LVB en dat men voor het verkrijgen hiervan sterk afhankelijk is van ketenpartners zoals de politie en de reclassering. Hierdoor valt te verwachten dat een LVB door het OM vaak niet zal worden herkend. Informatie over verdere kenmerken van de verdachte is ook beperkt. Ook deze informatie is doorgaans niet op een standaard wijze vastgelegd. De informatie die bekend is over school, werk en hulpverlening is te weinig gedetailleerd om een beeld te geven van het functioneren van de verdachte. Over slachtoffers lijkt er nog minder informatie voorhanden te zijn dan over verdachten.

Individuele beoordeling

Door een informant werd aangegeven dat de politie in het kader van de 'Europese minimumnormen voor rechten, hulp en bescherming slachtoffers van misdrijven' bezig is met het invoeren van de individuele beoordeling. Dit biedt misschien mogelijkheden voor de toekomst wat betreft de registratie van LVB. Mogelijk kan dit leiden tot aanpassingen aan het systeem, zodat een LVB op een standaard wijze geregistreerd zouden kunnen worden. Hoewel de discussie hierover nog gaande is, staat LVB op dit moment niet in het formulier dat nu ontwikkeld wordt. Ook richt de individuele beoordeling zich nu vooral op politie; men kan zich afvragen of er als in een later stadium vermoedens van een LVB rijzen, alsnog een individuele beoordeling zou moeten en kunnen worden gedaan door het OM of de rechterlijke macht. De vraag is daarbij wel waarop die zich dan zouden moeten baseren.

B6. JUSTITIELE JEUGDINRICHTINGEN

B6.1 Voorafgaand aan het dossieronderzoek

Verskillende instellingen, verschillende groepen

De justitiële jeugdinrichtingen (JJl's) zijn te onderscheiden in een rijksinrichting (RJJI) met drie locaties en een aantal particuliere inrichtingen. In de JJl's zijn kort- en langverblijfgroepen, aparte groepen voor jongens en meisjes en groepen voor jeugdigen met bijzondere behoeften, zoals een groep voor Ernstige Seksuele Problematiek (ESP), Very Intensive Care (VIC), De Forensische Observatie en Begeleiding Afdeling (FOBA) of de Individuele Trajectafdeling (ITA). Er is ook een landelijke bestemming LVB voor jongeren met een IQ onder de 70. Om enige spreiding te hebben is ervoor gekozen om een random selectie van dossiers te betrekken uit drie locaties: een locatie van de RJJI en twee particuliere inrichtingen. Er is expliciet niet gekozen voor dossiers uit de LVB-bestemming: de verwachting was dat dit een vertekend beeld zou leveren van de mogelijkheden tot registreren van LVB.

Eén systeem, drie onderdelen

Enkele jaren geleden (in 2011) is het registratiesysteem TULP vervangen door een nieuw systeem dat uit verschillende onderdelen bestaat: JIS, JVS en JRO. JVS is het jeugdvolgsysteem: hierin is van elke jongere opgenomen wat de verblijfstitels zijn, de termijnen, de verlofmachtigingen, de bijzondere voorwaarden, bezoekers die ontvangen mogen worden enzovoorts. JRO is het rapportagesysteem: hierin staan de zogenaamde perspectiefformulieren die inzicht bieden in de achtergrond en problematiek van de jongere, de gestelde doelen, de fase van YOUTURN waarin een jongere verkeert, de interventies die ingezet worden en de evaluatie van de doelen en plannen. JIS is het inrichtingssysteem: hierin worden de incidenten geregistreerd. De opvolging van de incidenten staat in het rapportage systeem JRO. Met deze systemen wordt er op landelijk niveau uniform geregistreerd, hetgeen de overdracht van informatie tussen de JJl's bij overplaatsing vergemakkelijkt. Deze systemen kennen een archieffunctie; mensen met een systeembeheerfunctie kunnen terugkijken tot het moment dat het systeem in werking is genomen. Het hoofdkantoor van DJI is verantwoordelijk voor controle op de volledigheid, juistheid en veiligheid van het gebruik van het registratiesysteem. Als het goed is, zijn er steeds minder papieren dossiers, het streven is landelijk om over te gaan op een papierloze registratie. Er zijn wel papieren dossiers die worden bijgehouden omdat elke jongere er recht op heeft om zijn dossier in te kunnen zien; deze worden op het moment dat een jongere weggaat naar een landelijk archief van justitie gestuurd. Sommige medewerkers maken naast de interne systemen gebruik van systemen gericht op informatiedeling tussen ketenpartners zoals JD online, dat raadrapportages en pro Justitia rapportages bevat, en GCOS, dat wordt gebruikt om informatie in het veiligheidshuis uit te wisselen. In dit onderzoek is ervoor gekozen om informatie te betrekken uit zowel JIS, JVS en JRO, hoewel uit JRO de meest relevante informatie naar voren kwam.

Verskillende instrumenten

Er wordt binnen de JJl's veel screening en diagnostisch onderzoek gedaan. Zo wordt bijvoorbeeld gebruik gemaakt van de Strength and Difficulties Questionnaire (SDQ) om problemen in de sociaal emotionele ontwikkeling op te sporen, van de Hoe ik denk (HID) om denkfouten op te sporen die samenhangen met externaliserend gedrag, van de Taken en Vaardigheden van Adolescenten (TVA+) om vaardig gedrag van jongeren in de JJl in kaart te brengen, van de Millon Adolescent Clinical Inventory (MACI) om psychiatrische problematiek in kaart te brengen en van de Structured Assessment of Violence Risk in Youth (SAVRY) om het geweldsrisico te kunnen bepalen. De gebruikte instrumenten zijn niet binnen elke instelling hetzelfde. De bevindingen op basis van deze en dergelijke instrumenten zijn terug te

vinden in de JRO. Ook informatie van de Raad voor de Kinderbescherming is hier te vinden, evenals een eventuele Pro Justitia rapportage. Bij sommige jongeren wordt in de JJI nog een IQ-onderzoek gedaan.

Het vaststellen van een LVB

Door een van de informanten werd aangegeven dat er bij jongeren die tegenwoordig nog in een jeugd-inrichting worden geplaatst altijd sprake is van ernstige misdrijven. In negentig procent van de gevallen wordt er volgens deze informant een pro Justitia onderzoek geadviseerd. Daar zit dan altijd een IQ-onderzoek bij. Soms is er ook elders al een IQ-onderzoek gedaan. Als dat niet ouder is dan twee jaar kan de JJI dit ook gebruiken. Bij de jongeren waarbij geen sprake is van onderzoek elders, doen de medewerkers alleen een IQ-test als er twijfels zijn over het IQ. Bij lang-verblijf zal het sneller van belang worden geacht om iets over het IQ te weten dan bij kort verblijf. Als er zorgen zijn op kort verblijf en men is bezig in het kader van nazorg relevante hulp in te schakelen is het soms wel van belang om te weten wat de cognitieve vermogens zijn en wat er gevraagd kan worden van een jongere. In principe wacht men bij preventief gehechten de uitspraak van de rechter af voor men verdere stappen onderneemt.

Tijdspad

Volgens de informanten zal in het eerste perspectiefplan zal vaak nog geen IQ-onderzoek staan. Wel wordt hier soms informatie over IQ overgenomen van de Raad voor de Kinderbescherming, maar dan is het vaak zonder bronvermelding. Informatie moet vaak worden opgevraagd bij een ggz-instelling, bij hulpverleners, of bij ouders. Ook de uitslagen van pro Justitia onderzoek zijn er vaak pas bij het derde perspectiefplan. Informatie over DSM-classificaties of diagnostiek en onderzoek hoeft niet terug te komen in een volgend perspectiefplan. Dit betekent in de praktijk ook dat wanneer later blijkt dat sprake is van een laag IQ (<70) alsnog kan worden overgegaan tot overplaatsing naar de landelijke LVB-bestemming. Om een beeld te krijgen van wat er bekend is, is het in ieder geval belangrijk om alle plannen door te nemen.

Geaggregeerde data

Het lijkt erop dat geen van de relevante gegevens geaggregeerd kunnen worden uitgedraaid. De relevante informatie staat in een rapportagesysteem dat er niet op ingericht is om overzichten te leveren. Uit de ROM-data kan dit wel, maar hierin zitten geen LVB-gerelateerde variabelen.

B6.2 Bevindingen dossieronderzoek

Zoals hierboven beschreven, wordt in de JJI's gebruikt gemaakt van drie systemen waarin informatie wordt vastgelegd. Voor kenmerken die een indicatie kunnen zijn voor een LVB is het JRO het meest geschikte registratiesysteem. In het JVS en het JIS staat voornamelijk feitelijke informatie over het strafrechtelijke traject van een jeugdige en over incidenten binnen de JJI. In het JRO staat informatie opgenomen over de jeugdige zelf aan de hand van verschillende vragenlijsten (zoals de MAYSI2, de SAVRY, de TVA) en staat het perspectiefplan. Voor het dossieronderzoek zijn dossiers van drie Justitiële Jeugdinrichtingen geselecteerd, namelijk Juveaid, Hartelborgt en Teylingereind. Per jeugdinrichting zijn 20 random geselecteerde dossiers bekeken. Uit praktische overwegingen zijn deze zaken geselecteerd uit de populatie op dat moment in de inrichtingen aanwezige jeugdigen..

IQ-score

Indien beschikbaar moet informatie over de IQ-score volgens de informant opgenomen zijn in het perspectiefplan, onder het kopje persoonlijkheidsonderzoek, diagnostische gegevens en DSM-classificatie.

Hieronder valt, volgens de beschrijving, ook informatie over het IQ. In totaal werd in 18 van de 60 bestudeerde dossiers een IQ score genoemd; 9 keer was er sprake van een IQ <85, 7 keer van een IQ >85, twee keer van een disharmonisch profiel. De IQ-scores komen voornamelijk uit een pro Justitia Rapportage. Een andere bron van de IQ-score is de rapportage van de Raad voor de Kinderbescherming of een eerder persoonlijkheidsonderzoek bij een instelling.

In 15 van de 60 dossiers werd iets vermeld dat wijst op de aanwezigheid van een LVB of zwakbegaafdheid. Het gaat dan om opmerkingen dat de jongere zwakbegaafd is, op een zwakzinnig niveau functioneert of een verstandelijke beperking heeft. Deze uitspraken zijn gebaseerd op een IQ-test, een persoonlijkheidsonderzoek, een pro Justitia Rapportage of een uitspraak van de kinderpsychiater (niet nader omschreven). In drie dossiers werd expliciet vermeld dat er geen aanwijzingen zijn voor een beperking. In 10 van de 18 dossiers waar gesproken werd over de aan- of afwezigheid van zwakbegaafdheid werd een IQ-score genoemd. Al met al was er in 33 van de 60 dossiers geen informatie te vinden over het IQ of het niveau van functioneren van de jongere.

Het eerder beschreven tijdspad zou een reden kunnen zijn dat er voor veel jongeren (nog) geen IQ bekend is: er is per slot van rekening niet gekeken naar dossiers van jongeren die de JJI al verlaten hadden maar naar dossiers van jongeren die op het moment van onderzoek nog in de JJI zaten. Toch viel het percentage jongeren waarbij er een IQ-score gevonden werd de geïnterviewde medewerkers tegen. De norm is volgens hen wel dat als er een IQ bekend is dit ook beschreven wordt, al zijn er geen vaste afspraken over. Een medewerker kan zich voorstellen dat wanneer er sprake is van een gemiddeld intelligentie niveau en er geen zorgen zijn, het misschien minder duidelijk in de plannen wordt gezet dan wanneer er sprake is van een LVB of een verhoogde kwetsbaarheid. Een andere medewerker denkt dat het IQ verder soms misschien niet wordt opgenomen omdat er niet aan wordt gedacht. Daarnaast gaf ze aan dat jongeren soms niet meewerken aan onderdelen, en dan heb je de gegevens niet. Dan wordt er op basis van de klinische blik en op basis van onderwijshistorie en op basis van functioneren binnen het huidige onderwijs een inschatting gemaakt, maar dan zijn er geen harde gegevens. Of er gekozen wordt voor het noteren van de IQ-score of een aanduiding van het niveau van functioneren wisselt volgens de geïnterviewde medewerkers een beetje. Vaak als de conclusie van een pro Justitia rapportage wordt overgenomen is de vuistregel dat je niet meer spreekt over scores. Maar ook omdat de scores soms minder betekenisvol zijn voor de buitenwacht wordt soms gekozen voor een classificatie of klinische beschrijving. Welke terminologie dan wordt gebruikt lijkt ook weer te verschillen tussen medewerkers. Een medewerker stelde dat misschien de score meer van belang is wanneer er sprake is van een heel laag of disharmonisch beeld.

Schoolniveau

Het schoolniveau en de schoolloopbaan worden goed vastgelegd in alle drie de JJI's. De verwachting is dat deze informatie betrouwbaar is: er worden vaak diploma's opgevraagd en contact gelegd met school. Volgens een medewerker kan het soms voorkomen dat er een onvolledig of vertekend beeld is. Het kan zijn dat de jongere onbetrouwbare informatie geeft, dat je niet met ouders mag praten, dat er geen gegevens zijn van scholen van vroeger, dat een jongen niet zijn hele leven in Nederland heeft gewoond of dat hij periodes onvindbaar is geweest. Bij jongens die al een aantal jaar in instellingen wonen is het niveau misschien moeilijker te duiden doordat zij al zo lang een intern programma volgen.

In de meeste bestudeerde dossiers werd een overzicht gegeven van het schooltraject van de jongere: hoe verliep de basisschool, via de middelbare school naar een eventuele MBO opleiding. De informatie

in de dossiers bood voldoende aanknopingspunten om inzicht te krijgen in het schoolniveau van de jongeren. De jongeren volgen in de JJI's onderwijs en daarnaast is de schoolloopbaan, inclusief basis-schoolperiode over het algemeen bekend. Ook werd uit de beschrijving van het traject in een aantal dossiers duidelijk dat een jeugdige op speciaal onderwijs zat. Het traject dat sommigen hebben doorlopen maakt wel meteen duidelijk dat het volgen van speciaal onderwijs niet kan worden gezien als indicatie voor een LVB: er waren een paar jongeren die op het speciaal onderwijs hadden gezeten, maar ook hadden gefunctioneerd op een hoger niveau (Gymnasium, VWO of HAVO). Dit kan dan bijvoorbeeld te maken hebben met de gedragsproblemen van de jongere.

Ook over het functioneren binnen het onderwijs ten tijde van het verblijf van de JJI was wel informatie te vinden, evenals over de ook de leerroute en het verwachte uitstroomniveau en de verwachte uitstroom bestemming en waar die jongen intern mee bezig was. De medewerker van een inrichting gaf aan dat deze informatie altijd aanwezig is, terwijl een medewerker van een andere inrichting aangaf dat de informatie over het functioneren op school tijdens het verblijf in de JJI tegenwoordig in verband met de vele registratieverplichtingen die de school al heeft in het perspectiefplan niet meer zo goed wordt bijgehouden; deze informatie is dan wel op school te vinden.

Werk

In de dossiers is informatie te vinden over het werk van de jongeren, maar deze informatie is consequent en volledig aanwezig. Er werden in de bestudeerde dossiers af en toe opmerkingen gemaakt over de (bij)baan van de jongere en een enkele keer werd duidelijk hoe de jongere functioneerde op het werk. Vaker werd duidelijk dat de jongere geen werk had. De informatie was vooral feitelijk en bood weinig aanknopingspunten voor een indicatie voor een LVB. Slechts een enkele keer werd beschreven dat een jongere meerdere baantjes had gehad en deze niet had volgehouden. Dit kan een indicatie zijn voor een LVB, maar ook voor andere problematiek. In meer dan de helft van de dossiers stond niets over arbeid.

De geïnterviewde medewerkers herkennen dit beeld maar stelden dat wanneer werkervaring niet wordt geregistreerd dit is omdat jongeren dan geen bijbaantjes of banen hebben gehad. Het klopt volgens hen wel dat veel van de jongens überhaupt geen werk hebben of hebben gehad. Een medewerker stelt dat als ze informatie over werk hebben, dat vaak uit de rapportage van de Raad voor de Kinderbescherming komt; die vraagt al die domeinen uit. Als werk al wordt gecheckt bij de werkgever, dan gebeurt dat door de Raad voor de Kinderbescherming. Zonder toestemming van de jongeren mag de JJI volgens deze medewerker geen contact opnemen met een derde partij. Andere medewerkers stelden dat de ITB'er dit ook uitvraagt. Meestal registreren de medewerkers dan van het verhaal van de jongere of informatie uit dossiers, waarbij wordt nagevraagd aan de ouders of het klopt. Sommige jongeren geven aan dat ze terug kunnen bij hun werkgever, dan wordt er volgens de medewerker wel contact opgenomen.

Hulpverlening

In iets meer dan de helft van de dossiers werd de hulpverleningsgeschiedenis beschreven. In vier dossiers was te achterhalen dat er begeleiding was geweest vanuit een zorgaanbieder voor cliënten met een LVB. Een enkele keer werd beschreven dat de jeugdige was begeleid door de William Schrikker Groep (jeugdreclassering of leerstraf sociale vaardigheden), vanuit een orthopedisch centrum voor LVB of MEE. De hulpverleningsgeschiedenis kan dus wel aanknopingspunten bieden voor een indicatie van de aanwezigheid van een LVB (door hulp vanuit LVB-instelling), maar dit wordt niet specifiek en consequent vastgelegd.

De geïnterviewde medewerkers herkennen het beeld dat de hulpverleningsgeschiedenis niet altijd benoemd wordt. Een medewerker stelde dat als er geen hulpverlening geregistreerd staat, dit doorgaans ook niet bij de JJI bekend is. De informatie-uitwisseling tussen instellingen op dit gebied schiet wel tekort. Er wordt volgens deze medewerker wel stelselmatig naar gevraagd, maar als de informatie ontbreekt, dan kan er ook niet over worden gerapporteerd. De keuze om hier iets over te zeggen is volgens sommigen afhankelijk van de relevantie en het verloop van het traject van de jongere. Een andere medewerker gaf aan dat de informatie over hulpverlening vaak overgenomen wordt van informatie van de Raad voor de Kinderbescherming. Er is tegenwoordig echter ook een grote doelgroep 18+, waar de Raad voor de Kinderbescherming niet bij wordt betrokken. De rapportage die de reclassering uitbrengt is vaak veel beperkter dan de rapportage van de Raad voor de Kinderbescherming.

Adaptief vermogen

Kenmerken die een indicatie kunnen vormen voor een beperking in het aanpassingsvermogen waren met enige regelmaat terug te vinden in de dossiers van de JJI's, hoewel dit zeker niet voor alle kenmerken gold. Informatie over conceptuele vaardigheden, zoals klok kijken en kunnen lezen en schrijven werd niet gevonden. Maar informatie over andere, meer praktische en sociale vaardigheden was wel opgenomen.

Vooraf informatie over zelfverzorging (praktische vaardigheden) door de jongere werd veelvuldig aangetroffen in de dossiers. In een beperkt aantal dossiers gebeurde dit aan de hand van de score op het instrument TVA onder het kopje 'zelfverzorging'. In de overige dossiers werd een beschrijving gegeven van hoe de jongeren omgaan met hun eigen verzorging en de verzorging van hun omgeving (kamer opruimen etc.). In bijna alle dossiers werd daarin opgenomen dat de jongere goed zorgt voor zichzelf en zijn omgeving. Bij slechts een paar uitzonderingen was dat niet zo. In die dossiers stond dat een jongere er onverzorgd uit ziet. Ook over het omgaan met geld werd regelmatig gerapporteerd, aan de hand van de score op het instrument TVA of door een beschrijving van de schulden die een jongere heeft door boetes die aan hem zijn opgelegd of door achterstallige betalingen.

De sociale vaardigheden werden minder consequent vastgelegd. Er lijken wel verschillen in focus te zijn tussen de JJI's. Bij Juveaid stond in bijna elk dossier informatie over de mogelijkheid om op eigen benen te staan: deze informatie kwam in geen enkel dossier voor bij Teylingereind. De hoeveelheid benodigde aansturing werd daar wel meer beschreven. Dit gebeurde of aan de hand van het instrument TVA (score op zelfsturing) of door een korte beschrijving. In de dossiers van de Hartelborgt werd weer meer geschreven over impulscontrole en gewetensontwikkeling. Het onderhouden van relaties, de afhankelijkheid van ouders en de omgang met seksuele relaties waren ook regelmatig vastgelegd in de dossiers, wederom aan de hand van het instrument TVA of door middel van een korte beschrijving. Net als bij de andere indicatoren werd dit echter niet consequent en consistent gedaan.

De geïnterviewde medewerkers herkennen het geschetste beeld. Zij stellen dat men zich in de rapportages vooral richt op de zorgen: die zijn terug te vinden. Zeker als een jongere langer in de JJI verblijft heeft men een goed beeld van het functioneren van de jongere. Wel wordt de kanttekening gemaakt dat de JJI een zeer gestructureerde omgeving is, wat er in de praktijk toe kan leiden dat de zelfredzaamheid van een jongere overschat wordt en tegen blijkt te vallen wanneer de jongere buiten de muren komt. Een medewerker stelt ook dat er wel meer expliciet aandacht kan worden gegeven aan het adaptieve vermogen binnen de analyse.

Thuisituatie

In de dossiers van alle drie de JJI's was veel informatie te vinden over de thuisituatie van de jongere. Dit was voornamelijk informatie over de gezinssituatie (broertjes en zusjes, (stief)ouders) en wat er bekend is over wisselingen in de gezinssituatie. In sommige dossiers werd dit aangevuld met informatie over het hoe het thuis gaat (goede band met (stief)ouders en brusjes en het stellen van regels). Hierbij werden er geen indicaties over een eventuele aanwezigheid van een LVB gevonden. Zo was er nergens informatie opgenomen over het moment waarop de jongere uit huis is gegaan. Voor een groot deel van de jongeren is dat nog niet aan de orde. Informatie over uithuisplaatsingen was wel aanwezig in de dossiers. Informatie over het verstandelijke functioneren van ouders werd weinig geregistreerd, net als het criminele gedrag van familieleden. Slechts sporadisch is hier informatie over opgenomen in de dossiers.

De geïnterviewde medewerkers herkennen dit beeld. Ook hier geldt dat hoe langer de jongere binnen is, des te meer informatie er beschikbaar is. Wanneer er informatie is, zal deze volgens de medewerker doorgaans vermeld worden. De informatiedeling tussen instellingen kan ook op dit gebied beter, zo werd gesteld. Informatie over het functioneren van de ouders verwacht men niet zo snel in het dossier: men vroeg zich zelfs af in hoeverre je dit zou mogen registreren.

B6.3 Overwegingen

Prevalentie

Op basis van de interviews kan worden geconstateerd dat het streven binnen de JJI's is dat bij het overgrote deel van de jongeren (uiteindelijk) een IQ-score bekend is - meestal op basis van onderzoek gedaan door een pro Justitia rapporteur, soms doordat al eerder een intelligentieonderzoek uitgevoerd is, en in een enkel geval door onderzoek binnen de JJI. In een klein deel van de zaken wordt een intelligentieonderzoek niet nodig geacht.

Informatie over een LVB of het IQ wordt echter niet stelselmatig geregistreerd. In principe zou dergelijke informatie vermeld moeten staan in het perspectiefplan. In de bekeken dossiers werd echter in meer dan de helft geen indicatie gevonden van het niveau van (cognitief) functioneren van de jongere. Dit kan deels verklaard worden door de selectie van zaken van jongeren die op het moment van onderzoek aanwezig waren in de JJI's: sommigen van hen zullen nog maar recent zijn gearriveerd. De gegevens met betrekking tot de IQ-scores zijn op dit moment niet geaggregeerd uit te draaien. Het systeem is dus niet geschikt om op korte termijn tot een betrouwbare prevalentieschatting te komen.

Het schoolniveau en de schoolloopbaan worden doorgaans goed beschreven, en gegevens over werk en hulpverlening worden in principe geregistreerd als ze bekend zijn. Ze worden echter niet op een standaard wijze geregistreerd en lijken ook geen bruikbare indicatie te leveren voor de aanwezigheid van een LVB. In de dossiers is veel informatie te vinden over het functioneren van de jongere en de thuisituatie. Dit is echter veelal geen gestandaardiseerde registratie. Het verschilt van dossier tot dossier welke informatie is opgenomen. Een paar indicatoren voor gebrekkige adaptieve vaardigheden worden wel consistent uitgevraagd in de TVA. Dit zijn echter allemaal indicatoren die ook op iets anders kunnen duiden dan een LVB.

Toekomst

Het registratiesysteem dat er nu is draait vanaf 2011. Er zijn in de nabije toekomst geen veranderingen of wijzigingen gepland in de registratiesystemen. Het is de bedoeling dat er voor de volwassenen in

2017-2018 een nieuw systeem komt. Op termijn zou het jeugdsysteem worden geïntegreerd in dat systeem, maar dat wordt niet verwacht voor 2019-2020. Bovendien worden er ook met een nieuw systeem inhoudelijk geen grote veranderingen verwacht.

Een van de geïnterviewde medewerkers wees er op dat dit onderzoek sterk gericht is op LVB, maar dat voor hen het terugdringen van de recidive centraal staat en dat LVB slechts één van de vele problemen is in een complexe doelgroep. Tegelijkertijd lijkt er op plaatsen toch specifieke aandacht voor deze problematiek. Zo vertelde een andere medewerker dat er in hun JJI een afdeling is waar een proef wordt gedaan waarbij bij alle jongeren een SCIL wordt afgenomen om een indicatie te krijgen of er sprake kan zijn van een LVB. Op basis van SCIL kan dan eventueel ook besloten worden om een IQ test te doen.

B7. RECLASSERING

B7.1 Voorafgaand aan het dossieronderzoek

Drie organisaties, verschillende doelgroepen.

Het reclasseringswerk in Nederland wordt uitgevoerd door drie reclasseringsorganisaties (3RO): Reclassering Nederland (RN), de Stichting Verslavingsreclassering GGZ (SVG), en de Stichting Leger des Heils Jeugdbescherming & Reclassering (LdH J&R). Op beleidsniveau werken ze nauw met elkaar samen. Volgens de website van het Ministerie van Veiligheid en Justitie verschillen de drie organisaties van elkaar wat betreft geschiedenis, visie, omvang, structuur en manier van werken. Zij richten zich elk op een eigen doelgroep. De SVG richt zich op cliënten waarbij sprake is van problematisch gedrag in relatie tot de verslaving (ca 30% van de reclasseringscliënten). Het Leger des Heils verleent vooral hulp aan dak- en thuislozen (ongeveer 10 %). Voor de overige cliënten is Reclassering Nederland de aangewezen partij. Om van alle drie de organisaties een goed beeld te krijgen is er voor gekozen om bij de dossieranalyse van iedere organisatie een even groot aantal dossiers te bestuderen, en niet om een selectie naar rato van het aantal cliënten te nemen.

Verskillende organisaties, één registratiesysteem

De organisaties maken sinds 2011 alle drie gebruik van het registratiesysteem IRIS; voor die tijd had men het systeem CVS. IRIS is in feite een databank waarin alles met betrekking tot de cliënt opgeslagen kan worden: de RISc, reclasseringsadviezen, eerdere opdrachten die de reclassering voor de cliënt heeft gehad, verslagen van afspraken met cliënten onder toezicht, en geüploade pdf-bestanden (brieven, proces-verbaal, informatie van derden). Alle drie de organisaties doen volgens de informant op hoofdlijnen hetzelfde, en kunnen dat ook van elkaar inzien. In principe is alles gedigitaliseerd: er zit een functie op de printers/scanners waarmee documenten meteen in IRIS ge-upload kunnen worden zodat alle papieren brieven die medewerkers ontvangen gemakkelijk kunnen worden toegevoegd. IRIS heeft ook een archieffunctie: als een toezicht al is afgerond wordt het dossier gesloten, maar kan er nog wel informatie worden opgevraagd.

Verskillende taken, één systeem

De reclasseringsorganisaties hebben verschillende taken: zij geven diagnoses en advies aan bijvoorbeeld het Openbaar Ministerie en de rechterlijke macht; ze zien toe op de uitvoering van werkstraffen; ze houden toezicht op verdachten en/of daders; ze indiceren voor forensische zorg; en ze verzorgen totstandkoming van ambulante zorg of plaatsen patiënten in beschermd wonen voor forensische zorg. In de praktijk zal er van veel cliënten zowel vanuit het toezicht als vanuit het advies informatie in IRIS zitten. Bij een werkstraf is de hoeveelheid inhoudelijke informatie die wordt toegevoegd aan het dossier doorgaans zeer beperkt. Tegelijkertijd wordt door een informant aangegeven dat de cliënt dan vaak wel al bekend is bij de reclassering en ook een advies heeft gehad. Een informant gaf ook aan dat niet bij alle contacten met een cliënt evenveel informatie wordt geregistreerd: de reclassering adviseert op verschillende momenten in het strafproces en doet dit op verschillende manieren. Voor de rechtszitting kan een uitgebreid advies worden geschreven, op andere momenten is er minder tijd en geeft de reclassering een beknopt of snel advies. De reclassering gebruikt hierbij verschillende instrumenten. De RISc is het meest uitgebreide diagnose-instrument. Voor het dossieronderzoek zijn bij elke organisatie random zaken geselecteerd, zodat een spreiding van meer en minder uitgebreide dossiers verkregen werd.

Naast IRIS ook JD-online

Door de informanten werd aangegeven dat de reclassering naast hun eigen systeem ook gebruik maakt van JD-online. Dit is een systeem waarmee gegevens van justitiële ketenpartners in te zien zijn. Als bijvoorbeeld het NIFP een pro Justitia rapportage uitbrengt, dan wordt dat niet toegezonden aan de reclassering, maar dan heeft men toegang tot die rapportages via JD-online. Ook rapportages van de Raad voor de Kinderbescherming zijn daarin bijvoorbeeld opgenomen. Informatie die via JD-online toegankelijk is, zit niet noodzakelijkerwijs in IRIS, maar is dus wel toegankelijk voor de werker. Voor de dossieranalyse is hier niet naar gekeken: op voorhand was besloten alleen 'input-organisaties' mee te nemen in het onderzoek: informatie die vergaard wordt door het NIFP of de Raad voor de Kinderbescherming wordt bij de desbetreffende organisaties bestudeerd. Bovendien is de verwachting van de informanten dat wanneer de pro Justitia rapportage een LVB vermeldt, de reclasseringswerker dit wel verwerkt in zijn eigen rapportage. Alleen als de pro Justitia rapportage komt nadat het advies al is uitgebracht, kan dit volgens één van de geïnterviewde medewerkers spaak lopen. Vooral bij tbs'ers komt het volgens deze medewerker voor dat de rapportage niet op tijd is, maar ook bij het reguliere toezicht is het advies van het NIFP soms niet klaar voor het advies wordt uitgebracht. Wel wordt dan doorgaans geprobeerd om voor de zitting aanvullend te rapporteren wanneer de pro Justitia rapportage alsnog binnen is gekomen.

Geaggregeerde data eventueel van de RISc

Bij een uitgebreid advies kan gebruik worden gemaakt van het risicotaxatie-instrument RISc. Daarin worden verschillende schalen ingevuld die iets zeggen over het delict, huisvesting, opleiding, werk en leren, relaties, drugs- en alcoholgebruik. Er wordt gescoord in hoeverre sprake is van problematiek en of dat verband houdt met het delict. In de RISc wordt ook gevraagd naar vermoedens van LVB. Opties daarbij zijn: geen / mogelijk, geen diagnose / ja, blijkt uit onderzoek / onbekend. In principe zou de medewerker hierbij moeten aangeven waarop hij zijn keuze baseert, maar er zijn twijfels bij de geraadpleegde informant of iedereen dit altijd doet. Wanneer er onderzoek is gedaan, wordt volgens de informant als het goed is wel vermeld welk onderzoek dit is. In de RISc wordt ook gescoord of iemand speciaal onderwijs heeft gevolgd of ongeschoold is, hoe de schoolcarrière is verlopen en of er leerproblemen zijn die hem belemmeren bij scholing of werk. Voor die (relatief kleine groep) cliënten waarbij de RISc is afgenomen, is het dus mogelijk om geaggregeerde data op te vragen over een aantal indicatoren voor een LVB. Bij de reclassering zelf zijn er volgens de informant echter sterke twijfels over hoe betrouwbaar de registratie van deze indicatoren in de praktijk is. Uit andere risicotaxatie-instrumenten die worden gebruikt bij specifieke delicten (Static bij zeden, BSafer bij huiselijk geweld) verwacht de informant niet meer informatie over de mogelijke aanwezigheid van een LVB te krijgen dan uit de RISc.

Doorgaans minder informatie

Bij de meeste zaken wordt er volgens de informant geen RISc afgenomen. Aangegeven wordt dat aan de ZSM-tafel in een kort tijdsbestek een advies wordt gegeven op basis van relatief beperkte informatie. Ook in de vroeghulp wordt er volgens de informant een advies gegeven op basis van minder informatie en minder gestructureerd dan wanneer een risicotaxatie-instrument wordt gebruikt. Soms wordt wel gebruik gemaakt van de QuickScan, een statistische risicotaxatie op basis van de Justitiële Documentatie, een kort, semi-gestructureerd interview, en een gestructureerd professioneel oordeel op basis van de eerste twee delen. De Quick-Scan bevat geen vragen die de reclasseringswerker er toe aansporen te kijken of er sprake is van een verstandelijke beperking. Als iemand later in toezicht komt, dan komt de medewerker op kantoor of naar het huis van de cliënt en beschrijft na afloop in het systeem wat er is besproken. Om informatie daarover uit het dossier te halen, zal men gewoon de tekst moeten doorlezen.

B7.2 Bevindingen dossieronderzoek

In totaal zijn er 60 dossiers geselecteerd, 20 van elke reclasseringsorganisatie. Van elke organisatie zijn de eerste drie dossiers zeer grondig bekeken. Hierbij is alle beschikbare informatie ingezien inclusief het historisch CVS dossier, waarin alle informatie tot en met 2012 te vinden is. Op grond hiervan is besloten om van de overige dossiers in beginsel te kijken of het meest recente reclasseringsadvies een RISc bevatte, omdat hier de meeste informatie in werd gevonden. Wanneer het meest recente reclasseringsadvies geen RISc bevatte, is er gekeken of er in het verleden wel een uitgebreid advies uitgebracht was en is deze informatie meegenomen. Een enkele keer kwam het voor dat er alleen een toezicht was en geen advies: de documenten in deze dossiers bleken doorgaans weinig informatie op te leveren.

Tijdens het onderzoek werd duidelijk dat een reclasseringsorganisatie een afwijkend format hanteerde voor adviesrapportages met RISc. Bij deze organisatie worden de scores van de RISc niet meer per leefgebied beschreven. De reclasseringsmedewerkers beschrijven het levensverhaal waarbij wordt gezocht naar verklaringen voor het gedrag van de cliënt. De scores worden niet vermeld om te voorkomen dat deze een te grote invloed hebben op de besluitvorming rondom de cliënt. In principe zijn de scores wel altijd op te zoeken. Andere reclasseringsorganisaties noteren de RISc scores wel in het advies.

IQ-score en LVB

Op voorhand werd al aangegeven dat de reclassering niet stelselmatig kijkt of er sprake is van een LVB. Wel kan men als er aanwijzingen zijn dat iemand een verstandelijke beperking heeft verdiepingsdiagnostiek aanvragen door een externe partij. Binnen de RISc heeft het 'vermoeden van een LVB' een vaste plek. Tijdens het dossieronderzoek bleek er ook in IRIS de mogelijkheid om bij kenmerken een vinkje te zetten: 'vermoeden van LVB' en 'LVB gediagnosticeerd'. Bij de geïnterviewde medewerkers bestaat echter de indruk dat niet iedereen deze optie kent en dat hij door degenen die hem wel kennen niet consistent wordt gebruikt. Twee van hen hoorden zelf pas in gesprek met de onderzoekers dat deze mogelijkheid bestond; navraag door een van hen bij collega's wees uit dat de collega's hier ook niet vanaf wisten.

Inderdaad werden in de dossiers weinig indicaties gevonden voor een LVB. De verschillen tussen de 3RO waren echter noemenswaardig: bij RN werd in slechts één dossier een IQ score genoemd, en nog eens één keer expliciet benoemd dat de cliënt normaalbegaafd was. Bij de dossiers van het LdH J&R werd vier keer aangegeven dat er mogelijk sprake was van een LVB. Dit was twee keer op basis van een NIFP rapportage, één keer op basis van informatie van een forensische zorgvoorziening en één keer op basis van informatie van de partner van de cliënt. In de dossiers van de SVG werd in meer dan de helft (12 van de 20) van de dossiers iets gezegd over de verstandelijke vermogens van de cliënt. In twee van deze dossiers werd benoemd dat de cliënt normaalbegaafd was. In de overige dossiers waren er soms duidelijke aanwijzingen dat er onderzoek was gedaan (drie keer werd een IQ-score genoemd), één keer werd duidelijk dat het slechts een vermoeden van de rapporteur was, een aantal keer was ook niet duidelijk waarop de vermelding was gebaseerd. Deze verschillen tussen de 3RO zijn niet noodzakelijkerwijs een indicatie voor verschillen in registratiegedrag: ze kunnen mogelijk ook (deels) verklaard worden door verschillen in de populatie die door iedere organisatie bediend wordt.

De geïnterviewde reclasseringswerkers herkennen de conclusie dat LVB/IQ niet stelselmatig geregistreerd wordt. Zij geven aan dat het IQ niet wordt meegenomen als het niet bekend is en er geen signalen voor een beperking zijn tijdens het gesprek. Als iemand een reguliere opleiding heeft gevolgd,

dan gaan er geen alarmbellen rinkelen. Als een vermoeden van een LVB met andere bronnen bevestigd kan worden zal dit sneller vermeld worden dan wanneer dit niet zo is. Bij zaken onder tijdsdruk is er vaak geen tijd deze bevestiging te zoeken. Eventueel kan wel later in het toezicht een verdiepingsslag worden gedaan. Er kan dus sprake zijn van een onderschatting van de prevalentie van LVB.

Een door 3RO geleverde uitdraai van RISc-gegevens uit de periode 2015/2016 laat het beeld zien weergegeven in tabel B7.1. Hierbij moeten de nodige kanttekeningen worden geplaatst. Ten eerste is dit geen afspiegeling van de gehele caseload van de reclasseringsorganisaties, maar alleen van die zaken waarbij een RISc is afgenomen. De handleiding van de RISc bevat de instructie dat alleen een 'ja' wordt geregistreerd als dat blijkt uit onderzoek. Een gedragsdeskundige moet deze diagnose verstandelijke beperking gesteld hebben. Als die diagnose van voor de cliënt zijn 18e is, moet overwogen worden om hem opnieuw te laten onderzoeken. Niet duidelijk op welke gronden een reclasseringswerker heeft gekozen voor de optie 'mogelijk' of 'onbekend'. Bovendien kan de optie 'nee' een onbekende hoeveelheid zaken met en niet-herkende LVB bevatten. De percentages mogen dan ook niet gelezen worden als prevalentiecijfers.

Tabel B7.1: Aanwezigheid van een LVB zoals geregistreerd in de RISc in 2015 en 2016.

	Frequentie	Percentage
Ja	4656	14,2
Mogelijk	4116	12,5
Nee	20359	62,1
Onbekend	3676	11,2
Totaal	32807	100,0

Schoolniveau

Voorafgaand aan het dossieronderzoek werd door de informant aangegeven dat in de adviesfase meestal wel wordt geregistreerd wat het opleidingsniveau is. Eventueel wordt ook iets over de schoolloopbaan geregistreerd. Wanneer de RISc wordt afgenomen wordt hier consequent naar gevraagd en is er ook ruimte voor kanttekeningen. In de toezichtfase is het meer van het toeval afhankelijk of dit ter sprake komt.

Uit de dossieranalyse bleek dat informatie over de schoolopleidingen van de cliënten toch vaak ontbrak. Het hoogst behaalde diploma werd soms concreet benoemd (en dan meestal in het kader van een RISc), en was soms af te leiden uit meer omschrijvende informatie over de schoolloopbaan. Bij RN was in acht dossiers enige informatie over de schoolloopbaan te vinden, waarvan bij vier dossiers de hoogst voltooide opleiding bekend was. Bij LdH J&R was in tien dossiers iets terug te vinden over de schoolloopbaan; vaak bleek hieruit dat diploma's ontbraken. De dossiers van SVG waren het meest volledig op dit gebied: in 19 van de 20 dossiers was enige informatie te vinden over de opleiding, waarbij bij 14 van de 19 meer werd beschreven dan alleen de hoogst voltooide opleiding. Er was wel een groot verschil tussen de dossiers in hoeveel details de reclasseringswerker gaf. Deze bevindingen riepen verbazing op bij de geïnterviewde reclasseringswerkers die van mening waren dat het opleidingsniveau en de schoolloopbaan altijd uitgevraagd zouden moeten worden: het geeft ook een beeld van de socialisatie die iemand heeft gehad. Eén van de geïnterviewde medewerkers kon zich wel voorstellen dat er vaak omwille van tijd alleen wordt gevraagd wat de hoogste opleiding is en of er een diploma is behaald. Een ander gaf aan dat men hierbij dan afhankelijk is van de informatie van de cliënt, en dat deze nog wel eens de neiging heeft de zaken mooier voor te spiegelen dan ze zijn.

Een uitdraai van de gegevens uit de RISc laat zien dat in de RISc doorgaans wel iets over het opleidingsniveau te vinden is. Slechts bij 3,3% van de cliënten was niet duidelijk of zij een opleidingsniveau VMBO of hoger, of VMBO niet afgerond of lager hadden. Tegelijkertijd blijkt uit deze gegevens dat er geen duidelijke samenhang is met de aanwezigheid van een (vastgestelde of vermoede) LVB: onder de cliënten die in het systeem stonden als 'ongeschoold' waren net zoveel cliënten waarbij 'ja' als waarbij 'nee' was gescoord op de vraag naar een verstandelijke beperking.

Tabel B7.2: Aanwezigheid van een LVB x opleidingsniveau zoals geregistreerd in de RISc in 2015 en 2016.

Opleidingsniveau	Aanwezigheid LVB				Totaal
	Ja	Mogelijk	Nee	Onbek.	
VMBO afgerond	953	1147	12492	1275	15867
VMBO niet afgerond	1711	1573	5456	1336	10076
Ongeschoold (basis of speciaal ond.)	1903	1266	1848	780	5797
Missing	89	130	563	285	1067
Totaal	4656	4116	20359	3676	32807

Werk

Er zijn duidelijke verschillen tussen de 3RO in de hoeveelheid informatie die over werk in de dossiers werd vermeld. Bij RN werd in zes van de 20 dossiers iets over de werkervaring vermeld, waarvan twee keer een melding dat de cliënt geen werkervaring had. Vier keer werd informatie gegeven waaruit bij benadering kan worden afgeleid op welk niveau de cliënt werkzaam was. In slechts één van deze dossiers wordt het functioneren op de werkvloer aangegeven. Bij het LdH J&R werd in 15 van de 20 dossiers beschreven welke baan de cliënt heeft of heeft gehad. Het functioneren op de werkvloer werd in de helft van de dossiers beschreven. In zeven dossiers bleek dat de persoon op een sociale werkplaats werkt; in acht dossiers werd daarnaast iets gezegd over het functioneren in de huidige of een eerdere baan. Dit ging echter veelal over fysieke problemen en gedragsproblemen, de informatie was nooit dusdanig dat hierin een indicatie voor een LVB in stond. Ook bij de SVG werd vaak iets gezegd over werk(ervaring): slechts in drie dossiers wordt hier niets over gezegd. Vier keer werd benoemd dat de cliënt geen ervaring heeft, bij de rest is er tenminste een indicatie voor het niveau van huidig of eerder werk. Eén keer werd benoemd dat de cliënt op een sociale werkplaats werkte. Het functioneren op de werkvloer werd minder bijgehouden, in acht dossiers werd dit beschreven. Ook hier gaven de geïnterviewde reclasseringswerkers aan verbaasd te zijn over het ontbreken van informatie: in hun beleving wordt werkervaring altijd besproken, omdat dit iets zegt over iemands functioneren. Wel is men ook hier vaak afhankelijk van hoe eerlijk de cliënt is in wat hij vertelt. Soms wordt er contact opgenomen met de werkgever. Als verklaring voor de ontbrekende gegevens werd nog geopperd dat reclasseringswerkers de informatie die zij verkrijgen over werkervaring niet altijd rapporteren wanneer deze niet delict-gereleerd is.

Hulpverlening

Of cliënten recent of in het verleden hulpverleningscontacten hebben gehad, wordt niet consequent en consistent geregistreerd. Bij de RN werd in vijf dossiers gevonden dat er hulpverlening was, twee keer werd benoemd dat cliënt nooit hulpverlening had gehad. Bij LdH J&R is het patroon vergelijkbaar: vier keer was er sprake geweest van enigerlei hulpverlening, twee keer werd benoemd dat hier nooit sprake van was geweest. In geen van de dossiers was sprake van hulpverlening die zou kunnen wijzen op de

aanwezigheid van een LVB. Bij de SVG werd wederom een ander patroon gevonden: ook hier werd in twee dossiers genoemd dat er nooit sprake is geweest van hulpverlening, maar er werd in wel 15 dossiers hulpverlening genoemd. In acht gevallen daarvan ging het om verslavingszorg; één keer werd gesproken van een verblijf in Hoeve Boschoord, hetgeen kan wijzen op een LVB. De geïnterviewde medewerkers gaven aan dat hulpverlening in hun ervaring altijd wordt geregistreerd. Bij een adviesrapport wordt er gekeken wat er al is gedaan aan hulpverlening en wat er nog nodig is; het ontbreken van informatie hierover zou er dus op kunnen wijzen dat er geen hulpverlening was. Wel is het zo dat de reclasseringswerker niet altijd de toestemming krijgt van de cliënt om contact op te nemen met eerdere hulpverleners, en hulpverleners niet altijd willen overleggen. In die gevallen is de informatie beperkter dan gewenst. Eén van de medewerkers gaf wel aan dat het lage percentage waarbij informatie over hulpverlening in het dossier aangetroffen werd hem verbaasde.

Adaptief functioneren

Uit de dossieranalyse blijkt dat kenmerken die een indicatie vormen van een beperking in het aanpassingsvermogen niet consequent en op een standaard wijze worden vastgelegd in IRIS en worden ook weinig benoemd. Zeker informatie over conceptuele vaardigheden werd in de bestudeerde dossiers eigenlijk nooit gegeven. Relatief vaak werd iets gezegd over de financiële situatie van de cliënt, aangezien dit gezien wordt als een risicofactor. Ook andere indicatoren voor gebrekkige adaptieve vaardigheden werden vooral in die context genoemd: het gaat dan bijvoorbeeld om de mogelijkheid tot het onderhouden van (prosociale) relaties, of gebrekkige impulscontrole of gewetensontwikkeling. Af en toe werd omschreven of de persoon foute vrienden heeft, afspraken nakomt en of de persoon in kwestie snel beïnvloedbaar is. Deze kenmerken kunnen een indicator zijn voor een LVB, maar ook voor andere problematiek. Bovendien was de omschrijving dusdanig gevarieerd dat hier moeilijk conclusies uit getrokken kunnen worden. De geïnterviewde medewerkers herkennen het beeld dat adaptief functioneren niet altijd beschreven wordt. Zij stellen dat er in het geval van een vermoeden van LVB wel extra aandacht aan gegeven zal worden. Of een dossier een beeld geeft van het functioneren van de cliënt is mede afhankelijk van de medewerking van die cliënt. Volgens één van de interviewde medewerkers schort het hier vaak aan. Ook speelt bij de hoeveelheid verzamelde informatie een rol hoe goed de cliënt zijn leven op orde heeft en wat er bij de reclassering van hem verwacht wordt: bij een cliënt die alleen de CoVa hoeft te doen en zijn leven verder op orde heeft zal minder aandacht zijn voor de overige leefgebieden.

Thuisituatie

De thuisituatie werd in iets meer dan de helft van de bestudeerde dossiers beschreven. Meestal werd dan aangegeven met wie de persoon samenwoont, wat de huidige woonsituatie is en met welke gezinsleden de persoon contact heeft; vaak wordt bij dit laatste ook de kwaliteit van het contact beschreven. Bij de SVG was iets meer aandacht voor de geschiedenis, huidige woonsituatie en contact met gezinsleden dan bij de andere twee organisaties. In het algemeen kan echter gesteld worden dat hieruit geen indicaties voor een LVB gehaald kunnen worden.

B7.3 Overwegingen

Prevalentie

De bevindingen maken duidelijk dat het op dit moment niet mogelijk is om tot een betrouwbare schatting van de prevalentie van LVB onder de cliënten van de 3RO te komen. De informatie die consistent uitgevraagd wordt betreft de beperkte groep waarbij de RISc wordt afgenomen. Zelfs daar zijn er gereede twijfels over de betrouwbaarheid van de gegevens: niet duidelijk is op welke grond men kiest voor het

aanvinken van de optie 'LVB' of 'mogelijk LVB'. Binnen de groep 'geen LVB' kan bovendien nog een onbekend aandeel niet-herkende LVB zitten. De optie om LVB aan te vinken binnen IRIS lijkt niet bekend onder reclasseringswerkers en zal dezelfde betrouwbaarheidsproblemen kennen als de RISc. De dossiers gaan wel in op diverse kenmerken van de cliënt, maar dit levert te weinig gegevens op om een vermoeden van een LVB te ondersteunen.

Steeds minder uniforme registratie

Hoewel het systeem voor de verschillende organisaties hetzelfde is, kunnen de individuele dossiers heel erg verschillen. Verschillen kunnen zowel tussen organisaties als binnen organisaties bestaan. Dit kan afhankelijk zijn van waar een manager op stuurt, maar ook van de individuele werker. De basisopleiding die reclasseringswerkers krijgen, ook over het gebruik van het registratiesysteem, is wel voor iedereen gelijk. De informant gaf aan dat er niet tot heel weinig gedetailleerd wordt ingegaan op hoe het systeem moet worden gevuld. Er werd ook aangegeven dat er een ontwikkeling gaande is waarbij men steeds meer bezig is om die registratiedruk bij de reclasseringswerker te verminderen. Men zet meer in op 'doen wat nodig is', 'slimmer reclasseren' en daarbij wordt er minder gestuurd op wat je precies waar registreert. Dat het met name faciliterend moet zijn voor de reclasseringswerker heeft consequenties voor bijvoorbeeld het ophalen van gegevens voor onderzoek. Zo zei een van de geïnterviewde medewerkers: "Als je steeds minder gestructureerd wil vastleggen, omdat het zoveel registratiedruk geeft, dan heeft dat wel als consequentie dat je daarna minder informatie uit de systemen kan halen". Overigens lijkt men binnen de organisatie de balans ook nog niet helemaal te hebben gevonden: een van de geïnterviewde medewerkers, die getraind is om de opleiding te geven, kent de ontwikkeling waarbij er wordt geprobeerd om de registratiedruk te verminderen. Ze merkt echter ook dat nieuwe reclasseringswerkers moeite hebben met de grote vrijheid bij het registreren. Het is nu bovendien soms moeilijk voor collega's om de juiste informatie te vinden. Ze merkt dat er behoefte aan een richtlijn is met handvatten. Een andere medewerker herkent de ontwikkeling ook maar geeft aan dat de registratiedruk blijft. Wanneer er in de praktijk iets verkeerd gaat, wordt de medewerker toch op de registratie aangesproken. In zijn ervaring wordt in theorie wel gezegd dat het registreren minder wordt, maar het wordt alleen maar meer.

Toekomst

Bij de 3RO vormt men zich wel gedachten over de registratie van LVB. Het besef leeft dat als je niet kan zeggen wie een LVB hebben, je je af kunt vragen of je de juiste zorg kunt leveren. Het screeningsinstrument 'SCIL' wordt daarom opgenomen in het nieuwe diagnostische instrumentarium, dat in 2017 gelanceerd zou moeten worden. Tot die tijd haalt men geen geaggregeerde gegevens uit het systeem op over het voorkomen van LVB onder de populatie. Aangegeven wordt dat er op dit moment hard gewerkt wordt om een beeld te vormen van wat er in de systemen zit; de 3RO delen de mening dat de gegevens met betrekking tot LVB op dit moment niet betrouwbaar zijn. Men is ook van mening dat men daar een verbeteringslag in kan aanbrengen, en dat die nu plaatsvindt. Men verwacht dan ook dat er mogelijk over een of twee jaar meer betrouwbare gegevens zijn. Wel is het zo dat in het nieuwe diagnostische instrumentarium weliswaar de SCIL opgenomen wordt, maar dat dat niet betekent dat men die standaard gaan afnemen: dit zal men alleen doen wanneer men hier redenen voor ziet.

B8. PENITENTIAIRE INRICHTINGEN

B8.1 Voorafgaand aan het dossieronderzoek

Verschillende instellingen, diverse populaties

Het gevangeniswezen heeft op het moment van onderzoek 28 vestigingen (penitentiaire inrichtingen), bestaande uit 34 locaties. Het bestaat uit Huizen van Bewaring (HvB's, bestemd voor gedetineerden die in voorlopige hechtenis verblijven en nog niet zijn veroordeeld) en gevangenissen (voor gedetineerden die al zijn veroordeeld). Voor kwetsbare gedetineerden zijn er speciale afdelingen met een extra zorgvoorziening (EZV), en Penitentiaire Psychiatrische Centra (PPC) waar gedetineerden verblijven met ernstige psychiatrische stoornissen of psychische problemen. Daarnaast zijn er diverse afdelingen voor specifieke populaties (ISD, terroristen, vreemdelingen, extra beveiligd regime). Voor de dossieranalyse is er voor gekozen om uit drie instellingen met een landelijke spreiding (Sittard, Leeuwarden, Alphen) steeds een random selectie van 20 dossiers te bestuderen: daarmee zijn zowel de HvB's als de gevangenissen goed vertegenwoordigd. Er is niet specifiek gekeken naar de speciale afdelingen.

Verschillende instellingen, dezelfde systemen

Het gevangeniswezen werkt met TULP, waarbij TULP-GW de basisadministratie bevat (persoonsgegevens, celtoewijzing, tijdelijk verblijf elders, vonnis- en hechtenisgegevens, bezoeker(s) gegevens en de planning van activiteiten van de gedetineerden) en TULP-Selectie de documenten bevat die relevant zijn voor het dagelijks handelen in de PI. Hierin zitten onder andere het D&R-plan, de selectieadviezen, dagrapportages, informatie over arbeid en procesmatige informatie over bezoek aan de instellingspsycholoog ook van eerdere periodes in detentie van de gedetineerde. Daarnaast wordt ook in alle inrichtingen gebruik gemaakt van DPAN, MicroHIS, User en IFZO. Dit zijn aparte registratiesystemen respectievelijk voor het uitwisselen van informatie tussen de casemanager en de gemeente, voor de afdeling zorg, voor de instellingspsychologen, en voor indicatiestellingen forensische zorg. De documenten die in bovenstaande systemen worden aangemaakt worden deels opgeslagen in het penitentiair dossier dat opgeslagen wordt in het centraal digitaal depot (CDD); deze informatie blijft minimaal 10 jaar bewaard. Als iemand vanuit de ene PI wordt overgeplaatst naar een andere PI dan gaat de informatie mee, zodat men kan zien wat er in de vorige PI gedaan is. Aangezien alle vestigingen hetzelfde systeem gebruiken, speelde dit geen rol in de selectie van de locaties voor de dossieranalyse. Tenslotte zijn er nog systemen waar men wel mee werkt, maar die worden gebruikt om informatie op te zoeken, zoals JD-online voor de gerechtelijke informatie en informatie vanuit bijvoorbeeld het NIFP en de 3RO, en SKDB (Strafrecht Ketten Data Bank) om te checken bij welke gemeenten iemand zich heeft ingeschreven de afgelopen jaren en of iemand een geldig identiteitsbewijs heeft. Deze worden niet betrokken in het onderzoek.

Selectie van systemen voor dossieranalyse

TULP-Selectie bevat zoals gezegd verschillende informatiebronnen. In het digitale D&R-plan wordt geregistreerd hoe de gedetineerde functioneert in de PI: het biedt ruimte voor informatie over de intake, urinecontroles, straffen en maatregelen en beschikkingen; voor samenvattingen van de mentorgesprekken en observaties van de mentor; en voor rapportages van arbeid, onderwijs, sport, de tra-trainer, de casemanager en de medische dienst/psycholoog. De insteek is dat het elke zes weken wordt ingevuld door verschillende disciplines. Dit plan bevat potentieel relatief veel informatie over het gedrag van de gedetineerde. Ook de selectierapportages, die worden opgesteld door selectierapporteurs op basis van gegevens aangeleverd door de casemanager, de back office en het PMO als er door de gedetineerde

of de inrichting een overplaatsing wordt aangevraagd, bevatten volgens de informant relatief veel informatie over het gedrag van de gedetineerde. DPAN, een systeem dat ook gevuld wordt door gemeentes en dat gericht is op de nazorg, bevat meer informatie over basale/praktische dingen. Er worden zo'n 80 (gesloten) vragen gesteld over de verschillende leefgebieden, van waaruit actiepunten kunnen worden opgesteld, zoals bijvoorbeeld schuldhulpverlening bij schulden. Er zijn wel open tekstvelden, maar op voorhand werd aangegeven dat die weinig worden gebruikt. MicroHIS is het elektronisch patiëntendossier gebruikt door de afdeling zorg; de verwachting van de informant is dat dit weinig informatie bevat die een indicatie kan zijn voor een LVB. User, tenslotte, is een applicatie waarmee zorginstellingen een integraal patiëntendossier kunnen opbouwen en wordt gebruikt door de psychologen om hun informatie te registreren. Hierin kunnen zij tevens terugvinden wat psychologen hebben vastgesteld bij eerdere detenties. Zij zoeken ook in JD-online, naar bijvoorbeeld pro justitie rapportages, en kunnen eventueel informatie bij behandelaren buiten opvragen. In de bevindingen van de psychologen is mogelijk meer informatie te vinden, maar deze is slechts beschikbaar voor een subpopulatie van de detentiepopulatie, en daarmee minder geschikt voor inzicht in de prevalentie van LVB. Om deze redenen is besloten de dossieranalyse uit te voeren binnen TULP-Selectie.

Uniform gebruik

Van diverse documenten (D&R-plan, Inkomsten, Screening & Selectie (ISS), de mentorrapportage, de onderwijsrapportage) zijn inlegvellen beschikbaar waarop aangegeven staat welke onderwerpen behandeld dienen te worden en welke vragen beantwoord dienen te worden. Daarnaast bestaat de mogelijkheid om belangrijke toevoegingen bij te voegen in het bestand. De informant die werd geïnterviewd voorafgaand aan de dossieranalyse gaf echter aan dat deze de ervaring had dat het gebruik van TULP zeer wisselend was per inrichting. In zijn ervaring rapporteert de één uitgebreid, en doet ook uitgebreide intakes, terwijl de ander 'alleen bolletjes afvinkt'. De informant had op drie locaties gewerkt, en bij alle drie deed men het anders. Een van de geïnterviewde instellingspsychologen had de ervaring dat het D&R-plan in de praktijk slecht ingevuld wordt. De sturing vindt in de ervaring van deze medewerker vaak plaats achteraf, wanneer tijdens het overleg geconstateerd wordt dat de rapportage niet is ingevuld. Een casemanager van een andere instelling vertelde dat men vaak niet verder kwam dan te kijken of de vinkjes geplaatst zijn. Het is volgens hem zeer afhankelijk van de sturing die de leiding er op geeft in de manier waarop er wordt gerapporteerd. Volgens een andere casemanager zorgt met name tijdsdruk ervoor dat je niet alles uitgebreid kunt invullen.

Geaggregeerde data

De genoemde systemen zijn geen van alle geschikt voor het opvragen van geaggregeerde data die een aanwijzing kunnen geven voor de prevalentie van LVB. TULP-GW is geschikt voor het opvragen van geaggregeerde data maar bevat geen relevante variabelen. TULP-Selectie bestaat vooral uit tekstdocumenten, net zoals MicroHIS en User. Alleen DPAN lijkt door zijn opzet nog geschikt voor het opvragen van geaggregeerde data, maar bevat nauwelijks relevante vragen. Een vraag over de mogelijke aanwezigheid van een LVB is er niet. Eén vraag gaat over de hoogst genoten opleiding. Een vraag naar eerdere hulpverlening kijkt wel specifiek naar psychiatrische zorg en verslavingszorg, maar niet naar verstandelijk gehandicaptenzorg.

B8.2 Bevindingen dossieronderzoek

Voor de dossieranalyse is een random selectie van in totaal 60 dossiers bestudeerd van de PI's in Sittard, Leeuwarden en Alphen (20 dossiers uit elke PI). In Sittard en Leeuwarden betreft het zowel een HvB als een gevangenis, in Alphen alleen een gevangenis. In totaal omvatte de dossieranalyse 34

dossiers van iemand in de gevangenis, 24 dossiers van iemand in het Huis van Bewaring, een in de ISD, en één van de EZV. Het beeld bestaat dat er op de ISD en EZV meer LVB voorkomt. Er is gekozen voor een randomselectie, waarbij deze afdelingen slechts marginaal vertegenwoordigd zijn, om een idee te krijgen van de haalbaarheid van betrouwbare uitspraken over de prevalentie van LVB onder de brede populatie van de penitentiaire inrichtingen.

Voor deze dossieranalyse is in eerste instantie de hele verslaglegging beschikbaar in TULP-Selectie doorzocht. Na bestudering van een aantal dossiers is besloten om steeds het meest recente selectieadvies in te zien en het meest recente D&R-plan. Het viel op dat van het meest recente selectieadvies vaak van een flink aantal jaren terug is. Wanneer het meest recente D&R-plan niet of nauwelijks ingevuld was is verder teruggekeken. Vaak waren dan echter eerdere D&R-plannen ook slecht ingevuld. Tijdens de analyse viel in algemene zin op dat er grote verschillen waren in de mate van uitgebreidheid waarmee gerapporteerd werd.

Vermelding IQ/LVB

Er wordt zoals eerder gezegd niet standaard een IQ-test afgenomen of op LVB gescreend in de PI's. In het selectieadvies en het D&R-plan werd in negen van de 60 dossiers aangegeven dat er sprake was van (een vermoeden van) een LVB of een laag IQ. Hierbij werd doorgaans niet vermeld waarop de diagnose of het vermoeden gebaseerd was. Soms stond erbij dat de informatie uit het intakegesprek naar voren was gekomen en in één geval was dit naar voren gekomen door een casemanager. Eén keer werd vermeld dat de SCIL is afgenomen.

De geïnterviewde medewerkers herkenden dat LVB niet stelselmatig wordt vastgelegd. Verschillende medewerkers gaven aan voorzichtig te zijn met het vastleggen van een vermoeden van LVB omdat dit een eigen leven kan gaan leiden. Er bestaat ook twijfel of dit mag volgens de privacyregels. Een instellingspsycholoog verwachtte dat wanneer er een vermoeden van LVB gerapporteerd wordt, hier een SCIL-afname aan ten grondslag lag. Twee casemanagers gaven echter aan een vermoeden van LVB op andere gronden wel te vermelden, soms zonder onderbouwing. Soms leidt dit tot een verzoek om verder onderzoek, maar lang niet altijd.

School/werk

Op voorhand werd aangegeven dat onderwijsniveau en schoolloopbaan vaak niet bekend zouden zijn. Gesteld werd dat dit maar zeer ten dele van belang was voor het functioneren in de PI en dat van de gedetineerde zelf afhankelijk is of deze bijvoorbeeld aangeeft dat hij speciaal onderwijs heeft gevolgd. Ook met betrekking tot arbeidsverleden is men afhankelijk van de informatie die de gedetineerde zelf verstrekt. Het is maar de vraag hoe betrouwbaar dit is. Wel kan het zo zijn dat er informatie naar voren komt over het functioneren van de gedetineerde bij onderwijs en arbeid in de PI.

De dossieranalyse bevestigde dat schoolniveau en arbeidsverleden niet stelselmatig worden uitgevraagd. In veel dossiers was er wel informatie over terug te vinden. Als er iets over gezegd werd stond dit meestal in het selectieadvies, soms in het D&R-plan en soms in het nazorgtraject. Bij ongeveer de helft van de bekeken dossiers wordt er iets gezegd over het schoolniveau. In de meeste gevallen heeft de persoon lager onderwijs gevolgd, meestal met een vervolgopleiding (er wordt zelden iets gezegd over het niveau van de vervolgopleiding) en een enkeling heeft het HBO afgerond. Ook over het arbeidsverleden en het functioneren op de werkvloer in de PI is in ruim de helft van de dossiers wel informatie terug te vinden. Een enkele keer wordt er gesproken van een Wajong-uitkering. Wanneer het gaat over

het functioneren op de werkvloer gaf dit eerder een beeld van de motivatie en houding van de gedetineerde dan van zijn mogelijkheden. Door de geïnterviewde medewerkers werd bevestigd dat de informatie niet volledig is. Daarbij werd gesteld dat een groot deel van de gedetineerden alleen basisschool heeft maar dat dit geen indicatie is voor een LVB. De werkzaamheden in de werkzaal zijn over het algemeen dusdanig simpel dat “een kind van 12 het zou kunnen doen”, zodat ook dit geen beeld geeft van het ‘kunnen’ van de gedetineerde. Een van de instellingspsychologen vermoedde dat er bij de intake wel standaard gevraagd werd naar opleiding, maar zette ook vraagtekens bij de betrouwbaarheid van de informatie die dat oplevert.

Hulpverlening

In de dossiers werd niet vaak aangegeven of er sprake was van hulpverlening. In minder dan de helft van de dossiers werd iets over de actuele hulpverlening vermeld, in nog minder dossiers werd iets over hulpverleningscontacten in het verleden gezegd. De huidige hulpverlening was divers: reclassering, klinische behandelingen, nazorg, verplichte ambulante zorg en andere vormen van hulpverlening. In één van de 60 dossiers was sprake van hulpverlening in verband met een LVB. In de andere dossiers waarbij hulpverlening werd genoemd werden soms wel instellingen genoemd, maar die richten zich niet specifiek op de LVB-doelgroep.

Eén van de geïnterviewde casemanagers vertelde dat het een taak van de gemeente is om hulpverlening in te vullen in DPAN. Hier is in dit onderzoek niet naar gekeken. De betreffende casemanager gaf echter ook aan dat dit doorgaans niet zorgvuldig wordt gedaan. Geïnterviewde medewerkers gaven aan de indruk te hebben dat casemanagers ook niet uitgebreid doorvragen bij de gedetineerde op hulpverlening. Dit wordt mede geweten aan de diverse systemen waar men in moeten werken en aan een te grote caseload. Het staat niet centraal. Verder speelt privacy hier een rol. Geopperd werd dat bij de intake van de medische dienst meer informatie op dit gebied wordt vastgelegd, maar dat men ook daar afhankelijk is van wat de gedetineerden willen delen.

Adaptief vermogen

Op voorhand werd benoemd dat het adaptief vermogen op een aantal manieren in de dossiers naar voren kan komen. Het gedrag wordt meestal beschreven door de mentor. In het kader van DBT kan bijvoorbeeld worden benoemd dat iemand zich niet aan regels kan houden. Ook in het contact met personeel kunnen adaptieve vaardigheden naar voren komen.

In de bestudeerde dossiers werden conceptuele vaardigheden (klok lezen en kunnen lezen en schrijven) zelden vermeld. Bij praktische vaardigheden werden voornamelijk de vaardigheid “met financiën omgaan” (vooral uit D&R-plan) en “zelfverzorging” (voornamelijk uit het selectieadvies) goed bijgehouden. Bij financiën ging het voornamelijk om de vraag of de persoon een schuld heeft of een uitkering. Bij zelfverzorging werd gelet op de uiterlijke verzorging en de verzorging van de cel. In de meeste gevallen werd dit positief beschreven. Sociale vaardigheden werden zelden beschreven. Of de persoon goed de regels opvolgt werd wel goed bijgehouden. Dit werd ook meestal in de positieve zin beschreven. Sociale vaardigheden kwamen vooral aan bod in de zin dat beschreven werd of de gedetineerde op een goede manier omgaat met het personeel, vriendelijk is in het contact en of hij/zij op zichzelf is. Dit beeld wordt herkend door alle geïnterviewde medewerkers. Zij wijten de beperkingen in de verslaglegging aan de caseload, maar ook aan de context waarbij er soms weinig interactie is tussen de gedetineerde en de PIW'er en de gedetineerde ook maar beperkt mogelijkheden heeft om zelfstandig functioneren te laten zien. Daarbij vergt juist rapporteren in bijvoorbeeld een D&R-plan volgens een van de informanten

vaardigheden van het personeel die men nog niet altijd voldoende beheerst. Zelfverzorging, omgaan met geld en het opvolgen van regels worden gezien als enkele klassieke interesses binnen justitie. Al met al stellen de medewerkers dat het dossier geen compleet beeld geeft van het functioneren van de gedetineerde.

Thuisituatie

De thuisituatie werd in de meeste dossiers beschreven. Dit ging dan voornamelijk over de land van herkomst van de persoon in kwestie, zijn huidige woonsituatie en het contact met familie. Deze informatie kwam negen van de tien keer uit het selectieadvies. Ook bij de intake wordt deze informatie doorgaans besproken volgens de medewerkers. De informatie is wel beperkt en geeft eigenlijk geen indicatie met betrekking tot het functioneren van de gedetineerde.

B8.3 Overwegingen

Prevalentie

Al met al kan worden geconstateerd dat op dit moment in het gevangeniswezen niet stelselmatig wordt gesignaleerd en geregistreerd of bij gedetineerden sprake is van een LVB. Herhaaldelijk werd aangegeven dat men vermoedt dat een groot deel van de gedetineerden met een LVB niet als zodanig herkend wordt. Een IQ-score werd in vrijwel geen van de bestudeerde dossiers genoemd. Wanneer een LVB wel wordt gesignaleerd wordt deze niet op een vaste plek geregistreerd, en is ook lang niet altijd duidelijk waar deze duiding op gebaseerd is. Het is dan ook niet mogelijk om op een eenvoudige, betrouwbare wijze te komen tot een inschatting van de prevalentie van LVB in het gevangeniswezen. Informatie over andere kenmerken van de gedetineerden is wel in de dossiers terug te vinden, maar ook deze informatie is doorgaans niet op een standaard wijze vastgelegd en biedt te weinig zich op het functioneren van de gedetineerde om een bijdrage te kunnen leveren aan het inschatten van de prevalentie van LVB in het gevangeniswezen.

Specifieke groepen

Door de geïnterviewde medewerkers werd wel een aantal keer genoemd dat er meer informatie beschikbaar is naarmate iemand langer binnen zit; men heeft dan immers de tijd de gedetineerde te leren kennen. Naarmate de invrijheidstelling dichterbij komt zal bovendien beter gekeken worden wat iemand kan en waar iemand heen moet, en is er misschien meer ruimte voor nader onderzoek. Ook op de bijzondere afdelingen (ISD, EZV, PPC) is de kans dat een LVB bekend is groter. Het zou dan ook kunnen zijn dat de mogelijkheden om te komen tot een betrouwbare schatting van de prevalentie van LVB bij sommige subpopulaties groter zijn. Ook daar zijn de registratiesystemen echter niet voor ingericht.

Ontwikkelingen

In één van de interviews werd aangegeven dat er op dit moment binnen het gevangeniswezen sprake is van een kwaliteitsslag. Daarbij is er sprake van een ontwikkeling van beheersmatig werken naar een toegenomen aandacht voor re-integratie en recidivevermindering, en voor het belang van de onderliggende problematiek. In deze context krijgt het personeel bijvoorbeeld bijscholing op het gebied van motiverende bejegening en is LVB als onderwerp meer op de kaart komen te staan. Er wordt in deze context ook anders geregistreerd: naast aandacht voor inspecties en aantallen incidenten is er nu meer aandacht voor het gedrag van de gedetineerden.

Met de invoering van DBT (Dagprogramma, Beveiliging en Toezicht op maat), waarbij aan gedrag een kleur wordt gegeven die bepaalt welke privileges men krijgt, lijkt het van toenemend belang dat een beperking wordt herkend. Onder andere bij de ISS-procedure kan dit leiden tot een toegenomen aandacht voor LVB. In sommige PI's wordt gescreend op LVB. Dit lijkt zich echter vooralsnog te beperken tot pilots of enkele incidentele afnames binnen een PI. Zo vertelde een van de medewerkers dat tijdens een pilot alle gedetineerden waren gescreend met de SCIL. In een periode van een aantal maanden werden 88 SCILs afgenomen en 43 hiervan hadden een vermoedelijke LVB. Nu de pilot voorbij is, wordt de SCIL nog wel gebruikt maar vanwege tijdgebrek niet meer bij iedereen.

Eén van de instellingspsychologen stelde dat bij hen veel aan bijscholing werd gedaan, maar dat er weinig wordt gedaan aan het implementeren en bijhouden van hetgeen de mensen allemaal geleerd hebben. Een ander stelde dat er eigenlijk te weinig personeel is om iets met deze kennis te doen. Een casemanager vond de hoeveelheid bijscholing beperkt. Wel is er steeds meer oog voor de samenwerking met partijen buiten de PI, waaronder de gespecialiseerde zorg voor mensen met een LVB, hetgeen het makkelijker maakt te overleggen over de gesignaleerde LVB-problematiek.

B9. FORENSISCHE ZORG - TBS

B9.1 Voorafgaand aan het dossieronderzoek

Verschillende instellingen

Forensische zorg is zorg die onderdeel is van een (voorwaardelijke) straf of maatregel opgelegd aan iemand met een psychisch/psychiatrische stoornis of verstandelijke beperking die een strafbaar feit heeft gepleegd. Forensische zorg kan worden opgelegd aan verdachten, veroordeelden, gedetineerden (inclusief preventief gehechten) en aan personen met een tbs-maatregel. Dit hoofdstuk richt zich op de forensische zorg in een forensisch psychiatrisch centrum (fpc) of een forensisch psychiatrische kliniek (fpk). Het gaat hier om mensen aan wie tbs met dwangverpleging is opgelegd. Er is één rijksinstelling en diverse particuliere instellingen. Om een zo breed mogelijk beeld te krijgen was het streven de rijksinstelling en een particuliere instelling te benaderen voor het onderzoek. Toen dit niet lukte zijn twee particuliere instellingen benaderd: FPC Van der Hoeven Kliniek en FPC Pompestichting. FPK De Beuken (Hoeve Boschoord) is bewust niet benaderd voor het onderzoek. Hoeve Boschoord is gericht op mensen met een LVB, en prevalentieonderzoek is daar dus niet relevant.

Patiënten met LVB

Mensen met een LVB blijven doorgaans in de kliniek waarin zij in eerste instantie zijn opgenomen. Hoeve Boschoord komt in beeld als patiënten een IQ hebben onder de 70: als het IQ echt laag is, dan kunnen de patiënten niet in de reguliere klinieken worden opgevangen. Naast Hoeve Boschoord is er een aantal klinieken met een LVB-afdeling. In de reguliere klinieken zijn flink wat patiënten met een IQ score tussen de 70 en 85. Soms komt het voor dat de medewerkers er na een tijdje achter komen dat een persoon beter naar bijvoorbeeld Hoeve Boschoord kan gaan. Er wordt dan geprobeerd een plek te geven die past bij het cognitief functioneren.

Enkele systemen

Op plaatsingsniveau wordt geregistreerd in het systeem MITS. MITS wordt gebruikt om te kijken waar iemand met een opgelegde tbs-maatregel het beste geplaatst kan worden (eventueel na detentie). Hiervoor zijn met name praktische dingen van belang. Bijvoorbeeld waar iemand vandaan komt, zodat hij (zonder contra-indicaties) niet te ver van zijn woonplaats wordt geplaatst. Beide bij het onderzoek betrokken fpc's maken intern gebruik van een elektronisch patiënten dossier (EPD). Dit is niet in beide gevallen hetzelfde systeem (de ene kliniek gebruikt Ezis, de andere User) maar heeft wel in beide klinieken dezelfde functie: hierin komt alle patiëntgebonden informatie te staan. De assessment en zorgprogramma's zijn hierin heel expliciet en uitgebreid beschreven: hierin staat wie wat wanneer doet, en welke conclusie getrokken wordt met welk gevolg.

Papieren dossiers

Naast het EPD zijn er in ieder geval in een van de twee fpc's ook nog papieren dossiers. Alleen de eigen onderzoeksverslagen zijn digitaal in het EPD te vinden. Patiënten komen soms binnen met een lange geschiedenis of na eerdere opnames in andere klinieken. Medewerkers krijgen dan informatie over de patiënt toegestuurd. Meestal betreft dit niet de hele onderzoeksverslagen maar bijvoorbeeld een samenvatting, een behandelplan of het laatste verlengingsadvies. Hierin staan ook bijvoorbeeld de DSM-classificaties. Deze informatie wordt niet zonder meer overgenomen in het betreffende vakje van het EPD, dit gebeurt pas als de medewerkers zich aansluiten bij de eerder gestelde diagnose. Ook worden niet alle documenten ingescand.

Assessment procedure

Door een van de informanten wordt beschreven dat in hun kliniek gebruik wordt gemaakt van een uitgebreid assessment proces, waarin alle stappen precies staan omschreven. De capaciteitsbepaling van de patiënt is hier een belangrijk onderdeel in. Bij alle patiënten wordt kort na binnenkomst geïnventariseerd of er nog een intelligentiebepaling moet worden gedaan. Gekeken wordt of er al een WAIS is afgenomen in een andere instelling, hoe recent deze is en wat de kwaliteit hiervan is. Ook wordt gezien of het nodig is om een andere test, zoals de SOM, te doen. In principe kan geen enkele patiënt kan zich onttrekken hieraan. Wel komt het voor dat in verband met een psychose of verslaving het capaciteitsonderzoek uitgesteld wordt. Dit betekent dat er doorgaans binnen een jaar van alle patiënten een capaciteitsbepaling is. Bij de andere kliniek wordt aangegeven dat er de afgelopen jaren minder aan de hand van een vaste richtlijn (volgorde, tijd en persoon) wordt gewerkt. Onder andere als gevolg van schaarser wordende middelen wordt er wat gericht gewerkt. Men is er wat terughoudender geworden in het zelf doen van onderzoek en er wordt meer gebruik gemaakt van beschikbare informatie. Er is dus nu meer variatie dan in het verleden. Er zal desalniettemin ook in deze kliniek wel altijd een capaciteitsbepaling plaatsvinden.

Geaggregeerde gegevens

Bij beide klinieken biedt het gebruikte registratiesysteem geen mogelijkheid tot het uitdraaien van geaggregeerde IQ-gegevens. Informatie over het IQ wordt wel stelselmatig geregistreerd maar zal handmatig uit de klinische dossiers gehaald moeten worden. Dit is omkleed met strikte privacy regels: zo zal er voor onderzoek door een externe partij bijvoorbeeld toestemming aan de patiënten moeten worden gevraagd. De beide klinieken geven aan dat op die manier desgewenst het IQ van alle patiënten kan worden geleverd. Het onderzoeksverslag met de IQ-score hangt als een document in het dossier. Je zult dus per patiënt zijn of haar documentenarchief in moeten op zoek naar het onderzoek voor het IQ.

Desalniettemin zijn er wel een paar mogelijkheden om op een eenvoudiger wijze een beeld te krijgen van de cognitieve vermogens van de tbs-populatie. In de MITS wordt wel geregistreerd of iemand een IQ boven of onder de 80 heeft. Het exacte IQ wordt niet genoteerd, alleen of iemand boven of onder de IQ-grens van 80 zit. Deze gegevens worden gebruikt om te bepalen op welke afdeling iemand het best geplaatst kan worden. Hiervan kan een uitdraai op peildatum gemaakt worden.

Zoals gezegd staan in het EPD van de Van der Hoeven Kliniek niet de IQ-scores, maar wel de DSM-classificaties. Ook deze kunnen middels een query uitgedraaid worden. Dit zou redelijk betrouwbaar moeten zijn: als er sprake is van zwakbegaafdheid (IQ 70-85) of lager is er altijd een DSM-classificatie, buiten de foutenmarge en menselijke fouten. Tenslotte bleek er bij de Van der Hoeven Kliniek nog een schaduwadministratie met IQ-scores te bestaan. In de Van der Hoeven Kliniek worden vanouds de intelligentieonderzoeken uitgevoerd door de afdeling onderwijs. Zij hebben een Excelsheet van alle patiënten die afgelopen jaren bij hun binnen zijn geweest waarbij een WAIS, KAIT of GIT is afgenomen. Dit geeft een beeld van de uitkomst van zelf-afgenomen IQ-testen, maar bleek door dubbelingen in het bestand niet eenvoudig tot betrouwbare prevalentiecijfers om te zetten te zijn.

B9.2 Bevindingen dossieronderzoek

Voor dit onderzoek zijn 15 dossiers van de Van der Hoeven Kliniek bestudeerd. Het oorspronkelijke voornemen was om 20 dossier te bestuderen. De dossiers waren echter erg omvangrijk, dus dit bleek niet haalbaar binnen de beschikbare tijd. Bijkomend probleem was dat de dossiers niet ingezien mocht-

ten worden door externe onderzoekers. De dossiers zijn daarom uitgebreid gescoord door een medewerker van de kliniek die zo een gedetailleerd, geanonimiseerd Excelbestand voor de onderzoekers samenstelde. De bestudeerde dossiers waren 15 random dossiers van de huidige populatie.

IQ/LVB

Op voorhand werd al aangegeven dat in principe bij elke patiënt een capaciteitsbepaling wordt gedaan. In principe wordt er door de kliniek zelf getest tenzij met de beschikking heeft over bestaande, recente, intelligentiegegevens van testen die goed beoordeeld zijn. Er is vaak ook een beoordeling op het neurocognitieve deel. Voorwaarde is wel dat iemand testbaar moet zijn. Het kan ook zijn dat iemand binnenkomt met een WAIS die prima gedaan is maar dat in de loop van de behandeling toch twijfels zijn over de test, bijvoorbeeld door de culturele achtergrond. Dan wordt er via een ander instrument geprobeerd meer zicht te krijgen, vaak via de SON.

De dossieranalyse bevestigt dat er van het merendeel van de patiënten een IQ-score bekend is: in 10 dossiers was een TIQ te vinden, meestal ook een VIQ/PIQ. Deze scores waren vrijwel altijd op basis van de WAIS, en de tests waren meestal uitgevoerd door de kliniek zelf. Een keer was er informatie van een andere kliniek, twee keer van een pro Justitia rapportage. Regelmatig bevatte het dossier informatie over de betrouwbaarheid van de score. In vier dossiers stond geen IQ-score maar een professionele inschatting van de capaciteiten. Eén patiënt wilde niet meewerken, bij een andere stond de test nog gepland, bij een derde was afname niet mogelijk door een combinatie van psychotische problematiek en een andere culturele achtergrond. In één dossier werd helemaal niets gezegd over het IQ. In totaal was van zes patiënten bekend dat zij een IQ lager dan 85 hadden, waarbij er in drie gevallen kanttekeningen geplaatst worden bij de gevonden IQ-score (nl. vermoeden van onderpresteren, cognitief verlies als gevolg van psychiatrische problematiek, en een disharmonisch profiel).

Een uitdraai uit MITS laat zien dat er grote verschillen zijn tussen de klinieken (tabel B9.1). Het percentage onbekend is steeds laag, hetgeen suggereert dat er slechts weinig patiënten zijn waarvan geen IQ-score bekend is. Dit komt niet overeen met het beeld dat rijst uit de dossieranalyse en ook uit het Excelbestand dat wordt bijgehouden door de onderwijsafdeling: die suggereren een groter aantal zaken waarin geen IQ-test kan worden afgenomen door gebrek aan medewerking, taal/cultuurproblemen of psychiatrische problematiek.

Tabel B9.1: IQ-verdeling per kliniek zoals geregistreerd in MITS (uitdraai op peildatum)

	Intra- en transmurale bezetting per 30-9-2015							Intra- en transmurale bezetting per 30-9-2016						
Kliniek	< 80		>= 80		Onbekend		N	< 80		>= 80		Onbekend		Totaal
FPC de Kijvelanden	28	20%	112	80%	0	0%	140	31	22%	108	78%	0	0%	139
FPC de Oostvaarderskliniek	4	3%	150	96%	2	1%	156	4	3%	130	96%	1	1%	135
FPC de Rooyse Wissel	76	40%	111	59%	1	1%	188	76	42%	103	57%	1	1%	180
FPC De Woenselse Poort	28	41%	39	57%	2	3%	69	22	39%	33	59%	1	2%	56
FPC Dr. S. van Mesdag	60	24%	186	76%	0	0%	246	56	24%	180	76%	0	0%	236
FPC GGZ Drenthe	0	0%	13	100%	0	0%	13	0	0%	10	100%	0	0%	10
FPC Hoeve Boschoord	88	82%	18	17%	1	1%	107	86	83%	17	16%	1	1%	104
FPC Inforsa	3	10%	27	90%	0	0%	30	3	12%	23	88%	0	0%	26
FPC Pompestichting	35	12%	249	88%	0	0%	284	31	12%	234	88%	1	0%	266
FPC Veldzicht	12	28%	31	72%	0	0%	43	9	23%	30	77%	0	0%	39
Van der Hoeven kliniek	7	4%	173	95%	2	1%	182	13	7%	168	92%	2	1%	183
Eindtotaal	341	23%	1109	76%	8	1%	1458	331	24%	1036	75%	7	1%	1374

In de onderzochte kliniek kunnen de DSM-kwalificaties uit het EPD op geaggregeerd niveau uitgedraaid worden. Het is echter de vraag in hoeverre dit een accuraat beeld van de prevalentie zou ge-

ven, aangezien op dit moment verschillende manieren van zoeken in beschikbare gegevens met betrekking tot intellectueel functioneren (DSM classificaties, SAPROF-item betreffende IQ, werkdocument over IQ scores van de patiënten) verschillende uitkomsten laten zien. Hoewel er verschil zit tussen deze data, wijken deze percentages (ruim 20%) wel wezenlijk af van het in MITS gevonden percentage (4 tot 7 %). De informanten suggereerden diverse verklaringen.

De MITS registratie is gebaseerd op gegevens die bij aanmelding beschikbaar zijn en worden doorgaans niet geactualiseerd. Dit gebeurt in het EPD wel ten bate van de behandeling. Maar ook de EPD-gegevens zou de men graag verder checken op betrouwbaarheid, bijvoorbeeld door het aantal patiënten dat een score 0 heeft op item 1 van de SAPROF (een item over de mate van intelligentie) naast de DSM-classificatie te leggen om zo te checken op eventuele 'missings'. Ook zou op geaggregeerd niveau onder de loep genomen kunnen worden hoe actueel de IQ-metingen nog zijn, en dus of de laatste meting niet al te lang geleden heeft plaats heeft gevonden om een relevant klinisch beeld te geven. Deze check wordt overigens op individueel niveau al wel gedaan maar de registratie vindt dan met name tekstueel plaats; in dat licht zou het interessant zijn te bezien hoe een aangepaste score zijn weg vindt in de diverse registratiesystemen. Een mogelijk verouderde IQ-meting zal voornamelijk een rol spelen bij patiënten die al lang in behandeling zijn aangezien IQ bepaling vast onderdeel uitmaakt van de beginfase van de behandeling en voor de meeste patiënten dus niet verouderd zal zijn.

Om de verschillen met en tussen de andere klinieken te duiden, zou volgens de informanten goed gekeken moeten worden naar de gehanteerde definities en registratiemethoden (zowel in MITS als in andere registratie systemen). Ook zijn er kwalitatieve vraagstukken die in gezamenlijkheid besproken zouden moeten worden, zoals bijvoorbeeld het vermoeden dat een diagnose, teneinde stigmatisering te voorkomen, ook wel eens niet gegeven wordt (om de samenwerkingsrelatie met de patiënt en de mogelijkheden voor de toekomst op het gebied van bijvoorbeeld werk of opleiding niet onnodig te schaden). Of dat er mogelijk sprake zou kunnen zijn van over- of onder registratie door gebrek aan kennis of om andere redenen. Een blik in elkaars keuken is hierbij onontbeerlijk. Ondanks het ogenschijnlijk vrij breed uitgevoerde IQ-onderzoek binnen de FPC's blijkt het concluderend nog niet eenvoudig om tot een prevalentieschatting te komen puur op basis van IQ. In de dagelijkse behandelpraktijk wordt de behandeling en bejegening op meer andere relevante factoren afgestemd dan op IQ alleen. Het is dan ook geen verrassing dat dit op geaggregeerd niveau moeilijker eenduidig op te roepen is.

School/werk

Op voorhand werd aangegeven dat er geen enkele patiënt is waarvan er niet een hele uitgebreide beschrijving is van de schoolse- en werkgeschiedenis, zowel in de zin van risico's als veilige omstandigheden. Zo doet bij de Van der Hoeven Kliniek de afdeling onderwijs altijd een intake waarbij de schoolloopbaan wordt uitgevraagd. Dit geldt ook voor de werkplaatsen. Daarbij is er ook een intake en wordt er gevraagd naar het arbeidsverleden. Uit de rapportage kan er een aardig beeld worden gestedilleerd van zowel schoolloopbaan als arbeidsverleden. Daarvoor moet men echter wel echt de stukken induiken, er is geen consistent format.

In de bestudeerde dossiers werd niet alleen het schoolverloop maar ook het functioneren op school doorgaans uitgebreid beschreven. Slechts één keer werd hier niets over gezegd. In vijf dossiers werd gesproken over speciaal onderwijs; in drie gevallen werd duidelijk dat het hier ging over ZMOK-onderwijs en dat de patiënt in kwestie geen LVB had. Opvallend was dat de schoolloopbaan van de meeste

patiënten met een LVB niet wezenlijk verschilde van de schoolloopbaan van de meeste anderen: in bijna alle dossiers waren er veel opleidingen begonnen maar waren er weinig afgemaakt. Noemenswaardig is ook de patiënt die ooit was begonnen met twee jaar gymnasium, maar nu functioneerde op zwakbegaafd niveau.

Het arbeidsverleden werd in vrijwel alle dossiers beschreven. Diverse eerdere betrekkingen worden genoemd, waarbij zowel werkzaamheden als werkgevers worden weergegeven. Ook hier is weer opvallend dat de beschrijvingen van patiënten met een LVB niet wezenlijk afwijken van die zonder LVB. Ook de patiënten met een LVB hebben op één na allemaal betaald werk gehad. Een enkele keer wordt iets vermeld over het functioneren in de arbeid, bijvoorbeeld dat de patiënt niet in staat leek werk voor langere tijd vast te houden. Meer informatie is bekend over het functioneren op de werkplaatsen binnen de kliniek. Hierbij geldt echter, zoals een informant stelde, dat het moeilijk is om het functioneren goed te beoordelen in een context waarin zoveel hulpmiddelen zijn aangebracht. Bovendien is uit de beschrijvingen duidelijk dat verminderd functioneren vaak (ook) samenhangt met de psychiatrische problematiek.

Door een van de geïnterviewde medewerkers werd aangegeven dat de variabele schoolniveau mogelijk nog wel consequent uit de dossiers gehaald kan worden. Dit werd niet bevestigd tijdens dit onderzoek. De vraag is ook of dit wat op zou leveren: uit de bevindingen van de dossiers blijkt al dat schoolniveau en -loopbaan in deze groep weinig voorspellende waarde hebben voor de capaciteiten van de patiënt. Bovendien, zo wordt door de informant gewaarschuwd, gaat het dan om een variabele waarbij patiënten zelf met een kruisje hebben moeten aangeven wat hun hoogst genoten opleiding is, en is niet duidelijk wat de betrouwbaarheid hiervan is.

Hulpverlening

Eerdere hulpverlening wordt bij deze doelgroep uitgebreid beschreven: in vrijwel alle dossiers werden diverse hulpverleningsinstanties genoemd. In geen van de dossiers betrof het gespecialiseerde hulpverlening gericht op mensen met een beperking. Kijken naar de huidige hulpverlening biedt bij deze populatie weinig inzicht: die is voor alle dossiers tbs met dwangverpleging.

Adaptief vermogen

Op voorhand werd aangegeven dat er voor nagenoeg alle patiënten een uitgebreide voorgeschiedenis aanwezig is, die door een speciale afdeling wordt gemaakt op basis het strafdossier. Hiermee wordt een beeld verkregen van het functioneren voor binnenkomst in de kliniek. Deze interne service staat wegens opnamedruk en krappere wordende middelen wel onder druk, dus voor patiënten die wat korter geleden zijn opgenomen wordt dit niet meer altijd gedaan. Door de informant werd gesteld dat het adaptief vermogen het beste wordt beschreven in de kern problematiek, één van de onderdelen van het behandelplan. Dit is een combinatie van beschrijvende diagnose en een soort korte samenvatting van iemands levensloop. Daarmee heb je een goed zicht op het adaptief vermogen op basis van informatie over de jaren voor het delict. Met name de sociale redzaamheid is hier goed uit te halen, het praktische vermogen is naar verwachting minder goed uit de dossiers te halen. Het wordt wel geobserveerd binnen de kliniek: onderhoudt iemand zichzelf, doucht iemand? Er zijn weinig aspecten die op een standaard wijze worden geregistreerd. Daarbij stelt een informant dat het vaststellen van adaptief vermogen in de klinisch context een extra uitdaging is, omdat de door de staf aangebrachte 'prothesen' een gebrek aan vaardigheden vaak zullen verhullen.

De dossieranalyse bevestigt het beeld dat er over diverse aspecten van het adaptief vermogen informatie wordt geregistreerd. Over de conceptuele vaardigheden was echter niets in de dossiers te vinden. Van de praktische vaardigheden kreeg het omgaan met geld nog relatief veel aandacht: bij sommigen werd geschreven over schulden, bij een enkeling werd beschreven dat de financiën goed op orde zijn. Zelfverzorging werd wel in veel dossiers genoemd maar zeer summier. De sociale vaardigheden werden inderdaad zeer uitgebreid beschreven. Het ging dan met name over de benodigde aansturing, het probleemoplossend vermogen, het geweten, het nakomen van afspraken en het onderhouden van relaties. Al met al biedt deze informatie een breed beeld van het functioneren van de patiënt. In combinatie met de IQ-gegevens schept dit een duidelijk beeld van de problematiek, hoewel het functioneren op punten ook sterke overeenkomsten vertoont met dat van patiënten zonder laag IQ.

Thuisituatie

Alle dossiers bevatten een vrij uitgebreide beschrijving van de thuisituatie werd beschreven, en dan met name het (problematische) verleden: problemen tussen ouders, affectieve verwaarlozing, misbruik, problemen met broers en zussen, psychiatrische problematiek van de ouders, sterfgevallen binnen het gezin, adoptieproblematiek, en de impact van gedragsproblemen van de patiënt op het gezin. Huidig contact met familieleden kwam minder vaak naar voren in de bestudeerde dossiers. Wanneer opleiding of bezigheden van de ouders al werden benoemd, ging het in het merendeel van de gevallen juist om (hoog)geschoold werk. In geen van de bestudeerde dossiers leverde informatie over de thuisituatie een indicatie op voor een LVB.

B9.3 Overwegingen

Prevalentie

Het beeld dat ontstaat is dat men binnen de forensisch psychiatrische centra doorgaans goed weet wat de capaciteiten van de patiënten zijn. In het merendeel van de bestudeerde dossiers stond een IQ-score, hetgeen overeenstemt met wat de klinieken ons op voorhand vertelden. In beginsel wordt in beide klinieken altijd IQ-onderzoek gedaan, mits de patiënt meewerkt en hiertoe in staat is. Als er recent betrouwbaar onderzoek gedaan is, is een eigen onderzoek niet nodig. Wanneer er geen IQ-score in het dossier stond, was er meestal wel een professioneel oordeel met betrekking tot het functioneren. Ook op de andere gebieden is veel informatie terug te vinden in de dossiers. Het adaptief vermogen wordt niet expliciet vermeld, maar de dossiers geven hier wel een indruk van. Ondanks de volledige data-verzameling binnen de fpc's blijken er toch diverse complicaties te zijn wanneer men wil komen tot een prevalentieschatting.

Mogelijkheden voor het leveren van geaggregeerde data

Hoewel het IQ en het niveau van functioneren doorgaans wel bekend is, is dit niet gemakkelijk op te vragen. Het lijkt erop dat dit niet moeilijk te realiseren moet zijn om dit zodanig te registreren dat een uitdraai wel mogelijk is. Waar nu een DSM-classificatie stelselmatig wordt vastgelegd, kan ook een IQ-score worden geregistreerd. Dit zou ook een deel van de impact van vermoedelijk uiteenlopende definities kunnen wegnemen. Tegelijkertijd zal dit niet een sluitend totaalbeeld opleveren: een deel van de populatie zal uiteindelijk toch niet getest kunnen worden of medewerking weigeren waardoor de uitslag minder betrouwbaar wordt. In de dossiers wordt wel aangegeven wanneer er problemen met de betrouwbaarheid van het intelligentieonderzoek zijn (bijvoorbeeld door medicatie of gebrek aan motivatie). Ook dit zou in de registratie meegenomen kunnen worden. De grote hoeveelheid informatie over het functioneren van de patiënt is minder gemakkelijk te vangen in een score. Binnen een van de klinieken

hebben de medewerkers nu een aantal keer de sociale adaptatie schaal gebruikt, die ze binnenkort stelselmatig gaan toepassen. Wellicht dat dit hieraan iets kan bijdragen.

Generaliseerbaarheid

Hoewel er verschillen zijn tussen de beide klinieken is de veronderstelling gerechtvaardigd dat elke FPC of FPK kijkt naar intelligentie. Doorgaans zal men de WAIS afnemen. Er kan wel verschil zijn in hoe dit gebeurt. Het zijn langdurige intensieve behandelingen, dus meestal wordt er uitgebreid aandacht besteed aan diagnostiek, op as 1 en as 2, cognitief functioneren. Ook zal men zich overal een beeld vormen van schoolniveau en -verloop en arbeidsvaardigheden. In hoeverre andere klinieken wel of niet geaggregeerde data kunnen uitdraaien is niet bekend.

Ontwikkelingen

Vanuit de Van der Hoeven Kliniek wordt aangegeven dat de medewerkers in de toekomst wel de IQ-scores zouden willen terugzien in een vakje in de dossiers. Zij stellen dat hoewel de IQ-score natuurlijk niet het enige is wat ertoe doet, dit wel een goede indicatie is voor de beschrijving van de populatie. In de projecten De Lerende Praktijk en de Landelijke Databank Risicotaxatie tbs (www.efp.nl) wordt eveneens nagedacht over uniforme registratie van allerlei variabelen (waaronder IQ/LVB). Een (EPD) variabele voor IQ-score met een uniforme definitie (en met controle op accuraatheid en actualiteit) lijkt hierbij onmisbaar. Vanuit de Pompekliniek wordt aangegeven dat op dit moment het doel van registratie beperkt is; een afweging van kosten en baten zou moeten uitwijzen of het stelselmatig registreren van het IQ meerwaarde heeft. Op het gebied van de registratie gaat men de komende tijd wel kijken hoe men zich kan voorbereiden op de DSM-5. Daarnaast staan er veranderingen op stapel op het gebied van het moment van testen. Het is de bedoeling dat de Penitentiaire Psychiatrische Centra (PPC's) een deel van de cliënten van de Pompe kliniek pre-klinisch opvangen, om ook sneller geïnformeerd te worden. Een mogelijkheid is dat misschien het intelligentie onderzoek al in de PPC's plaats gaat vinden. Zo kan meteen worden bepaald of een patiënt naar Hoeve Boschoord gaat of naar een reguliere fpc. Voor de mogelijkheden voor het registreren van een LVB met het oog op een prevalentieschatting zal dit echter niet veel verschil maken.

B10. NEDERLANDS INSTITUUT VOOR FORENSISCHE PSYCHIATRIE EN PSYCHOLOGIE

B10.1 Voorafgaand aan het dossieronderzoek

Eén organisatie, verschillende taken

Een van de taken van het NIFP is het bemiddelen bij onderzoeken naar de persoonlijkheid van betrokkenen bij rechtszaken (zgn. pro Justitia rapportages). Dergelijke rapportages kunnen worden aangevraagd door een rechtbank of het Openbaar Ministerie, en worden uitgevoerd door onafhankelijke, forensisch opgeleide psychiaters en psychologen. Onderzoek kan ambulante of klinisch plaatsvinden; klinisch onderzoek vindt plaats in het Pieter Baan Centrum (PBC). Er wordt onderzoek gedaan naar zowel volwassenen als jeugdigen, in het kader van straf- en civiele rechtszaken. In 2015 werden er 226 klinische onderzoeken gedaan, 3138 ambulante onderzoeken bij volwassenen en 713 ambulante onderzoeken bij jeugd (Jaarbericht 2015). Daarnaast adviseren de rapporteurs over behandeltrajecten en verlofaanvragen in het kader van TBS en over de mogelijke toepassing van het jeugdstrafrecht onder het adolescentenstrafrecht. Voor het dossieronderzoek is er voor gekozen om zowel te kijken naar rapportages van het PBC, als naar ambulante zaken. Omdat volgens de informant de rapportage bij jeugd kan verschillen van die bij volwassenen of PBC is in de dossieranalyse binnen de ambulante onderzoeken dan ook een onderscheid gemaakt tussen jeugd en volwassenen.

Fysieke persoonsdossiers niet beschikbaar

De rapporteurs van de ambulante onderzoeken werken veelal als zelfstandige en krijgen opdracht van justitie om onderzoek te doen. Daarbij werkt het NIFP als bemiddelaar; het NIFP krijgt een opdracht vanuit justitie en zoekt daar een rapporteur bij. De rapporteurs krijgen vanuit de rechtbank een persoonsdossier aangeleverd. Dat bestaat meestal uit het proces verbaal en uit eventueel aanvullende stukken. Het NIFP voegt daar eventueel aanvullende stukken, bijvoorbeeld uit JD online, aan toe. Dat wordt toegestuurd naar de rapporteur, zodat die daarmee kan werken. Een van de geïnterviewde rapporteurs wees erop dat dit fysieke persoonsdossier met brondocumenten, aanvullende stukken en testresultaten een potentieel rijkere bron van informatie vormt dan de uiteindelijke pro Justitia rapportage, maar vaak niet in het bezit van het NIFP is. Het Pieter Baan Centrum, dat onderdeel vormt van het NIFP, heeft de persoonsdossiers in eigen beheer met een archief van alle ruwe materialen. De samenvatting van de bevindingen van de rapporteurs staat beschreven in de pro Justitia rapportages – hierin staan dus niet de ruwe gegevens van bijvoorbeeld de afgenomen intelligentietest, maar indien relevant bijvoorbeeld wel een IQ-score. Het is aan de rapporteur om te beslissen of dit voldoende informatie is of dat hij of zij het nodig vindt meer gedetailleerde informatie met betrekking tot het IQ in het rapport op te nemen.

Een registratiesysteem en een digitaal persoonsdossier

Er wordt bij het NIFP gebruik gemaakt van een combinatie van een registratiesysteem (FRISII) en een digitaal persoonsdossier (JDS). FRISII is een zogenaamd workflow-systeem en wordt met name gebruikt om het werkproces van de pro Justitia rapportage te volgen. Het geeft geen toegang tot de achterliggende stukken waar een pro Justitia rapportage op is gebaseerd. Er worden wel enkele persoonsvariabelen in opgenomen, maar op globaal en categorisch niveau. Zo is er de variabele 'functieniveau', met onder andere de categorieën 'Zwakbegaafdheid (IQ 71-84)' en 'Zwakzinnigheid (IQ <71)'. In FRISII kan worden teruggekeken tot het moment waarop men enkele jaren geleden is gaan digitaliseren. De uiteindelijke pro Justitia rapportage wordt opgeslagen in JD online. Als een zaak wordt afgesloten, dan blijft de informatie van de cliënt in JD online staan. Indien de cliënt in de tussentijd niet opnieuw in beeld

komt, wordt de pro Justitia rapportage volgens de informant van de medische administratie na 9 jaar automatisch verwijderd.

In theorie een uniforme werkwijze

Het NIFP bewaakt de kwaliteit, ontwikkelt instrumenten voor de rapportage en biedt opleidingen aan rapporteurs. Er zijn landelijke afspraken voor alle vijf ambulante NIFP-locaties en het Pieter Baan Centrum, die er in theorie voor zouden moeten zorgen dat er geen verschillen zijn in de aanwezigheid van gegevens van verdachten in FRISII: iedere NIFP-locatie dient op dezelfde wijze gegevens aan te leveren en deze te registreren in FRISII. In de praktijk weet men echter dat er wel verschillen zijn. Ook voor de pro Justitia rapportage zijn er afspraken over wat deze minimaal moet bevatten. Daarbij is het ook afhankelijk van de vraag van bijvoorbeeld de rechtbank welke informatie in het pro Justitia rapport komt te staan. Eén van de dingen die in ieder geval in het rapport moeten staan, is een DSM-diagnose. Die diagnose staat in ieder rapport op dezelfde plaats.

Onbetrouwbare registratie in FRISII

De registratie in FRISII wordt per locatie administratief door medische administraties ingevoerd. Om te kunnen registreren, zijn medische administraties onder andere afhankelijk van de gegevens die rapporteurs aanleveren wanneer zij een pro Justitia rapportage hebben afgerond. Door de informant van de medische administratie wordt aangegeven dat er verschillen zijn in het aanleveren en opvolgen van FRISII-formulieren en de registratie ervan. Sommige gegevens die in FRISII geregistreerd moeten worden (basale persoonsgegevens zoals naam, geboortedatum) kunnen met zekerheid geleverd worden; overige gegevens, zoals de door de pro Justitia vastgestelde DSM-IV diagnose of hulpverleningsgeschiedenis worden in de praktijk weinig aangeleverd en zodoende weinig geregistreerd. Ondanks de uniforme werkwijze is het systeem daarnaast onderhevig aan menselijke fouten: de rapporteur vult een FRISII-formulier in (op papier of digitaal) aan de hand van de rapportage, stuurt dit op naar de medische administratie van het NIFP waar de informatie wordt ingevoerd in het systeem. Wanneer de rapporteur het FRISII-formulier niet levert, wordt dit in de praktijk vaak niet opgevolgd. Hetzelfde geldt als de informatie op een ingediend formulier niet volledig is. Daarnaast komt het soms voor dat de ingevulde informatie niet in het systeem past. Zo dienen rapporteurs sinds de invoering van de DSM-5 in DSM-5 te diagnosticeren maar naar DSM-IV te converteren voor registratie; dit gebeurt in de praktijk echter niet altijd. In de praktijk ontbreken er dan ook vaak gegevens die wel in FRISII kunnen worden vastgelegd, zoals over het intelligentieniveau. Doordat dit voor het werkproces niet van groot belang is, wordt hier slecht op gestuurd. Voor betrouwbare data over de prevalentie van LVB moet men zich de informant van de medische registratie dan ook richten op de pro Justitia rapportages zelf.

Geaggregeerde data

Het is niet mogelijk om uit JD-Online geaggregeerde data uit de pro Justitia rapportages op te vragen. De informatie die iets kan zeggen over LVB staat verspreid door het rapport beschreven. In de pro Justitia rapportage staat naast de DSM-diagnose en IQ-gegevens op samenvattingsniveau (TIQ, VIQ, PIQ) ook informatie over het sociaal emotioneel functioneren en bijvoorbeeld over het milieuonderzoek. Hieruit zou een vermoeden van LVB kunnen blijken, maar dit is allemaal beschrijvend van aard. Het zal volgens de informant tijdrovend zijn om deze gefragmenteerde informatie op te zoeken. In de paragraaf 'diagnostische overwegingen' staan de dingen die relevant zijn voor het stellen van een diagnose LVB wel samengevat weergegeven.

Op basis van de verplichte velden uit FRISII kan wel een query worden uitgedraaid. Van gegevens die een indicator kunnen vormen voor een LVB, bijvoorbeeld intelligentieniveau, wordt door het NIFP gesteld dat het huidige registratiesysteem FRISII onbetrouwbare gegevens biedt. Hierboven werd reeds beschreven wat hiervoor de redenen zijn. Het NIFP heeft dan ook aangegeven geen query te willen uitdraaien, omdat zij hier gezien de onvolledigheid van de data en mogelijk onbetrouwbare bronnen geen meerwaarde in zien.

B10.2 Bevindingen dossieronderzoek

In het dossieronderzoek zijn 32 pro Justitia rapportages bestudeerd: 12 naar aanleiding van ambulant onderzoek naar een jeugdige, 10 over ambulant onderzoek naar een volwassene, en 10 van het PBC. Hierbij is een random selectie gemaakt uit zaken uit 2016. Per groep (ambulant volwassen, ambulant jeugd en PBC) is een aselechte steekproef getrokken. Hieruit zijn zaken geselecteerd zodanig zodat er uiteindelijk per groep een verhouding van 50% zaken mét LVB en 50% zónder LVB is uitgekomen. De rapportages zijn zeer uitgebreid, zeker die van het Pieter Baan Centrum, en kennen een vaste opbouw. Eerst wordt het gepleegde delict beschreven en de omstandigheden hieromtrent. Daarna volgt doorgaans een beschrijving over het verloop van de opvoeding en jeugd. Tenslotte wordt beschreven hoe de betrokkene functioneert.

Inschatting LVB/IQ

Volgens de geïnterviewde informant kunnen rapporteurs op verschillende manieren een inschatting van een LVB maken. In veel gevallen zal de rapporteur (psycholoog) zelf een test (bijvoorbeeld WAIS/WISC) afnemen om op basis de IQ score(s) een inschatting te maken van LVB. Het kan ook zo zijn dat dat gebeurt op basis van andere psychodiagnostische test of screening. Ook kan het zijn dat er (een vermoeden van) een LVB wordt beschreven in de pro Justitia rapportage op basis van informatie van referenten die zicht geven op de jeugd en ontwikkeling van de verdachte.

De bestudeerde dossiers bevatten veel informatie die gebruikt kan worden voor het maken van een inschatting van een LVB. In bijna elk van de dossiers was het IQ genoteerd. Er waren een paar uitzonderingen; hierbij was de betrokkene de Nederlandse taal onvoldoende machtig waardoor er geen IQ test kon worden afgenomen, of was er sprake van onvoldoende motivatie bij de cliënt. Vaak werd ook genoteerd wanneer er sprake was van een disharmonisch IQ-profiel. De geïnterviewde rapporteurs gaven ieder aan veel belang te hechten aan het vastleggen van minimaal een IQ-score. Zij bevestigden dat dit in principe stelselmatig wordt genoteerd: dit is belangrijk om een beeld te kunnen vormen van hoe iemand in het leven staan en tot een delict komt.

Wel kunnen omstandigheden ervoor zorgen dat de IQ-score een vertekend beeld oplevert. Deze omstandigheden worden dan benoemd in het rapport. De geïnterviewde rapporteurs gaven dan ook aan dat een getal voor hen niet voldoende is: zij leggen informatie uit verschillende bronnen naast elkaar om zich zo een beeld te vormen. Ze vermoedden dat de onderbouwing van zelfredzaamheid en een explicitering welke problemen iemand ondervindt in het dagelijks leven door die LVB in veel dossiers wel ontbreekt. Hierover werd inderdaad in slechts enkele van de bestudeerde dossiers iets teruggevonden.

School

Vrijwel elk bestudeerd dossier bevatte informatie over het opleidingsniveau; hoewel dit niet op een standaard wijze is vastgelegd is de informatie redelijk uitgebreid. Desalniettemin lijkt de informatie weinig

indicaties voor de aanwezigheid van een LVB te geven. De geïnterviewde rapporteurs geven aan dat er een verschil is tussen jeugd en volwassenen: bij jeugdzaken wordt er veel meer naar school gekeken, en wordt in principe ook contact gelegd met de school. Wanneer iemand een lager niveau heeft, wordt er geprobeerd om niet alleen duidelijkheid te krijgen over schoolniveau, maar ook het schoolse functioneren, het contact met de leerkracht en contact met de leerlingen. Bij volwassenen vindt deze check niet plaats. Het is volgens een van de rapporteurs niet aan hen om aan waarheidsvinding te doen.

Werk

Bij jongeren was de informatie die in dossiers over werk werd gevonden minimaal. Bij volwassenen werd er vaak wel iets over de huidige werksituatie gezegd, maar het soort informatie dat werd gegeven was wisselend; het functioneren op de werkvloer kwam minder vaak naar voren uit de dossiers. De geïnterviewde rapporteurs gaven aan dat het verkrijgen van informatie over werk bij volwassenen vaak makkelijker is, omdat dit recenter is en informatie over school vaak verloren is gegaan. Aan de andere kant vertelden zij dat er niet zo vaak informatie wordt opgevraagd bij de werkgever en ze dus afhankelijk zijn van de informatie die de onderzochte geeft. De onderzochte wil mogelijk al snel zeggen dat het goed gaat op zijn werk. Eén van de rapporteurs vertelde dat in het PBC die informatie verzameld wordt door de milieurapporteur; ook in de bestudeerde PBC-dossiers was de informatie over werk echter beperkt.

Hulpverlening

Bij de dossieranalyse bleek er in een aantal dossiers wel iets gezegd te worden over huidige en eerdere hulpverleningscontacten. De informatie was echter in alle gevallen zeer summier, en in geen enkel dossier werd hier een aanwijzing gevonden voor een LVB. Hierover werd door een rapporteur opgemerkt dat een aanwijzing van een LVB afhankelijk is van het bestaan van een LVB en dat haar verwachting wel zou zijn dat als iemand jarenlang in begeleiding is geweest bij MEE, hier iets over wordt geschreven. Een van de geïnterviewde rapporteurs gaf verder aan dat bij jongeren het rapporteren over hulpverlening standaard is: omdat er in het kader van vermindering van recidive altijd hulpverlening wordt geadviseerd, wordt er ook altijd gekeken wat er al allemaal aan hulpverlening is geweest. Wanneer er hulpverlening is (geweest) zou die dus vermeld moeten zijn. Wel gaven de rapporteurs aan dat wanneer men meer informatie zoekt over het verloop van de behandeling, er zich soms extra complicaties voordoen: hulpverleningsinstellingen werken soms per definitie niet mee met justitie en ook de benodigde toestemming wordt door de cliënt vaak niet gegeven. Dit is vaak een reden dat de hulpverleningsinformatie ontbreekt.

Adaptief functioneren

Er werd in de bestudeerde dossiers weinig beschreven over specifieke vaardigheden zoals klok lezen, post lezen en begrijpen, reizen met OV en sommige specifieke sociale vaardigheden (zoals mogelijkheid om op eigen benen te staan, geen antwoord op gestelde vragen etc.). Andere onderwerpen werden veel uitgebreider beschreven, met name kenmerken als zelfverzorging, impulscontrole, gewetensontwikkeling en zelfbeeld. De geïnterviewde rapporteurs zijn van mening dat de rapportage doorgaans een goed beeld geeft van de cliënt. Vaardigheden die worden bekeken, komen niet allemaal expliciet terug in de rapportage maar spelen wel een rol in de beeldvorming van de rapporteur. Wel wordt er vaak pas verder gekeken naar adaptieve vaardigheden als men weet dat er sprake is van een laag IQ. Een rapporteur stelt dat kennis over hoe je pro Justitia onderzoek doet bij mensen met een LVB niet algemeen bekend is, en adaptief vermogen als zodanig weinig terug komt in de rapporten. Rapporteurs kijken hier niet bewust naar. Informatie over adaptief functioneren is daardoor op indirecte wijze en gefragmenteerd

omschreven. Als je echt specifiek op zoek gaat naar informatie over het adaptief functioneren, dan is de informatie hierover volgens deze rapporteur inderdaad summier.

Thuisituatie

Op voorhand was aangegeven dat in hoeverre de thuisituatie wordt benoemd afhankelijk is van het type onderzoek dat is uitgevoerd. Het NIFP hanteert grofweg drie soorten onderzoek: een enkel rapportage, een dubbel rapportage of een tripel/ klinische rapportage. In het laatste geval is er altijd een uitgebreid milieuonderzoek, waar vragen over de thuisituatie terugkomen in de beschrijving. In de praktijk bleek dat in vrijwel alle bestudeerde dossiers de thuisituatie werd beschreven, en dan met name het verleden. Huidig contact met familieleden en de huidige woonomstandigheden komen wat minder vaak naar voren in de dossiers. Dat laatste is niet verwonderlijk voor diegenen die in een kliniek verblijven. Informatie over de thuisituatie leverde echter vrijwel geen indicaties op voor een LVB. Een rapporteur bevestigde de bevinding uit de dossieranalyse dat het standaard onderdeel is van het pro Justitia onderzoek om het functioneren in het thuismilieu in kaart te brengen; een milieuonderzoek is wel veel uitgebreider. Of bij een enkel of dubbel onderzoek contact wordt opgenomen met iemand uit de omgeving van de cliënt hangt er onder andere vanaf of de cliënt een telefoonnummer geeft. Vervolgens is het dan ook nog de vraag of dit iemand betreft die een realistisch beeld kan geven. Bij de jongeren is er ook altijd een onderzoek naar de thuisituatie, vaak ook met huisbezoek. Dit is belangrijk, want ouders hebben hun opvoedverantwoordelijk in deze zaken.

B10.3 Overwegingen

Prevalentie LVB

Al met al blijkt dat in het overgrote merendeel van de dossiers een IQ-score vermeld staat. Wanneer dit niet zo is, dan is hier doorgaans een duidelijke verklaring voor. In het bovenstaande wordt duidelijk dat er ook op andere gebieden relatief veel informatie in de rapportages terug te vinden is. Het adaptief vermogen wordt bij een laag IQ niet expliciet vermeld, hoewel de indruk bestaat dat men hiervoor doorgaans wel over voldoende informatie beschikt. In theorie is het dus denkbaar dat de aanwezigheid van een LVB (laag IQ i.c.m. beperking in het adaptief functioneren) op basis van de in de Pro Justitia rapportage aanwezige informatie consequent en consistent geregistreerd wordt; in de praktijk geldt dit voor zeer veel kenmerken en geeft het NIFP aan dat dit vooral onderzoeksdoeleinden dient, hetgeen niet de kerntaak is van het NIFP.

Onvermijdelijke onzekerheden

Bij bovenstaande is een kanttekening op zijn plaats. Hierboven werd al aangehaald dat IQ-onderzoek bij een deel van de cliënten niet mogelijk is. Ook wanneer dit wel mogelijk is, is er volgende de geïnterviewde rapporteurs vaak een kans op vertekening. Een rapporteur wees er op dat de populatie zeer ingewikkeld is, omdat er veel mensen zijn die half meewerken of helemaal niet meewerken aan het onderzoek. Als zij toch meewerken, bepaalt de motivatie mede de score. Ook indien iemand psychotisch is, valt er geen betrouwbare IQ score te bepalen. In dergelijke gevallen wordt een bepaling gedaan met behulp van het dossier en door te kijken naar het functioneren van een persoon. Hier komt echter geen hard cijfer uit. In de interviews maakten de rapporteurs dan ook duidelijk dat er een aantal onvermijdelijke onzekerheden zijn in de prevalentiecijfers.

Mogelijkheden voor betrouwbare uitdraai van gegevens

De registratie van LVB is op dit moment al een onderdeel van FRISII. Hier wordt echter vooral gelet op IQ-gegevens. Bovendien zijn er twijfels over de betrouwbaarheid van de registratie en zijn de gegevens

onvolledig: er wordt op dit moment niet duidelijk gecommuniceerd dat het invullen van een FRISII-formulier in elke zaak van belang is, en wanneer een formulier niet ingestuurd wordt heeft dit voor de rapporteur geen gevolgen. Dit biedt de mogelijkheid om te kijken of een uitgebreidere registratie van LVB en een steviger inzet op volledige dataverzameling voor de toekomst wenselijk en haalbaar is.

Nieuw systeem

Het registratiesysteem FRISII zal in 2017/ 2018 zeer waarschijnlijk worden vervangen door een nieuw workflow software systeem. Met de huidige privacywetgeving wordt er in een nieuw workflow systeem zeer waarschijnlijk voor gekozen om geen identificeerbare/ inhoudelijke persoonsgegevens meer vast te leggen. Dit betekent dat de inhoudelijke gegevens van de pro Justitia rapportage zeer waarschijnlijk in een ander systeem of database zullen worden ondergebracht. Deze verandering is nog niet definitief geaccordeerd – uitsluitel hierover wordt midden 2017 verwacht. Rond dezelfde tijd zal door middel van een Privacy Impact Analyse ook duidelijk worden welke inhoudelijke persoonsgegevens nog geregistreerd mogen worden. Wanneer gekeken wordt naar de mogelijkheden tot betere registratie van LVB moet men rekening houden met geplande wijzigingen.

B11. SLACHTOFFERHULP NEDERLAND

B11.1 Voorafgaand aan het dossieronderzoek

Eén organisatie, verschillende taken

Slachtofferhulp Nederland is een landelijk werkende organisatie die slachtoffers (inclusief nabestaanden, getuigen, achterblijvers en inzittenden) na een misdrijf, verkeersongeval, calamiteit of bij vermissing ondersteunt op juridisch, praktisch of emotioneel gebied. Er zijn verschillende taken. Zo zijn er naast de algemene medewerkers, juridische adviseurs voor begeleiding van een strafproces en casemanagers voor de ondersteuning van nabestaanden van levensdelicten en slachtoffers van ernstige gewelds- en zedendelicten. Voor de dossieranalyse zijn dossiers uit de caseload van de Algemene Dienstverlening bekeken omdat de verwachting was dat dit het meest representatieve beeld van de organisatie zou geven; in een deel van de deze dossiers zijn ook juridische diensten verleend. Casemanagers worden ingezet bij de meer complexe zaken. Dit is niet het gros van de zaken. Zij zullen door de langere looptijd en het grotere aantal contact doorgaans meer informatie hebben dan in een gemiddelde zaak. Om hiervan een beeld te krijgen is wel met een tweetal casemanagers gesproken.

Twee systemen

Slachtofferhulp Nederland maakt gebruik van een CRM (customer relationship management) systeem genaamd Divos. Zowel de divisie Aanmelding en Algemene Dienstverlening (AD) als de divisie Juridische Dienstverlening (JD) werkt met dit systeem. Alle nieuwe aanmeldingen/casussen die via verschillende kanalen bij Slachtofferhulp Nederland binnenstromen worden in dat systeem opgenomen en afhankelijk van of de cliënt diensten van Slachtofferhulp Nederland afneemt, wordt ook de dienstverlening daarin bijgehouden. Alleen de casemedewerkers werken daarnaast ook in Word. Dit gebeurt omdat Divos een open registratiesysteem is dat voor iedere medewerker toegankelijk is en sommige zaken zeer gevoelige informatie bevatten. De casemanagers werken wel op de gezamenlijke schijf maar kunnen niet zonder meer de dossiers van elkaar inzien; dit gaat per werkgebied. Divos is wel voor iedereen toegankelijk, en is dus ook centraal te doorzoeken. Divos kent een archieffunctie; er kan dus ook naar de afgeronde dossiers van een of enkele jaren terug worden gekeken. Gezien de landelijk uniforme werkwijze is er voor gekozen om een random steekproef te nemen van zaken afgerond in 2016, waarbij niet gekeken is naar de regio waar de zaak vandaan kwam. De aparte dossiers die de casemanagers bijhouden zijn niet in de analyse meegenomen.

Uniformiteit in de verslaglegging

In de werkwijzer van Slachtofferhulp Nederland staan alle werkprocessen beschreven. Hier staat ook in beschreven welke dingen geregistreerd moeten worden in Divos. Als er een dienst wordt verleend, dan is er een vast format met betrekking tot de begeleiding en de registratie. Ook zijn er templates die aangeven wat de medewerkers wel en niet moeten registreren. Beide geïnterviewde vrijwilligers geven aan de formats en templates te kennen en hiermee te werken. Twee geïnterviewde casemanagers geven aan dat er voor hen aparte werkprocessen zijn beschreven, maar dat de formats en templates voor het gebruik van Divos ook volgens hen helder zijn. Wanneer medewerkers de templates niet handig vinden maken zij soms een eigen verslaglegging. Hierin zouden wel dezelfde onderwerpen aan bod moeten komen. De geïnterviewde vrijwilligers geven aan dat ze de formats inderdaad niet altijd handig vinden: ze worden soms als nodeloos ingewikkeld ervaren, men kan lang niet altijd alle kopjes (al) invullen, en kan niet altijd alles kwijt onder de beschikbare kopjes. Tegelijkertijd geven zij beiden aan de templates wel te gebruiken en vermoeden zij dat de interpretatie tussen vrijwilligers niet sterk zal verschillen. Alleen bij hele eenvoudige cases, die eigenlijk meteen na het eerste contact worden afgesloten,

gebruikt een van de vrijwilligers de werkprocessen niet. De teamleider checkt dat alles in Divos komt te staan. In de interviews werd aangegeven dat dit gebeurt zowel gedurende de looptijd van zaken als voor het afsluiten ervan. “Als de teamleidster dingen signaleert die ontbreken en je hebt de zaak op afsluiten staan, dan krijg je onherroepelijk bericht dat de teamleidster het erover wil hebben met je.” Medewerkers mogen best wel wat ruimer en meer invullen, maar er is goed nagedacht over de templates en dat moet minimaal ingevuld worden. Volgens de geïnterviewde medewerkers is de uitleg heel duidelijk; ze hebben een aparte training gehad over wat er van hun verwacht wordt.

Geaggregeerde data

Divos is niet geschikt voor het opvragen van geaggregeerde data. Divos is wel gekoppeld aan het management informatie systeem, waar productiecijfers uit te halen zijn. Hierbij kan alleen worden gezocht op zaken als delictcode en de algemene informatie van het slachtoffer. Divos kan wel doorzocht worden met zoektermen, maar aangezien dan open tekstvelden doorzocht worden is de opbrengst geheel afhankelijk van de verwoording die de medewerker gebruikt heeft.

B11.2 Bevindingen dossieronderzoek

De dossiers van Slachtofferhulp Nederland bevatten een aantal vaste onderdelen: persoonsgegevens, een korte beschrijving van het verhaal, afspraken, gevolgen van slachtofferschap en behoeften van slachtoffer per aandachtsgebied (psychische aspecten, juridische aspecten, sociale aspecten, lichamelijk aspecten), acties die zijn ondernomen, afspraken die zijn gemaakt, emailcontact en het evaluatiegesprek. Daarbij kunnen in Divos diverse documenten worden ‘gehangen’. De bij Slachtofferhulp Nederland gebruikte kopjes zijn breed. Er wordt ook niet standaard over de gevolgde opleiding, thuissituatie of hulpverleningsgeschiedenis gerapporteerd. Voor deze dossieranalyse is dus de hele verslaglegging doorzocht.

Inschatting LVB/IQ

Op voorhand werd door Slachtofferhulp Nederland al aangegeven dat zij niet letterlijk noteren of er sprake is van een LVB bij cliënten. Voorspeld werd dat als er al iets over gezegd wordt dit ergens in de tekst van de verslaglegging moet staan, omdat er geen invulveld is waar medewerkers dit kunnen vastleggen. In de twintig random geselecteerde dossiers die werden bestudeerd werd niet één keer een vermelding van een IQ of een licht verstandelijke beperking teruggevonden. De geïnterviewde medewerkers lijken dit beeld over het algemeen te herkennen. Zij lijken zelf wel meer interesse te hebben voor LVB dan hun collega's, en geven aan een LVB wel regelmatig te herkennen. Toch is er ook dan vaak twijfel over de meerwaarde van het registreren in het dossier. Alleen als er specifieke dingen gedaan moeten worden voor de cliënt door bijvoorbeeld de juridische dienstverlening zou dit een reden zijn voor een aantekening. Vaak lijkt men er ook dan voor te kiezen praktische informatie over te brengen: cliënt heeft hulp nodig met X, of de naam van de begeleiding van cliënt is Y. Alleen één van de casemanagers geeft aan wel altijd belang te hechten aan registratie van LVB wanneer deze bekend is.

School/Werk

Ook schoolniveau en arbeidssituatie worden niet stelselmatig uitgevraagd. Bij het sociaal maatschappelijke domein kan worden doorgevraagd op wat iemand doet, mits het te maken heeft met de ingrijpende gebeurtenis, maar dan moeten school of werk dus wel een specifieke rol spelen. In de geanalyseerde dossiers werd geconstateerd dat er inderdaad een enkele keer zijdelings genoemd werd dat iemand arbeidsongeschikt was of in de ziektewet zat. Over schoolopleiding werd in geen van de twintig dossiers iets gezegd. De geïnterviewde werkers bevestigen dat alleen zaken, die gerelateerd zijn aan

de problematiek worden geregistreerd: bijvoorbeeld waar het de bereidheid betreft die er in de sociale leefomgeving bestaat om mee te denken over mogelijke vormen van ondersteuning en denkbare oplossingen. Vaak geven de cliënten zelf wel aan wat van belang is om te weten; dat wordt geregistreerd. Bij casemanagers wordt er dieper ingegaan op diverse aspecten zoals school en werk. Zij vertelden dat er bij minderjarigen, mits de cliënt daarmee instemt, dikwijls contact wordt opgenomen met de school, met mentoren of met een werkgever.

Hulpverlening

Bij hulpverlening wordt volgens de vooraf geïnterviewde informant vooral gekeken naar de huidige dienstverlening. Dit kan ter sprake komen bij de vragen over sociaal-maatschappelijk functioneren maar er wordt niet standaard nagevraagd of iemand al hulpverlening heeft. In de dossiers werd vijf keer gesproken over hulpverlening, vier keer in het kader van psychisch letsel gerelateerd aan het delict, en één keer in het kader van een vermoeden van de medewerker dat de cliënt snel uit balans is. De geïnterviewde medewerkers stelden dat wat hulpverleners noteren uiteen kan lopen: doorgaans noteren zij datgene wat zij van belang vinden van wat hen wordt verteld door de cliënt. Er bestaan geen standaard procedures en men weet dikwijls van elkaar niet wat anderen wel of niet noteren. Het is van belang dat vormen van verleende hulp op elkaar zijn afgestemd. Een van de eerste dingen die de casemanagers doen is dan ook: de hulpverlening in kaart brengen en een netwerkoeverleg plannen met alle hulpverleners die betrokken zijn om zo samenwerkingsafspraken te maken. Dit wordt volgens de geïnterviewde casemanager stelselmatig gedaan.

Adaptief functioneren

In het interview voorafgaand aan de dossier analyse werd aangegeven dat het functioneren alleen genoemd werd als het echt invloed heeft op de dienstverlening, en ook dan weer in de verslaglegging en niet op een standaard wijze. Wanneer gevraagd wordt naar de woonsituatie, is dit er bijvoorbeeld op gericht om te kijken of ze iemand hebben om praten over wat hen is overkomen. Bij het invullen van formulieren of bespreken van brieven zou de medewerker erachter kunnen komen dat iemand analfabeet is, dan zou dat eventueel genoteerd kunnen worden. Als Slachtofferhulp Nederland meereist wanneer de cliënt bijvoorbeeld als getuige moet worden gehoord bij het OM, kan de reden ook liggen bij de emotionele ondersteuning. Wat wel terug te vinden is in het systeem is als iemand niet komt opdagen op een afspraak. Maar de reden hiervoor zal volgens de informant doorgaans niet te achterhalen zijn. Over adaptief functioneren en sociale context was inderdaad bijna geen informatie terug te vinden in de geraadpleegde dossiers: conceptuele en praktische vaardigheden kwamen niet aan de orde. In één casus kwam een aantal van de gezochte indicatoren naar voren: moeite met het regelen en overzien van dingen, met het nakomen van afspraken, en beïnvloedbaarheid. Steeds betrof het hier een zijdelingse beschrijving van een enkele gedraging, te weinig om een algemeen beeld van de cliënt te krijgen.

De geïnterviewde medewerkers herkennen bovenstaande beeld ten dele. Zij gaven aan alleen op te schrijven wat in hun ogen nodig is. In ieder geval één vrijwilliger, die bekend is met de doelgroep, gaf aan dat haar verslagen wel een beeld geven van het functioneren. Dit lijkt echter sterk persoonsgebonden te zijn. De casemanagers gaven verder aan meer in detail te rapporteren. Zij komen ook altijd thuis bij de cliënt om te kijken wat er ondersteunend kan zijn, maar ook waar het aan ontbreekt en waar mogelijk hulp ingeschakeld kan worden. Hierdoor ontstaat een veel vollediger beeld, waardoor ook zichtbaar wordt in welke mate er sprake is van beperkende factoren.

B11.3 Overwegingen

Prevalentie LVB

In alle dossiers was de informatie dusdanig beperkt dat dit geen aanleiding geeft te denken dat er in de nabije toekomst uitspraken kunnen worden gedaan over de prevalentie van een LVB binnen de doelgroep van Slachtofferhulp Nederland. De medewerkers gaven duidelijk aan er niet voor te kiezen een LVB te registreren. Daarbij is het ook maar de vraag hoe vaak een LVB herkend wordt. Een medewerker gaf aan dat LVB vaker voorkomt dan men denkt, en dat zij een aantal cliënten met LVB in haar caseload had.

Wanneer informatie over het functioneren in het dossier beschikbaar is, is dat bijna altijd in relatie tot het delict en de gevolgen daarvan. Tekenend is de uitspraak van de informant dat er soms wel eens een cliënt is met multi-problematiek “die met zijn hele rugzak binnen komt” maar dat dan het beleid toch is om te kijken naar de gevolgen van het misdrijf en echt op zoek gaan naar het vinden van herstel. “We zijn geen organisatie die mensen heel lang ondersteunen. We mikken toch echt op binnen 8 weken een dienstverlening te kunnen afsluiten. Of er moeten speciale omstandigheden zijn.” Dit geldt overigens alleen voor de reguliere algemene dienstverlening. De lengte van de juridische dienstverlening is onder meer afhankelijk van het verloop van de strafprocedure en ook de duur van de ondersteuning door casemanagers is hieraan gekoppeld: de ondersteuning blijft beschikbaar tot het vonnis in hoogste beroep onherroepelijk is geworden en soms zelf ook nog tijdens de executiefase, bv bij verlengingszittingen tbs.

Signaleren van kwetsbaarheden ipv registreren van LVB

Slachtofferhulp Nederland heeft zelf geconstateerd dat herkenning van een LVB niet zo goed verloopt. Of een LVB herkend wordt hangt af van de toevallige kennis van de individuele werker. Het nieuwe beleid - gericht op psychosociale ondersteuning en geënt op het herkennen van receptiviteit en ‘window of tolerance’ - biedt wel mogelijkheden. Hoewel het begrip LVB in de training daarover nu helemaal niet wordt genoemd, biedt het wel een ingang om iets met het herkennen van LVB te gaan doen. Het is de vraag of dit zou kunnen leiden tot registratie: men wil voorkomen dat de medewerkers iets opschrijven dat kan lijken op een diagnose. Ze mogen wel kwetsbaarheid signaleren, maar zijn er niet voor diagnostiek en behandeling. Medewerkers mogen wel een meegedeelde diagnose opschrijven, maar het is dan wel weer de vraag of ze dat doen. In de interviews geven medewerkers aan hier verschillend in te staan. De een noteert een diagnose, maar alleen als ze het nodig vindt om deze te onthouden; de ander noteert nooit letterlijk dat iemand een LVB heeft, maar geeft wel aan dat een cliënt bijvoorbeeld extra ondersteuning nodig bleek te hebben bij de brieven die hij kreeg; een casemanager gaf aan het altijd te noteren als via een netwerkpartner bekend is dat een cliënt een LVB heeft, maar alleen op de gedeelde schijf en dus niet in Divos.

Wettelijke vereisten?

Relevant voor toekomstige ontwikkelingen is ook de individuele beoordeling van kwetsbaarheid die de politie moet gaan doen. Die informatie komt dan ook naar Slachtofferhulp Nederland. Als een LVB daar een indicator is, dan kan dat in de registratie van Slachtofferhulp Nederland worden opgenomen. Het kan dat deze individuele beoordeling de plek wordt waar dit eventueel geregistreerd zou kunnen worden. De politie heeft een checklist gemaakt, met zaken als de leeftijd van slachtoffer (minderjarig of meerjarig), typen misdrijf, de kans op herhaling of vergelding en of het gerelateerd was aan gender of seksuele oriëntatie. Daarnaast wordt er gevraagd of er specifieke omstandigheden zijn: daar zou de politieamb-

tenaar een kwetsbaarheid als gevolg van een LVB kunnen noemen. Nog niet duidelijk is hoe de uitwerking hiervan bij Slachtofferhulp Nederland eruit gaat zien. Een van de vrijwilligers kaart daarbij aan dat nog niet duidelijk lijkt te zijn of de politie goedkeuring moet krijgen van de cliënt om dergelijke informatie door te geven aan Slachtofferhulp Nederland. Men lijkt wel het idee te hebben dat signalering van een LVB door de politie zeer behulpzaam zou kunnen zijn in het werk van Slachtofferhulp Nederland.

Registratiemoeheid

Door de informant werd een belangrijke kanttekening geplaatst bij de betrouwbaarheid van het registratiesysteem van Slachtofferhulp Nederland voor onderzoeksdoeleinden. Gesteld werd dat binnen Slachtofferhulp Nederland sprake is van een zekere mate van registratie-moeheid: het wordt vaak meer als last gezien dan als meerwaarde. Met het oog op de ontvangen subsidies moet de externe verantwoording op orde zijn. Sommige dingen moeten dan ook verplicht ingevuld worden voor een zaak in het systeem afgesloten kan worden. Audits richten zich vooral op de kwaliteit voor de dienstverlening. Tegelijkertijd wordt er intern nog gekeken hoe de registratie zodanig verbeterd kan worden dat ook hierin meer uniformiteit is. De geïnterviewde medewerkers herkenden de genoemde registratiemoeheid overigens niet bij zichzelf en ook slechts zeer ten dele bij collega's. Eén medewerker bemerkt wel dat er vrijwilligers zijn die zich afvragen waar de registratie toe dient. Een ander gaf aan dat het lastig en tijdrovend is om goed te registreren. Toch kwam uit de interviews met medewerkers het beeld naar voren dat de meesten wel inzien dat goed registreren belangrijk is.

B12. PERSPECTIEF HERSTELBEMIDDELING

B12.1 Voorafgaand aan het dossieronderzoek

Eén organisatie, één werkwijze

Perspectief Herstelbemiddeling (voorheen Slachtoffer in Beeld) richt zich op herstelbemiddeling tussen slachtoffers en daders van misdrijven en verkeersongevallen door onder andere het begeleiden van slachtoffer-dadercontacten. Dit kan gaan om zowel lichte als zware delictsvormen, zowel kort als lang geleden. Perspectief Herstelbemiddeling heeft een hoofdkantoor in Utrecht; de contacten worden begeleid door professionele bemiddelaars die verspreid in Nederland de bemiddelingen verzorgen. Alle bemiddelaars die voor Perspectief Herstelbemiddeling gaan werken, volgen een basisopleidingstraject. Zij werken volgens een methodische werkbeschrijving die bestaat uit twee delen: een handleiding, waarin het werkproces in stappen staat beschreven en een handboek, waarin richtlijnen, gedragsregels en protocollen zijn beschreven. Er wordt veel belang aan gehecht dat de bemiddelaars allemaal dezelfde processtappen nemen.

Eén registratiesysteem

De gegevens van cliënten worden geregistreerd in het cliëntensysteem SiBiS. Daarin worden dossiers aangemaakt met allerlei harde gegevens, zoals naam, leeftijd, adresgegevens, en worden ook contactjournals opgeslagen. In deze contactjournals houden de bemiddelaars bij wat ze hebben ondernomen in die zaak. Er wordt op nummer digitaal geregistreerd; er wordt geen gebruik meer gemaakt van fysieke dossiers. SiBiS heeft een archief functie. Er kan worden teruggekeken tot 2007.

Mediation

In het kader van een landelijke Pilot mediation in het strafrecht en op ZSM-locaties voerde Perspectief Herstelbemiddeling naast slachtoffer-daderbemiddeling ook mediations in het strafrecht uit. De verwijzer is in die zaken altijd een justitiële ketenpartner zoals het OM of de politie, omdat dit in het kader van een strafzaak plaatsvindt. Het betreft dan bijvoorbeeld burenruzies en het is hierbij vaak minder duidelijk wie de dader is en wie het slachtoffer. Ongeveer 2 op de 10 zaken was tijdens de pilotperiode een mediationzaak. In de voor dit onderzoek geselecteerde dossiers van 2016 werden geen mediationzaken gevonden.

Initiatief bij dader of slachtoffer

Bij slachtoffer-daderbemiddeling is de initiatiefnemer altijd de dader of het slachtoffer. Wel is er bijna altijd sprake van een verwijzer - bijvoorbeeld de politie, de reclassering, de tbs-instelling of Slachtofferhulp Nederland maar dan is dit de verwijzer van één van beide partijen. Er zijn weinig daders of slachtoffers die zichzelf aanmelden. In de praktijk is de verhouding dader - slachtoffer als initiatiefnemer 4 : 1; daders worden vaker gewezen op de mogelijkheid tot bemiddeling. De werkwijze van Perspectief Herstelbemiddeling is hetzelfde bij elk type aanmelder.

Vrije keuze voor bemiddeling

Bij een groot deel van de zaken die worden aangemeld komt het uiteindelijk niet tot een bemiddeling, bijvoorbeeld omdat de andere partij niet wil. Bij dergelijke zaken is er weinig contact tussen de bemiddelaar en de partij(en) en minder informatie. Mogelijk zou het dossier dan toch informatie kunnen bevatten over een LVB, bijvoorbeeld wanneer een LVB de reden is dat het contact stagneert. Bij de dossieranalyse is er dan ook expliciet voor gekozen ook een aantal zaken te betrekken waarbij het niet tot bemiddeling kwam.

Groot verschil in complexiteit van zaken

De duur en intensiteit van de trajecten kunnen sterk verschillen. De gemiddelde looptijd is drie maanden, complexe zaken kunnen 1 jaar tot 1,5 jaar duren. Soms moet er extra informatie opgevraagd worden, bijvoorbeeld bij slachtoffers of daders die zichzelf melden of bij delicten als huiselijk geweld en stalking, waarbij goed uitgespit moet worden wat er aan de hand is en hoe alles zich tot elkaar verhoudt. De initiatiefnemende partij wordt telefonisch benaderd indien er een telefoonnummer bekend is, de niet-initiatiefnemer ontvangt altijd eerst een brief. Doorgaans is ofwel de intakefase ofwel de voorbereidende fase ieder geval face to face; de bemiddelaar kan er – afhankelijk van de kenmerken van de zaak - ook voor kiezen om alles face tot face te doen. Vervolgens kan het tot een bemiddelingsgesprek komen. Hoe meer contact er is, hoe groter het dossier is.

Afhankelijkheid van verwijzers

Vaak is er sprake van een verwijzer of een begeleider van de persoon die wordt aangemeld. Deze persoon vertelt de bemiddelaar wat relevant is voor de bemiddeling. De bemiddelaar zelf krijgt bijvoorbeeld geen proces-verbaal of de stukken van de rechtbank, omdat de bemiddelaar niet aan waarheidsvinding doet. De bemiddelaar vraagt daarom altijd aan de verwijzer wat volgens hem/haar relevant is voor de bemiddelaar om te weten om goed uitvoering te kunnen geven aan de bemiddeling. De verwijzer zou dan kunnen vertellen dat iemand een LVB heeft of dat ergens rekening mee moet worden gehouden. Dit betekent dat de bemiddelaar afhankelijk is van de verwijzer. Deze afhankelijkheid is een bewuste keuze van Perspectief Herstelbemiddeling. Het contact met de bemiddelaar is heel kernachtig en alleen gericht op de bemiddeling. Het idee is dat de bemiddeling ingebed wordt in het traject wat iemand doormaakt: “we vliegen erin en ook weer eruit.”

Aan degene die niet het initiatief voor de bemiddeling heeft genomen, wordt ook gevraagd of er dingen zijn waar rekening mee moet worden gehouden, net als aan de initiatiefnemer wanneer er geen verwijzer is. Bij de intake wordt besproken hoe kan worden voldaan aan de wensen en behoeften van de persoon. In een dergelijk intakegesprek kan naar voren komen dat deze persoon een LVB heeft.

Uniforme werkwijze, minder uniforme rapportage

De bemiddelaars werken van huis uit in hetzelfde systeem waarbij er landelijke afspraken zijn hoe in dit systeem gewerkt moet worden. Dit wordt op verschillende manieren gecontroleerd: (1) bij het aanmeldpunt van Perspectief Herstelbemiddeling na afsluiting; (2) door middel van dossieranalyse, waarbij random dossiers van bemiddelaars bestudeerd en beoordeeld, en (3) de werkbegeleider van de bemiddelaar die ook dossiers bekijkt. Deze controle is er op gericht dat er zo eenduidig en kwalitatief goed mogelijk gewerkt wordt.

De sturing op eenduidigheid is volgens de informant echter relatief. Deze is vooral gericht op de uitvoering. In het handboek staan de stappen die genomen worden in de bemiddeling; deze staan in principe vast. Er is daarnaast een soort checklist opgesteld die bemiddelaars kunnen gebruiken bij het maken van het logboek. Deze checklist is echter niet dwingend. Perspectief Herstelbemiddeling geeft suggesties hoe de bemiddelaars hun werk goed kunnen doen, maar laat de professionals ook de ruimte om keuzes te maken. In de verslaglegging is dus meer vrijheid. De harde gegevens van een dossier, zoals geboortedatum en het soort bemiddeling, zullen in elk dossier terug te vinden zijn. Het invullen van de contactjournaals is echter afhankelijk van de keuzes en de schrijfwijze van de bemiddelaar. Volgens de informant schrijven sommige bemiddelaars heel verhalend, terwijl anderen meer staccato schrijven. Het

gevolg hiervan kan zijn dat je van de ene bemiddelaar meer informatie zal krijgen over de kenmerken van dader of slachtoffer dan van een andere bemiddelaar. Aangegeven wordt dat er wel wordt gestuurd op verslaglegging als de verslaglegging onvoldoende informatief blijkt.

Geaggregeerde data

SiBiS is niet geschikt voor het opvragen van geaggregeerde data die een aanwijzing kunnen geven voor de prevalentie van LVB. Alleen de zaaksgegevens worden stelselmatig geregistreerd. De overige informatie staat in contactjournaals. De zaaksgegevens zijn te doorzoeken. Voor de harde data (zoals naam, zittingsdatum, sekse, leeftijd) kunnen met behulp van Excel analyses gedraaid worden: bijvoorbeeld hoeveel minderjarige jongens hebben deelgenomen aan een slachtoffer dader bemiddeling in een vorm van een gesprek. In de contactjournaals zelf kan je niet zoeken.

B12.2 Bevindingen dossieronderzoek

Voor de dossieranalyse zijn 30 dossiers geselecteerd, 20 uit 2015 en 10 uit 2016. Hierbij is gekozen voor een opzet waarbij diversiteit in dossiers werd nagestreefd. Bij 10 dossiers is het niet gekomen tot een vorm van bemiddeling; hierbij is niet specifiek gekeken bij wie het initiatief lag. Bij 20 dossiers was wel bemiddeling gerealiseerd: bij 10 van deze dossiers was sprake van initiatie door het slachtoffer, bij 10 van initiatie door de dader. Binnen elk van deze groepen van 10 werd bij 5 dossiers gekeken naar gegevens over de dader en bij de overige vijf naar gegevens over het slachtoffer. Er werd niet geselecteerd op type delict. In de dossiers bleek – overeenkomstig de realiteit – het type delict erg te variëren, van bedreiging met moord en mishandeling tot burenruzie en het spugen in iemands gezicht.

Omdat er maar 10 dossiers per categorie bestudeerd werd was het voornemen om bij elke categorie gericht te zoeken naar 5 dossiers waarin een aanwijzing voor LVB stond. Dit is slechts zeer ten dele gelukt. Bij de categorie 'niet gekomen tot een vorm van bemiddeling' zijn 22 random dossiers gescand op aanwezigheid van een LVB. In vier zaken bevatte het dossier zo weinig informatie dat is besloten deze buiten beschouwing te laten. In twee zaken werd een indicatie van een LVB gevonden. Deze twee zaken zijn aangevuld met acht random zaken waarbij geen indicatie van een LVB werd gevonden. In de categorie 'initiatief slachtoffer' zijn 18 random dossiers gescand: slecht in één geval werd een indicatie gevonden van een mogelijke LVB. In de categorie 'initiatief dader' zijn 26 dossier gescand. In twee zaken bevatte het dossier zo weinig informatie dat is besloten deze buiten beschouwing te laten, slechts één dossier met indicaties voor een mogelijke LVB werd aangetroffen.

IQ-score en LVB

Op voorhand was al duidelijk dat niet stelselmatig werd gekeken naar IQ of de aanwezigheid van een LVB. Het herkennen wordt volgens de informant ook lastig gevonden omdat het contact heel kort is. Wel vangen bemiddelaars soms signalen op van ouders of verwijzers, of is de verwijzer een in LVB gespecialiseerde organisatie. De bemiddelaars gaan in principe uit van verwijzers. Het vermoeden is dat ook veel verwijzers niet weten dat een cliënt een LVB heeft. Van de 66 bekeken dossiers werd maar in vier zaken een aanwijzing voor een mogelijke LVB gevonden. In alle gevallen betrof dit een dader. In één geval kwam de informatie van de moeder, in één geval was de William Schrikker Groep betrokken, in één geval kwam er informatie van de verwijzer, en in één geval ging het slechts om een indruk van de bemiddelaar. In geen van deze gevallen was meer concrete informatie beschikbaar over het niveau van de dader.

School/werk

Op voorhand werd geopperd dat als er al informatie is over LVB, dit vaak impliciet in het contactjournaal zal staan doordat er sociale of gedragscomponenten worden beschreven (bijv. leert moeilijk, zit op speciaal onderwijs of lijkt de vragen niet goed te begrijpen, waardoor de bemiddelaar veel moet uitleggen). Er zal niet vaak expliciet staan dat iemand LVB heeft.

Informatie over school en werk wordt alleen vastgelegd als het delictgerelateerd is of het op dat moment relevant wordt geacht voor de uitvoering van de bemiddeling. In de bestudeerde dossiers werd het schoolniveau ook niet vaak genoteerd: bij drie daders werd in de dossiers iets over het opleidingsniveau gevonden (één keer voortijdig schoolverlater, één keer praktijk onderwijs, en één keer MBO niveau 3), bij één slachtoffer werd vermeld dat deze student was. Bij vijf slachtoffers en vier daders werd er (zijdelings) iets gezegd over de arbeid; in geen van deze gevallen bevatte dit een mogelijke indicatie voor een LVB

Hulpverlening

Wanneer er sprake is van een verwijzer wordt deze in het dossier benoemd. Dat kan zijn vanuit de Raad voor de Kinderbescherming, JJI, jeugdreclassering en volwassen reclassering of slachtofferhulp Nederland. Aangegeven werd dat overige hulpverlening die iemand heeft of heeft gehad ook alleen ter sprake komt als het een bijzonderheid is waar rekening mee moet worden gehouden. In zes dossiers kwam naar voren dat de dader overige hulpverlening had of had gehad. Doorgaans ging dit om psychische hulpverlening; één keer werd de William Schrikker Groep genoemd. Bij geen van de slachtoffers werd hulpverlening beschreven.

Adaptief functioneren

Van te voren werd gesteld dat praktische vaardigheden die van belang zijn voor de bemiddeling wellicht wel in de dossiers teruggevonden zouden kunnen worden. In de praktijk bleek dit weinig voor te komen. Ook kenmerken die een indicatie vormen van een beperking in het aanpassingsvermogen werden niet consistent vastgelegd en worden ook weinig benoemd in de bestudeerde dossiers. Slechts in één zaak werd benoemd dat het slachtoffer moeite had met schrijven; buiten deze zaak werden conceptuele vaardigheden niet benoemd. De financiële situatie van betrokkenen werd bijna niet benoemd, andere indicatoren voor praktische vaardigheden helemaal niet. Gedragmatige indicatoren voor gebrekkige adaptieve vaardigheden werden vooral in de context van het delict genoemd: het ging dan bijvoorbeeld om ongepast gedrag, of gebrekkige impulscontrole, beperkte gewetensontwikkeling, foute vrienden en beïnvloedbaarheid. Deze kenmerken kunnen een indicator zijn voor een LVB, maar ook voor andere problematiek. Bovendien was de omschrijving dusdanig gevarieerd dat hier moeilijke conclusies uit getrokken kunnen worden.

Thuisituatie

Door de informant werd aangegeven dat informatie over de thuisituatie voor de bemiddelaars fijn kan zijn zodat zij weten wie zij kunnen treffen indien ze op huisbezoek gaan. De verwachting is dat als er geen bijzonderheden zijn of het niet van belang is voor de bemiddeling, de thuisituatie niet wordt benoemd. In de dossiers werd met name over de daders relatief veel geschreven over de woon/thuisituatie. Er wordt dan met name aangegeven met wie de persoon samenwoonde (met ouders, op zichzelf etc.) en over het contact met de overige gezinsleden. Vaak werd er alleen maar aangegeven met wie de persoon contact had maar niet wat de kwaliteit van dit contact was (bijvoorbeeld "heeft contact met

moeder"). In geen van de dossiers wordt hierin een indicatie gevonden voor mogelijke aanwezigheid van een LVB.

B12.3 Overwegingen

Prevalentie LVB

Geconcludeerd wordt dat een directe verwijzing naar een LVB, zoals al verwacht, vrijwel niet in de dossiers van Perspectief Herstelbemiddeling aangetroffen wordt. Ook indirecte verwijzingen, op het gebied van school, werk of hulpverlening, worden bijna niet gevonden. De informatie die wel gevonden wordt, is bovendien zeer selectief: er wordt alleen informatie geregistreerd die relevant wordt geacht voor het delict of de bemiddeling. Tot een prevalentieschatting LVB zal dit dan ook niet kunnen leiden.

Focus op gedrag in plaats van oorzaken

Voorafgaand aan de dossieranalyse werd door de informant aangegeven dat men wel van bemiddelaars terug hoort dat ze gedrag zien bij partijen dat een indicatie kan zijn voor een LVB. Het is hun vak om op te merken wat bijzonder is, of een dader spijt heeft, of een slachtoffer het aankan etc. Het zal de bemiddelaar ook opvallen als er weinig empathie is, als er veel wordt herhaald of als er dingen worden gezegd die niet in de context passen. Dit kunnen mogelijk signalen van LVB zijn (maar ook van iets anders), maar de vraag is of de bemiddelaar die link legt. De bemiddelaar gaat er vervolgens iets mee doen, maar niet per se omdat hij weet dat de cliënt een LVB heeft. Bemiddelaars letten op heel veel signalen, maar zijn meer gericht op het gedrag dan op de oorzaak of diagnose ervan. Zij zullen altijd zoeken naar wat de implicaties daarvan (het gedrag) zijn voor de bemiddeling. Dit betekent dat de nadruk niet ligt op de vraag of iemand een LVB (of autisme of persoonlijkheidsstoornis of een andere stoornis of problematiek) heeft, maar meer op de vraag waar in dat geval dan rekening mee gehouden moet worden in het kader van de bemiddeling. De bemiddelaar probeert altijd te kijken wie hij voor zich heeft om op basis daarvan te bepalen wat het betekent voor de bemiddeling.

Plek in de keten

Bemiddelaars van Perspectief Herstelbemiddeling zijn sterk afhankelijk van de aangedragen informatie. Er wordt door Perspectief Herstelbemiddeling niet van hen verwacht dat zij in het korte contact dat zij hebben met de cliënt zelf een LVB signaleren. Vanuit Perspectief Herstelbemiddeling wordt aangegeven dat men het dan ook niet zozeer opvallend vindt dat de bemiddelaars het niet weten en registreren, maar dat het wel opvallend is dat het door verwijzers zo weinig gemeld wordt aan de bemiddelaars, omdat de prevalentie van LVB onder de deelnemers veel hoger moet zijn dan wordt besproken. Het zou in hun visie logischer zijn dat iemand die een dader of slachtoffer langdurig begeleidt, tijd besteed aan een diagnose LVB. Als de LVB eerder bekend zou zijn in de keten, dan zouden de bemiddelaars van Perspectief Herstelbemiddeling met hun tools hun gedrag hierop aan kunnen passen.

Bekende informatie 'indien relevant' betrouwbaar geregistreerd

De verwachting van Perspectief Herstelbemiddeling is dat wanneer er informatie komt vanuit een verwijzer of een cliënt die relevant is voor de uitvoering van de bemiddeling, deze informatie zeker terug te vinden is in het dossier. Aangegeven wordt dat de bemiddelaars de met de verwijzer en de betrokken partijen besproken relevante punten in het dossier zullen noteren. In die zin gaat men er dus vanuit dat door verwijzer of partij verstrekte informatie over de aanwezigheid van een LVB in het dossier staat. Wel is informatie over school, werk, thuissituatie en adaptief functioneren naar verwachting steeds delictgerelateerd of van belang voor de uitvoering van de bemiddeling.

Training

Perspectief Herstelbemiddeling geeft aan na te denken over hoe een bemiddelaar LVB kan herkennen maar dat dit heel lastig blijft, gezien het kortdurende contact dat zij met partijen hebben. Er wordt sinds een paar jaar een module gegeven over LVB en werkvormen, waarbij bemiddelaars handreikingen krijgen hoe ze zouden kunnen merken dat er sprake is van een LVB, maar vooral gericht op hoe ze in dat geval zouden kunnen handelen. Deze module wordt aangeboden aan iedereen die komt werken bij Perspectief Herstelbemiddeling: het is één van de acht basismodules die iedereen moet volgen. Dit zou de herkenning van LVB in de toekomst kunnen verbeteren.

Mogelijke aanpassingen in het systeem

Binnen het registratiesysteem SiBiS worden continu veranderingen doorgevoerd op detailniveau. Dit houdt in dat er soms dingen worden toegevoegd of gewijzigd of dat Perspectief Herstelbemiddeling andere dingen wil weten. Zo hebben medewerkers jarenlang geregistreerd wat de belangrijkste motivatie was van slachtoffers en daders om deel te nemen aan slachtoffer dader bemiddeling, maar zijn zij hiermee gestopt toen dit geen nieuwe inzichten meer opleverde. Dit zijn geen structurele veranderingen in het systeem waarmee rekening moet worden gehouden in de context van dit onderzoek. Wel laat dit zien dat er relatief makkelijk dingen aan het systeem kunnen worden toegevoegd wanneer men vindt dat dit geregistreerd moet worden. Tegelijkertijd geeft men aan dat dit niet suggereert dat een registratie van LVB makkelijk zou kunnen worden gerealiseerd. Het wordt ook niet wenselijk geacht. LVB wordt gezien als een van de vele problemen die de cliënt kan hebben. Het gaat er niet om dat de bemiddelaar specifiek weet of de cliënt LVB heeft, maar dat de bemiddelaar moet weten wat er met de cliënt in het algemeen speelt om een bemiddeling te kunnen uitvoeren.

B13. SCHADEFONDS GEWELDSMISDRIJVEN

B13.1 Voorafgaand aan het dossieronderzoek

Eén organisatie, één systeem.

Het Schadefonds Geweldsmisdrijven geeft aan slachtoffers met ernstig psychisch of fysiek letsel een financiële tegemoetkoming. Het betreft een landelijk werkende organisatie met een enkel registratiesysteem. Sinds maart 2015 maakt men gebruik van een systeem genaamd Flow. De aanvragers dienen per post een aanvraagformulier in. In Flow worden het BSN van de slachtoffer en gegevens over het misdrijf en letsel genoteerd. Uiteindelijk komen alle gegevens, medische stukken en stukken van politie en het OM in het digitale dossier. Er zijn geen fysieke dossiers; als mensen stukken insturen, worden deze gedigitaliseerd en vervolgens vernietigd. Er wordt geen onderscheid gemaakt tussen bepaalde typen slachtoffers. Voor het dossieronderzoek zijn dan ook random dossiers geselecteerd.

Wijzigingen in het systeem

Het huidige systeem wordt sinds maart 2015 gebruikt. Hiervoor werd het systeem Oases gebruikt samen met een fysiek dossier. Flow is nog aan het ontwikkelen maar er veranderen geen grote dingen. Er wordt bijvoorbeeld gewerkt aan de mogelijkheid om bepaalde draaitabellen eruit te kunnen halen, maar de daadwerkelijke inhoud van de gegevens verandert daarbij niet. Flow kent een archieffunctie; er kan behalve naar lopende zaken ook worden gekeken naar zaken die reeds zijn afgedaan. Van zaken die in eerste instantie in Oases stonden, is een deel overgezet in Flow, maar in principe kan er worden teruggekeken tot het moment wanneer Flow is ingevoerd.

Formats met flexibiliteit

De medewerkers werken met standaardformats voor het beoordelingsformulier, de beslissing, de ontvangstbevestiging en de gespreksnotitie. Daarnaast hebben ze werkinstructies over bijvoorbeeld: op welke wijze je een medisch advies aanvraagt of hoe je extra informatie bij ketenpartners aanvraagt. De onderdelen en onderwerpen die in de formats staan, zijn in principe dwingend. Wel kunnen medewerkers dingen op hun eigen manier benoemen. De formulieren zijn word-bestanden en daarin kan alles worden ingevuld. Er kan naar eigen inzicht informatie kan worden toegevoegd wanneer dit van belang is. Er kan gezocht worden op gegevens van de aanvrager en het misdrijf maar er kan niet met een enkele zoekopdracht op een zoekterm worden gezocht in verschillende Word-bestanden.

Registratie LVB

De informant van het Schadefonds gaf op voorhand aan dat er in principe geen indicatoren van een licht verstandelijke beperking worden geregistreerd. Of de persoon nou een LVB of een hoog IQ heeft, daar kijkt het Schadefonds eigenlijk niet naar. Bij bijvoorbeeld zedenmisdrijven kan het niveau van het slachtoffer invloed hebben op hetgeen is gebeurd, dus dan kan het genoteerd staan. Ook de andere indicatoren zoals school, werk, hulpverlening worden niet consequent geregistreerd door het Schadefonds, alleen wanneer zij van belang zijn voor het vaststellen van de hoogte van de uitkering. Een standaardoptie op het aanvraagformulier is dat men een wettelijke vertegenwoordiger opgeeft. Ook moet worden aangegeven wanneer er sprake is van een curator. Beide situaties kunnen mogelijk een indicatie voor een LVB zijn, maar kunnen ook andere oorzaken hebben. Er wordt niet opgegeven of geregistreerd wat de reden is om iemand anders te machtigen.

Geaggregeerde data

Hoewel het kan zijn dat er iets genoteerd wordt met betrekking tot een LVB is dit niet iets wat het Schadefonds goed uit het systeem kan halen. Sowieso heeft men het, wanneer men het heeft over het voorname om draaitabellen te kunnen genereren, vooral over procesgegevens zoals doorlooptijden en informatieaanvragen.

B13.2 Bevindingen dossieronderzoek

Bij het Schadefonds Geweldsmisdrijven zijn 20 random dossiers geselecteerd uit Flow. In de dossiers zat standaard het aanvraagformulier benodigd om een tegemoetkoming aan te vragen. In veel dossiers zat een proces-verbaal met minimaal informatie over het delict en de ervaring van het slachtoffer. Indien het tot een rechtszaak was gekomen, dan was er vaak ook informatie van het OM in het dossier te vinden. Dit was veelal een weergave van de uitspraak van de rechter. Eventuele gespreksnotities zitten in de dossiers, en in veel dossiers was er ook medische informatie te vinden als bewijs van de opgelopen schade. Bij afgeronde zaken bevat het dossier het beoordelingsformulier met daarin de eindbeoordeling van de zaak. In de dossiers zaten ook veel brieven, zoals een ontvangstbevestiging en een terugkoppeling van de eindbeoordeling. Hierin stond echter veelal geen relevante informatie.

Inschatting LVB/IQ

Op voorhand werd door de informant van het Schadefonds al aangegeven dat men in principe geen gegevens registreert met betrekking tot het IQ. Er wordt in het dossier een omschrijving gemaakt van de toedracht op basis van het proces van aangifte: wat er is verklaard, wat er is gebeurd? Hierbij kan het wel voorkomen dat een beperking bijvoorbeeld bij een zedenmisdrijf of seksueel misbruik wordt benoemd om zo aan te geven dat het slachtoffer vatbaarder was voor misbruik of dat een verklaring kan zijn voor minder verzet tegen de dader.

In de twintig dossiers die ten behoeve van dit onderzoek werden bestudeerd werd in één dossier een aanwijzing gevonden dat het een slachtoffer met een LVB betrof. Deze informatie kwam uit het proces-verbaal. Het slachtoffer vertelde daar zelf dat er een IQ test was gedaan waar uitkwam dat zij een licht verstandelijke beperking had als gevolg waarvan zij een Wajong uitkering kreeg.

De geïnterviewde juristen herkennen dit beeld: zij komen het niet tegen in de aangiftes van de politie, herkennen het zelf niet, en zien het belang van registratie doorgaans niet. Alle drie geïnterviewde juristen geven aan dat dit alleen van belang kan zijn voor de bepaling van het letsel in een zedenzaak. Eén jurist gaf ook aan dat ze soms wel in stukken teruglas dat een cliënt boven- of benedengemiddelde cognitieve vermogens had. Dezelfde jurist had zelf ook een zaak waarin een LVB toevallig, door betrokkenheid van de WSG, bekend was.

School

Gegevens van aanvragers op het gebied van opleidingsniveau worden niet stelselmatig vastgelegd. Als iemand studievertraging heeft of iemand staakt een studie als gevolg van een geweldsmisdrijf of letsel, kan het zijn dat dit genoemd wordt in het dossier. Dit zal dan doorgaans door het slachtoffer zelf aangedragen zijn.

In de twintig bestudeerde dossiers werd in drie gevallen de opleiding van de aanvrager genoemd. Eén keer werd genoemd dat het slachtoffer na het delict gestopt was met de opleiding maatschappelijk werk omdat dit te confronterend voor haar was; hierbij was er dus een directe link met het delict. In de andere

twee gevallen leek de opleiding meer toevallig te zijn genoemd op het aanvraagformulier of in het proces-verbaal.

Werk

Ook werk wordt niet consequent uitgevraagd. Er kon volgens de informant vroeger genoteerd worden of er een verminderd inkomen is door het letsel, maar er wordt nu met een all-in uitkering gewerkt, dus één bedrag ongeacht de schade die iemand heeft. In dat kader wordt het werk dus niet meer geregistreerd. Er wordt ook niet specifiek gevraagd naar het soort werk dat iemand doet. Ook hier geldt dat arbeid genoteerd wordt als het relevant is voor het bepalen van de gevolgen van het misdrijf, bijvoorbeeld wanneer het slachtoffer tijdelijk of blijvend belemmerd wordt bij werk en het voor het begrip van deze belemmering van belang is te weten wat het werk van het slachtoffer inhoudt, of als de arbeidsrelatie tot de dader van belang is in het delict.

In de dossiers was inderdaad weinig informatie over eventueel werk terug te vinden. Twee keer wordt de werkgever genoemd. Nog eens twee keer wordt in de beschrijving van de toedracht van het delict benoemd dat het slachtoffer op weg was van of naar huis. En één slachtoffer tenslotte benoemde dat hij het delict moest vertellen aan zijn baas, waaruit kan worden afgeleid dat er sprake was van een arbeidsrelatie. In geen van deze gevallen gaf dit informatie over een mogelijke LVB.

Hulpverlening

Ook hulpverlening wordt in principe vooral benoemd wanneer de aanvrager deze hulpverlening heeft ontvangen vanwege het letsel door het misdrijf. De geïnterviewde medewerkers geven dan ook aan dat zij selectieve informatie ontvangen, en maar dat zij ook selectief zijn in het registreren van hulpverleningscontacten waar zij weet van hebben. Soms moeten de aanvragers de gegevens van hun psycholoog opgeven zodat het Schadefonds daar eventueel informatie op kan vragen. Ook dan is in principe de vraagstelling of de aanvragers in behandeling zijn vanwege wat er gebeurd is.

In de bekeken dossiers was er vijf keer sprake van een psychologische beoordeling in verband met PTSS. Hoewel de DSM-classificatie in theorie informatie over een verstandelijke beperking zou kunnen bevatten, is het niet altijd zo dat de psycholoog hier gericht naar kijkt: soms wordt hen nadrukkelijk gevraagd te kijken naar schade als gevolg van het delict. Toch zou een psycholoog ook dan een geconstateerde LVB wel kunnen benoemen. Geen van de vijf keer werd bij de DSM-classificatie in het dossier een verstandelijke beperking genoemd.

Drie keer werd genoemd dat er behandeling had plaatsgevonden als gevolg van het delict. Buiten delictgerelateerde behandeling werd er twee keer hulpverlening genoemd die kan wijzen op een LVB: in de eerder genoemde casus van de aanvrager die ook zelf benoemde dat zij een LVB had was sprake van ondersteuning – ook tijdens gesprekken – van MEE. In een andere casus werd zijdelings genoemd dat de WSG betrokken was bij het gezin. Niet duidelijk was wat of wie de reden was van deze betrokkenheid.

Adaptief functioneren

De geïnterviewde medewerkers gaven aan dat er in principe niet wordt gekeken wat voor persoon het slachtoffer is: het gaat hen in negen van de tien gevallen om beschrijvingen van de gebeurtenissen en het letsel, niet per se wat aanvrager doet in het dagelijks leven en of hij kan functioneren. Het beeld van

het functioneren van de cliënt zal volgens hen heel uiteenlopend zijn: bij sommige delicten krijg je een inkijk in iemands levens, in andere delicten helemaal niet.

De dossiers bevestigen het beeld dat gegevens over adaptief functioneren en sociale context vrijwel niet worden vastgelegd. Alleen tussen de regels door viel hier iets over te lezen: de aanvrager las een boek, gebruikt het ov, heeft financiële moeilijkheden, heeft een negatief zelfbeeld, heeft brusjes die uit huis geplaatst zijn, is mishandeld of functioneert goed thuis. Drie keer werd gesproken van beïnvloedbaarheid van de aangever, altijd in relatie tot de dader. Het Schadefonds is wel altijd op de hoogte als iemand onder curatele gesteld is, maar weet niet de reden hiervan. De weinige beschikbare informatie is kortom te minimaal om behulpzaam te kunnen zijn bij het vaststellen van prevalentie van LVB onder de doelgroep.

B13.3 Overwegingen

Prevalentie LVB

In relatief veel van de bekeken dossiers was van sprake van zedendelicten. De hoeveelheid informatie die er over een aanvrager bekend was, was afhankelijk van het type delict (bij zeden was er bijv. meer bekend), het type slachtoffer (over jeugdigen was er bijv. meer bekend), de ernst van het misdrijf (hoe ernstiger, hoe uitgebreider bijv. het proces-verbaal) en de inzet van hulpverlening (indien dit het geval was, dan was daar vaak ook verslaglegging van aanwezig). Ook bij de meer uitgebreide dossiers blijft de gevonden informatie echter zeer beperkt en niet geschikt om uitspraken te doen over de prevalentie van LVB onder de doelgroep van het Schadefonds Geweldsmisdrijven.

Weinig behoefte aan registratie

De gegevens die geregistreerd worden zijn selectief, in de zin dat er door medewerkers alleen geregistreerd wordt wat relevant is voor de beoordeling van het letsel. Er wordt geen onderzoek gedaan om vast te stellen of iemand een LVB heeft. Als er informatie bekend is, is dat doordat de aanvragers zelf informatie meesturen of doordat dit zijdeling naar voren komt uit een rapport. Het belang van registratie wordt door medewerkers doorgaans niet gezien, ook niet met het oog op de bejegening van het slachtoffer. Alle drie de geïnterviewde medewerkers gaven aan dat zij wel eens een cliënt hadden waarvan ze niet zeker wisten of die hen wel begreep. Daar proberen zij dan wel zo goed mogelijk op in te spelen. In een gespreksnotitie kan eventueel worden aangegeven dat er meerdere keren uitleg is gegeven. De medewerkers gaven aan zich verre te houden van het uitspreken van een vermoeden van LVB.

Beleidsvoornemens

Het Schadefonds heeft destijds meegewerkt aan WODC-onderzoek naar slachtoffers met een LVB in de strafrechtssketen. Naar aanleiding van de resultaten heeft de Commissie van het Schadefonds geconcludeerd dat het enige dat zij kunnen doen ten aanzien van LVB is te proberen de kwetsbaarheid van het slachtoffer te herkennen. Het Schadefonds heeft namelijk slechts kortdurend en geen intensief contact met het slachtoffer. Indien het kwetsbaarheid herkend wordt, wordt de communicatie aangepast. Men ziet in dat herkenning erg lastig is; het versterken van de kennis hieromtrent heeft tot nu toe geen prioriteit gehad. Geïnterviewde medewerkers beaamden dat zij ervaren dat het voor de beoordeling van een zaak doorgaans niet relevant is om te weten dat een cliënt een LVB heeft. Zij zien wel dat een LVB meegewogen kan worden bij zedenmisdrijven, maar in andere zaken wordt het belang niet gezien. Meer kennis over LVB voegt voor hen dan ook niet veel toe.